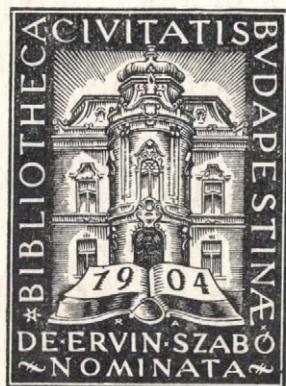

**A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XIX.**

**A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE**

VII.

1958-1959

BUDAPEST, 1961

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XIX

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE

VII

1958—1959

ЕЖЕГОДНИК

Столичной Библиотеки им.
Эрвина САБО, Будапешт
1958—1959

YEARBOOK

for the years 1958—1959
of the
Municipal Ervin SZABÓ
Library, Budapest

ALMANACH

de la Bibliothèque Municipale
Ervin SZABÓ, Budapest
1958—1959

JAHRBUCH

der Hauptstädtischen Bibliothek
Erwin SZABÓ
1958—1959

BUDAPEST, 1961

A FŐVÁROSI

Az Évkönyv összeállítását szerkesztőbizottság végezte. A szerkesztőbizottság tagjai: Révész Ferenc, Tiszay Andor, Tolnai György, Tyroler Gyula. A jelentés anyagát Tolnai György készítette elő. A fényképek a könyvtár fotóműhelyének munkái.
Felelős szerkesztő: Tiszay Andor.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 1958. ÉVI JELENTÉSE

Az 1958-as év a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár életében új fejlődés, fellendülés éve volt. Az 1956-os évi ellenforradalom visszahúzó hatása, amely a könyvtár 1957-es tevékenységének súlyos visszaesésében nyilvánult meg, már a múlté és a könyvtár fennállása óta 1958-ban érte el eddigi legmagasabb olvasói- és könyvforgalmi eredményeit.

A Párt művelődéspolitikájának irányelvei — amelyek alapján a könyvtár igazgatósága kidolgozta a központ és hálózat feladatait — nagy segítséget nyújtottak és nyújtanak a jövőben is, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkájának további megjavításához.

A központ és a hálózat 1958. évi legfőbb eredményeit — az összehasonlítás kedvéért az előző évek adataival egybevetve és az 1958-ban különvált Pedagógiai Könyvtár adatai nélkül — a következő táblázat ismerteti:

	1955	1956	1957	1958
	évben			
Könyvtárak száma ¹	42	42	43	43
Könyvtári állomány ²	1 334 487	1 413 648	1 403 197	1 465 592
Beiratkozott olvasók száma	125 166	127 057	120 851	127 069
Kölcsönzők és helybenolvasók száma ³	.	1 253 639	1 228 911	1 519 164
Kölcsönzött és helyben olvasott kötetek és egyéb kv. egységek száma ⁴	3 521 161	3 393 241	3 150 392	3 881 344

1) A központ és a hálózat könyvtárainak együttes száma.

2) Könyvek, egyéb könyvtári egységek és dia-filmek száma.

3) A kerületi könyvtárak olvasótermi látogatóival együtt.

4) 1958-ban a dia-kölcsönzésekkel együtt.

A beszámoló évének a korábbi esztendőknél előnyösebb könyvtári forgalma azt bizonyítja, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja és hálózata egyaránt kiheverte az ellenforradalom okozta károkat, illetve azok nagyrészét.

A beszámolási év adatainak az előző, 1957-es év megfelelő számaival való egybevetése azt mutatja, hogy amíg a könyvtári állomány és a beiratkozott olvasók száma 1958-ban 4—5 százalékkal növekedett, a kölcsönzők és az olvasott könyvtári egységek számának emelkedése 23—24 százalékos volt. Az utóbbi emelkedés — főleg ha a változatlan könyvtárosi létszámmal hasonlítjuk össze — igen jelentős és, mint az alábbiakban látni fogjuk, nagymértékben előtérbe állítja a *könyvtár személyi létszám* növelésének szükségességét.

Az ellenforradalom okozta anyagi károk helyreállítása a központi könyvtár épületében még nem fejeződött be. 1958-ban a helyreállítás 860 000 forint értékben történt, a befejezéshez még további 800 000 forint összegű munkára volna szükség. A helyreállítás a székház művészi értékeit mindenütt figyelembe vette, így a falak aprólékos kőfaragói munkái mellett többek között a reference és a különgyűjtemények termének tönkrement pompás aranyozott, illetve ezüstözött mennyezetének eredeti állapotba való visszaállítása terén is. A kerületi könyvtárakban általában a károk kisebb mértékűek voltak s azok helyreállítása nagyrészt már 1957-ben megtörtént.

1958 július 1-i hatállyal levált a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtártól a *Pedagógiai Könyvtár*, amely — a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárával egyesülve — a Minisztertanács rendelkezése alapján Országos Pedagógiai Könyvtárrá alakult. Jelen beszámolómban ezért a Pedagógiai Könyvtár adatai már nem szerepelnek és ez adatokat ugyancsak kiemeltük a visszatekintő számok közül is.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár *központjának* fejlődését nagymértékben akadályozza a helyhiány, amely nemcsak a raktárak égetően szükséges növelését, hanem mind a könyvtári dolgozók tudományos és kulturális tevékenységének szükséges kifejlesztését, mind pedig az olvasók kutatási tevékenységét korlátozza. A Fővárosi Tanács 1958 szeptemberében a fentiek szükségességét elismerve határozatban kiutalta könyvtárunk részére a székház melletti Reviczky u. 3. sz. alatti épületet. Tulajdonjogunk realizálása azonban addig nem lehetséges, míg az épületet jelenleg elfoglaló diákokthoz új helyiségbe nem költözik, ami előreláthatólag 1960-ban történik meg.

A *kerületi könyvtárak hálózatának* fejlesztése szempontjából sok eredményt mutat fel a beszámolási időszak. Megfelelő anyagi eszközök hiányában új könyvtárak létesítésére nem volt lehetőség, viszont nagyszámú kerületi könyvtár modernizálását, új, megfelelőbb helyiségbe való költöztetését stb. eredményezte. Így az II. kerületi (37. sz.) könyvtár új helyiségének korszerű berendezését 280 000 Ft költséggel végeztük. A könyvtár 1959 közepén az új helyiségbe költözhet. A XIII. kerületi Fiastyúk utcában olvasó klub alakult., gyönyörű, modern berendezéssel, 800 kötetes kézikönyvtárral. Rákosszentmihályon 180.000 Ft költséggel modernizáltuk könyvtárunkat, amely ugyancsak 1959 első negyedében nyílik meg. A VII. kerületi (2. sz.) könyvtár felújításával a válogatópolcos kölcsönzési módszerre térhetett át. A csillaghegyi (21. sz.) könyvtár helyiségét a III. ker. MSZMP-pártbizottság által rendelkezésünkre bocsátott területtel bővítettük, a berendezést modernizáltuk és itt bevezettük a válogatópolcos kölcsönzési módszert. A soroksári (35. sz.) könyvtár új, nagyobb terjedelmű helyiségbe költözött.

Az újpesti (28. sz.) könyvtár olvasótermét új kölcsönző helyiséggé képeztük ki. Hasonló bővítést, költözést és modernizálást hajtottunk végre a pestújhelyi (34. sz.), a pestlőrinci (24. sz.), a VIII. ker. Kulich Gyula téri (44. sz.), a sashalmi (32. sz.), a káposztásmegyeri (41. sz.) és a XI. kerületi (6. sz.) könyvtárakban. Kisebb átalakítási, felújítási, karbantartási stb. munkát végeztünk 15 további kerületi könyvtárban. Több sajátkezelésű könyvállomást létesítettünk.

A kerületi könyvtárak átépítése során mindenütt: ahol annak tárgyi és személyi feltételei megvoltak, rátértünk a *válogatópolcos kölcsönzési módszerre*. Jelenleg válogatópolcos kerületi könyvtárunk a 2., 21. 22., a két villamos mozgókönyvtár, továbbá ezzel a módszerrel kísérletezik — szerényebb keretek között — a 14., 20. és 35. sz. könyvtár.

A VI. kerületben (Liszt Ferenc téren) *önálló gyermekkönyvtár* felállítását készítjük elő. A könyvtár egy újonnan épülő lakóház földszintjét foglalja el, a helyiséget kifejezetten könyvtári célra tervezték. Az építkezési tervek 1958-ban készültek el. A könyvtárat — mely mint önálló gyermekkönyvtár az első ilyen intézménye lesz az országnak — 1959-ben szervezzük és 1960-ban nyitjuk meg.

Az 1957-ben végrehajtott könyvtári belső felmérés eredményeképpen 1958-ban a központban létrehoztuk a tájékoztató — és kulturális osztályt, amely a könyvtár megnövekedett tájékoztatási és propaganda feladatait valósítja meg.

1958-ban megkezdjük a *kottatár* anyagának gyűjtését; a kottatár a központ egyik különgyűjteményeként szerepel, kb. 5 000 kötettel, illetve darabbal. Megindítottuk az *Új Külföldi Szerzemények* jegyzékének rendszeres közlését. Megkezdjük a *hálózat Központi Katalógusa* készítését is. Ugyancsak új könyvtári tevékenység 1958 márciusától 23 kerületi könyvtárban a *dia-filmek* kölcsönzése. A dia-film katalógust a feldolgozó osztály központiilag készíti a hálózat részére.

A könyvtári hálózat *egységes ügykezelését* az 1958-ban elkészített kezelési szabályzat alapján kívánjuk elérni. A kezelési szabályzat engedélyezését felettes hatóságainktól a beszámoló

lási időszak utolsó negyedében kaptuk meg s így annak bevezetését csak 1959-től kezdve biztosíthatjuk.

1958-ban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár *egységes hálózatának kiépítése* mind gazdasági, mind szervezeti és személyzeti vonalon lényegesen előrehaladt. A kerületi könyvtárak osztályán belül, a kerületi könyvtárak és a központ dolgozóinak részvételével megalakult a *szerezmenyezési bizottság*, amely segítséget nyújt a hálózati könyvvásárlások terén. A bizottság tagjai és aktívai a Kollektor által ismertetésre megküldött új könyveket elbírálják, s tíznaponként a könyvtárvezetők számára megtartott szerezmenyezési értekezleteken javaslatot tesznek a vásárlásokra vonatkozólag. Megalakult az *olvasószolgálati szakbizottság* is, melynek feladata az olvasók igényeinek tanulmányozása alapján a kerületi könyvtárak olvasószolgálatának további javítása. A hálózat propaganda-munkájához a *propaganda-bizottság*, a gyermekkönyvtárak munkájához a *gyermekkönyvtári szakbizottság* nyújtott segítséget. A kerületi könyvtárak osztálya 1958 folyamán 21 könyvtár munkáját vizsgálta felül. Ennek során ellenőrizte a könyvtárak szerezmenyezési, olvasószolgálati és egyéb könyvtári tevékenységét. A tapasztalatokat az egységes könyvtárhálózat munkájának megjavítása érdekében hasznosítottuk. A nyári szünet alatt 22 kerületi könyvtárban folyt állományellenőrzés.

A könyvtárosok *szakmai ismereteinek fejlesztése* érdekében könyvtárunk a Fővárosi Tanács népművelési osztályának hozzájárulásával 1958 november 1-től heti 5 óra tanulási időt biztosított a könyvtárosok számára. A tanulás, illetve a szakmai anyag olvasása a munkahelyen történik. Ez bizonyos változást igényelt a könyvtár nyitvatartási idejében. A kerületi könyvtárak kölcsönzése november óta szombaton szünetel, a központi kölcsönző részleg viszont a szerdai napon délután 3 órakor nyit.

Felettes hatóságunk *Winter Pálné* igazgatóhelyettes szabadságának tartamára Tyroler *Gyulát* nevezte ki igazgatóhelyettesnek.

Névadónk és alapítónk, *Szabó Ervin halálának 40 éves évfordulója* alkalmából, 1958 szeptember 30-án, a könyvtár emlékünnepelet rendezett. Dél előtt a könyvtár dolgozói megkoszorúzták Szabó Ervin sírját a farkasréti temetőben. A sírnál az MSZMP budapesti Pártbizottsága nevében Földes László, a belügyminiszter első helyettese tartott emléksbeszédet. Este a Fővárosi Tanács dísztermében tartott emlékestén Szakasits Árpád, Haász Árpád és Kőhalmi Béla emlékeztek meg Szabó Ervinnél, a politikusról és a könyvtárosról.

Könyvtárunk egyik legfontosabb kérdése továbbra is a *tanácsokkal való kapcsolatok* javítása. A hálózatnak 1957 áprilisában a központhoz történő kapcsolása annakidején sok kerületi tanácsban tiltakozást váltott ki, abból a feltételezésből kiindulva, hogy ezzel a kerületi kultúrpolitika kevésbé támaszkodhat majd a kerületi könyvtárakra, mint eddig. Már 1957 folyamán, de különösen 1958-ban bebizonyosodott, hogy a kerületi könyvtárak a központosítás óta legalább úgy támogatják a tanács kulturális munkáját, mint korábban. Ezt mutatta többek között a kerületi könyvtárak azon eredményes munkája is — melyre az alábbiakban kitérünk — amelyet a választások idején folytattak, a kerületi tanácsokkal együttműködve s azokat támogatva.

A könyvtár kapcsolata a Fővárosi Tanáccsal, közvetlen felettes fórumával, igen jó. A Fővárosi Tanács lehetőségeihez mértén támogatja a könyvtár fejlesztési igényeit. Ez mutatkozik meg többek között a könyvtár növekedését nagyban elősegítő Reviczky-utcai épület kiutalásában, a Liszt Ferenc-téri gyermekkönyvtár helyiségének biztosításában, a könyvtárápület helyreállításához nyújtott segítségben, mindenekelőtt abban a nagymértékű anyagi támogatásban, amely a költségvetési összeg 1958-ban történt jelentős felemelésében nyilvánult meg. A Fővárosi Tanácsnak könyvtárunk iránti érdeklődését mutatja *Pongrácz Kálmán* akkori tanácselnök és *Rappai György*, a népművelési osztály kulturális csoportvezetője látogatása központunkban 1958 január havában. Az év folyamán meglátogatta a könyvtárat a budapesti országgyűlési képviselők egy csoportja is. Az év végén a Fővárosi Tanács népművelési osztálya *Kovács Máté* egyetemi tanár vezetésével könyvtáros-bizottságot küldött ki a könyvtár munkájának felülvizsgálása céljából. A bizottság komoly munkát végzett könyvtárunkban és jelentése segítséget nyújt majd munkánk további megjavításához.

A kerületi tanácsokkal való együttműködésünk javulását mutatja az a mind szorosabbá váló kapcsolat, amely a tanácsok, illetve azok népművelési csoportja és a kerületi könyvtárak között 1958-ban kialakult. Így közös rendezvények egész sorát bonyolították le a könyvtárak a kerületi tanácsokkal, jelentéseik és munkaterveik egy-egy példányát megküldik, stb. 1958-ban a kerületi tanácsok a községfejlesztési alaphól több mint 300 000 forint összeggel támogatták a könyvtárakat, vagyis több mint kétszeres mértékben, mint egy évvel ezelőtt, s kétszer annyi könyvtár is részesedett a segítségben, mint korábban. Ez évben hét kivétellel minden kerületi tanács anyagilag támogatta a kerületi könyvtárakat. Az év folyamán a kerületi tanácsok 27 kerületi könyvtár ügyét tűzték a végrehajtó bizottság napirendjére.

Igen szoros a könyvtár kapcsolata a Párt szerveivel. A központ jelentős támogatást kap kultúrpolitikai kérdésekben a Budapesti Pártbizottságtól s ugyanakkor gyakran kap onnan politikai, kultúrpolitikai kérdésekben információs feladatokat. A kerületi pártbizottságok részben a kerületi tanácsokon keresztül, részben közvetlenül tartják a kapcsolatot a kerületi könyvtárakkal. A könyvtár központjának és hálózatának a budapesti és kerületi pártbizottságokkal való kapcsolatára jellemző az országgyűlési és tanácsi választásokkal összefüggő tevékenységünk. A központban választási kiállítást rendeztünk, amelynek során 23 tablón több mint 220 eredeti fényképen mutattuk be Budapest fejlődését a felszabadulás óta. Az egyes kerületekre vonatkozó képeket eljuttattuk a kerületi könyvtárakba is. A tájékoztató és kulturális osztály bibliográfiát és forgatókönyvet állított össze, a kerületi könyvtárak osztálya pedig módszertani útmutatót készített a könyvtári választási munkákról. Ezek az útmutatók segítséget nyújtottak a kerületi könyvtárosoknak a kiállítások megrendezéséhez, a könyvanyag összeállításához, a választásokkal kapcsolatos könyvek ajánlásához stb. Mindezek alapján a kerületi könyvtárak eredményes munkát folytattak a választási agitáció területén. Kiállításokat rendeztek (84 esetben), népszerűsítették a jelölteket, választási sarkokat, választási híradókat készítettek, propaganda füzeteket, brosúrákat terjesztettek, műsoranyagokat és kis bibliográfiákat állítottak össze. A választási agitáció szolgálatába állították az olyan könyvtári tevékenységeket, amilyenek az irodalmi előadások, olvasóértekezletek, ankétok, csoportos beszélgetések stb.

A Budapesti Pártbizottság számára a választások alkalmából a tájékoztató és kulturális osztály 200 oldalas szöveggyűjteményt készített, majd az anyagot, továbbreszletezve és kerületenként felbontva, a kerületi pártbizottságok rendelkezésére is bocsátotta. A tájékoztató és kulturális osztály a Budapesti Pártbizottság részére 500 életrajzot kutatott fel a Horthy-korszak vezető politikusairól. A különgyűjtemények osztálya „Budapest képviselői 1932—1944” címen 15 lapos összeállítást készített a választások alkalmára, ugyancsak a Párt számára.

Feladata a könyvtárnak, hogy a Párt szerveivel és a tanácsokkal kifejlessze az együttműködésnek azt a magasabb formáját, amely az egyes kampányfeladatok megoldására vonatkozó jó összmunka mellett a mindennapi feladatok terén is hasonló jó összmunkában mutatkozik meg.

A választásokkal függ össze az a könyvtári vonatkozású esemény, hogy *Révész Ferencet*, a könyvtár igazgatóját és *Szelestey Gyulánét*, a kerületi könyvtárak osztálya vezetőjét a Fővárosi Tanács tagjaiul választották.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958 évi júniusi ülésén Debrecenben foglalkozott a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózati könyvállományának összetételével és a könyvtár fejlesztési problémáival. A Könyvtárügyi Tanács könyvtárunk előterjesztését elfogadta. A tanácsban könyvtárunk részéről *Révész Ferenc* igazgató és *Becski Andorné* kerületi könyvtárvezető vesz részt. A tanács szak- és munkabizottságaiban a könyvtár több mint 20 dolgozója tevékenykedik.

Könyvtárunk igyekszik szoros kapcsolatot kiépíteni a könyvkiadókkal. A kerületi könyvtárak osztálya megszervezte a Kiadói Főigazgatóság, a könyvkiadók és a könyvtárosok szakmai vitáját. Találkozót szerveztünk könyvtárosaink, továbbá a Kossuth, a Tánácsics, a Magvető, a Szépirodalmi, a Bibliotheca, az Európa, a Gondolat és a Móra Ferenc kiadó kiküldött dolgozóival. A megbeszélések célja az, hogy a könyvtárosok kicseréljék tapaszta-

lataikat a könyvkiadókkal, az új kiadványoknak a közönség részéről való fogadtatását illetőleg, továbbá, hogy rámutassanak, milyen könyvekben mutatkoznak hiányok, melyeknek kiadása kívánatos lenne.

1958-ban az edigiéknél nagyobb lehetőség nyílt könyvtárosaink számára, hogy *külföldi tanulmányutakat* tegyenek. Áprilisban 11, augusztusban 18 könyvtárosunk utazott Csehszlovákiába, ahol megtekintették a prágai városi könyvtárat, továbbá Prága és Csehszlovákia egyéb városainak más könyvtárait. A tanulmányutak igen hasznosak voltak könyvtárosaink fejlődése szempontjából és nagyrészt a prágai tapasztalatok alapján fordult könyvtárosaink érdeklődése a válogatópolcos kölcsönzési módszerek felé. Ugyancsak ez évben — részben egyéni utazások során — jutottak el további könyvtárosaink Moszkva, Leningrád, Lipcse, Brüsszel, Bukarest, Bécs, Genf, Páris, London könyvtáraihoz. Ezek az utazások ugyancsak elősegítették könyvtárosaink szakmai fejlődését. Belföldi könyvtárosi tapasztalatcserét folytattunk a Szabó Ervin kör rendezésében Győr, Zirc, Pécs, továbbá a helyi KISZ szervezésében Keszthely könyvtáraiban.

1958-ban több külföldi könyvtáros és könyvtárosszoport látogatott el könyvtárunkba.

Külföldi cserekapcsolataink az 1957-es évi csökkenés után újra javulást mutatnak. 1958-ban 420 művet kaptunk külföldről cserepéldányként, szemben az 1957-es 197-tel. Különösen a szocialista országokkal való cserekapcsolatok javultak, miután 1958-ban 270 csereket kaptunk, amely több mint négyszerese az egy évvel azelőttinek (75 db). A részünkről küldött művek száma viszont 67-ről 46-ra csökkent.

Az 1958-as év egyik legkomolyabb problémája könyvtárunk életében a *személyzeti kérdés*. Amíg könyvtári fogalmunk csaknem 25%-kal megnövekedett, dolgozóink létszáma változatlan volt. Ez a helyzet súlyos megpróbáltatásnak tette ki könyvtárosainkat, különösen a kerületi könyvtárak dolgozóit, ahol a könyvtári forgalom nagyobb mértékben növekedett. Enyhít valamit személyi nehézségeinken a helyettesítéséről szóló kormányrendelet, amely lehetővé tette, hogy a tartósan távollevő dolgozók helyére a távollét tartama alatt helyettest vehessünk fel. Ez azonban még nem oldja meg nehézségeinket és továbbra is fennáll a szükséglet — legalább is legforgalmasabb könyvtárainkban — új dolgozók beállítására.

1958-ban az *új peres eljárás* alkalmazása következtében erőteljesen meggyorsult kintlevő könyveink, vagy azok értékének behajtása. Könyvtárunk gazdasági tevékenysége területén új, hogy 1958-tól saját bibliográfiáink és egyéb kiadványaink terjesztését az Állami Könyvterjesztő Vállalat bekapcsolásával nagyobb mértékben folytatjuk.

I.

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR TUDOMÁNYOS OSZTÁLYAI

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR FŐBB ADATAI A KÖVETKEZŐK:*

	Egység	1957	1958
Állomány (könyv- és egyéb könyvtári egység)	db	542 583	562 349
Beiratkozott olvasók száma	fő	7 947	9 713
Kölcsönzők és helyben olvasók száma	fő	75 585	97 542
Kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma	db	165 891	186 835

* A Pedagógiai Könyvtár és a hálózati duplumraktárak adatai nélkül.

A négy százalékos állomány-növekedés mellett a központ beiratkozott olvasóinak száma 22%-kal emelkedett. A kölcsönzők és helybenolvasók száma csaknem 30%-kal nőtt, viszont a kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma csupán 13%-kal nagyobb, mint az előző évben.

Feldolgozó osztály

A beszámoló évében a feldolgozó osztály több jelentős feladatot valósított meg. Az *egyed-egy gyűjtemények rendezése*, újrafeldolgozása terén az osztály dolgozói egyebek között befejezték a kézikönyvtár újrendszerű, raktárosított feldolgozását; elvégezték a Keleti-gyűjtemény raktári áthelyezésének leltári munkáját (9.250 mű) s ennek kétharmadát újrakatalogizálták, újra osztályozták. Megtörtént a volt zárt gyűjtemény revíziója is. A tervezett zenei könyvtár anyagának gyűjtése ugyancsak 1958-ban kezdődött el, 5000 kötet, illetve darab beszerzése révén. Megkezdtük a diafilmek támpéldányainak gyűjtését és bedolgozását a központ számára.

A központi könyvtár magasszínvonalú közművelődési jellegének fokozott kidomborításával függ össze, hogy a feldolgozó osztály a nyilvános szolgálattal együtt megkezdte a *szépirodalmi könyvek felülvizsgálását* az alacsonyabb nivójú irodalmi anyag kiküszöbölése céljából. Ennek alapján 1958-ban 161 mű leltári törlesztését hajtottuk végre.

A tudományos *katalógushálózat* minőségi javítása és továbbfejlesztése érdekében hasonlóképpen több jelentős lépés történt. Elkészültek a folyóiratkatalógus részletező (ún. „B”) lapjai, kb. 3000 db, ezzel kiegészítettük a folyóiratkatalógust, s tettük használhatóbbá a kötési egységeket kimutató nyilvántartás révén. Igen jelentős munka folyt a korábban a katalógusból indokolatlanul kiemelt, cédulák visszaszorolása terén. Így került vissza a földrajzi katalógusba 1958-ban kb. 40 000 cédula; továbbá a Ballagi-gyűjtemény kb. 12 000 katalóguslapja. A katalógusok minőségi javítását szolgálta az osztólapok szaporítása (s ennek kiegészítéseként: terminologizálásuk felülvizsgálata), továbbá megkezdtük a megszünt gyűjtemények és az elveszett könyvek érvénytelen cédulái kiszedését. A címleírások következetesebbé tétele érdekében rövidítésjegyzék felfektetésére is sor került.

Figyelemreméltó teljesítmény volt a beszámoló időszakában az *Új Külföldi Szerzemények jegyzékének* rendszeres kiadása, amelynek minden munkája a katalogizáló csoport dolgozóira hárul. A visszamenőlegesen elkészített 1957-es évi anyag mellett a kiadvány negyedévenként került összeállításra: megkapják az érdekelt intézmények mellett az érdeklődő kutatók, olvasók is.

Nagytávlatú vállalkozásba fogott a feldolgozó osztály, amikor 1958-ban megkezdte a *kerületi könyvtári hálózat központi katalógusának* szerkesztési munkálatait. Eddig 23 000 lehasznált, sokezer címgépelést, besorolást és betűrendezést végeztek. E munkában a kerületi könyvtárak osztályának dolgozója is részt vesz. Ugyancsak az osztály végezte a *hálózati dia-film kölcsönzés előkészítését, dia-KC felállítását* s megszervezte a kerületi könyvtárak dia-katalógusainak központi készítését is. Elvégeztek 549 címgépelés mellett 37 532 cédulalehúzást, szétraktak 23.112 cédulát, stb.

A feldolgozó osztály szerzeményező tevékenysége jelentős növekedést mutat a korábbi év eredményeivel szemben.

A LETÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZÁRMAZÁS SZERINT

Származás	1957	1958	1957	1958
	darab		százalék	
Vásárlás	7 996	12 251	62,4	56,2
Ajándék, csere	1 857	2 095	14,4	9,5
Köteles példány	678	4 379	5,3	20,2
Újságszervény	465	2 124	3,6	9,7
Nemzeti könyvvalap ...	1 838	955	14,3	4,4
Együtt	12 834	21 804	100,0	100,0
Belső áthelyezés	7 301	12 206	57,0	56,0
Összesen	20 135	34 010	—	—

A szerzeményezett könyvek és egyéb könyvtári egységek száma 1958-ban több mint 70%-kal emelkedett az egy év előttihez képest. (A szerzeményezés és belső áthelyezés együttes összege — vagyis az osztály feldolgozó és újrafeldolgozó munkájának mennyisége — hasonlóan 70%-kal nőtt meg.)

A szerzeményezés első helyén természetesen a vásárlás áll: ez 53%-os emelkedést mutat. A szerzeményezés egyéb módjai révén szerzett könyvtári egységek száma csaknem megkétszereződött. Elsősorban a kötelesspéldányok száma nőtt ugrásszerűen, mely hétszeresére emelkedett. Figyelemreméltó az újságszelvény gyarapodás is (négyeszeres emelkedés). A Nemzeti Könyvalapból kapott — illetve igényelt — könyvek száma, minőségi színvonaluk csökkenése miatt felére esett. A kötelesspéldány emelkedése összefügg az OSZK-ban rendszeresített kötelesspéldány-válogatás során megnövekedett igénylési lehetőségekkel. Megjegyzendő itt, hogy a Fővárosi Tanács régi kérésünk alapján elrendelte minden kiadványukból 1—1 példány megküldését könyvtárunkba, melynek Budapest-Gyűjteménye számára ez az intézkedés nagyfotosságú. Sajnálatos, hogy a kerületi tanácsok hasonló intézkedést még nem hoztak.

KÖZPONTI KÖNYVTÁRI VÁSÁRLÁS*

Összeg (Ft)	1957			1958		
	Belföldi	Külföldi	Együtt	Belföldi	Külföldi	Együtt
Könyv	114 404	148 898	263 302	129 214	198 980	328 194
Folyóirat	13 322	44 896	58 218	28 219	70 066	98 285
Dia-film	—	—	—	1 782	—	1 782
Összesen	127 726	193 794	321 520	159 215	269 046	428 261
Db illetve évfolyam:						
Könyv	5 424	2 136	7 560	9 566	1 946	11 512
Folyóirat	186	339	525	379	370	749
Dia-film	—	—	—	105	—	105

* A hálózat részére vásárolt könyvek adatait lásd a kerületi könyvtáraknál.

A központi könyvtár vásárlásra fordított kerete 1958-ban 33%-kal magasabb volt, mint 1957-ben. A vásárlási összeg 62,8%-át külföldi vásárlásokra fordították; az elmúlt évi külföldi vásárlások aránya valamivel kevesebb, 60,2% volt. A külföldi vásárlásokra fordított magasabb összeg ellenére a vásárolt könyvek száma csökkent valamivel; ennek oka az, hogy a beszámoló évében egy külföldi könyv átlagára 102,— Ft-ra emelkedett az egy év előtti 69,70Ft-ról. A belföldi anyag átlagára ugyanakkor jelentősen csökkent (21,1 forintról 13,5 forintra), ami annak tulajdonítható, hogy az 5000-nyi megvásárolt zenei anyag (kották stb.) alacsony ára az évi átlagát lecsorította.

A fenti és az azt megelőző táblázatban a vásárolt könyvanyag számában való eltérést az okozza, hogy a szerzeményezett anyag egy része még nem került bedolgozásra.

A KÜLFÖLDI VÁSÁRLÁSOK MEGOSZLÁSA*

Összeg (Ft)	1957			1958		
	Szocialista	Kapitalista	Együtt	Szocialista	Kapitalista	Együtt
	országból			országból		
Könyv	24 774	124 124	148 898	26 659	172 321	198 980
Folyóirat	12 678	32 218	44 896	16 296	53 770	70 066
Összesen	37 452	156 342	193 794	42 955	226 091	269 046
Db illetve évfolyam:						
Könyv	1 059	1 077	2 136	556	1 390	1 946
Folyóirat	149	190	339	166	204	370

* A hálózat részére vásárolt külf. könyvek adatait lásd a kerületi könyvtáraknál.

A külföldi vásárlások megoszlása a szocialista és kapitalista országok könyvei között igen egyenetlen. A beszámoló időszakában a szocialista országokból származó könyvek vásárlása a kiadott összeg 16%-át, a tőkés országok könyveire pedig 84%-át fordítottuk. Ennek oka nemcsak az, hogy a tőkés kiadású könyvek ára a szocialista könyvek árának többszörösére rúg — 1957-ben csaknem ötszörösére és 1958-ban, amikor több volt a drágább albumszerű könyv, háromszorosára — hanem az is, hogy a Horizont megszűnte és a Gorkij könyvesbolt megindulása közötti időben a szovjet könyvek szállítása nem volt gördülékeny és nem mindig felelt meg a kívánalmaknak. A szocialista országokból — elsősorban a Szovjetunióból — származó könyvek felére csökkenése főleg a fentieknek tulajdonítható. Az év folyamán megrendelt 291 orosznyelvű könyvből csupán 72 darabot sikerült megvásárolnunk.

A KÖZPONT ÁLLOMÁNYA GYŰJTEMÉNYENKÉNT*

Gyűjtemény	1957. XII. 31-i állomá- mány	1958		
		gyarapodás	csökkenés	állom. XII. 31.
Monografikus raktár	193 883	13 982	369	207 496
Periodika	66 504	2 628	31	69 101
Kézikönyvtár	3 947	—	3 135	812
Budapest-gyűjtemény	39 018	564	3	39 579
Keleti-gyűjtemény	9 898	—	9 250	648
Röpirat-gyűjtemény	37 451	85	40	37 496
Szüry-gyűjtemény	6 039	—	1	6 038
Könyvészeti-gyűjtemény	7 700	187	5	7 882
Könyvtártani-gyűjt.	5 312	23	—	5 335
Könyvritkaságok gyűjt.	9 500	328	—	9 828
Ballagi-gyűjtemény	4 840	—	—	4 840
Zárt gyűjtemény	1 523	—	537	986
Koreai-gyűjtemény	173	—	—	173
Központi duplum raktár	18 953	2 850	891	20 912
Összesen, kötet	404 741	20 647	14 262	411 126
Mikró- és diafilm	1	122	—	123
Térképgyűjtemény	852	55	2	905
Bp. kisnyomtatvány	90 988	6 465	—	97 453
Bp. újságszervény	45 301	2 124	—	47 425
Zenei gyűjtemény	700	4 617	—	5 317
Összesen, kv. egység	137 842	13 383	2	151 223
Mindössze, kv. egység	542 583	34 030	14 264	562 349

* A hálózati raktárak adatai nélkül (ezeket lásd a kerületi könyvtáraknál).

Az állomány 4%-nyi emelkedése mellett két gyűjteményben jelentékeny változás következett be. A keleti-gyűjtemény és a kézikönyvtár jelentékeny részének raktári áthelyezése következtében a gyűjtemények állománya a korábbinak töredékére csökkent. Mindkét gyűjtemény könyvei a monografikus raktárt gyarapították elsősorban. Jelentékeny gyarapodás mutatkozik még a kisnyomtatvány-, az újságszervény- és a zenei-gyűjteményben.

A LEITÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT

Szak	1957*	1958**	1957	1958	
	darab		százalék		
0	Általános művek	1 694	1 306	15,2	17,3
1	Bölcsélet	232	119	2,1	1,6
2	Vallási irodalom	117	52	1,0	0,7
3	Társadalomtudomány	(2 467)	(1 501)	(22,1)	(20,0)
	Ebből:				
3K	Marxizmus—leninizmus	202	67	1,8	0,9
30	Szociológia	394	244	3,5	3,2
31	Statisztika	179	57	1,6	0,8
32	Politika	821	605	7,3	8,0
33	Szociálpolitika	113	90	1,0	1,2
34	Jog	176	63	1,6	0,8
35	Közigazgatás	84	49	0,8	0,7
36	Társadalmi tevékenység	11	21	0,1	0,3
37	Nevelés	91	64	0,8	0,9
38	Közgazdaság	298	187	2,7	2,5
39	Nóprajz	98	54	0,9	0,7
4	Nyelvtudomány	504	139	4,5	1,8
5	Természettudomány	362	176	3,4	2,3
6	Alkalmazott tudomány	487	355	4,4	4,7
7	Művészet	883	878	7,9	11,6
8	Irodalom	2 877	1 688	25,8	22,4
	Ebből:				
	Szépirodalom	(2 532)	(1 431)	(22,7)	(19,0)
9	Történelem	430	400	3,8	5,3
91	Földrajz	533	447	4,8	5,9
92	Életrajz	557	480	5,0	6,4
	Összesen	11 143	7 541	100,0	100,0

* Egyéb (áthelyezett) kötetekkel együtt, de újságszervény, duplum, kisnyomtatvány stb. nélkül.
 ** Áthelyezés, újságszervény, duplum, kisnyomtatvány, stb. nélkül.

A leltári gyarapodás szak szerinti megoszlása 1958-ban csupán az új szerzeményekre vonatkozik, szemben a korábbi évekkkel, amikor abban az áthelyezések is szerepeltek. Így az 1958-as megoszlás adatai sokkal realisabbak mint a korábbiak, s azokkal összehasonlíthatni kevésbé lehet.

A beszámoló időszakában a legnagyobb csoportot a társadalomtudományi könyvek képviselték (20%), a szépirodalom csoportja 19% volt. Az általános művek a szerzeményezett könyvek 17,3%-át adták.

ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT

Nyelv	1957	1958	1957	1958
	darab		százalék	
Magyar	5 532	3 631	49,6	48,2
Orosz	521	581	4,7	7,7
Német	2 312	1 481	20,7	19,6
Angol	1 151	767	10,3	10,2
Francia	932	685	8,4	9,1
Olasz	273	168	2,5	2,2
Lengyel	20	28	0,2	0,4
Csehszlovák	44	41	0,4	0,5
Román	40	19	0,4	0,3
Bolgár	21	4	0,2	0,0
Egyéb	297	136	2,6	1,8
Összesen	11 143	7 541	100,0	100,0

A nyelvek szerinti megoszlás legnagyobb csoportját természetesen a magyar nyelvű művek képviselik. A további helyeket — az eddigi évekhez hasonlóan — a német, az angol, és a francia könyvek foglalják el. Figyelemreméltóan emelkedett az orosznyelvű művek aránya. Miután az állomány-gyarapodás nyelvszerinti megoszlásánál, vagyis korábban az áthelyezéssel együtt, a beszámoló időszakában pedig az áthelyezések nélkül, kerültek számlásra — s az orosznyelvű könyvek viszonylag kis számban szerepeltek az áthelyezett könyvek között — valószínű, hogy a jelenlegi magas arányszám a korábbi években is fennállott.

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HÍRLAPOK MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT

Szak	1957	1958
0	191	193
1	10	10
2	3	8
3	221	250
4	13	12
5	27	25
6	27	31
7	52	51
8	35	35
9	21	21
Összesen:	600	636

A megrendelt folyóiratok száma valamivel emelkedett. Ez az emelkedés elsősorban a társadalomtudományi (3-as) szak területén mutatkozik meg. A többi szakoknál a 2-es szak kivételével — lényeges változás nincs.

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HÍRLAPOK MEGJELENÉSI HELY SZERINT

Ország	1957	1958
	darab	
Magyarország	205	221
Szovjetunió	61	60
Kína	6	8
Románia	16	20
Csehszlovákia	10	13
Bulgária	9	10
Lengyelország	7	7
Albánia	1	2
Vietnam	—	1
Német Demokratikus Közt.	68	59
Koreai Demokratikus Közt.	2	2
Jugoszlávia	11	11
Anglia	28	26
USA	46	48
Franciaország	53	54
Német Szövetségi Közt. ...	18	33
Ausztria	10	10
Svájc	13	15
Belgium	3	1
Hollandia	5	6
Olaszország	14	13
Dánia	2	2
Svédország	1	1
Ausztrália	5	4
India	4	5
Kanada	1	1
Izrael	1	2
Új Zéland	—	1
Összesen:	600	636

A kurrens folyóiratok és hírlapok kb. egyharmada magyar, kétharmada külföldi kiadású. A külföldi lapoknak valamivel kevesebb, mint egyharmada szocialista országból származik. A hazai lapokkal együtt a folyóiratok és hírlapok kétharmad része szocialista országban kerül kiadásra. A 36-nyi gyarapodás felerészben a hazai, felerészben pedig a nyugat-német lapok közül kerül ki.

FELDOLGOZÓ MUNKÁK

	1957	1958
Címfelvétel	9 332	13 374
Index	100,0	143,1
Ebből új címfelv.	9 288	6 799
Osztályozás	9 028	12 933
Index	100,0	143,5
Ebből új oszt.-ás	8 984	6 358
Katalógus cédula sokszorosítás	73 905	111 789
Katalógus cédula besorolás	213 522	92 539

A beszámoló évében a címfelvételek száma 43%-kal, az osztályozások száma pedig 73%-kal volt magasabb mint 1957-ben. 51%-kal több volt a katalóguscédula-sokszorosítás száma. A besorolt katalóguscédulák mennyisége azonban az elmúlt évnek felénél is kevesebb volt, ami a nagytömegű visszasorolások befejeződésének következménye.

Nyilvános Szolgálat

Az 1958 évi olvasószolgálati forgalom figyelemre méltó emelkedést mutat a korábbi év megfelelő adataival szemben. Ez emelkedés során elsősorban az olvasóforgalom (a beiratkozott olvasók, kölcsönzők és helybenolvasók) számadatai növekedtek, a könyvforgalom növekedése kisebb mértékű volt. Az ellenforradalmat megelőző időszakkal szemben azonban 1958-ban még mindig több területen lemaradás mutatkozik.

A tájékoztató munka nagyrészt — amelyet a korábbi években a nyilvános szolgálat végzett — az év folyamán létrehozott tájékoztató és kulturális osztály vette át; a nyilvános szolgálat tájékoztató tevékenysége jelentékenyen csökkent, s csupán a kisebb szóbeli tájékoztatásokra korlátozódott. (A nyilvános szolgálat tájékoztató tevékenységének ismertetésére a tájékoztatás későbbi részletes beszámolójánál térünk rá.) A tájékoztató munka ennek következtében a nyilvános szolgálat minden könyvtárosának feladatává vált. A nyár folyamán a tájékoztatás munkáját zavarta, hogy a tájékoztató helyiségét a helyreállítási munkák miatt ki kellett üríteni.

Az év elején megkezdte munkáját a nyilvános szolgálat keretében a fotó-műhely. A nyár folyamán az osztály dolgozói a régebben kikölcsönzött és vissza nem adott könyvek több ezer katalóguscéduláját kiemelték a betűrendes és szakkatalógusból; a feldolgozó osztály dolgozóival együtt a megszűnt gyűjtemények céduláit is kiszedték.

A könyvtár nyitvatartási ideje a beszámoló időszakában a korábbi év második felének nyitvatartási idejével azonos volt.

A BEIRATKOZOTT KÖLCSÖNZŐ OLVASÓK

	1957		1958	
	Összes beiratkozott olvasók száma	Újonnan beiratkozott olvasók száma	Összes beiratkozott olvasók száma	Újonnan beiratkozott olvasók száma
Száma	7 947	3 883	9 713	4 604
Index: 1957 = = 100	100,0	100,0	122,0	143,0

A beiratkozott olvasók száma az eddigi legmagasabb 1955-ös év létszáma (9232) fölé, csaknem 10 000-re emelkedett. Ez az 1957-es évi beiratkozott olvasólétszámnál 22%-kal magasabb. Az év folyamán újonnan beiratkozott olvasók arányszáma ennél is sokkal magasabb, a fenti aránynak csaknem kétszerese.

BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

Foglalkozás	1957	1958	1957	1958
	szám szerint		százalékban	
Munkás	615	837	7,8	8,5
Paraszt	11	19	0,1	0,1
Pedagógus	753	948	9,5	9,8
Egyéb értelmiségi	2088	2201	26,3	22,7
Alkalmazott és tisztv.	1827	2519	23,0	25,7
Egyetemi és főiskolai hallg.	(1311)	(1502)	(16,5)	(15,5)
Ebből: joghallgató	175	65	2,2	0,7
orvostanhallgató	263	402	3,3	4,2
bölcész	402	419	5,0	4,3
műszaki	94	107	1,2	1,1
természettud. hallg.	125	70	1,6	0,7
közgazd. tud. hallg.	64	66	0,8	0,7
egyéb hallg.	188	373	2,4	3,8
Középiskolai tanuló	272	266	3,4	2,9
Ipari tanuló	65	41	0,8	0,5
Nyugdíjas	428	738	5,4	7,6
Háztartásbeli	247	288	3,1	3,0
Egyéb	330	276	4,1	2,9
Összesen:	7947	9713	100,0	100,0

A beiratkozott olvasók legnagyobb csoportjai változatlanul az értelmiségi csoportok: a pedagógusok, egyéb értelmiségiek és az értelmiséginek számító egyetemi és főiskolai hallgatók: együttesen az olvasók 48%-a. Ez az arány igen magas, különösen ha a kerületi könyvtárhálózat megfelelő adataival hasonlítjuk össze, ahol 1958-ban arányuk 12,5% volt. Ezt 1957 megfelelő adataihoz hasonlítva azt látjuk, hogy az arány egy év alatt 4,3%-kal csökkent. Ez azt jelenti, hogy eddig nem tudtuk kölcsönző olvasóvá tenni a hozzánk kerülő egyetemi hallgatókat, kik megtöltik az olvasótermeket. A központ beiratkozott olvasói számában növekedett a munkás, alkalmazott, és tisztviselő, továbbá nyugdíjas olvasók aránya. A többi kisebb módosulás lényegében nem változtatta meg a központ beiratkozott olvasóinak régen kialakult foglalkozási összetételét.

A KÖLCSÖNZŐK ÉS HELYBEN OLVASÓK SZÁMA

	1957	1958
Kölcsönzők száma	29 184	34 498
Index	100,0	118,1
Helyben olvasók száma		
Olvasóteremben	22 874	33 180
Folyóiratolvasóban	21 865	27 295
Különgyűjt.-olvasóban ...	1 662	2 569
Összesen:	46 401	63 044
Index	100,0	136,0
Együttesen	75 585	97 542
Index	100,0	129,0

Az olvasóforgalom — a kölcsönzők és helybeolvasók száma — nem emelkedett egyetlenesen; a helybeolvasók számának gyarapodása kétszeres (az 1957-es évvel szemben 36%-os) volt a kölcsönzők számának gyarapodásával (18%) szemben. A legnagyobb az olvasóterem látogatottságának emelkedése. (Ennek oka részben az, hogy az olvasótermet 1957-ben március elején nyitották.)

Az *olvasási intenzitás*, vagyis az egy-egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzések száma a következő volt:

1957-ben	3,7 eset
1958-ban	3,6 eset

A KÖLCSÖNZÖTT ÉS HELYBEN OLVASOTT KÖNYVTÁRI EGYSÉGEK SZÁMA

	1957	1958
Kölcsönzött kötetek száma ...	66 710	77 877
Index	100,0	117,0
Helyben olvasott egységek sz. ..		
Könyvek, kötet	7 380	15 730
Hírlap, kötet	5 969	7 011
Hírlap, kurrens, db	83 861	83 645
Aprónyomatványok	1 812	902
Egyéb könyvtári egységek ..	159	1 670
Összesen könyvtári egység ..	99 181	108 958
Index	100,0	110,0
Együttesen	165 891	186 835
Index	100,0	113,0

Amíg az olvasóforgalom összesen 29%-kal emelkedett egy év alatt, a könyvforgalom növekedése csupán 13%-os. A kölcsönzésnél az olvasó- és könyvforgalom növekedése szinte azonos: az elsőnél 18, a másodiknál 17%. Ezzel szemben a helyben olvasott könyvtári egységek száma 13%-kal emelkedett, míg a helyben olvasók számának növekedése 36%-os volt.

A központ *olvasási átlagának mutatószáma* (vagyis az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzött kötetek száma) a következő:

1957-ben	8,4
1958-ban	8,0

Az *egyszeri kölcsönzés során elvitt kötetek átlagszáma* (vagyis az ún. olvasási átlag) mind 1957-ben, mind pedig 1958-ban 2,3 volt.

A fentiek szerint 1958-ban növekedett az olvasó- és könyvforgalom a központi könyvtárban; egy-egy olvasó azonban kevesebbszer látogatta a könyvtárat, s így az egy olvasóra jutó kölcsönzött kötetek száma csökkent. Ez a csökkenés, a fenti mutatószámában csupán 0,4 kötetrel jelentkezik; a 10 000 olvasónál azonban ez együttesen 4 000 kötet csökkenést jelent.

Az *alacsony olvasási átlag* nem új a központi könyvtárban. Olvasóink egy része bizonyos meghatározott témakörben keres anyagot, s a keresett könyv elolvasása után kimarad a könyvtárból. Ennek következtében a központban sokkal alacsonyabb az olvasási átlag mutatószáma, más szóval az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzött kötetek száma, (8,0 kötet), mint a kerületi könyvtárakban (31,4 kötet). Vagyis a kerületi könyvtárakban — ahol elsősorban szépirodalmi könyveket keresnek az olvasók — négyszer annyi kölcsönzött kötet jut egy beiratkozott olvasóra, mint a központban, ahol a tudományos anyag háttérbe szorítja a szépirodalmat.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT
(Reprezentatív adatok alapján)

S z a k	1957	1958	1957	1958
	darab		százalék	
0 Általános művek	67	186	1,0	1,2
1 Bölcsélet	271	749	4,1	5,0
2 Vallási irodalom	85	226	1,3	1,5
3 Társadalomtudomány	(959)	(2361)	(14,7)	(15,9)
Ebből:				
3K Marxizmus—leninizmus	81	279	1,2	2,0
30 Szociológia	163	453	2,5	2,6
31 Statisztika	32	59	0,5	0,5
32 Politika	132	338	2,0	2,3
33 Szociálpolitika	84	177	1,3	1,2
34 Jog	109	206	1,7	1,4
35 Közigazgatás	49	154	0,7	1,1
36 Társadalmi tevékenység	4	19	0,1	0,1
37 Nevelés	76	211	1,2	1,5
38 Közgazdaság	143	275	2,2	1,9
39 Néprajz	86	190	1,3	1,3
4 Nyelvtudomány	131	284	2,0	2,0
5 Természettudomány	165	396	2,5	2,6
6 Alkalmazott tudomány	226	634	3,4	4,3
7 Művészet	406	1073	6,2	7,1
8 Irodalom	3127	6662	47,7	44,4
Ebből: szépirodalom	(2802)	(6006)	(42,6)	(40,0)
9 Történelem	418	1050	6,4	6,6
91 Földrajz	334	703	5,1	4,7
92 Életrajz	367	705	5,6	4,7
Összesen:	6566	15 029	100,0	100,0

A központ szakszerinti forgalmában szembevetendő a tudományos és a magas színvonalú anyag túlsúlya a szépirodalom fölött; az első a forgalom 60%-át, az utóbbi 40%-át képviseli 1958-ban. (Egy évvel ezelőtt a szépirodalom 2,6%-kal magasabb volt.)

A tudományos és ismeretterjesztő könyvek legjelentősebb szakcsoportjai a társadalomtudomány és a történelem; a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központja mindkét szakterület országos alapkönyvtára. (A történelem vonatkozásában az újkor esik gyűjtőkörébe.) Ezek a szakcsoportokon kívül kiemelkedő jelentőségű további szakok még a művészeti, bölcséleti, földrajzi, életrajzi, továbbá alkalmazott tudományi irodalom is. Mindezek — és a további, kevésbé kultivált szakok — együttesen a közművelődési területen jelentkező fokozott érdeklődésre mutatnak központi könyvtárunkban.

Az előző évvel szemben figyelemre méltó változás mindenekelőtt a szépirodalom arányának 2,6%-os csökkenése. (S bizonyos mértékig hasonlóképpen az olvasmányos életrajzi és földrajzi irodalom csökkenése is.) A csökkenés egyik oka, hogy a központ az olvasók részéről e téren jelentkező igényeket megfelelően kielégíteni nem tudja. A fenti adatok nyilvánvalóvá teszik azonban azt, hogy a központ meglévő olvasói körében nagyobb választékú szépirodalmi anyag mellett sem emelkedik lényegesen a szépirodalom olvasottsága, mivel az itt elért 40% az olvasóknak általánosságban egyéb irányú érdeklődésére mutat, szemben a központtól minőségileg lényegesen eltérő kerületi könyvtárakkal, ahol a szépirodalom aránya a 80% fölé emelkedik. A központban a szépirodalom csökkenésével szemben emelkedett valamit a társadalomtudományi szak (s ezen belül a marxizmus-leninizmus) továbbá a bölcelet és a művészet iránti érdeklődés.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK NYELV SZERINTI MEGOSZLÁSA

(Reprezentatív adatok alapján)

Nyelv	1957	1958	1957	1958
	darab		százalék	
Magyar	4 612	10 267	70,3	68,4
Orosz	28	78	0,4	0,5
Német	1 027	2 479	15,6	16,6
Angol	466	1 093	7,1	6,9
Francia	368	850	5,6	5,8
Olasz	33	121	0,5	0,8
Egyéb	32	141	0,5	1,0
Összesen:	6 566	15 029	100,0	100,0

A kölcsönzött könyvek nyelvszerinti megoszlásában a természetesen óriási túlsúlyban olvasott magyarnyelvű művek mellett elsősorban a német, angol és a francia nyelvű könyvek iránt jelentékeny az érdeklődés. Az egy évvel korábbi helyzettel szemben az idegen nyelvű irodalom olvasottsága 2%-kal nőtt, elsősorban a német-nyelvű könyvek előnyére. Minimálisan emelkedett az orosz nyelvű könyvek olvasottsága.

A SZERZEMÉNYEZÉS EGYBEVETVE A KÖLCSÖNZÉSEL

Szakcsoport	1957		1958	
	szerezmenye-zett	kölcsönzött	szerezmenye-zett	kölcsönzött
kötetek százalékos aránya				
Szépirodalom	22,7	42,6	19,0	40,0
Társadalomtudomány .	22,1	14,7	20,0	15,9
Történelem	3,8	6,4	5,3	6,6
Irodalomtörténet	3,1	5,1	3,4	4,4
Művészettörténet	7,9	6,7	11,6	7,1
Földrajz	4,8	5,1	5,9	4,7
Életrajz	5,0	5,6	6,4	4,7
Bölcelet	2,1	4,1	1,6	5,0
Természettudomány ..	3,4	2,5	2,3	2,6
Általános művek	15,2	1,0	17,3	1,2

Az összehasonlítás lehetőségét erősen torzítja, hogy a szerzeményezésnél a kötésre küldött folyóiratok beleszámolásával aránytalanul felduzzad a 0-ás szak.

A szépirodalom szerzeményezési aránya szükségszerűen alacsonyabb mint a kölcsönzési aránya. A központ vásárlási politikája tudományos és közművelődési jellegének megfelelően nagyobb súlyt kell fektessen a tudományos és ismeretterjesztő anyagra, s ezért magasabb arányban vásárolja azokat, mint amilyen az olvasottságuk. A szépirodalom iránti kereslet az évek folyamán —, ahogy a kerületi könyvtárak könyvbeszerzése megfelelően emelkedik s a jobb könyvkiadói politika megszünteti azt az állapotot, hogy sok mű csak a központban hozzáférhető — a központban nyilván csökkenni fog s így egyensúlyba jut a szerzeményezési aránnyal.

A központi könyvtár nyilvános szolgálata tevékenységének a fent ismertetett kölcsönzési munka mellett fontos része természetesen az olvasótermi olvasók szolgálata is. Az a tény, hogy a helyben olvasók száma megközelíti a kölcsönzők számának kétszeresét, rámutat az olvasótermi szolgálat jelentőségére. A központi könyvtár olvasótermi ülőhelyeinek száma következő:

Olaszóterem	82 ülőhely	1)
Folyóiratolvasó	54 ülőhely	2)
Reference olvasó	8 ülőhely	3)
Különgyűjt. olvasója	20 ülőhely	3)
összesen:	164 ülőhely	

1) ebből 22 póthely.

2) ebből 6 póthely

3) Átépítés miatt 1958 nyara óta zárva volt.

AZ OLVASÓTEREM BEIRATKOZOTT OLVASÓINAK FOGLALKOZÁSI MEGOSZLÁSA

Foglalkozás	1957	1958	1957	1958
	számban		százalékban	
Munkás	15	67	0,5	1,9
Paraszt	6	23	0,2	0,6
Pedagógus	92	101	2,9	2,9
Egyéb értelmiségi	93	216	2,9	6,2
Tisztviselő	90	104	2,8	2,9
Alkalmazott	26	33	0,8	1,0
Egyetemi és főisk. hallg.	(2698)	(2540)	(83,6)	(75,8)
Ebből: jogász	109	178	3,4	5,0
orvostanhallgató	1399	1564	43,4	46,1
bölcész	152	191	4,7	5,5
műszaki	48	206	1,5	7,5
természettud. h.	198	117	6,2	3,4
közgazdász	30	116	0,9	3,3
egyéb hallg.	762	168	23,6	5,0
Középiskolai tanuló	114	89	3,5	2,5
Ipari tanuló	26	49	0,8	1,4
Nyugdíjas	20	50	0,6	1,4
Háztartásbeli	5	27	0,2	0,7
Egyéb	40	92	1,2	2,7
	3 225	3445	1 00,0	1 00,0

Az olvasóterembe beiratkozottak mellett a kölcsönzést igénybevevő olvasók is használják az olvasótermet (ezek foglalkozási adatait már elemeztük) továbbá, nem rendszeresen látogathatják be nem iratkozottak is. Az olvasóterembe iratkozott olvasók — ezek

természetesen a leggyakoribb olvasótermi látogatók. Ezek foglalkozási statisztikája azt mutatja, hogy óriási többségük, több mint $\frac{3}{4}$ részük, egyetemi és főiskolai hallgató. (1957-ben arányuk csaknem 8%-kal magasabb volt). Az egyéb (középiskolai, ipari) tanulókkal együtt 1958-ban csaknem 80 %-át képviselték a tanulók az olvasóterembe iratkozottaknak, ami azt jelenti, hogy mit sem változott az az évek óta kialakult helyzet, hogy olvasótermeinket tanulószobának, melegedőnek használják a diákok. Eközben kiszorulnak az olvasók és a kutatók (az értelmiségi látogatók aránya 9,1 %), akik az olvasótermekben a kellő nyugalmat nem találhatják meg. Figyelemre méltó a munkásolvasók arányának valamelyes emelkedése; ennek egyrésze azonban a valóságban deklasszált elem, aki jelenleg mint segédmunkások dolgoznak.

Az olvasóteremben a tanulók túlsúlya következtében viszonylag kevés könyvet olvasnak — a tanulók többségükben a magukkal hozott jegyzetből tanulnak, vagy a kézikönyvtárat veszik igénybe — és így egy-egy olvasótermi látogatóra átlagosan egész évre minimális szám, 0,3 kötet esik. Az olvasóteremben használt könyvek 72,4%-a tudományos, illetve ismeretterjesztő irodalom, 26,7%-a szépirodalom. A tudományos irodalom legnagyobb csoportjai: 18,3% társadalomtudományi, 9,5% művészeti, 7% alkalmazott tudományi, 10,5% irodalomtudományi, 6,8% történettudományi anyag.

A folyóirat-olvasóterem látogató-forgalma valamivel elmarad az olvasóterem hasonló forgalma mögött, ezzel szemben az itt olvasott bekötött, illetve kurrens folyóiratok száma viszonylag magas, 90 656 (valamivel emelkedett az előző év óta) így egy látogatóra évi átlagban 3,3 folyóirat, illetve hírlap esik. Ez az alacsony arányszám is mutatja, hogy ha a diákok nem szorítanak ki a folyóirat-olvasókat, ezen olvasóterem forgalma is sokkal magasabb lehetne.

A FOLYÓIRATOK NYELV SZERINTI MEGOSZLÁSA ÉS OLVASOTTSÁGA (1958)

Nyelv	A folyóiratok		A folyóiratok	Az olvasottság
	száma	olvasottsága	% -os megoszlása	
Magyar	224	11 200	35,3	58,5
Orosz	63	219	9,9	1,2
Német	121	3 849	19,0	20,0
Angol	105	2 479	16,5	12,9
Olasz	13	256	2,0	1,3
Francia	63	1 104	9,9	5,8
Egyéb	47	59	7,4	0,3
Együtt:	636	19 166	100,0	100,0

A folyóiratok nyelvszerinti megoszlásának és olvasottsága arányának összehasonlítása azt mutatja, hogy a magyar nyelvű folyóiratok iránti érdeklődés természetesen magasabb mint a magyarnyelvű lapok aránya a könyvtárban járó folyóiratok számában; az idegen nyelvű folyóiratok olvasottsági százaléka viszont alacsonyabb mint a lapok között betöltött arányuk. Egyetlen kivétel ez alól a német nyelvű folyóiratoknál mutatkozik, amelyeknél a két százalékszám kb. megegyezik. Az orosz nyelvű folyóiratok viszonylag alacsony olvasottságát indokolja, hogy az eziránt érdeklődők elsősorban az orosz nyelvű művekre specializálódott Gorkij könyvtárt keresik fel.

A nyilvános szolgálatához tartozó fotó-műhely főbb adatai: 1958 február 20-tól 146 külső rendelésre 3 599,— Ft értékben, a belső,- elsősorban a különböző kiállítások számára szolgáló-rendelésekre pedig 700 db fotó-kópiát és fotográfiát készített el.

A Budapest- és Különgyűjtemények Osztálya

Az egyes különgyűjtemények könyvállományára, továbbá az olvasószolgálati tevékenységre vonatkozó számok bentfoglaltatnak a korábban közölt adatokban. Az osztálynak azonban, elsősorban mint budapesti tájkönyvtárnak, különleges feladatai vannak és ez megkívánja, hogy külön helyen is foglalkozzunk problémáival.

A különgyűjtemények osztálya tevékenységét nagy mértékben akadályozta az osztály munka- és kutatótermének elpusztulása, amelyet 1957-ben ideiglenes helyreállítás után csak áprilisban foglalhatott el, majd a végleges helyreállítás munkálatainak megkezdésekor, 1958 szeptember 3-án, ismét ki kellett ürítenie. Ezt a ténytet az 1957-es és 1958-as adatok összehasonlításánál figyelembe kell venni.

FELDOLGOZÓ MUNKA

	1957	1958
	darab	
Újságszelvény osztályozás	355	2 120
Kisnyomtatvány osztályozás	779	1 523
Analitikus felvétel	733	561
Repertórium	1 831	6 443
Képkatalógus	9 011	12 482

Az osztály feldolgozó munkája — egy kivételével — minden területen jelentékeny gyarapodást mutat, megsokszorozódott.

AZ ÚJSÁGSZELVÉNY-ÁLLOMÁNY ALAKULÁSA

	1957	1958	Index 1957 = 100
	szám (db)		
Összes állomány	45 160	47 288	105
Évi gyarapodás	324	2 128	659

Az újságszelvény állomány, amelynek feldolgozása ugyancsak a különgyűjtemények osztályának feladatkörébe tartozik, az előző évek csekélyebb számaival szemben jelentékenyen gyarapodott.

OLVASÓ- ÉS KÖNYVFORGALOM

	1957	1958	Index 1957 = = 100
	évben		
Olvasók száma a különgyűjtemények kutatótermében	1 662	2 569	154,7
Helyben olvasott könyv	4 330	9 062	210,0
Helyben olvasott kisnyomtatv. .... stb.	1 035	2 572	248,0
Együtt:	5 365	11 634	217,0

A különgyűjtemények osztályának olvasó- és könyvforgalma ugyancsak jelentősen felülmúlta a korábbi évet. Az olvasók száma csaknem 55%-kal, a könyvforgalom kétszeresére, az egyéb könyvtári egységek forgalma pedig ennél is magasabbra emelkedett. A különgyűjtemények olvasói az osztály munka- és kutatótermének helyreállítási munkáinak idején az olvasóteremben kaptak helytet.

A Budapest- és Különgyűjtemények osztálya munkájának középpontjában a hatalmas, hat — egyenkint 50 íves — kötetre tervezett „Budapest történetének bibliográfiája” áll. Ennek a feltáró és feldolgozó munkának 1958. évi eredményeire rámutat a bibliográfiai felvételek számának hatalmas növekedése. Elkészült

1957-ben	8 899,
1958-ban	37 741

bibliográfiai felvétel. A növekedés tehát négyszeres. Ezt az eredményt az osztály csupán az intézetvezetőség által a könyvtár más területeiről rendelkezésre bocsátott dolgozók segítségével érthette el. Míg 1957-ben az osztálynak havi átlagban 7 munkatársa volt, ez a szám 1958-ban 13-ra emelkedett. Az intézetvezetőség biztosítani kívánja a Budapest története bibliográfiájának gyorsabb elkészülését és ezért továbbra is minden segítséget megad az osztálynak. A budapesti bibliográfiai munkák megkezdése, 1954 áprilisa óta, összesen 73 693 felvétel készült el — 13 499 kötet feldolgozásával — vagyis a beszámoló évében több bibliográfiai felvétel készült el, mint a megelőző négy esztendőben összesen. Ennek magyarázata az osztály létszámának csaknem megkétszereződésén kívül az, hogy míg 1954 és 1956 között monografikus munkák feldolgozása folyt, 1957 több hónapja pedig az ellenforradalom pusztításai során szértszört anyag újrendezésével telt el, addig a jelentés évében a nagyobb számszerű eredményeket biztosító folyóirat- és hírlapanyagot dolgozta fel az osztály. A bibliográfiai munkát negyedévenként, folyamatosan lektorálja a Történettudományi Intézet munkatársa, akinek észrevételeit osztályértekezleten tárgyalják meg a dolgozók.

Az osztály egyéb feladatai közül megemlítjük:

A Budapest Gyűjtemény állományának kiegészítése antiquáriumoktól és magánosoktól történő vásárlások útján. A jelentés évének utolsó negyedében az osztály erre a célra külön könyvbeszerzési keretet kapott és 20 000 Ft összegben vásárolt könyveket, valamint egyéb könyvtári egységeket.

Az ellenforradalmi események során elpusztult könyvek katalóguscéduláit, számszerint 942 db-ot, kiemelték valamennyi katalógusból. Az üzemi lapokat lehetőleg teljességgel igyekeztek beszerezni és róluk kardex-nyilvántartást fektettek fel.

Hozzáfogtak a fotó- és képgyűjtemény anyagának új szempontok szerinti rendezéséhez.

A Tanácsköztársaság 40. évfordulójának előkészítésére az év utolsó negyedében az elheverő és szétszört plakát, — röpirat-, rölap- és könyvanyag felkutatására, tudományos átrendezésére és a kiállításokhoz való előkészítésére nagyszabású kutatómunkát végzett. Kb. 15 000 plakát átvizsgálása után 800 db plakátot, 9 000 rölap és röpirat átnézése után 1 100 db 1918/19-es rölapot rendezett át a tudományos követelményeknek megfelelően.

Szöveggyűjtemény összeállításával nagyobb előkészítőmunkát végzett az osztály a Tanácsköztársaság évfordulójának tiszteletére rendezett szavalóversenyhez.

A Budapest- és különgyűjtemények osztályának reference-szolgálatával a tájékoztatás anyagánál alább foglalkozunk.

Tájékoztató és propaganda munka

A tájékoztató és kulturális osztályt 1958 elején alakította meg az intézetvezetőség azoknak a feladatoknak megoldása érdekében, amelyek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak 1957-ben kifejtett és az Országos Könyvtárügyi Tanács által jóváhagyott kulturális és propaganda feladataiból adódnak. Ezek közvetlen célja a szemléltető könyvpropaganda, a kultúra fejlesztése és elmélyítése az olvasók körében. Az osztály munkaterületéhez tartozik a nagyobb terjedelmű tájékoztatás, továbbá a kulturális és propaganda feladatok elvégzése.

A tájékoztató osztály adja ki havonként a Könyvtári Híradót.

Ugyancsak az osztály feladatához tartozik a kerületi könyvtárak kulturális és propaganda tevékenységének támogatása, számukra kiállítások rendezése, egyes központi kiállítások kerületekbe való vándoroltatása, továbbá plakátok, feliratok, röpcédulák, meghívók, dekorációk elkészítése.

A könyvtár *reference-szolgálatának* 1958 évi eredményeit — részben a tájékoztató osztály, részben a maga területén ugyancsak kisebb reference-feladatokat végző nyilvános szolgálat, a bibliográfiai osztály és a különgyűjtemények osztálya által végzett munkát a következőkben ismertetjük:

A *tájékoztató osztály* készítette a *választásokhoz* a korábban már ismertetett bibliográfiát és forgatókönyvet, bár ehhez a munkához hozzájárult a különgyűjtemények osztálya is Budapest 1931—44 közötti képviselőinek jellemzését szolgáltató kiadványával, továbbá a kerületi könyvtárak osztálya módszertani levelével. A tájékoztató osztály készített egy 200 oldalas szöveggyűjteményt a Budapesti Pártbizottság részére a választások alkalmából, továbbá a kerületi anyagot a kerületi pártbizottságok számára is. Ugyanebből a célból a Horthy-korszak vezető politikusaikról 500 életrajzot is felkutattak. A Magyar Nők Országos Tanácsa részére „Mit olvassanak a nők” címmel 80 műről annotált bibliográfiát állított össze. A kultúrotthonok munkájáról az 1956 óta megjelent folyóirat és újságcikkekből bibliográfiát készített az osztály a Budapesti Pártbizottság részére.

A tájékoztató osztály további lényegesebb *reference munkái*: Magyar—lengyel történelmi kapcsolatok; tulajdonvédelem nyugaton és Magyarországon; Smetana Magyarországon megjelent műveiről és azok bemutatásáról (ebből 20 reprodukciót a melnyiki Smetana-Muzeum részére is megküldtek); Madzsar József-rol irodalmi jegyzék; Magyar-Szovjet gazdasági kapcsolatok; miért tartózkodnak a szovjet csapatok Magyarországon?; a társadalmi tulajdon védelme; a közalkalmazottak helyzete Magyarországon az utóbbi 40 évben (az Új-Dlehi-i statisztikai központ részére); 12 bibliográfia a TIT előadói részére vegyes külpolitikai témákról; anyaggyűjtés a „Dunai hajós” című magyar-bolgár kooperációs film rendezői részére; segítség a „Tizenhetedik baba nyara” c darab rendezéséhez stb.

A *nyilvános szolgálat reference-szolgálat*a a kisebb, ún. gyors-reference munkát továbbra is végzi az olvasók számára. Ez a munka a kisebb, főleg adatjellegű tájékoztatások nyújtására korlátozódott, melyben mindinkább résztvesznek a nyilvános szolgálat összes dolgozói. Az alábbi referencekérdések részben többször fordultak elő, részben pedig nagyobb utánjárást igényeltek a nyilvános szolgálat dolgozói részéről: Mátvás és korának irodalma (közéiskolai pályázat anyaga); a pedagógusok helyzete a Horthy-rendszerben; Zrínyi Ilona; óvodai és iskolai gyermekjátékok irodalma; Zala György; Kínai könyvnyomtatás; a Szovjetunió egyetemei; régi magyar választások stb. Igen sok adatkérésre ad naponta választ a nyilvános szolgálat a kézikönyvek felhasználásával. Állandó felek a kerületi könyvtárak, a posta tudakozója, a Népszabadság, Népszava, Magyar Nemzet szerkesztősége, könyvkiadók, társadalmi szervek stb.

A *külongyűjtemények reference tevékenysége* során a következő kérdésekre adtak választ: választások, budapesti panamák, a Dréhr-ügy sajtóanyaga, egyes városrészek története, budapesti házak története, idegenforgalom, könyvkereskedések, a főváros nyomortelepei, budafoki barlanglakások, a budapesti lakáskérdés, budapesti iskolák, gyárak, nemzetközi vásárok, külföldi zeneművészek budapesti látogatásai, Rákóczi hadai Budán, budapesti temetések, a budapesti nők szerepe kulturális fejlődésünkben, Budapest fürdőváros, stb. A könyvritkaságok gyűjteményéből vett témák: népviseletek, fegyházörök ruházata, Mária Terézia testőrségének egyenruhái, Pest építészeti, fasisztaellenes grafika, amerikai bútorok, kínai népművészet. A képkatalógus felhasználásával adott reference anyagok: budapesti gyárak, középületek, magánpaloták, emléktáblák, budapesti parkok, Buda ábrázolásai, tudósok arképei. Az érdeklődők egyéni kutatók, tanácsok, könyvtárak, Történettudományi Intézet, sajtó, idegenforgalom. A különgyűjtemények osztályának reference-munkájában már most is nagy segítséget nyújt a Budapest-Bibliográfia elkészült anyaga, így az egyes kerületek irodalma, története, közlekedésügye, Budapest térképei, stb. kérdéseknél.

A *kulturális és propaganda-feladatok* terén a tájékoztató osztály igen jelentékeny eredményeket ért el 1958-ban. A nagyobb és kisebb *kiállítások* egész sorát rendezte meg a központ épületében, a kerületi könyvtárak számára több kiállítást rendeztek, illetve ellátták azokat a kiállítások anyagával. A központi székházban rendezett nagyobb szabású kiállítások a következők voltak:

1. Az ősemlék és a természeti népek művészete. (Február 1—22)
  2. Daumier születésének 150. évfordulójára rendezett reprodukciós kiállítás. (Február 26—március 2)
  3. Marx Károly halálának 75. évfordulójára rendezett emlékkiállítás. (Március 12—25)
  4. Modern könyvillusztrátorok. (Április 6—30)
  5. A cseh művészet (reprodukciós kiállítás) (Május 1—31)
  6. Kínai művészet (reprodukciós kiállítás) (Június 25—július 20)
  7. Budapest szocialista fejlődése (fénykép kiállítás) (Október 25—november 20)
  8. A Párt megalakulásának 40. évfordulója. (November 25—december 20)
- (a tájékoztató- és a különgyűjtemények osztálya közös rendezésében).

Kisebb alkalmi kiállítások:

1. A. Tolsztoj
2. Mátyás király
3. Gorkij
4. A Szovjet Hadsereg
5. Budapest felszabadítása
6. Április 4.
7. Szabó Ervin.

A kerületi könyvtárak részére a tájékoztató és kulturális osztály a következő kiállításokat készítette, illetve biztosított azokhoz anyagot:

1. Alkotmány ünnepe (az összes kerületi könyvtár számára)
2. Daumier (a 10. és 32 sz. könyvtár számára)
3. Szabó Ervin (az összes kerületi könyvtár számára)
4. Cseh művészet (a Cseh Kultúrával közösen Sopronban és Kiskunhalason újra rendezve)
5. Budapest szocialista fejlődése (az összes kerületi könyvtár számára)
6. Negyven éves a Párt (az összes kerületi könyvtár számára)
7. A népek barátsága (7 könyvtárban)

A fenti kiállítások anyagából fotó-kópiákat, illetve *facsimiléket sokszorosított* az osztály a kerületi könyvtárak részére. Ezenkívül *fotó-kópiákat készített* a Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Krudy Gyula kiállítások részére. Albumokból egy teljes *epidiaszkopos vetítési anyagot* állított össze a 23. sz. könyvtár részére.

A kerületi könyvtárak részére propaganda feladatokat végzett a tájékoztató osztály — a dekorációs, szövegírási, grafikai munkák mellett — például diapozitív rajzolás és vetített moziban, hidetűpajzs bérlés stb. Az osztály az év folyamán *773 db feliratot és 94 db plakátot* készített a kerületi könyvtárak számára.

Ugyanakkor *hiranyaggal látta el a sajtót és a rádiót a könyvtár munkájáról*. Nagyobb kiállításainkról valamennyi napilap és sok folyóirat megemlékezett. Több cikk jelent meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkájáról, belső életéről, eredményeiről is.

A tájékoztatás elősegítésére a bibliográfiai osztály dolgozói a könyvtár archívum-anyagát az év folyamán 17526 darabban gyarapították.

Bibliográfiák és egyéb kiadványok

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1958-ban — mint a korábbi években is — több bibliográfiát, röplapbibliográfiát, kiadványt jelentetett meg. A kiadványok nagyrésze a bibliográfiai osztály munkásságához fűződik, vagy az osztály bibliográfiai munkája eredményeként, vagy pedig — amennyiben más osztály, vagy más osztály dolgozója készítette — a szerkesztés, a nyomásra való előkészítés munkáját végzi.

Az alábbiakban az 1958-ban megjelent bibliográfiákat és kiadványokat ismertetjük.

A bibliográfiai osztály által készített kiadványok:

1. *A kaland mesterei.* Bibliográfiai válogatás a világirodalom kalandos műveiből. Bp., Főv. Szabó Ervin Könyvtár. 1958. 144 old. összeáll.: Ecsedy Andorné, munkatárs: Gáliczky Éva. Megjelent 1958 június hó. 1000 pld. Nyomtatott kiadvány.
2. *Marx Károly halálának 75. évfordulójára.* Bp., 1958. Stencilsocksz. 10 old. (Főv. Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája. 1958. 1. sz.) Megjelent március 6. 80 példányban. Összeáll.: Tiszay Andor.
3. *Április 4.* Bibliográfia hazánk felszabadulása évfordulójának megünneplésére. Bp., 1958. Ormig (házi sokszorosítás). 6 old. (Főv. Szabó Ervin Könyvtár röplap-bibl. 1958. 2. sz.) Megjelent március 28. 100 példányban. Összeáll.: Tiszay Andor.
4. *A Magyar Kommunista Párt megalakulásának 40. évfordulója.* Összeáll.: Polgár Erzsébet, Szász Károlyné, Tiszay Andor. Bp., 1958. Stencilsockszorosítás. 8 old. (Főv. Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája 1958. 3. sz.) Megjelent november 17. 100 példányban.
5. *Tudomány és vallás* (antiklerikális bibliográfia). Összeáll.: Polgár Erzsébet, Bp., 1958. Stencilsocksz. 14 old. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplapbibl. 4. sz.) Megjelent dec. 8. 100 példányban.
6. *Útmutató hazánk felszabadulásának 13. évfordulójára* a kerületi könyvtárosok számára, kiállítások rendezéséhez. Összeállította: Tiszay Andor. Bp. 1958. Stencil socksz. 12 old. 17 melléklettel. 50 példányban. Megjelent II. 7.-én.
7. *Eseménynaptár 1959. évre* a kerületi könyvtárosok számára. Összeállította: Tiszay Andor. Bp. 1958. Stencil-soksz. 3 old. 200 példányban. Megjelent IX. 24.-én.
8. *Eseménynaptár a MKP. megalakulásának és a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának előzményeihez.* Összeállította: Tiszay Andor. Bp. 1958. Stencilsocksz. 4 old. 100 példány. Megjelent: 1958. XI. 17.-én.

A bibliográfiai osztály a beszámoló időszakában a könyvtárhálózat számára még egy útmutatót készített: *Útmutató a Május 1. kiállításokhoz* címmel. (2 old.) 200 pld.

A bibliográfiai osztály által további munkák vannak kiadásra előkészített vagy előre haladott állapotban. Ilyenek: Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei; A könyv dícsérete (mondásgyűjtemény); József Attila olvasómozgalom könyveinek bibliográfiája (a KISz költségén és gondozásában kerül kiadásra); Szerelem, család, házasság (ajánló bibliográfia); Amerikai irodalom válogató bibliográfiája; A világtörténelem regényekben: II. Középkor; stb. Az osztály szerkesztésére bízott, előkészítés alatt álló egyéb kiadványok: Geréb László: Munkásélet és munkásmozgalom a magyar irodalomban. 1867—1872. Nyomdában: Kóhalmi Béla: Szabó Ervin a könyvtáros. Emlékbeszéd halála 40. évfordulóján.

A feldolgozó osztály által összeállított és szerkesztett kiadványok:

9. *Újabb külföldi szerzemények* (Tudományos és ismeretterjesztő művek). 1957. Bp., Főv. Szabó Ervin Könyvtár 1958. 328 old. Összeáll.: a Feldolgozó Osztály katalógizáló csoportja Gordon Erzsébet vezetésével. (2062 címfelvétel.) Kézirat. 300 pld. Rota soksz.
10. *Ua. = 1958. 1. füzet* (január-március). Bp., Főv. Szabó Ervin Könyvtár 1958. 61 old. Összeáll.: ua. (312 címfelvétel). Kézirat. 300 pld. Rota-soksz.
11. *Ua. = 1958. 2. füzet.* (április—június). Bp., Főv. Szabó Ervin Könyvtár 1958. 90 old. Összeáll.: ua. (502 címfelvétel). Kézirat. 300 pld. Rota-soksz.

A Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulója ünnepére rendezett kiállításunk egyik részlete

Csehszlovák képzőművészeti reprodukciós kiállításunk 1958 májusában

FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN
KÖNYVTÁR

ÚJABB KÜLFÖLDI SZERZEMÉNYEK

/Tudományos és ismeretterjesztő művek /

BUDAPEST

1959

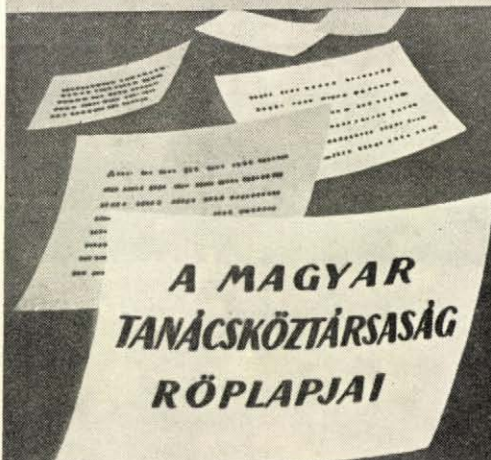
VÁROSI
KÖNYVTÁR
(1876-1919)
FŐVÁROSI
NYILVÁNOS
KÖNYVTÁR
(1920-1945)

1. KÖNYVTÁROK KISKÖNYVTÁRA Ú

SZABÓ ERVIN
KÖNYVTÁR-
TUDOMÁNYI
CIKKEI ÉS
TANULMÁNYAI

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
BUDAPEST

A MAGYAR
TANÁCSKÖZTÁRSASÁG
RÖPLAPJAI

bibliográfia és
dokumentumgyűjtemény

Budapest 1959

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉS
AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KÖZÖS KIADVÁNYA

BUDAPESTI
MUNKÁSMOZGALMA

1919-1945

BIBLIOGRÁFIA

FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 1959

*A 75 esztendő Kőhalmi Bélát Hajdu Henrik, a könyvtár egykori igazgatója köszönti. Baloldalon özo. Brauⁿ
Róbertné*

12. *Ua.* = 1958. 3. füzet. (július—szeptember). Bp., Föv. Szabó Ervin Könyvtár 1958. 94 old. Összeáll.: ua. (543 címfelvétel). Kézirat. 300 pld. Rota-soksz.

Az összeállítók 1958 végére előkészítették a fenti kiadvány 4. füzetének kiadását.

A különgyűjtemények osztályának kiadványai:

13. *Kik képviselték 1944 előtt kerületünket.* (Választási anyag összeállítás.) Bp., 1958. Ormig soksz. 16 lap. 170 pld. Összeáll.: Remete László.

A különgyűjtemények osztályának dolgozói — mint az osztály munkájánál ismertettük — készítik a *Budapest története bibliográfia hat kötetre tervezett nagy munkáját.* A bibliográfia nyomdai kiadása előreláthatólag 1961-ben kezdődik meg.

A tájékoztató osztály kiadványai:

14. *Könyvtári Híradó.* A Föv. Szabó Ervin Könyvtár Közlönye. 1958. 1—12. szám. Számonként 18—20 lap. Stencillel sokszorosított, számonként 200 pld.

A tájékoztató osztály a beszámoló időszakában a fiók-hálózat számára több útmutatót szerkesztett: a választási propaganda előkészítésére a már ismertetett bibliográfiát és forgatókönyvet; a Könyvtári Híradó mellékleteként megjelentetett „Olvasta már?” folyóirataikkal bibliográfia 1—12 számát, stb. Nyomdai kiadásra előkészítette a Magyar Nők Országos Tanácsa részére a „Mit olvassanak a nők?” c. bibliográfiát.

A kerületi könyvtárak osztályának kiadványai:

15. *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárai könyvállományának összetétele és fejlesztésének problémái.* Módszertani tanulmány. Bp., 1958. Írta: Dobos Piroska. Megjelent: 1958. május 27. 28 old. 50 pld. Stencillel soksz.

16. *A kirakat és válogató asztal szerepe a könyvajánlásban.* Módszertani levél. Összeáll.: Dobos Piroska. Megjelent: 1958. augusztus. 26 old. 50 pld. Ormig soksz.

17. *A könyvtárak feladatai az 1958-as választások előtt.* Módszertani útmutató. Összeáll.: Dobos Piroska. Megjelent: 1958. október 3, 5 old. 50 pld. Ormig soksz.

18. *A Gutenberg-téri Szabó Ervin Könyvtár ifjúsági kölcsönzörészlegének néhány tapasztalata.* Módszertani levél. Összeáll.: Kepes Ágnes. Megjelent: 1958. október. 25 old. 50 pld. Ormig soksz.

Az osztály által készített kisebb terjedelmű útmutatók: Útmutató a 3. negyedévi tervek készítéséhez. (1958. június 2., 2 old. 50 pld.) Útmutató az 1958. IV. negyedévi munkaterv készítéséhez. (1958. szeptember 15. 2 old. 50 pld.) Választási körlevél (1958. november 4. 4 old. 50 pld.) Útmutató a kerületi könyvtárak 1959. évi tervek készítéséhez (1958. november 27. 4 old. 50 pld.) Ajánló bibliográfia téli gyermekmúsorok rendezéséhez. (1958. december 1. 1 old. 50 pld.)

Osztályközi munkával elkészült kiadványként jelent meg:

19. *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve VI. 1956—1957.* Bp., Franklin ny. 1958. 128 old. Megjelent december 30-án. 500 pld. Szerkesztőbizottság tagjai: Révész Ferenc, Szalai György, Tiszay Andor, Tolnai György.

Kerületi könyvtárak osztálya

A kerületi könyvtárak osztálya tartja a közvetlen kapcsolatot a kerületi könyvtárakkal. Az a tény, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata mindinkább egységes képet ölt, jelentékeny mértékben az osztály munkájának eredménye.

A kerületi könyvtárak osztálya főbb tevékenységi területei:

Könyvállomány — olvasószolgálat. A kerületi könyvtárak osztálya mindenekelőtt a hálózati könyvállomány minőségének megjavítását és mennyiségének növelését tartja szem előtt. Ennek érdekében jó munkát végez a kerületi könyvtárak és a központ néhány könyvtárosából összeállított szerzeményezési bizottság, amely a könyvvásárlások minőségének megjavítása érdekében javaslatokat tesz az újonnan kiadott könyvekre vonatkozólag. Az osztály ellenőrzi ezenkívül a kerületi könyvtárak antikvár könyvvásárlását és a hálózati duplumból való válogatását is.

Az osztály gondozza a *hálózati raktárakat*: a hálózati duplumentraktárt, a 43-as könyvtár raktárát és a 16-os könyvtár még megmaradt könyveit. A hálózati raktárak gyarapodása a következő képet mutatja a beszámoló időszakában, egybevetve az előző évvel:

A HÁLÓZATI RAKTÁRAK SZERZEMÉNYEZÉSÉNEK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

Származás	1957	1958	1957	1958
	darab		százalék	
Vásárlás	2 173	2 447	6,3	17,1
Ajándék, csere	14 815	241	43,3	1,7
Fiókokból duplum	17 250	9 066	50,4	63,3
Nemz. könyvalapból dupl.	—	2 573	—	17,9
Összes gyarapodás:	34 238	14 327	100,0	100,0

A beszámoló időszakában a hálózati raktárak szerzeményezésének legnagyobb származási csoportja a fiókokból való duplumok beszállítása, amely a szerzeményezett kötetek számának csaknem kétharmadát képviseli. (1957-ben, amikor az Oktatásügyi Minisztériumtól jelentékeny mennyiségű könyvajándékot kaptunk, a duplum — bár sokkal nagyobb számú volt — csak felét képviselte a szerzeményezett könyveknek.) Igen figyelemreméltó 1958-ban a nemzeti könyvalapból kapott könyvek száma is. A vásárlás csak a harmadik helyet foglalta el a fenti időszakban.

A HÁLÓZAT SZÁMÁRA TÖRTÉNŐ KÖNYVVÁSÁRLÁS (1958)*

Könyv	Ft értékben	Darab
43-as fiók számára**	40 962	2 040
Hálózati raktár számára	13 582	407
Hálózat számára (központi vásárlás)	26 507	841
Dia-filmek	8 366	500
Összes könyvvásárlás	89 417	3 788

* A hálózat könyvvásárlási összegében és gyarapodási statisztikájában szerepel.
** Új létesítendő fiók könyvállománya.

A vásárolt könyvek nagy többsége a 43-as könyvtár állományába kerül. A központi keret terhére vásároltak 1958-ban 26 500 forintért 841 darab könyvet és ugyancsak a központi terhére történt 8,366 forintért 500 darab diafilm bevásárlása is a hálózat részére. A központi által vásárolt könyvekből 686 darab idegennyelvű volt.

A HÁLÓZATI RAKTÁRAK KÖNYVÁLLOMÁNYA*

	1957. XII. 31-i könyv- állomány	1958		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31-en
Hálózati duplumentraktár	15 455	12 006	2 060	25 401
43. sz. könyvtár	14 487	2 136	—	16 623
16. sz. könyvtár	1 179	—	—	1 179
Összesen:	31 121	14 142	2 060	43 203

* A hálózat könyvállományában szerepel.

A beszámoló évében jelentősen megnövekedett a hálózati duplumraktár állománya; gyarapodása nagyrészt a fiókokból beszállított duplumkötetekből adódott. Ugyanakkor a duplumraktárból 2060 kötetet válogattak ki a kerületi könyvtárak. A 43-as (később létesítendő) könyvtár állománya több mint 2000 kötettel gyarapodott.

1958-ban a kerületi könyvtárak osztályán keresztül 899 folyóiratot és hírlapot rendeltek a kerületi könyvtárak számára. A folyóiratok megrendelési összege 71 690,— Ft volt.

A kerületi könyvtárak könyvvásárlásaiban nagy szerepe van a — már említett — *szerezmenyezési bizottság* rendszeres könyvajánlásainak. Az osztály tanulmányozta a kerületi könyvtárak állományainak kérdéseit; a „Fővárosi kerületi könyvtárak állománya, összetételének és fejlesztésének problémái” című tanulmányt — melyet az Országos Könyvtárügyi Tanács elfogadott és jutalomban részesített és amely az Évkönyv 1956—57-es kötetében megjelent — Dobos Piroska készítette az állományfejlesztési- és az ötös bizottság segítségével.

Az osztály *felülvizsgálta a 3-as szak anyagát* és javaslatot készített a kerületi könyvtárak fölös anyagának a hálózati duplumraktárba való áthelyezéséhez. Ennek munkáját azonban akadályozta egy megfelelő befogadóképességű duplumraktár hiánya.

Az *olvasószolgálat* terén az osztály politikai munkája nyomán mindinkább előtérbe kerül a kerületi könyvtárakban a *könyvtári munka nevelő szerepe*. Az olvasószolgálat megjavítása érdekében az osztály a kerületi könyvtárak dolgozóinak bevonásával létrehozta az *olvasószolgálati szakbizottságot*. A bizottság feladatának tekinti az olvasók igényeinek tanulmányozását vagy kutatását, illetve ez igények magasabb színvonalon való kielégítését. Egyes könyvtárakban ennek érdekében megindult az ún. „Mindennap csak egyet” c. akció, amely naponta egy olvasó igényét és a ténylegesen kölcsönzött könyvek címeit írásban rögzíti. A bizottság elkészítette az igénykutató kérdőlapokat és előkészítette az 1959-es felmérést e téren.

A kölcsönzés módszereivel foglalkozik a kerületi könyvtárak osztályának „A kirakat és válogató asztal szerepe a könyvajánlásban” című módszertani levele. Ez rámutat arra, hogy *amely könyvtárban az olvasók inkább igénybe veszik a válogató asztalt vagy kirakatot a könyvválasztásnál, ott — természetesen a könyvek gondos utánpótlása esetén — a kölcsönzött könyvek összetétele jobb, mint általában.*

Emellett egyes könyvtárakban a válogató asztal és kirakat a kölcsönzők 16—49%-át vonzza magához, illetve teszi lehetővé, hogy a könyvtáros többet foglalkozzék más olvasókkal. A *válogatópolcos kölcsönzési módszer tanulmányozása* is folyik.

A *gyermek- és ifjúsági könyvtári munka* tanulmányozása és fejlesztése ugyancsak fontos szerepet tölt be az osztály tevékenységében. Az 1957-ben megkezdett *gyermekkönyvtárosi tanfolyam* — mely az első ilyenemű tanfolyam volt az országban és 33 könyvtáros végezte el sikeresen — a beszámoló időszakában befejeződött. A tanfolyam nagymértékben emelte a gyermekkönyvtárosok szakmai színvonalát.

A *gyermekkönyvtárak állományát* a kerületi könyvtárak nem fejlesztették megfelelően a gyermekolvasók arányához viszonyítva. Ennek alapján az osztály megállapította, hogy a kerületi könyvtárak vásárlásai során gyermekkönyvekre globálisan 27%-ot kell költeni a bevásárlási keretből. Ez a rendszer 1959-ben lép életbe.

A gyermekkönyvtári munka kiszélesítése érdekében az osztály *gyermekkönyvtári munkaközösséget* szervezett. A munkaközösség eredményes munkát végzett. Többek között „tanácsadót” készített Téliapó ünnepek rendezéséhez, minta-gyermekdelutánt szervezett, melyen a gyermekkönyvtárak dolgozói hospitáltak stb. A gyermekkönyvállomány összetételének vizsgálatához tervet dolgozott ki. A gyermekkönyvállomány hálózati felmérése megkezdődött. Elkészítette a *képes választólapos gyermekkatalógus* csoportosításának tervét, melyet az Országos Könyvtárügyi Tanács Gyermekkönyvtári Szakbizottsága jóváhagyott. A gyermekolvasók létszámhullámlásának hálózati vizsgálata megkezdődött.

Míg a hálózatban 28 gyermekkönyvtári részleg van, a *14—26 éves korú olvasókkal* külön csupán egy ifjúsági részleg foglalkozik. Ez a részleg a Gutenberg téri 9. sz. könyv-

tárban működik. A 9. sz. kerületi könyvtár „fiatalok pultja”-nál dolgozó munkatárs módszertani levelet írt az osztály felkérésére az ifjúsági részleg munkájának tapasztalatairól, amely levelet a kerületi könyvtárakba eljuttattuk. A jövőben a 14—26 éves korú ifjúság könyvtári nevelésének kérdésével és számukra a kölcsönzés fejlesztésével az osztály részletesebben foglalkozik.

Az osztály 23 kerületi könyvtárban megszervezte a *dia-kölcsönző szolgálatot*. Kidolgozta a kölcsönzés kezelési szabályzatát. A dia-film kölcsönzés jelentősége — különösen a gyermekolvasók számára — igen nagy. A szépirodalmi film-anyag megnézése után a gyermek szívesebben kéri a megfelelő könyvet, az ismeretterjesztő film után szívesebben kéri a megfelelő tudományág ismeretterjesztő kötetét. A dia-film kölcsönzésnek azonban *szűk határt szab a könyvtárosok jelenlegi túlterheltsége* s ezzel kapcsolatban az, hogy a mindennapos kölcsönzés helyett heti 2 napra kell a kölcsönzést korlátozni.

A kerületi könyvtárak osztálya a hálózat jobb irányítása érdekében *21 kerületi könyvtár munkáját felülvizsgálta*. Az osztály a gazdasági osztállyal együttműködve segítséget nyújtott az igazgatóságnak a könyvtárfejlesztési feladatok (új helyiségbe költözés, berendezés, átépítés stb.) elvégzésében.

A *propagandamunkának* az osztályon külön előadója van, aki a tájékoztató és propaganda osztállyal és az újrászervezendő propaganda bizottsággal együttesen irányítja a könyvtárhálózat propaganda-tevékenységét. Az osztály módszertani útmutatót készített a kerületi könyvtárak választási feladataira vonatkozólag a Párt alapításának negyvenéves évfordulójára, a Szabó Ervin jubileumra. A *választási agitáció* munkáját menetközben ellenőrizték, tapasztalatcserét bonyolítottak le a legjobb választási propagandaötletek általánosítására a kerületi könyvtárak között; a választási munka eredményeit részletes jelentésben közölték a Könyvtári Híradóban. A kerületi könyvtárak osztálya a tájékoztató osztállyal közösen tervet dolgozott ki 1959-re a Tanácsköztársaság 40 éves évfordulója méltó megünneplésére.

1958-ban befejeződött a kerületi könyvtárakban az *átszakozás*, amelyet az tett szükségessé, hogy a kerületi könyvtárak állományának osztályozása néhány tudományágban eltért az ETO-tól. Ezt a munkát a kerületi könyvtárak osztályának dolgozói, az átszakozó brigád végezte. Átszakozás után a kerületi könyvtárak osztálya felülvizsgálta a hálózat katalógusrendszerét és nyilvántartást fektetett fel a katalógusok állapotáról. A központi katalógus előmunkálataiban a feldolgozó osztállyal együtt részt vesz az osztály.

A kerületi könyvtárak osztálya által készített kiadványokról a bibliográfiák és kiadványok felsorolásánál, az osztály által végzett oktatási, továbbképzési munkákról a személyi kérdések vizsgálatánál térünk ki.

II.

KERÜLETI KÖNYVTÁRAK

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata keretébe tartozó 42 kerületi könyvtár számára az 1958-as esztendő gyümölcsöző időszak volt. Olvasói és könyvforgalmuk magasabbra emelkedett, mint amilyen a korábbi években volt. Ennek első és döntő oka, mint ahogy arról már írtunk — népi demokráciánk gazdasági és kulturális konszolidációja; bizonytalanság van ebben annak is, hogy az 1957-ben bekövetkezett visszacsatolás következtében a kerületi könyvtárak a beszámolás időszakában mindinkább egységes hálózattá váltak. Ez egész munkájukban megmutatkozott.

A kerületi könyvtárak visszacsatolása után megszűnt az értelme annak, hogy a központ épületében elhelyezett hálózati raktárak könyvállományát a központ állományaként tartsuk nyilván. Az alábbiakban ez a könyvállomány a kerületi könyvtárak könyvei között szerepel és a visszatekintő adatokban — a helyes összehasonlítás érdekében — ugyancsak itt szerepeltetjük azokat.

A kerületi könyvtárak összefoglaló adatai

Könyvtárhálózatunk a főváros lakóterületi könyvellátását szolgálja. S bár a dolgozó lakosság az üzemek, hivatalok stb. könyvtárain keresztül is juthat könyvhöz, nyilvánvaló, hogy figyelemre és vizsgálatra méltó az a szerep, amelyet a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a főváros lakosságának könyvvvel való ellátásában betölt.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR SZEREPE A FŐVÁROSI LAKOSSÁG KÖNYVVEL VALÓ ELLÁTÁSÁBAN (1958)

Kerület	Könyvtárak sz.	Egy könyvtárra jut		Könyvállományok száma ¹	Ezer lakosra jut ²		Ezer 6—14 éves lakosra jut gyermeknek-olvasó
		km ² terület	ezer lakos ²		kötet	beírt olvasó	
I.	2	1,5	22,5	—	1080	117	284
II.	1*	30,5	73,4	2	254	41	45
III.	3	12,8	23,3	2	715	65	194
IV.	2	9,1	37,7	—	527	91	167
V.	2	1,2	31,2	—	885	105	202
VI.	1	2,7	88,1	—	524	79	186
VII.	2	1,1	61,5	—	442	64	153
VIII.	3	2,3	41,7	—	633	88	254
IX.	3	4,1	31,5	1	506	76	252
X.	1*	27,5	54,3	1	437	44	97
XI.	1*	27,8	83,3	2	340	65	98
XII.	1	27,8	61,5	—	275	48	93
XIII.	3	5,0	45,4	1	444	55	130
XIV.	2*	7,4	43,2	1	409	53	132
XV.	2*	12,3	27,1	1	422	52	120
XVI.	1	33,6	48,7	1	442	58	137
XVII.	2	31,0	18,4	1	739	88	296
XVIII.	2*	13,2	26,4	—	451	68	152
XIX.	1	9,0	65,2	1	372	75	219
XX.	2*	22,0	39,0	—	436	67	114
XXI.	2	13,1	27,6	—	530	63	179
XXII.	1	34,3	34,9	3	536	71	199
Budapest 1958	40 + + 2 mozgó kvt	12,5	41,6	17	488	67	160
Budapest 1957	40 + + 2 mozgó kvt	12,5	40,9	22	483	66	159

¹) Saját kezelésű könyvállományok száma

²) 6 éven felüli lakosok

* villamos mozgókönyvtár állomáshelye (heti kétnapos a XIV., XVIII. és XX. kerületben, a többi egynapos). Az egynapos szolgálat (heti ötnapos kölcsönzési idő mellett) egyötöd könyvtárnak, a kétnapos szolgálat kétötöd könyvtárnak számolva. A mozgókönyvtárak könyvállományát a fenti arány szerint osztottuk fel a kerületek között, olvasólétszámát pedig a tényleges megoszlás szerint.

A fenti táblázatból mindenekelőtt az derül ki, hogy a főváros 6 éven felüli lakosságának 6,7%-a beiratkozott olvasója könyvtárunknak. A gyermekeknek, vagyis a 6—14 éves lakosoknak ugyanakkor 16%-a beiratkozott olvasónk. (Az 1957-es évvel szemben mindkét arányszámban minimális javulás mutatkozott.) Megállapítható még, hogy a főváros-

ban 12,5 négyzetkilométer területre jut egy kerületi könyvtár és egy könyvtárra 41 600 fővárosi lakos esik. Ugyanakkor a hálózati könyvvállományból ezer 6 éven felüli lakosra 488 könyv esik. Ezek a könyvtár fő adatai a fővárosi lakosság könyvvvel való ellátásával kapcsolatban.

Az arányszámok azonban nem egyenletesen szerepelnek az egyes kerületekben. A beszámoló évében is bebizonyosodott az a korábban már megállapított tény, hogy az egyes kerületi könyvtárak könyvvvel való ellátottsága és a beiratkozott olvasók száma között pozitív összefüggés van. Általában azokban a kerületekben a legnagyobb a beiratkozott olvasók aránya a lakossághoz, amelyekben a legjobb a lakosság könyvvellátása. Ha a budapesti átlagszámánál, (1000 lakosra 488 kötet) előnyösebb 10 kerület adatait vesszük, az 1000 lakosra jutó könyvek átlagszáma 668 db és a beiratkozott olvasók aránya 8,4%; a budapesti átlagnál hátrányosabb képet mutató 12 kerület adatai szerint ezekben 1000 lakosra átlagosan csak 394 kötet könyv esik s itt a beiratkozott olvasók aránya 5,7%. Természetesen a könyvtári forgalomnak egyéb tényezői is vannak, mint a könyvvvel való ellátás (pl. üzemi könyvtárak jelenléte, vagy hiánya, a lakosság különböző kulturális igényei, a könyvtárosok eltérő propagandamunkája stb.) s ezért nem minden kerületben egyenesen arányos a könyvellátás és a beiratkozott olvasók száma.

Nem kétséges azonban — s ezt a fenti átlagszámok bizonyítják —, hogy azonos egyéb feltételek mellett a két tényező közötti egyenes arányú összefüggés mutatkozik. Jellemző erre, hogy az I. kerületben, ahol 1000 olvasóra 1080 kötet könyv jut, a 6 éven felüli lakosság 11,7%-a és a gyermeklakosság 28,4%-a a beiratkozott olvasó. A II. kerületben, ahol ezer lakosra csupán 254 kötet esik, a felnőtt lakosságnak csupán 4,1%-a, a gyermeklakosságnak pedig 4,5%-a a könyvtár beiratkozott olvasója.

A fenti táblázat mindenesetre rámutat az egységes könyvtárhálózat feladatára, amely abban is jelentkezik, hogy az egyes kerületek között a könyvtári szolgálatban mutatkozó kiugró eltéréseket — s különösen az egyes munkáskerületekben még ma is meglévő hiányokat — kiküszöbölje. A könyvtár 1957-ben kidolgozott fejlesztési terve, amelyet mai szűk lehetőségeink között is igyekszünk megvalósítani, éppen ezt a célt tűzi maga elé feladatul a könyvtárhálózat fejlesztése terén.

Az egyes kerületek könyvvvel való ellátása szempontjából bizonyos szerepet játszanak a könyvvállomások is. A sajátkezelésű könyvvállomások jelentősége nagyobb, mint a társadalmi kezelésűeké, mivel azok nagyobb könyvvállománnyal rendelkeznek — a kerületi könyvtár állományából — és ott a hét bizonyos napján s órájában könyvtáros folytatja a kölcsönzést. Hátrányuk, hogy a kölcsönzés időtartama igen korlátozott, hiszen a könyvtáros a hét nagyobbik felében a kerületi könyvtárban tevékenykedik. A társadalmi kezelésű könyvvállomások jelentősége egészen csekély, mivel a rendelkezésükre álló néhány tucat könyv és a társadalmi munkában kölcsönző dolgozó nagyobb forgalom lebonyolítását képtelen ellátni.

KÖNYVVÁLLOMÁSOK ADATAI

Év	Sajátkezelésű		Társadalmi kezelésű	
	Könyvvállomás száma	Könyvvállománya	Könyvvállomás száma	Könyvvállománya
1957	22	24 231	41	2 901
1958	17	26 287	21	2 084

A sajátkezelésű könyvvállomások száma ugyan csökkent, azonban a rendelkezésükre álló könyvvállomány növekedett, s így az 1957-ben egy könyvvállomásra jutó 1 101 könyv helyett 1958-ban 1 547 könyvvvel rendelkeznek. Ez azt jelenti, hogy erősödnek saját kezelésű könyvvállomásaink, s az elmúlt évben csak azok szűntek meg, amelyek forgalma cse-

kély volt. A társadalmi kezelési könyvvállomások számának felére csökkenése egy év alatt mutatja azok jelentőségének minimális voltát is; 1958-ban egy társadalmi kezelési könyvvállomásra 99 könyv jutott.

A kerületi könyvtárak összesített főbb adatait az alábbi táblázat közli, (a számokban a könyvvállomások adatai is bentfoglaltatnak):

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI 1958-BAN*

Kerület	Kvt. sz.	Könyvvállomány	Beir. olvasók	Kölcsönzők	Kölc. kötetek
		száma az év végén		száma az év folyamán	
Hálózati raktár		43 203			
I.	11	28 134	3 191	35 997	104 446
	20	20 419	2 084	21 783	65 102
II.	37	21 237	3 413	37 103	98 260
III.	8	31 165	3 407	37 230	117 490
	21	10 738	1 269	15 306	41 515
	33	7 968	900	11 621	37 366
IV.	28	32 118	5 650	62 752	182 805
	41	7 528	1 163	14 774	35 917
V.	1	31 414	3 002	40 767	113 828
	14	23 710	3 525	39 044	115 200
VI.	10	46 094	6 991	60 910	204 183
VII.	2	41 160	6 638	57 538	155 307
	22	12 242	1 188	12 074	40 994
VIII.	9	44 767	6 540	78 782	221 077
	44	21 315	3 839	48 442	121 926
	3	24 338	2 402	28 900	84 507
IX.	39	19 959	2 638	27 951	77 491
	26	16 249	3 039	30 089	89 578
	23	12 105	1 549	21 589	50 083
X.	12	27 275	2 701	29 017	88 290
XI.	6	32 795	6 064	61 600	177 637
XII.	38	16 899	2 950	28 141	82 721
XIII.	7	26 214	2 296	27 153	85 394
	19	21 648	2 452	26 366	91 398
	4	12 709	2 742	30 680	79 014
XIV.	18	27 805	3 366	35 158	98 068
	5	12 125	1 785	19 323	53 367
XV.	29	12 091	1 595	16 494	41 613
	34	11 836	1 209	6 900	20 279
XVI.	32	21 533	2 808	29 106	108 195
XVII.	36	17 629	2 015	17 130	49 108
	40	9 463	1 208	13 429	34 970
XVIII.	24	17 796	2 183	17 222	59 863
	31	8 208	1 542	18 465	55 826
XIX.	25	24 286	4 850	54 530	160 113
XX.	27	27 359	3 477	33 637	107 460
	35	11 651	1 338	16 117	44 156
XXI.	42	16 176	2 319	27 828	89 727
	30	13 043	1 148	14 581	47 928
XXII.	13	18 700	2 475	22 325	77 009
1. sz. mozgókv. 15.		6 362	1 239	11 699	39 569
2. sz. mozgókv. 17		5 862	1 166	11 844	36 762
Összesen:		895 328	117 356	1 251 397	3 685 542

* Dia-kölcsönzés nélkül.

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK ÁLLOMÁNYI NAGYSÁGÁNAK MEGOSZLÁSA

Állomány-nagyság	A kategóriába eső könyvtárak száma	%
10 000 kötet alatt	6	14,3
10—20 000 kötet között	15	36,7
20—30 000 kötet között	14	33,4
30—40 000 kötet között	4	9,5
40 000 kötet fölött	3	7,1
Összesen:	42	100,0

Tapasztalataink szerint a legkedvezőbb kerületi könyvtári könyvállomány a 20—30 000-es csoport. Ebbe a csoportba könyvtárainknak kb. 1/3 része tartozik, fele ennél kisebb és 17%-a ennél magasabb kategóriába.

A fenti számokban nem foglaltatnak könyvtárunk új kölcsönzési anyagának, a *dia-filmeknek forgalmi számai*. 22 kerületben egy-egy kerületi könyvtár, egy kerületben pedig 2 könyvtár foglalkozik dia-filmkölcsönzéssel. A dia-filmek összesített adatait az alábbi számok tartalmazzák:

<i>Dia filmállomány és kölcsönzési forgalom (1958)</i>	<i>db ill. eset</i>
Mese- és játékfilmek	2 348
Ismeretterjesztő filmek	8 199
Összes állomány:	10 547
Dia kölcsönzők száma	2 858
A kölcsönzött dia-filmek száma	8 967

Dia-filmállományunk 3/4 része ismeretterjesztő és az elsősorban keresett mese- és játékfilmek száma az összes állomány 25%-a marad. Ennek oka elsősorban az, hogy fölöttes hatóságainktól díjmentesen kapott filmek általában ismeretterjesztők. A kölcsönzési forgalom igen alacsony, amely részben abból adódik, hogy a dia-kölcsönzés gyakorlata még nem minden könyvtárban alakult ki megfelelően, részben pedig abból, hogy a könyvforgalomban túlterhelt könyvtári dolgozók csupán heti 1—2 órát fordíthatnak a dia-kölcsönzésre. Mindazonáltal 1959-ben a dia-filmforgalom további növelését elő kívánjuk mozdítani. E kérdés is összefügg létszámemelési problémáinkkal.

A hálózati könyvállomány és szerzeményezés

A hálózati könyvállomány alakulását a beszámoló időszakában az alábbi — különböző csoportosítású — összesítések nyújtják:

A KÖNYVTÁRI ÁLLOMÁNY ALAKULÁSA

	Állomány december 31-én	
	Kötet	Index: 1957 = 100
<i>A) Ker. könyvtárak állománya:</i>		
1957	829 493	100,0
1958	852 125	102,5
<i>B) Összes hálózati állomány:*</i>		
1957	860 614	100,0
1958	895 328	104,0
<i>C) Dia-állománnyal együtt</i>		
1958	905 875	105,3

* A kerületi könyvtárak és a hálózati raktárak összes állománya.

A hálózat összes könyvtári állományában (beleértve a dia-filmeket is) tehát több mint 5%-os a tiszta gyarapodás.

A KÖNYVÁLLOMÁNY SZAKOK SZERINTI MEGOSZLÁSA*

Szakszám	Megnevezés	1957	1958	1957	1958
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	8 116	8 208	1,0	1,0
1, 2, 3, 9	Társad. tud. (fil., tört.)	98 121	90 659	11,8	10,6
3 K	Marxizmus—leninizmus	23 706	21 893	2,9	2,6
4	Nyelvtudomány	3 932	3 844	0,5	0,5
5	Természettudomány	33 520	31 087	4,0	3,6
61	Orvostudomány	7 049	7 182	0,9	0,8
62-64/69	Alkalmazott tudomány	50 122	47 196	6,1	5,5
63	Mezőgazdaság	8 682	8 094	1,0	0,9
7	Művészet	40 047	42 548	4,8	5,0
8	Irodalomtudomány	27 449	28 102	3,3	3,3
	Szépirodalom	386 632	414 511	46,6	48,7
91	Földrajz	18 950	20 737	2,3	2,4
	Gyermekirodalom	123 167	128 064	14,8	15,1
	Összesen	829 493	852 125	100,0	100,0

* A hálózati duplum, stb. raktárak állománya nélkül.

Könyveink legnagyobb csoportja a szépirodalom, amelynek aránya a könyvállományban a beszámoló évében 2%-kal emelkedett. Könyvállományunk második legnagyobb csoportja a gyermekirodalom, amely ugyancsak emelkedést mutat 1958. folyamán.

Az ismeretterjesztő irodalom legnagyobb csoportja a társadalomtudomány (1, 2, 3, 9), amely az év folyamán a fölös anyag és az elavult irodalom kiküszöbölése következtében csökkent. A többi csoportokban jelentékeny változás nem következett be.

Szerzeményezés. A beszámoló évében 88 163 az állománygyarapodás, szemben az előző év 81 255 kötetével.

AZ ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT

Szakszám	Megnevezés	1957	1958	1957	1958
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	761	1 492	0,9	1,7
1, 2, 3, 9	Társadalomtudomány	6 835	7 684	8,4	8,7
3 K	Marxizmus—leninizmus	1 083	724	1,3	0,8
4	Nyelvtudomány	501	210	0,6	0,2
5	Természettudomány	1 569	1 493	1,9	1,7
61	Orvostudomány	538	497	0,7	0,6
62-64/69	Alkalmazott tudományok	2 008	2 238	2,5	2,5
63	Mezőgazd. tud.	322	440	0,4	0,5
7	Művészet	4 396	4 282	5,4	4,9
8	Irodalomtudomány	2 513	2 002	3,1	2,3
	Szépirodalom	46 872	45 674	57,8	51,9
91	Földrajz	2 461	3 388	3,0	3,8
	Gyermekirodalom	11 396	18 039	14,0	20,4
	Összesen:	81 255	88 163	100,0	100,0

* A hálózati duplum, stb. raktárak adatai nélkül.

Az állománygyarapodás legnagyobb csoportja természetesen a szépirodalmi csoport, amely valamivel magasabb arányú, mint az e csoportba tartozó könyvek össz. állománya volt. A gyermekirodalom gyarapodása a 20% fölé emelkedett, s ez jelentősen magasabb, mint a korábbi évben volt. Ez megmutatkozik a gyermekkönyvek állományának növekedésében is, bár a jövőben a gyermekkönyvek gyarapodásának még nagyobb fokára van szükség, mert ez a gyarapodás is csak csekély állománynövekedést eredményezett a gyermekkönyvek között.

Emelkedett a társadalomtudományi szakba tartozó könyvek beszerzése is, bár a marxizmus-leninizmus csoportban — nyilván a könyvkiadás méreteinek megfelelően — csökkenés következett be.

Figyelemre méltó, hogy a természettudományi irodalom vásárlása csökkent. A továbbiakban feladatuk a kerületi könyvtáraknak, hogy ezt a materialista gondolkodás fejlesztése szempontjából fontos irodalmat fokozottan gyarapítsák könyvállományukban.

A FOLYÓIRAT ÉS HÍRLAPMEGRENDELÉS A HÁLÓZAT SZÁMÁRA

	Összes db (évfolyam)	Összes Ft* (előfizetési díj)
1958-as évre	899	71 690
1959-es évre	1 055	83 878**

* Felét a megelőző évben fizették ki.

** Kiszámított adat.

Az állomány növekedésével szemben a *csökkenés* 67 984 db volt, ami 1958 évre vonatkozólag 20 179 kötet tiszta gyarapodásnak felel meg. Egy évvel korábban az egész tiszta állománygyarapodás csupán 2522 kötet volt; a tiszta gyarapodás a beszámoló évében tehát jelentősen emelkedett.

	Kötet	Az állomány- csökk. %- ában
Társadalomtudományok (1, 2, 3.9)	16 599	24,4
Alkalmazott tudományok (62—64/69)	6 052	8,9
Szépirodalom	23 529	34,6
Gyermekkönyvek	12 486	18,4

A négy csoport tehát az összes állománycsökkenés 86,3%-át, nagy többségét képviseli. A társadalomtudományi irodalom anyagának jelentékeny csökkenését a már említett duplumositás és az elavult művek kiemelése okozta; ez a munka 1957-ben kezdődött és a beszámoló évében még nem fejeződött be. A szépirodalom és gyermekkönyvek igen magas aránya az állománycsökkenésben azzal függ össze, hogy ezek a forgalomban leginkább résztvevő kötetek és a használat közben való elrongyolódásuk így a legmagasabb arányú. A szépirodalom és gyermekirodalom beszerzésének magas arányát ez indokolja. (A kötésre küldött könyvekből elrongyolás miatt kiselejteztettek, az ún. kötési selejt száma 2194 kötet volt.)

A kerületi könyvtárak szerzeményezésének legnagyobb csoportja a *könyvvásárlás*. Az erre vonatkozó adatok a következő képet mutatják:

A KÖNYVVÁSÁRLÁS A HÁLÓZATBAN

Származás	Összeg (Ft)		Vásárolt könyv (db)	
	1957	1958	1957	1958
Központi vásárlás* ...	137 067	89 417	6 122	3 788
Ker. kv-t-k vásárlása ..	1 161 945	1 734 744	58 426	84 022
Összes hálózati vásárlásos szerzeményezés .	1 299 012	1 824 161	64 548	87 810

* Részben a hálózati raktárak számára.

1958-ban a könyvbeszerzésre fordított összeg 40,5%-kal, a vásárolt könyvek darabszáma pedig — a valamivel magasabb átlagárak következtében kisebb mértékben — 36%-kal magasabb volt, mint egy évvel korábban. 1958-ban 23 262 kötetet többet vásároltunk, mint 1957-ben.

A könyvbeszerzés hálózatnak biztosított pénzügyi kerete mellett a vásárlás egy részét a kerületi tanácsok biztosították *községfejlesztési alapjuk terhére*. A kerületi tanácsok fokozott részvételét a könyvtárak fejlesztésében mutatják azok a számok, amelyek az ezen hozzájárulás fejlődésére vonatkoznak. 1957-ben 8 kerület, egy évvel később már 15 kerület járult községfejlesztési alapjával a könyvtár vásárlásaihoz; 1957-ben 14 könyvtár, egy évvel később 28 könyvtár kapott községfejlesztési alaphoz pénzt. A beszámoló évében ez a hozzájárulás 313 200 Ft volt, 67%-kal magasabb, mint egy évvel korábban.

A hálózat egyéb szerzeményezési tevékenysége (ajándék, csere, nemzeti könyvalapból, duplumból igénylés) csak töredékét képviseli az összes szerzeményezésnek. Ez különösen a beszámoló évre áll, amikor nem kaptunk olyan jelentékeny könyvajándékot, mint 1957-ben.

A HÁLÓZATI SZERZEMÉNYEZÉS

Származás	1957	1958	1957	1958
	darab		százalék	
Vásárlás	60 599	87 810	72,4	94,3
Egyéb módok (ajándék, csere, stb.)	23 097	5 338	27,6	5,7
Összesen	83 696	93 148	100,0	100,0

* A kerületi könyvtárak és a hálózati raktárak összesített adatai.

Beiratkozott olvasók

A hálózat beiratkozott olvasóinak száma 1958-ban 4%-kal volt magasabb az egy évvel azelőttinél. Az a folyamat, amely a gyermekolvasók arányának fokozódó csökkenésében mutatkozott meg évek óta, a beszámoló évében folytatódott és a gyermekolvasók aránya további 1%-kal csökkent.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

Negyedév	A beir. olv. száma		Ezek között 14 éven aluli		Az olvasók gyarapodása	
	1957	1958	1957	1958	1957	1958
I	85 214	88 490	21 573	22 308	9 840	16 929
II	93 831	97 502	24 133	24 552	8 617	9 012
III	101 849	105 094	26 256	26 017	8 018	7 592
IV	112904	117 356	29 496	29 652	11 055	12 262
Összesen:	—	—	—	—	37 530	45 795
Gyermek olvasók az össz. olv. %-ában ..	26,2	25,2	—	—	—	—

A felnőtt olvasók arányának emelkedése — miközben a gyermekolvasók abszolút számban emelkednek — egyébként egészséges fejlődés eredménye, hiszen a felnőtt olvasók aránya a főváros 14 éven felüli lakosságához képest (mint a fenti táblázatokból láttuk) alacsonyabb, mint a gyermek olvasóké.

FELNŐTT ÉS ÁLTALÁNOS ISKOLAI OLVASÓK ARÁNYA

	1957	1958	1957	1958
	fő		százalék	
Felnőtt olvasók	83 385	88 260	73,8	75,3
Általános iskolai olvasók	29 519	29 096	26,2	24,7
Együtt	112 904	117 356	100,0	100,0

Az itt és az előbbi táblázatban közölt számok az ifjúsági és az általános iskolai olvasókról — nem azonosak, minthogy e két kategória sem azonos.

A felnőtt (14 éven felüli) olvasók foglalkozási megoszlása a kerületi könyvtárakban a beszámoló időszakában a következőképpen alakult:

A 14 ÉVEN FELÜLI OLVASÓK FOGLALKOZÁSA

Foglalkozás	1957	1958	1957	1958
	fő		százalék	
Munkás	17 783	19 063	21,4	21,6
Paraszt	189	214	0,2	0,2
Pedagógus	2 915	2 977	3,5	3,5
Egyéb értelmiségi	4 766	5 588	5,7	6,3
Tisztv. és alkalmazott	16 264	15 454	19,5	17,5
Egyetemi és főisk. hallg.	2 884	2 367	3,5	2,7
Középiszkolai tanuló	10 938	11 537	13,1	13,1
Ipar itanuló	2 860	3 641	3,4	4,1
Háztartásbeli	14 197	14 807	17,0	16,7
Nyugdíjas	6 038	8 232	7,2	9,3
Egyéb	4 551	4 380	5,5	5,0
Együtt	83 385	88 260	100,0	100,0

A kerületi könyvtárakban a beszámoló időszakában is továbbfolytatódott az a korábbi folyamat, amely a *munkásolvasók számának növekedésében nyilvánult meg*. A felnőtt olvasók legnagyobb csoportja, növekvő arányban, a munkások. A tanulók (közéiskolai, ipari tanulók és főiskolai hallgatók) 19,9%-ot képviselnek. A kerületi könyvtárak olyan tipikus olvasói, amilyenek a háztartásbeliek és a nyugdíjasok — akik üzemi könyvtárakból nem kölcsönözhetnek — ugyancsak növekvő létszámmal szerepelnek a beiratkozott olvasók között; különösen a nyugdíjasok száma növekedett jelentősen. Sajnálatos, hogy a pedagógusok száma és aránya változatlan az egy évvel azelőtti helyzethez képest.

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSA KORUK ÉS NEMÜK SZERINT
(1959. II.28-ÁN)

	Férfi	Nő	Együtt
14 évig	11 872	9 220	21 092
15—18 év között	6 390	5 322	11 712
19—26 év között	6 210	6 095	12 305
27 év felett	19 777	26 193	45 970
Összesen:	44 249	46 830	91 079

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSÁNAK %-OS ARÁNYA

	Férfi	Nő	Együtt
14 évig	13,0	10,1	23,1
15—18 év között	7,0	5,9	12,9
19—26 év között	6,8	6,7	13,5
27 év felett	21,7	28,8	50,5
Összesen:	48,5	51,5	100,0

A beiratkozott olvasók kb. fele-fele arányban oszlanak meg a férfi és női olvasók között, különbség csupán a kormegoszlásban mutatkozik. A férfiolvasók elsősorban a fiatalabb korosztályból kerülnek ki (az összes férfiolvasók 55%-a a 14—26 év között van); a női olvasók többsége a 27 év fölötti korosztályban található (56%-uk).

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK AKTIVITÁSA

Az év végén	Az összes			A 14 éven aluli		
	beir. olv.	olv. tasak	% -os arány	beir. olv.	olv. tasak	% -os arány
	száma			száma		
1957	112 904	68 091	60,3	29 496	16 540	56,1
1958	117 356	73 759	62,9	29 652	16 408	55,4

A beiratkozott olvasók számának egybevetése azon kölcsönzők számával, akiknél kölcsönkönyv van kint (vagyis a „lejárati dobozokban levő kölcsönző tasakok” számával) azt mutatja, hogy a beiratkozott olvasók hány százaléka vesz ténylegesen részt a kölcsönzésben. 1958-ban az összes olvasóknál ez az arány valamivel (2,6%-kal) magasabb mint egy évvel korábban. Ezzel szemben a 14 éven aluli olvasóknál az arány csökkent 0,7%-kal.

A fenti táblázat azt mutatja, hogy az év végén a beiratkozott olvasók csaknem 63%-a aktív kölcsönzője is volt a könyvtárhálózatnak.

A kölcsönzők (kölcsonzések) száma

A kölcsönzők alatt a könyvtárakban megforduló olvasókat értjük, tehát azt, hogy a beiratkozott olvasók hány alkalommal fordulnak meg a könyvtárakban. A kölcsönzők (kölcsonzések) száma tehát azt jelenti, hogy hány esetben kellett könyvtárosainknak az olvasókkal foglalkozniok.

A KÖLCSONZÓK SZÁMA

Negyedév	Összes kölcsönzők		Ebből 14 éven aluli		Gyermekek az összes kölcsönzők százalékában	
	1957	1958	1957	1958	1957	1958
I	260 470	352 75	68 062	90 025	26,2	25,2
II	273 884	323 264	72 021	80 435	26,3	24,9
III	243 853	229 254	53 596	51 172	25,1	22,3
IV	304 647	346 125	78 930	81 678	25,9	28,6
Összesen:	1 052 854	1 251 397	272 609	303 340	25,9	24,2

Az összes kölcsönzők száma 19%-kal, a gyermek kölcsönzőké 11,1%-kal növekedett a beszámoló évében. Figyelemre méltók az egyes negyedévek forgalmában megnyilvánuló idényszerű változások.

Az olvasási intenzitás (vagyis az 1 beiratkozott olvasóra eső kölcsönzések száma) a következőképpen alakult:

1957 9,35,

1958 10,65 kölcsönzés, figyelemreméltóan emelkedett a vizsgált időszakban.

A KÖLCSONZÉSEK GYAKORISÁGA

Időpont	Kölcsönzők száma	Olv. tasakok	1 tasakra jutó kölcsönzés	
			1958	1957
III. hóban	123 426	70 695	1,75	1,41
VI. hóban	100 244	69 919	1,44	1,38
IX. hóban	102 295	69 041	1,49	1,36
XII. hóban	118 233	73 759	1,60	1,44

Az 1 kölcsönzésre jutó kölcsönzött kötetek száma („a kölcsönzések gyakorisága”) az olvasási idény különböző szakaszaiban figyelemre méltó különbségeket mutat. Egy-egy látogatás alkalmával a legtöbb könyvet a téli hónapokban viszik az olvasók, a nyár felé haladva ez a szám folyamatosan csökken.

Ez azt jelenti, hogy a könyvtárosok igénybevétele a kölcsönzési főidényben kétszeres: először, több a kölcsönzések száma, másodsor pedig az egy kölcsönzésre eső kikölcsönzött könyvek mennyisége is nagyobb.

OLVASÓTERMI HELYEK SZÁMA

Év	Olvasóhelyiségek száma				ülőhelyek száma			
	olv. terem	olv. hely	ifj. olv. hely	összesen	Olv. teremben	Olv. helyen	ifj. olv. helyen	összesen
1957	16	22	19*	57	304	277	146*	727
1958	19	36	20**	75	446	356	156**	958

* Ebből egy könyvtárban külön ifjúsági olvasóterem volt 15 ülőhellyel.

** Ebből egy könyvtárban külön ifjúsági olvasóterem volt 8 ülőhellyel.

1958-ban a kerületi könyvtárainkban már mindenütt volt valamilyen olvasóterem, illetve egyéb helyi olvasási lehetőség (kölcsonzóteremben elhelyezett olvasóasztal). Hiányzott ilyen a két mozgókönyvtárban, amelyek természetüknél fogva nem rendelkezhetnek olvasóhellyel. E téren is fejlődés mutatkozik az 1957-es állapottal szemben, amikor még a két mozgókönyvtár mellett két kerületi könyvtár volt olvasóhelyiség nélkül. A meglévő kerületi olvasóhelyiségek minősége is javult a beszámoló évében, amennyiben három új olvasóteremmel, 14 új olvasóhelyiséggel és 1 ifjúsági olvasóhelyiséggel növekedett számuk. Így a 40 kerületi könyvtárban 75 olvasóhelyiség volt. Ezek összes ülőhelyeinek száma 958 volt, 231-gyel több, mint 1957-ben.

Az olvasótermi helyek számának növekedése azonban nem jelenti azt, hogy minden könyvtár rendelkezik a kölcsönzéshez és helyi olvasáshoz szükséges elégséges hellyel. Ennek biztosítása még a következő idő feladata.

AZ OLVASÓTERMI LÁTOGATÓK SZÁMA

Negyedév	1957	1958	1957	1958
	számban		százalékban	
I.	14 564	45 666	14,4	27,2
II.	23 397	43 574	23,3	26,5
III.	25 171	30 799	25,1	18,2
IV.	37 340	47 328	37,2	28,1
Együtt	100 472	167 367	100,0	100,0

Az olvasótermi látogatók száma részben az olvasóhelyek száma, részben a kölcsönzési forgalomgyarapodás következtében jelentősen megnőtt. A beszámoló időszakában ez a növekedés 67%, csaknem 67 000 fő volt. Az olvasótermi látogatások idényjellege jól megmutatkozik az 1958-as látogatások megoszlásának negyedévi százalékos arányában (az 1957-es arányokat még eltorzította az ellenforradalom hatása); itt ugyancsak a téli hónapok nagyobb forgalmával szemben a nyári csökkenés mutatkozik.

Az olvasótermi látogatók összes számának növekedése mellett azonban sok könyvtárban az olvasótermi helyiség elégtelensége miatt a helyi olvasási lehetőség minimális.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár látogatottságának teljes számát a kölcsönzők és a helybenolvasók számának összege adja meg. Ez 1958-ban 1,418 764 főt tesz ki.

Kölcsönzött kötetek száma

A kölcsönzött kötetek számában a beszámoló évében — az olvasóforgalom emelkedésével egyidejűleg — szükségszerűleg ugyancsak jelentős növekedés következett be.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK SZÁMA

Negyedév	Az összes kölcsönzött kötet számban		Százalékban	
	1957	1958	1957	1958
I.	707 069	1 023 057	24,0	27,8
II.	772 051	937 835	25,8	25,4
III.	620 723	692 703	21,0	18,8
IV.	874 658	1 031 947	29,2	28,0
Összesen	2 984 501	3 685 542	100,0	100,0
Index: 1957 = 100 ...	100,0	123,5	—	—

A fenti számok szerint a kölcsönzött kötetek számában 23,5%-os emelkedés következett be egy év alatt és a kerületi könyvtárak összes könyvforgalma csaknem 3,7 millióra emelkedett. Jellemző itt is, hogy a nyári hónapokban a téliekkel szemben kb. 50%-kal csökkent a forgalom. Figyelembe kell ez idényszámoknál venni a nyári kb. 1 hónapra terjedő zárvatartási időszak hatását is a forgalomcsökkenésre.

Az ifjúsági kölcsönzött kötetek száma 734 547 volt, 20%-a az összes kölcsönzött könyveknek.

Az 1 beiratkozott olvasóra eső kölcsönzött kötetek száma, vagyis az olvasási átlag mutatószáma, a következő volt:

1957 26,5,
1958 31,4 kötet. Ez az olvasási átlag jelentékeny emelkedését jelenti a beszámoló évében.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közművelődési hálózatában a *könyvek forgási sebessége*, vagyis az állomány egy könyvére jutó kölcsönzött kötetek száma a következő volt:

1957 3,60
1958 4,12 kötet. Ez azt jelenti, hogy 1958-ban az állomány egy-egy köteté átlagosan négyszer fordult meg a kölcsönzők kezén; a valóságban a kurrens könyvek forgalma ennél sokkal nagyobb, hiszen könyvtárainkban még jelentékeny számú inkurrens könyv található, amely egész évben nem kerül kölcsönzési forgalomba. A könyvállomány további duplumositásának, az elavult és a profiltól eltérő könyvek kiemelésének — amely 1959-ben további feladata könyvtárunknak, ebben is megmutatkozik jelentősége. A könyvek forgási sebességének gyors növekedésére rámutat, az 1957-es évi mutatószámmal való összehasonlításban a több mint 0,5 ponttal való emelkedés.

Az egy kölcsönzőre eső kölcsönzött kötetek száma 1957-ben 2,8, 1958-ban 2,9 volt. Ugyanakkor az ifjúsági kölcsönzésnél egy kölcsönzőre 1957-ben 2,3, 1958-ban pedig 2,4 kötet jut.

Az egy kölcsönzőre eső kölcsönzött kötetek száma 0,1%-kal magasabb mint 1957-ben, vagyis ha emelkedett is valamit évi átlagban az egy kölcsönzés alkalmával kiadott könyvek átlagos száma, az minimális volt. A 0,1 kötet növekedés az 1958-as évben valójában jelentékeny tényleges számot takar, 1,251 397 kölcsönző mellett 125 000 kötetet. A kötetforgalom általános alakulásában hasonlóan növekszik a gyermekkölcsönzés arányszáma is, csakhogy valamivel alacsonyabb kiindulópontonról indulva.

A kölcsönzött kötetek megoszlását az olvasói korcsoportok és szakcsoportok szerint az alábbi táblázatok mutatják.

A FELNŐTT- ÉS GYERMEKIRODALOM ARÁNYA A KÖLCSÖNZÉSBN

	1957	1958	1957	1958
	számban		százalékban	
Felnőtt irodalom	2 345 774	2 950 995	78,5	80,1
Gyermek (ifj.) irodalom	638 727	734 547	21,5	19,9
Együtt	2 984 501	3 685 542	100,0	100,0

A gyermekirodalomnak az összes kölcsönzött kötetekben való aránya a beszámoló évében a 20% alá csökkent; ez a csökkenés állandó folyamat; 1955-ben a gyermekirodalom aránya még az összes kötetek egy negyedét képviselte. Ez a csökkenés összefügg a gyermekolvasók arányának csökkenésével.

A SZÉPIRODALOM ÉS AZ ISMERETTERJESZTŐ IRODALOM ARÁNYA

	1957	1958	1957	1958
	számban		százalékban	
A) Felnőtt kölcsönzésben:				
Szépirodalom	1 897 082	2 366 230	80,9	80,2
Ismeretterj. irod.	448 692	584 765	19,1	19,8
Összesen	2 345 774	2 950 995	100,0	100,0
B) Gyermekkölcönzésben:				
Szépirodalom	562 083	649 644	87,9	88,5
Ismeretterj. irod.	76 664	84 903	12,1	11,5
Összesen	638 727	734 547	100,0	100,0

A felnött kölcsönzésben a szépirodalom változatlanul magas arányban, több mint 80%-kal vesz részt. A korábbi év óta emelkedett az ismeretterjesztő irodalomból kölcsönzött kötetek száma (több mint 130 000 kötet) és minimálisan emelkedett a kölcsönzésben szereplő arányuk is. Könyvtári munkánk még mindig meglevő nagy feladatára, az ismeretterjesztő művek kölcsönzésének emelésére hívják fel e számok a figyelmet.

A gyermekkönyvtárak forgalma abszolút számban növekedett, ha %-os arányban csökkent is.

A gyermekkölcönzésnél indokoltabb a szépirodalom magas aránya. A 88,5%-os szépirodalmi arány viszont itt is rendkívül magas, különösen, mivel az arány 1958-ban tovább növekedett.

A FELNÖTT KÖLCSÖNZÉS MEGOSZLÁSA

Szakcsoport	1957	1958	1957	1958
	számban		százalékban	
Szépirodalom	1 897 082	2 366 230	80,9	80,2
Ebből: Új magyar irod.:	386 132	496 700	16,5	16,8
rég. magyar irod. ...	511 437	610 053	21,8	20,7
világir. klassz.	499 064	595 016	21,2	20,2
szovjet irod.	97 662	147 494	4,2	5,0
egyéb irodalom ...	402 787	516 967	17,2	17,5
Ismeretterjesztő	448 692	584 765	19,1	19,8
Ebből: Ideol.-politikai ir.:	33 514	60 973	1,5	2,0
műszaki irod.	48 793	54 435	2,1	1,8
mezőgazd. irod. ...	8 623	10 783	0,3	0,4
történelem stb. ...	134 995	165 920	5,8	5,7
természettud.	57 355	62 488	2,4	2,1
egyéb ismeretterj. .	165 412	230 166	7,0	7,8
Összesen	2 845 774	2 950 995	100,0	100,0

A szépirodalom legnagyobb csoportjai nagyságrendben: a régi magyar irodalom, a világirodalom klasszikus művei és az új magyar irodalom. Ez a nagyságrend évek óta változatlan, ha arányszáma valamivel módosult is. A fentiek alapján látható, hogy a magyar szerzőktől származó kölcsönzött szépirodalmi munkák az összes felnött kölcsönzések 37%-át és az összes szépirodalmi kölcsönzések 46%-át képviselik. A szépirodalom két súlyponti csoportja, az új magyar és a szovjet irodalom közül az első arányban jelentékeny változás nem következett, habár az összforgalom emelkedése mellett abszolút számban több mint 110 000 kötetrel emelkedett olvasottsága. Ezzel szemben a szovjet irodalom arányában figye-

lemreméltó emelkedés következett be, amennyiben a kölcsönzések elérték a felnőtt irodalom 5%-át, a szépirodalom 6,3%-át. 1958-ban csaknem 150 000 szovjet szépirodalmi művet olvastak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár olvasói, 50 000-rel többet, mint egy évvel azelőtt. Ezzel a számmal még nem értünk el az ellenforradalom előtti időszak 9,1%-os arányát és a több mint 200 000 kötetnyi kölcsönzést, de az ellenforradalom utáni időszak súlyos visszaesése után jelentékeny fejlődés következett be e téren is. A jó szovjet regények további kiadásával nyilván ez az arány is jelentősen növekszik a jövőben.

Az ismeretterjesztő irodalom nem egészen 20%-át képviseli a kölcsönzött kötetek összes számának: az elmúlt évben csaknem 140 000-re nőtt az ismeretterjesztő irodalom forgalma, az összkölcsönzés arányában azonban csak minimálisan, 0,7%-kal. Ebben a keretben figyelemreméltóan emelkedett az ideológiai- politikai irodalom aránya — részben az iskolai tanításban növekvő szerepe függvényeként — ezzel szemben a természettudományi irodalom forgalmának aránya csökkent (ha abszolút számban valamit nőtt is). A természettudományi irodalom fokozott állománygyarapítása mellett — melyről már volt szó — jelentős feladata kerületi könyvtárosainknak e szak kölcsönzéseinek jobb propagandamunkával történő növelése.

EGYES SZAKOK FORGALMA NEGYEDÉVENKÉNT (1958)

	I.	II.	III.	IV.
	negyedévben abszolút számban			
a) Felnőtt irodalom.....	802 289	744 529	566 640	837 537
ebből: szépirodalom.....	645 222	600 724	456 507	663 777
ismeretterj. i.	157 067	143 805	110 133	173 760
b) Szépirodalom.....	645 222	600 724	456 507	663 777
ebből: új magyar i.	133 674	123 560	98 460	141 006
szovjet i.	39 721	36 803	29 726	41 244
c) Ismeretterjesztő i.	157 067	143 805	110 133	173 760
ebből: id.-pol. irod.	14 811	14 071	12 090	20 001
műszaki irod.	15 066	13 269	10 393	15 707
term. tud. irod.	17 150	15 693	11 554	18 091
	% -os megoszlásban			
a) Felnőtt irodalom.....	100,0	100,0	100,0	100,0
ebből: szépirodalom.....	80,4	80,6	80,6	79,3
ismeretterj. i.	19,6	19,4	19,4	20,7
b) Szépirodalom.....	80,4	80,6	80,6	79,3
ebből: új magyar irod.	16,6	16,6	17,3	16,8
szovjet irod.	5,0	5,0	5,2	4,9
c) Ismeretterjesztő i.	19,6	19,4	19,4	20,7
ebből: id.-pol. irod.	1,8	1,9	2,1	2,4
műszaki irod.	1,9	1,8	1,8	1,9
term. tud. irod.	2,1	2,1	2,0	2,2

Az új magyar és a szovjet irodalom negyedévenkénti változásában az utolsó negyedévben abszolút számban jelentékeny gyarapodás következett be, arányszámokban azonban ez nem mutatkozott.

Az ismeretterjesztő irodalom kiemelt területeit tekintve a politikai-ideológiai irodalom kölcsönzésében negyedévről-negyedévre növekedtek az arányok és (a nyár kivételével) a kölcsönzött kötetek abszolút száma is. A műszaki irodalomban nem mutatkozik fejlődés. A természettudományi irodalom kölcsönzésénél pedig a negyedik negyedévben növekedés észlelhető az abszolút számban és minimális javulás az arányszámban is.

A kölcsönzött könyvek szakszerinti megoszlásának vizsgálata után egybe kell vetni, mennyiben felelnek meg a szerzeményezés egyes csoportjai az olvasóknak e csoportok iránt mutakozó érdeklődésének.

A SZERZEMÉNYEZETT ÉS KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK EGYBEVETÉSE

	1957		1958	
	szerzemé- nyezett	kölcsönzött	szerzemé- nyezett	kölcsönzött
	kötetek %-os megoszlása			
Szépirodalom	57,8	63,5	51,9	64,3
Ismeretterjesztő irod. . .	28,2	15,0	27,7	15,8
Gyermekirodalom	14,0	21,5	20,4	19,9
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0

A szépirodalomban alacsonyabb, az ismeretterjesztő irodalomban magasabb a szerzeményezés aránya, mint a kölcsönzők igénye. Ez megfelel a könyvtár kultúrpolitikájának, amely megköveteli olvasóink minél hathatósabb politikai, ideológiai, természettudományos, stb. nevelését a könyvek nyújtása révén. Nyilvánvaló, hogy e törekvésnek nem akadály a szerzeményezés, csupán az olvasónak elsősorban a szépirodalom iránt való érdeklődése. Könyvtárosainknak fokozott propagandamunkával kell tehát e téren első sorban segítenie.

A gyermekirodalom iránti kereslet és a szerzeményezés kb. egyensúlyban van. Ezen a téren jelentékeny javulás következett be 1957 óta.

Olvasó-propaganda

A beszámoló évében viszonylag megjavult könyvellátás jelentékeny segítséget nyújtott a kerületi könyvtárak olvasó-toborzó munkájának, melyet az előző évben a minimális könyvbeszerzés miatt nagyrészt le kellett állítani. A kerületi könyvtárak propaganda-tevékenységének megnövekedett mértékére jellemzők az alábbi számok:

ELŐADÁSOK ÉS KIÁLLÍTÁSOK

Év, negyedév	Kiállítások száma	Előadások	
		száma	látogatóinak száma
1958 I.	345	136	9 352
II.	384	111	7 343
III.	255	71	6 010
IV.	371	189	11 653
1958. összesen	1 355	507	34 358
1957. összesen*	709	236	15 513

* II.—IV. negyedévben; az I. negyedévben nem volt rendezvény.

Eszerint a kerületi könyvtárak által rendezett könyvkiállítások száma 1958-ban csaknem megkétszereződött, s hasonlóan több mint kétszeresre emelkedett az előadások, s az azokon megjelent közönség száma is. A beszámoló időszakában több mint 1 300 kiállítás

és 500 előadás *jelentékeny propagandatényezővé tette kultúrpolitikai* és (pl. a választások munkájának figyelembevételével) *politikai téren is a kerületi könyvtárakat.*

A fenti rendezvények — előadások és kiállítások — *a könyvtár-propaganda* egészét szolgálták, tehát mind az olvasószervezés, mind a könyvpropaganda, mind pedig a politikai propaganda feladatait. A könyvtárpropaganda e hármassal jellel összefügg, hogy a rendezvények nagyobb számában mindhárom feladat előtérben áll. Egyes propaganda-munkában viszont különösen kiemelkedik egyik-másik feladat, mint például az olvasótoborzás a nagyszámú iskolalátogatás, a moziban történő diavetítés, a körlevelek kiküldése során; vagy a politikai propaganda a választási kiállításokon stb. A rendezvények egyrésztnek alanti ismertetése rámutat a kerületi könyvtárak propagandájának e sokoldalúságára.

Az egyes kerületi könyvtárak *rendezvényeik* jelentékeny részét a helyi igényeknek megfelelően készítették elő; más részét központi irányítással, vagy egyenesen központi anyag biztosításával valósították meg. Ez utóbbiakról a központi könyvtár tájékoztató osztályának beszámolójában szövegtünk.

Egyes könyvtárak évi *kiállításai* sorában az alábbi tárgyú rendezvények szerepeltek: Alexej Tolsztoj; Mátyás király koronázása; Budapest felszabadítása; Nemzetközi Nőnap; Marx Károly; Bajza József; Március 15.; Árilis 4.; Május 1.; Tavasz, költészet, szerelem; Karinthy Frigyes; Könyvnap kiállítás; Táborozási kiállítás; Természettudományos könyvanyagból; Művészeti könyvanyagból; Augusztus 20.; Kölcsey Ferenc; Tanérvnyitó kiállítás; Szabó Ervin; Kétnyelvű könyvekből; Választás a magyar irodalomban; Történelmi anyagból; Földrajzi anyagból; Választási agitációs kiállítás; November 7.; KMP megalakulása; Irodalomtörténeti anyagból; Könyvvédelmi kiállítás; Szilveszteri kiállítás; Lenin emlékkiállítás; Pártos István festőművész kiállítása (a könyvtár olvasója); Móricz Zsigmond emlékkiállítás; Réber, Kaján és Hegedüs karikaturisták (olvasók) kiállításai; Nagy Lajos; Gorkij; Krudy Gyula; Turgenyev; Választási sarok; Új német könyvek; Legújabb gyermekkönyvek; XIX és XX. sz. képzőművészeti anyaga; Népünk barátsága; Tél apó; stb., stb.

A fentiekben csak néhány könyvtár anyagát ismertettük. Ezek a példák is mutatják azt a jelentékeny változatosságot, a *helyi viszonyokhoz való alkalmazkodást* és önállóságot, mellyel a kerületi könyvtárosok a kiállításokat rendezik. Nagy nemzeti ünnepeink, politikai agitációnk, emlékünnepeink *kiállításaink központi rendezése* azonban jelentős segítséget nyújt a kerületi könyvtáraknak a helyes kiállítási politika kialakításában.

Hasonlóképpen nagy változatosság mutatkozik a rendezvények összeállításában is; így *irodalmi előadások* Várnai Zseni, Oravecz Paula, Vidor Miklós, Hegedüs Géza, Devecseri Gábor és más írók bevonásával. A rendezvények gyakran a kerületi tanáccsal, a helyi Hazafias Népfronttal, Nőtanáccsal közösen kerületek megszervezésre. Az előadások jelentős hányadát a gyermekek számára rendezték: *mesedélutánok, dia-vetítések, Tél-apó ünnepségek, irodalmi fejtörők* stb. A nagyobb diákok számára irodalmi vitákat és különböző a tanulmányaikkal összefüggő témájú előadásokat szerveztek a könyvtárak, stb., stb.) Például a 23. sz. kerületi könyvtárnak egy ipari tanuló iskolában tartott „Budapesttől Dzsakartáig” c. előadásáról cikk jelent meg a „Könyvtáros”-ban.)

A rendezvények csaknem 35 000 látogatója és a kiállítások sok tízezres látogatóinak száma aláhúzza a kerületi könyvtárak propagandamunkájának jelentőségét. *E munkának jelenleg legnagyobb akadály a könyvtárosok olvasószolgálati túlterheltsége.*

III.

A KÖNYVTÁR GAZDASÁGI SZERVEI

Gazdasági osztály

A gazdasági osztályt, — melynek munkáját a kerületi könyvtárak visszacsatolása előtt döntő többségében a központ ellátása foglalta el — a visszacsatolás óta elsősorban a kerületi könyvtárak központi (pénzügyi, bérelszámolási, gondnoksági stb.) ügyei kötik le. Ez jelentékeny feladatokat ró az osztály dolgozóira.

A pénzügyi feladatokat a könyvtár költségvetési kerete szabja meg.

A KÖNYVTÁRI KÖLTSÉGVETÉS FŐBB TÉTELEI

Tételek	Összeg Ft-ban		Százalékban	
	1957*	1958**	1957	1958
Éves költségelőirányzat összesen	8 605 700	11 037 360	100,0	100,0
Személyi kiadások	5 344 930	6 047 290	62,0	54,9
Dologi kiadások	3 260 770	4 990 070	38,0	45,2
Ebből: könyvbeszerzés ...	1 306 620	1 833 577	15,2	16,6
könyvkötés (külső) ..	368 000	540 001	4,3	4,9
saját kiadvány ..	50 000	180 700	0,6	1,6
Szakmai nyomtatványok	40 000	74 590	0,5	0,7
szakmai felszerelés, berendezés	53 170	226 630	0,6	2,1
felújítás	92 500	250 000	1,1	2,3
egyéb dologi kiadás	1 350 480	2 111 202	15,7	17,0
Index: Összes kiadás	100,0	128,3	—	—
Személyi kiadás ...	100,0	113,2	—	—
Könyvbeszerzés ..	100,0	140,5	—	—

* A kerületi könyvtárak I. negyedévi (visszacsatolás előtti) keretével együtt.

** A Népművelési Osztály által engedélyezett módosítással.

A számok a költségvetés összegének öröndetes *emelkedését* mutatják. A beszámoló évében csaknem 30%-os az emelkedés, 1957-tel szemben. *Ez felettes hatásainknak könyvtárunk munkája iránti értékelését mutatja.* A költségvetési összeg valamivel több mint fele személyzeti, 48%-a dologi kiadásokra oszlik meg. A dologi kiadások több tételnél — s mindenekelőtt az oly fontos könyvbeszerzési összegnél igen jelentékeny emelkedés következett be: a könyvbeszerzés csaknem felével, a saját kiadványok tétele több mint kétszeresére, a szakmai berendezés-felszerelések összege több mint négyszeresére emelkedett. Könyvtárunk, s elsősorban hálózatunk elmaradt állapota azonban megköveteli a gyors fejlesztést, s vele e költségvetési tételek minél jelentősebb emelését.

A könyvtár technikai berendezései: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár *technikai szempontból igen elmaradott berendezésű könyvtár.* Mikrofilmtárunk, amely a modern könyvtári munka elengedhetetlen feltétele, minden igyekezetünk ellenére sincs még.

TECHNIKAI FELSZERELÉSEK (1958)

Megnevezés	Központban	Hálózatban
	darab	
Vetítógép	1	—
Epidiascop	1	—
Dia-vetítő	1	3
Magnetofon	2	—
Rádió	3	2
Televízió	1	1
Ormig-sokszorosítógép ...	1	—
Stencil-sokszorosítógép ...	1	—
Írógép	33	36
Padlókefélgép	3	12
Porszívó	1	5
Hangerősítő berendezés ...	1	—

A fenti kimutatás rámutat arra az elmaradt helyzetre, amelyben mind a központi, mind a kerületi könyvtárak technikai szempontból vannak. A könyvtár, központ és hálózat egyaránt rendszeres propagandatevékenységet folytat; ehhez azonban a legszükségesebb technikai segédeszközök — pl. vetítő, dia-vetítő, rádió, televízió, sokszorosítógépek — is hiányzanak. Mindazonáltal a beszámoló évében jelentékeny fejlődés következett be legalább a minimális igények teljesítése terén a hálózatban: a kerületi könyvtárak, amelyek a visszacsatolás időpontjában összesen 6 db írógéppel rendelkeztek, jelenleg 36 írógép birtokában vannak, amelyből 30 db-t 1958-ban kapták. Hasonlóképpen idén kapták az 5 porszívógépet és a 12 padlókefélt.

A fenti gépeken és felszereléseken kívül a központ fényképezőgépekkel, könyvkötőgépekkel is rendelkezik — ez utóbbiak részben elavultak, modernizálásra és kiegészítésre szorulnak.

A könyvtár bevételei (1958)

Könyvtárhasználati díj	196 844,—	
Késedelmi díj	269 413,—	
Együtt		466 257,—
MÉH-nek történő eladás	3 167,—	
Fotóból	3 599,—	
Bírói bevételek	5 092,—	
Bibliográfiai bevételek	6 837,—	
Olvasófüzet eladásából	2 495,—	
Pedagógiai könyvtár	13,—	
Együtt		21 204,—
Összesen		487 461,—

A könyvtár költségvetési kiadásaiból egy beiratkozott olvasóra jutó összeg:

1957-ben	71,2 Ft
1958-ban	87,0 Ft volt.

Egy olvasóra jutó bevétel 1958-ban 3,81 Ft.

Könyvvédelem, perlések. A könyvvédelem terén jelentős eszközt biztosított az 1957 végén bevezetett új rövidített peres eljárás alkalmazása. A könyvtár kintlevőségeinek behajtása, illetve a kártérítés végrehajtása terén ez nagy lendületet adott.

KÉSEDELMI DÍJ FIZETÉS

Év	Késedelmi díj fizetők száma	Összes késedelmi díj Ft	Egy késedelmeskedőre jutó átlag Ft
a) Központ			
1957	681	3 675	5,40
1958	1 331	7 689	5,76
b) Hálózat			
1957	31 211	139 995	4,48
1958	57 910	261 724	4,52

Mind a központban, mind a hálózatban kétszeresre emelkedett a késedelmi díjak összege. Perfelszólítás, vagyis végrehajtás előtti utolsó felszólítás összesen.

1957-ben	4 242 esetben	9 143 kötet,
1958-ban	12 463 esetben	29 910 kötet

visszaszerzése érdekében ment ki könyvtárunktól. A beszámoló évében tehát megháromszorozódott a perfelszólítások száma. Az év folyamán (február hótól) a könyvtár részéről történt perlések száma 3 629 volt.

PERLÉSI EREDMÉNYEK (1958)

	Esetek száma	Művek száma	Ft érték
Perfelszólításra rendezve	6 700	16 770*	327 200*
Perléssel rendezve	1 150	2 010	97 545
Rendezve összesen	7 850	18 780	424 745

* Számított adatok

A fenti — részben számított — adatok szerint a beszámoló évében kb. 425 000 Ft értékben 18 780 mű behajtása történt meg, csaknem 8 000 olvasótól.

A gazdasági osztály a jelentés keretében közölt központi és hálózati beruházások és felújítások munkálatait elvégeztette.

Központi épületünk helyreállítási munkálataira a Fővárosi Tanács VB. Népművelési Osztálya 700 000 Ft beruházási hitelt biztosított. A helyreállítási tervet (tervdokumentációt) a Középülettervező Vállalat készítette el. A kivitelezésre pedig a Budapesti Magasépítési Vállalattal kötöttünk szerződést.

Külső helyreállításra (I. ütem) 1957-ben lekötöttünk	218 729,— Ft
Belső helyreállításra (II. ütem) 1958-ban lekötöttünk	435 848,84 Ft
összesen:	654 577,84 Ft
Tervezési költség	38 370,— Ft
Tervezés és kivitelezés összesen:	692 947,84 Ft

A gazdasági osztály az összes kerületi könyvtárakról helyszíni adatfelvételt és alaprajzot készített.

Könyvkötészet

A könyvtár házi kötészete a központ és a hálózat erősen megszorodott kötési igényei miatt nem képes egyedül elvégezni a szükséges könyvkötési munkákat. Ezért a belső kötészeti munkák mellett — a korábbi évekhez hasonlóan — külső kötészetre is adunk munkákat.

A HÁZI KÖNYVKÖTÉSZET FŐBB MUNKÁI (Db)

	1957				1958			
	Közp.	Ped. k.	Hálóz.	Össz.	Közp.	Ped. k.	Hálóz.	Össz.
Új kötés	330	67	41	438	705	48	34	787
Karton kötés	978	—	—	978	2 024	3	—	2 027
Javítás	1 269	140	19 781	21 190	748	105	19 981	20 834
Aranyozás	51 775	—	170	51 945	53 726	130	660	54 516
Táskakész.	4 200	—	49 100	53 300	10 870	—	36 780	47 650
Táskázás	7 661	11 800	12 365	31 826	7 444	12 000	2 284	21 728
Kölcs. tas.	—	—	25 950	25 950	—	—	35 650	35 650

A fenti számok, amelyek a házi kötészet főbb munkáinak eredményeit jelzik, 1958-ban csaknem minden vonalon magasabbak, mint a korábbi évben. Az aranyozás viszonylag magas számát a kézi könyvtár és a keleti gyűjtemény áthelyezése és a diakölcsönzés bevezetése alkalmából végzett számnymások magyarázzák.

A kartonkötések magas számát az Új Külföldi Szerzemények kötése indokolja.

A tájékoztató és kulturális osztály által szervezett kiállítások és évfordulók rendezése alkalmából való kasírozási, ragasztási, vágási, stb. munkálatokra a könyvkötészet 363 munká-órát fordított.

Jelentékeny munkaórát igényelt a 20 fiók átszakozásával kapcsolatos új raktári jelzetek nyomása, amelyet a kötészet egy dolgozója a helyszínen végzett el; erre a munkára a kötészet 679 munkaórát fordított. Az összes nem darabszámban elszámolt munkákra fordított munkaórák száma 1 901.

KÜLSŐ KÖTÉSZETRE ADOTT MUNKÁK

	1957				1958			
	Közp.	Ped. k.	Hálóz.	Össz.	Közp.	Ped. k.	Hálóz.	Össz.
Új kötés	1 594	167	—	1 761	1 498	168	—	1 666
Javítás	—	—	8 900	8 900	—	—	14 306	14 306
Együtt	1 594	167	8 900	10 661	1 498	168	14 306	15 972

A külső kötészetre adott munkák mennyisége (csak új kötés és javítás) 1958-ban több mint 50%-kal magasabb volt, mint az előző évben.

A könyvtár számára végzett összes könyvkötések száma (házi és külső kötészetben):

1957-ben	33 267
1958-ban	39 620 kötet, vagyis

19%-kal magasabb, mint a korábbi évben.

IV.

A KÖNYVTÁR SZERVEZETI ÉS SZEMÉLYI ÜGYEI

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a főváros közművelődési könyvtárhálózata. A visszacsatolás óta ezen hálózat egységes szakmai és kultúrpolitikai, szervezeti és személyzeti irányítása biztosított.

A könyvtár szervezete. A könyvtár osztályainak száma 9; az év folyamán önálló könyvtárrá alakult Pedagógiai Könyvtár helyébe az újonnan szervezett tájékoztató és kulturális osztály olépett.

A KÖNYVTÁR KÖZPONTI OSZTÁLYAI

	1957	1958	Vezetője 1958. XII. 31-én
	létszám XII. 31-én		
Igazgatóság (titkárság)	5	8	Révész Ferenc
Feldolgozó osztály	17	18	Dr. Szász Károly
Nyilvános szolgálat	22	21	Marót Miklós
Különgyűjt. osztálya	9	13	Dr. Zoltán József
Tájékoztató és kult. osztály	—	7	Pataki Ferenc
Bibliográfiai osztály	8	7	Tiszay Andor
Ker. könyvtárak osztálya	10*	9*	Dr. Szelestey Gyuláné
Gazdasági osztály	34	29	Egeresi Zoltán
Házi kötészet	17	18	Svientek Sándor
Együtt	122	130	

* A két mozgókönyvtár és az átszakozó csoport dolgozói nélkül, akik a kerületi könyvtárak dolgozói között szerepelnek.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR DOLGOZÓINAK MUNKA-
KÖRI BESOROLÁSA 1958. DECEMBER 31-ÉN

Kulcs- száma	Munkakör	Központ	Kerületi könyv- tárak	Összesen
701	Igazgató	1	—	1
702	Igazgató h.	1	—	1
703	Gazdasági vezető	1	—	1
706	Tud. osztályvezető	7	—	7
707	Tud. csoportvezető	5	—	5
708	Tud. főmunkatárs, ker. kv. vezető .	33	41	74
710	Tud. munkatárs, könyvtáros.....	23	64	87
711	Gyakornok	—	1	1
713	Segédkönyvtáros	1	34	35
715	Közgyűjt. munkaerő	10	35	45
717	Adm. ügyintéző I.	4	—	4
718	Adm. ügyintéző II.	4	—	4
719	Adminisztrátor	4	—	4
721	Műszaki II.	10	—	10
722	Műszaki III.	9	—	9
723	Kisegítő I.	3	—	3
724	Kisegítő II.	14	—	14
	Összesen:	130	175	305

A könyvtár személyi állománya a Pedagógiai Könyvtár tőlünk elkerült 9 dolgozójával, 9 fővel csökkent, s — nem véve figyelembe a többségében kerületi könyvtárban dolgozó állományonkívülieket — 1 fővel gyarapodott. Ily módon az összlétszám csökkenése a beszámoló időszakában 8 fő.

Könyvtárosaink kölcsönzési intenzitása a hálózatban (vagyis egy kölcsönzésben résztvevő könyvtárosra eső kölcsönzések száma) a következő:

1957-ben 7 700 kölcsönzés
1958-ban 8 940 kölcsönzés.

A kölcsönzési intenzitás, mint az 1957-es és 1958-as viszonyszámok összehasonlításából is látható, a beszámolás időszakában rendkívül megnőtt. Könyvtárosaink — különösen a hálózatban — túl vannak terhelve munkával. A beszámoló évében 16%-kal emelkedett az egy könyvtárosra jutó kölcsönzések száma. Kerületi könyvtárvezetőink igényei mind jogosabbá válnak új könyvtári dolgozók beállítása iránt. Ezt még indokoltabbá teszi az év folyamán bevezetett dia-kölcsönzés, amely külön megterhelést jelent a kerületi könyvtárosok számára.

A dolgozók származása és képzettsége. Az alábbiakban kimutatjuk 130 központi és 175 kerületi könyvtárosunk megoszlását a következő szempontok szerint:

A DOLGOZÓK SZÁRMAZÁSA

	Központ	Kerületi könyv- tárak	Össze- sen
Munkás	31	51	82
Paraszt	19	23	42
Értelmiségi	31	34	65
Alkalmazott	31	37	68
Egyéb	18	30	48
Összesen	130	175	305

A DOLGOZÓK KÉPZETTSÉGE

	Központ	Kerületi könyvtárak	Összesen
Egyetem, főiskola	57	86	143
Középisk. érettségi	19	35	54
Ált. iskola	54	54	108
Összesen	130	175	305

A KÖNYVTÁR 1958-BAN KITÜNTETÉSBEN RÉSZESÜLT MUNKATÁRSAI

A *Szocialista Kultúráért jelvényt* a következők kapták:

Bikácsi Lászlóné	központ
Dénes Aladárné	25. sz. könyvtár
Gordon Erzsébet	központ
Molnár Pálné	7. sz. könyvtár
Rohla Márton	központ
Simon Lászlóné	32. sz. könyvtár
Sugár Jenőné	13. sz. könyvtár
Zalai Zoltán	központ

AZ 1958 ÉVI SZAKOKTATÁS

A tanfolyamok, előadássorozatok megnevezése	Az év folyamán befejezett tanfolyamok		Az év utolsó napján folyamatban levő tanfolyamok	
	száma	hallg. sz.	száma	hallg. sz.
Könyvtártechnikai minimumvizsgát előkész. tanf.	1	15	—	—
A nem könyvtárszakos egyetemet végz. kvtárosok különb. vizsg. előkész. tanf.	1	13	—	—
Gyermekkönyvtárosi tanf.	1	33	—	—
Közp. raktárkezelők tanf.	1	9	1	9
Ker. raktárkezelők tanf.	—	—	1	39
„Általános műveltségi” előadás-sorozat a ker. és közp. kvtárosok részére	2	181	1	186
Természettudományos tanf.	—	—	1	34
Nyelvtanfolyamok:				
Orosz közép	1	4	—	—
Német kezdő	1	11	1	8
Német közép	1	10	1	12
Német haladó	—	—	1	8
Francia kezdő	1	12	—	—
Francia közép	1	8	1	7
Angol kezdő	1	10	2	16
Angol közép	2	17	1	9
Angol haladó	1	6	1	5
Nyelvtanfolyamok együtt	9	78	8	65
Összesen	15	329	12	333

Oktatás, továbbképzés. Az oktatás munkáját a kerületi könyvtárak osztálya végzi. Szempontja az, hogy mind szakmai, mind ideológiai vonatkozásban biztosítsa könyvtári dolgozóink fejlődését. A szakoktatás munkájának megjavítása érdekében a beszámoló időszakában létrehoztuk a *szakoktatási bizottságot*.

A *könyvtártechnikai minimumvizsgát* előkészítő tanfolyam 1957 novemberben indult és 1958 májusában az Országos Széchenyi Könyvtár módszertani osztálya munkatársainak bevonásával alakított bizottság előtti vizsgával zárult.

A *nem könyvtárszakos egyetemet végzett könyvtárosok* a Művelődésügyi Minisztérium által kijelölt bizottság előtt vizsgáztak. A hallgatók számára az ELTE könyvtártudományi tan-
székének munkatársai vezettek konzultációkat.

A *gyermekkönyvtárosi tanfolyam* 1957 novembertől 1958 júniusig tartott. 35 könyvtáros vizsgázott szép eredménnyel. E tanfolyam továbbfejlesztése volt a gyermekkönyvtári dolgozók szakoktatásának; tapasztalatainak felhasználásával az Országos Széchenyi Könyvtár vidéken hasonló levelező tanfolyamokat szervez. A tanfolyam tematikáját elküldték a moszkvai, berlini és prágai könyvtáraknak, teljes anyagát pedig a Lenin könyvtárnak.

A *raktárkezelők tanfolyamán* néhány általános ismereten kívül gyakorlati kérdések kerülnek oktatásra.

Az *általános műveltségi előadássorozat* anyaga a *kerületi könyvtárosok* részére 1958-ban: A mai német irodalom; A geofizikai év; Irodalmunk mai helyzete; A prágai tanulmányút tapasztalatai; Problematikus írók és művek; A nemzetközi politika időszerű kérdései.

A *központi könyvtárosok* részére: A könyvkötés története; A nyíltpolc-rendszer vitája. Az 1958/59-es szakoktatás mind a központi, mind a kerületi könyvtárak számára egységesen alakul. Eddig megtartott előadások: Az MSZMP művelődéspolitikájának irányelvei (tartotta: Meruk Vilmos); A Kommunista Párt megalakulásának jelentősége Magyarországon (tartotta: Erényi Tibor); A „népi írókról” (tartotta: Szabolcsi Miklós).

A *természettudományos tanfolyamot* a TIT-el együttműködve indítottuk. Az előadás-sorozat a könyvtárosok materialista világnézetének kialakítását, illetve megszilárdítását tűzte ki célul. Eddig lefolyt 1958-ban:

Matematika	2 előadás, tartotta: Rényi Alfréd,
Fizika	első előadás, tartotta: Marx György, Kossuth-díjasok.

A *kerületi könyvtárosok szakmai továbbképzését* segíti elő a beszámolási időszak utolsó szakaszában engedélyezett *heti 5 óra tanulási idő* is. A könyvtárosok fejlődését szolgálják a szakmai tájékoztatók és viták is (a kezelési szabályzat vitája; dia-kölcsönzés gyakorlati ismertetése, az állományellenőrzés problémái, a kirakat és válogatópolc szerepe a könyvajánlásban, megbeszélések és viták különböző könyvkiadók képviselőivel, a szerzeményezési tanácsadás stb.).

*

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1958-as eredményei előrevetik az új feladatokat a következő munkaidőszakra. A könyvtár 1959-es évi munkatervének legfőbb feladatai a következők:

Felkészülni az 1959-es év várható tovább emelkedő olvasói és kölcsönzési forgalmára. A könyvtár összes beiratkozott olvasóként 137 000 főt és 4 100 000 kölcsönzött kötetet tervez be 1959-re.

További feladatként az 1959-es évben a Reviczky utcai épületbe való beköltözés előkészítése szerepel. Tervbevettük két új kerületi könyvtár létesítését. Új könyvtárakra terjesztjük ki a válogatópolcos kölcsönzést. A hálózati munka megjavítása érdekében elkészítjük a központi katalógust. A „Budapest történetének bibliográfiája” feldolgozását meggyorsítjuk oly módon, hogy 1959 év végére a felvételek száma 28–32 000-el, összesen 100–105 000-re emelkedjék, s a mű publikációja 1961. I. negyedében megkezdődjék. Előkészítjük a „Budapest története” forrásértékű eredeti szövegek gyűjteményét, 1960-ban való megjelenésre. Létrehozzuk tájékoztató tárgyszó-katalógusunkat, s továbbfejlesztjük a marxista—analitikus tárgyszó-katalógust. A Tanácsköztársaság és a pártkongresszus méltó megünneplésének előkészítése könyvtári eszközeinkkel, ugyancsak az 1959-es évi tervünkben szerepel.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 1959. ÉVI JELENTÉSE

Az 1959-es esztendő során könyvtárunk olvasó- és könyvforgalma tovább növekedett, jelentősen *tülemelkedve az előző év eredményein*. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1959-es tevékenységét tükröző számok rámutatnak fővárosunk lakosságának állandóan növekvő kultúrigényére, s másrészt arra, hogy mennyiben képes ezt közművelődési könyvtárhálózatunk kielégíteni. A beszámoló éve egyben a *fokozott politikai tevékenység időszaka volt*; a Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusa, a Tanácsköztársaság 40. évfordulója, stb. e téren jelentősen aktivizálta a dolgozókat. Ezzel kapcsolatban növekedett könyvtárunk propagandamunkájában a politikai jellegű tevékenység is, azzal a céllal, hogy könyvtári eszközeinkkel elősegítsük növekvő számú olvasóinknak a szocializmus építésére való mozgósítását.

Az alábbiakban közöljük a könyvtár központjának és területi hálózatának legfőbb tevékenységi eredményeit visszatükröző adatokat:

	1958	1959
	évben	
Könyvtárak száma ¹	43	43
Könyvtári állomány ²	1 465 592	1 572 701
Beiratkozott olvasók száma ³	130 944	140 540
Kölcsönzők és helyben olvasók száma ⁴	1 519 164	1 705 011
Kölcsönzött és helyben olvasott kötetek és egyéb könyvtári egységek száma ⁴	3 881 344	4 660 116

¹) A központ és hálózati könyvtárak összes száma.

²) A könyvek, egyéb könyvtári egységek és diafilmek száma.

³) Az olvasótermi és dia-kölcsönzésre beiratkozottakkal együtt.

⁴) Dia-kölcsönzőkkel, ill. kölcsönzött darabokkal együtt.

E számok szerint könyv, stb. állományunk, s hasonlóképpen a beiratkozott olvasók száma valamivel több mint 7 százalékkal növekedett a jelentés évében; ugyanakkor a kölcsönzők és helyben olvasók 12 százalékkal többen keresték fel a könyvtárat és 20 százalékkal több könyvet kölcsönöztek, illetve olvastak. Az olvasóforgalom ez évi 12 százalékos, a könyvforgalom 20 százalékos emelkedése jelentős, s hasonlóan jelentős feladat-növekedést jelentett könyvtárosaink számára.

A könyvtár politikai propagandamunkájának első nagyobb szabású feladata 1959-ben a *tanácsköztársasági évfordulóval* kapcsolatos tájékoztató tevékenység volt. Könyvtárosaink az egész első fél évben nagy súlyt helyeztek a Tanácsköztársasággal kapcsolatos könyvek ajánlására, népszerűsítésére, ami erősen megemelte e művek forgalmát. A könyvtár központi osztályai gondosan előkészítették ezt a munkát: eseménynaptár készült a Tanácsköztársaság 133 napjának történetéről, bibliográfia „A Magyar Tanácsköztársaság irodalma” címmel, sokszorosított faksimilék a Tanácsköztársaság röplapjaiból, módszertani útmutatás a kerületi könyvtárak számára a könyvajánlás módjairól, forgatókönyv készült a tanácsköztársasági kiállítás formáiról. A kerületi könyvtárak a kiállítások, előadások sorozatát rendezték e témából. Ezenkívül két nagy bibliográfia készült el az évfordulóra; az egyik „A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai” a másik „Budapest a Tanácsköztársaság idején a korabeli sajtó tükrében”. Mindkettő segítséget jelentett a Párt, a tanácsok politikai munkája,

s az egyes kutatók számára is. Ugyancsak a Tanácsköztársaság évfordulója tiszteletére rendezte a könyvtár — a KISZ-szel együttműködve — a tanácsköztársasági szavalóversenyt is, amelynek során a kerületi könyvtárosok, a KISZ kerületi bizottságaival és a kerületi tanácsok népművelési és oktatási osztályaival együtt az általános iskolai VII—VIII. osztályos, középiskolai, ipari tanuló és főiskolai szavalóversenyek lezárására megrendezték a kerületi versenyeket; a kerületek legjobbjai a könyvtár központjában tartott döntőn mérték össze képességüket. Több mint 15 000 fiatal kapcsolódott a versenybe, megtanulva és meghallgatva a Tanácsköztársaságról, a munkásmozgalomról, stb. szóló legszebb verseket. Ily módon a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjának és hálózatának dolgozói a tanács- és társadalmi szervekkel együttműködve, valóban széleskörű munkát folytattak a Magyar Tanácsköztársaság emlékének megünneplésére.

Időrendben második nagy politikai propagandamunkája a beszámoló időszakában könyvtárunknak a *Párt VII. kongresszusával* kapcsolatos sokoldalú tevékenység volt. A kerületi könyvtárak számára a központ „A szocialista nevelő munka határozottabb érvényesítéséért” címmel útmutatót készített, amelynek alapján a munkásmozgalomról, eredményeinkről, stb. szóló könyvek széleskörű ajánlása, kiállítások, előadások tömeges rendezése indult meg a hálózatban, a kongresszusi kerületi kiállításon rendezésének támogatására 5—12 képet tartalmazó kiállítási tablókat, továbbá az illegális kommunista brossúrák 22 darab faksimiléjét készítette el a központ, kiegészítve ezekkel a kerületi könyvtárak dolgozóinak sok értékes helyi kezdeményezését. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az MSZMP budapesti bizottságával együtt megrendezte a *nemzetközi politikai plakátkiállítást*, amelyhez 30 ország kommunista pártjaitól gyűjtöttünk be több mint 1000 plakátot; a kiállítás a 300 legszebb plakátból állott. A plakátkiállítást az Ernst muzeumban rendeztük, november 21-én nyílt meg és sikerét az arról szóló sajtó-, rádió-, televízió- és filmhíradó-beszámolók is mutatták. E kiállítással egyidejűen a könyvtár központjában megrendeztük a nemzetközi brossúra-kiállítást is, a fenti 30 kommunista párt politikai kiadványaiból. Ugyancsak a kongresszus tiszteletére mozgósítottuk a budapesti általános iskolás gyermekeket egy széleskörű *rajzversenyre*. A verseny célja az úttörők életéről, a munkásmozgalomról és mai életünkről szóló gyermekkönyvek fokozott olvastatása volt, miután ezek tárgyát kellett a versenyzőknek illusztrálniuk. A gyermekrajzverseny a kerületi könyvtárakban rendezett kiállítások után a központban decemberben tartott döntővel zárult. A verseny politikai és művészeti sikerét mutatja, hogy szó van a legjobb rajzok többszínnyomásos, díszes albumban való kiadásáról.

A könyvtár kongresszusi propagandamunkájához csatlakozik az erre vonatkozó jelentős *bibliográfiai tevékenység is*. Kiadtuk a „Budapest munkásmozgalma 1919—1945” című háromkötetes, 1100 oldalas és 60 művészi mellékletet tartalmazó bibliográfiánkat, amelyet — papírhiány miatt — csupán 250 példányban tudtunk sokszorosítani. (Ezért a nagy keresletnek csupán töredékét lehetett kielégíteni.) További kongresszusi bibliográfiáink: „A munkásosztály forradalmi pártja” és a KISZ-szervezetünk által készített „A magyar nép szabadságáért” című kisebb kiadványaink. A kongresszussal kapcsolatos propaganda körébe tartozik első diafilmünk elkészítése is: az „Utazás a múltba” című diafilm a kerületi könyvtárak helyi előadásainak anyagát gazdagítja.

A könyvtár kongresszusi politikai propagandatevékenységének értékelését jelenti *Kádár János* elvtársnak, az MSZMP első titkárnak, titkársága útján a könyvtárhoz küldött dicsérete:

„Megkaptam a „Budapest munkásmozgalma 1919—1945” című bibliográfiát. Nagyon örültem, nagyon boldoggá tett ez a kiadvány. Alaposan belelapoztam, de nem olyan mélyen, hogy észrevételeimet konkrétan közölhetném. A könyvtár valamennyi dolgozójának és vezetőségének hasonló sikereket kívánok.

Benke Valéria elvtárs, művelődésügyi miniszter a rajzversennyel kapcsolatban többek között a következőket közölte:

„Köszönöm Igazgató elvtársnak és a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár dolgozóinak a budapesti általános iskolák tanulóit nagy sikerrel foglalkoztató rajzverseny meg-

hirdetését és a legjobban sikerült rajzoknak kiállítás keretében történő bemutatása érdekében végzett fáradozásait.”

Gyalmos János elvtárs, a Budapesti Fővárosi Tanács Vb. elnökhelyettese hasonlóképpen írt a plakátkiállításról:

„Elismerésemet fejezem ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár valamennyi dolgozójának a Nemzetközi Plakátkiállítás sikeres megrendezéséért és munkájukhoz további sok szerencsét kívánok.”

A „Magyar Tanácsköztársaság röplapjai” című bibliográfiát a Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya prémiummal jutalmazta.

A könyvtár e politikai jellegű propagandamunkáját és általában kultúrmunkáját szoros kapcsolatban végzi a Párt illetékes szerveivel, mindenekelőtt a budapesti és kerületi pártbizottságokkal. E munkák végzése során a *pártszervezetekkel való kapcsolataink* állandóan javulnak. Hasonlóan jók a könyvtár kapcsolatai felettes szervével, a *Fővárosi Tanács népművelési osztályával*. A kerületi tanácsokkal ugyancsak állandóan javul a könyvtár viszonya; 1959-ben csaknem valamennyi kerületi tanács végrehajtóbizottsága rendszeresen foglalkozott a területén működő könyvtárakkal, tanácsulésain napirendre tűzte ügyeik megtárgyalását, részt vett a könyvtárak munkaértekezletein, közös rendezvényeket, irodalmi estéket rendezett a könyvtárakkal, s anyagilag támogatta azokat. Egyik kerületi tanács — a IX. kerületi — „Könyvtári napok” rendezésével segítette a könyvtár olvasópropagandáját stb. A könyvtár ugyanakkor mind a pártszerveknek, mind a tanácsi szerveknek sorozatos tájékoztatást nyújtott egyes politikai események, mozgalmi ünnepek alkalmával a helyi történelmi eseményekről stb. Bibliográfiánk — például a „Budapest a Tanácsköztársaság idején az egykorú sajtó tükrében”, vagy a „Budapest munkásmozgalma 1919—1945” című kiadványunk — az ismertetett adatokat kerületenként felbontva is közlik a helyi felhasználás céljára. Hasonlóképpen jók a kapcsolataink a KISZ-szel is. A tanácsköztársaság szavalóversenyt a KISZ budapesti bizottságával együtt rendeztük. „A magyar nép szabadságáért” című bibliográfia az ifjúság-munkás-hősök népszerűsítését célozza; a könyvtár támogatást nyújt a KISZ József Attila-olvasómozgalom kiszélesítéséhez stb. A pártszervezetekkel való kapcsolatunk azonban nem kielégítő — különösen a SZOT könyvtári osztályával nem az — és évek óta való kezdeményezéseink a szakszervezeti (üzemi) könyvtárak támogatása érdekében azért nem tudnak teljes eredménnyel kibontakozni.

A pártszervekkel és felettes hivatali szerveinkkel való kapcsolatunk közvetlenségét mutatják a részükről a könyvtárban tett látogatások: így *Orbán László* elvtárs, az MSZMP Központi Vezetősége tudományos és kulturális osztályának vezetője és *Gombos Károly* elvtárs az osztály munkatársa, *Székely Pál* elvtárs a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztályának vezetője, *Kelen Béla* elvtárs az MSZMP budapesti bizottságának titkára és *Baranyai Ferenc* elvtárs a pártbizottság kulturális osztályának munkatársa, *Gyalmos János* elvtárs a Fővárosi Tanács Vb. elnökhelyettese, *Moharos József* elvtárs, a tanács népművelési osztályának vezetője stb. látogattak el könyvtárunkba.

A könyvtár politikai vonatkozású eseményei közé tartozik még, hogy a beszámoló évében *névadónk*, *Szabó Ervin hamvait* a Farkasréti temetőből átvitték a *Kerepesi temető munkásmozgalmi Pantheonjába*, a magyar forradalmárok díszsírhelyére.

A beszámoló időszakában könyvtárunk több jelentékeny közvetlen könyvtári feladatot valósított meg, illetve végezte el annak 1959-ben esedékes részét. Mindenekelőtt a „Budapest története” c. bibliográfia munkálatait kell megemlíteni. A hatalmas, hat kötetes bibliográfiának 100 000 annotált felvétele készült el 1954 óta. A terv szerint 1961-től sorozatosan előkészítjük nyomdai kiadását e bibliográfiának, amelyhez hasonló nagyarányú várostörténeti bibliográfia nemzetközi vonatkozásban is példa nélkül áll.

A könyvtárhálózat katalógusrendszerének továbbfejlesztése érdekében a beszámoló évében több területen folyt nagyobb mérvű munka. Így a *Központi Címjegyzék* szerkesztése folyamatosan történt a legnagyobb kerületi könyvtárak könyvanyaga alapján a központban. A munka méreteire jellemző, hogy 168 430 lekeresés, 16 904 címgépelés, 17 690 betűrendbe sorolás folyt annak keretében. 1959-ben nagyrészt elkészült a tematikus gyermekkata-

lógus is, melynek képes választólapjait többszínnyomással állítjuk elő. A *kerületi könyvtárak könyvállományának ajánló címjegyzéke* a beszámoló évében nagymértékben előrehaladt; a szépirodalmi rész nyomdai sokszorosításra kész állapotban van, az ismeretterjesztő rész 1960 elején kerül szakmai lektorálás alá. A munka kiadása ugyancsak 1960-ban történik meg. A központi marxista-leninista tárgyszavas katalógus munkái 1959-ben továbbfolytak.

Egyéb kiadványaink mellett a beszámoló időszakában kezdtük meg „A könyvtárosok kiskönyvtára” könyvtártudományi sorozatunk kiadását. A sorozat első kötete nagyjelentőségű a hazai könyvtár-elméleti szakirodalom terén: „Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai”. A kötet 748 oldalon, sok melléklettel közli a magyar könyvtárügy nagy úttörőjének elméleti munkáit. A sorozat következő kötetei hasonló fontos könyvtártudományi anyaggal kívánnak segítséget nyújtani a könyvtári dolgozók gyakorlati tevékenységéhez s egyben a könyvtárosképzés munkájához is.

1959-ben több téren előnyös változások történtek a *könyvtárfejlesztés területén is*. Új kerületi könyvtárakat ugyan nem nyithattunk, s a központ számára szükséges bővítés céljaira még mindig nem kaptuk meg a számunkra kiutalt Reviczky utcai épületet, de a hálózat több könyvtára elhelyezésében jelentékeny minőségi javulás következett be. A beszámolás évében megnyitottunk hat saját kezelésű könyvállomást, amely a nagykiterjedésű külső kerületek lakosságának könyvellátását nagymértékben megjavította. Ezek között különösen jelentős volt a 32. sz. könyvtárhoz tartozó, új berendezéssel ellátott rákos-szentmihályi kölcsönző állomás megnyitása. Új helységbe költöztek — illetve a költözést megkezdték — a 37-es és a 28-as könyvtárak, amelyek ennek következtében modern, minden igényt kielégítő, fővárosi nivójú kerületi könyvtárakká változtak. A 19. sz. könyvtárhoz tartozó olvasóklubban újabb gyermekkönyvtárat rendeztünk be. Előkészítettünk két új könyvtárat az 1960-as évben történő megnyitáshoz: a Liszt Ferenc téri gyermek-mintakönyvtárat és a Kerepesi úti lakótelepen létesítendő — külön felnőtt és külön gyermek kölcsönző helységekből álló — könyvtárat. Ez utóbbi megnyitása csak akkor történhet meg 1960-ban, ha a berendezés költségeit és a szükséges dolgozólétszámot felettes hatóságaink biztosítani tudják.

Könyvtárosaink a beszámoló évében *több kollektív utazást* tettek a testvéri országokban az ottani könyvtárak munkájának megismerésére, tapasztalatszerzésre. Így júniusban a Művelődésügyi Minisztérium által a magyar könyvtárosok számára a Szovjetunióba rendezett tanulmányúton könyvtárunknak 13 dolgozója vett részt. A Német Demokratikus Köztársaságba 24, Lengyelországba 11 és Csehszlovákiába 20 könyvtárosunk utazott 1959-ben. Ezenkívül egyéni utazások során több más ország könyvtárait is felkeresték. Az utazások tapasztalatairól a Könyvtári Híradóban, az intézet lapjában, s élőszóval is beszámoltak.

Ugyanakkor több külföldi könyvtár dolgozói látogatták meg könyvtárunkat. Így a moszkvai központi gyermekkönyvtár vezetője, Makszimova, Dina Ilmenova, a gorkiji Gajdar gyermekkönyvtár munkatársa; továbbá lengyel, szlovák, bolgár könyvtáros-csoportok keresték fel könyvtárunkat. A Német Demokratikus Köztársaságból szakszervezeti küldöttség látogatott hozzánk. Látogatóink között szerepelt az amszterdami egyetemi könyvtár főigazgatója is.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1959-ben három politikailag jelentős rendezvényt szervezett dolgozói számára. Március 19-én a *Magyar Tanácsköztársaság 40 éves évfordulójának* emlékünnepejét, melyen az ünnepi beszédet *Moharos József* elvtárs, a Fővárosi Tanács népművelési osztályának vezetője tartotta. Tavasszal a Tanácsköztársaság néhány veteránját — *Lányi Sarolta*, *Vértes György* és *Zádor Pál* elvtársakat — hívtuk meg, akik a könyvtár dolgozói előtt beszámolót tartottak emlékeikről. Decemberben *Révész Ferenc* elvtárs, a könyvtár igazgatója tartott részletes ismertetést *Kádár János* elvtársnak az *MSzMP VII. kongresszusán tartott beszámolójáról*.

A könyvtár dolgozói a beszámoló évében újra érezték Pártunk és a Kormány fokozott gondoskodását s kulturális munkájuk nagyobb megbecsülését. Júliusban *fizetéskorrekcióra*

került sor, melyet a könyvtárosoknak két hónapra visszamenő érvénnyel fizetett ki. A fizetési-korrektúra — amelyet az intézet-vezetőség a pártszervezet és a szakszervezet képviselőivel való megbeszélés alapján hajtott végre — a központi könyvtárosai számára fejenként átlagosan 150 forint a kerületi könyvtárak könyvtárosai számára pedig 170 forint havi illetményemelés jelentett. Hasonlóképpen növekedett a könyvkötők illetménye is. A nem könyvtári státuszban levő dolgozók közül — akiket nem érintett a fizetési-korrektúra — 80—90 fő kapott kisebb fizetésemelést.

Az Elnöki Tanács a Vöröshadseregben teljesített szolgálatukért a könyvtár dolgozói közül *Krudy Gyulát*, *Ligeti Lajost* és *Tiszay Andort* a Tanácsköztársasági Emlékéremmel tüntette ki.

A közművelődési könyvtárhálózat alapításának 10. évfordulója alkalmából két dolgozónkat, Bognár Jánosnét és Kertész Pált jó munkájukért Szocialista Kultúráért érdeméremmel, Máté Istvánt miniszteri dicsérettel, Erdődy Ferencnét, Fekete Imrénét és Krudy Gyulát miniszteri elismeréssel tüntették ki, s mindannyian jutalmat is kaptak. Intézeti jutalmat 208 dolgozónk kapott, összesen 60 200 Ft értékben.

A könyvtár egyes munkaterületeinek tevékenységéről az alábbiakban nyújtunk részletes beszámolót.

I.

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR TEVÉKENYSÉGE

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR FŐBB ADATAI

	Egység	1958	1959
Állomány (könyv- és egyéb könyvtári egység)	db	562 349	587 231
Beiratkozott olvasók száma ¹	fő	13 158	11 844
Kölcsönzők és helyben olvasók száma ..	fő	97 542	102 721
Kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma	db	186 835	231 554

¹) Az olvasóterembe beiratkozott olvasókkal együtt

A könyvtári állomány 4,5 százalékos emelkedése mellett a kölcsönzések száma 5 százalékkal nőtt. A kölcsönzött és helyben olvasott könyvtári egységek száma a fenti táblázat szerint 24,5 százalékkal emelkedett; a növekedésnek ez az aránya azonban annyiban nem reális, amennyiben a kézikönyvtárból olvasott könyvek adatai csupán az 1959-es évi számokban szerepelnek, az 1958-as adatokból viszont hiányoznak. (Ez utóbbi oka, hogy 1958-ban még ez adatokat nem vizsgáltuk.)

A beiratkozott olvasók számának csaknem 10 százalékos csökkenése részben egy új adminisztratív felülvizsgálat következménye, részben abból adódik, hogy a központi könyvtár tudományos és magasszínvonalú közművelődési jellegéből kifolyólag a csupán szépirodalmi könyveket kereső olvasókat fokozottan a kerületi könyvtárakba irányítottuk. A beiratkozott olvasók számának ilyen téren való csökkenése azonban nem ment a forgalom rovására, mint azt az erre vonatkozó olvasási adatok is bizonyítják.

Feldolgozó munka

A szerzeményezés, bedolgozás és katalogizálás folyamatos munkái mellett — melyekről az alábbi adatok számolnak be — a feldolgozó osztály jelentős egyéb munkákat is folytat.

Ezek között első helyen állnak a *katalógushálózat fejlesztésére* vonatkozó munkálatok. A bevezetésben már említett hálózati Központi Címjegyzék készítése komoly tétel az osz-

Könyvtáros küldöttségünk 1959 nyarán Moszkvában, útban a Lenin könyvtár felé

Könyvtáros küldöttségünk 1959 nyarán a varsói óváros főterén

Könyvtáros küldöttségünk Drezdában, 1959 nyarán

Könyvtáros küldöttségünk 1959-ben a prágai Klementinum (Nemzeti Könyvtár) udvarán

tály feladatai között. Három nagy kerületi könyvtár (a 2., 6., 10. számúak) állománylehasználtása után e munka tovább-folytatásaként további három könyvtár (9., 14., 39.) állományának egyidejű feldolgozását vették sorra. A központi katalógusok további fejlesztése és könnyebb alkalmazása érdekében az új osztólapok tömegét iktatták be. Az olvasói és szolgálati alfabetikus katalógust 14 299, a földrajzi katalógust pedig 718 új osztólap beállításával továbbtagolták. Folytatták a folyóiratkatalógus revízióját és kiegészítését is. Elkészült 1761 darab latin-cirill keresztutaló is, melyet a mindkét betűírású katalógusba osztottak be. E munkák komoly lépést jelentettek előre, bár következetes végigvitelük sokévi munkát igényel még. Az év folyamán a katalógusokból 2523 fölösleges, illetve elavult katalóguscédulát emeltek ki.

A könyvtári állomány bedolgozásának, illetve rendezésének célját szolgálta az osztály dolgozóinak több egyéb munkája. Így a hálózat részére történő *dia-feldolgozás* is, melynek központilag folytatott katalóguskészítését is az osztály végzi. Ugyancsak a beszámoló évében folyt — a nyilvános szolgálattal együttműködésben — az állományból azon művek kivonása, amelyek részben fölös példányszámban szerepelnek, részben pedig alacsony irodalmi színvonaluk miatt nem kívánatosak könyvtárunkban. Ilyen típusú kiemelt kötetek száma 112 volt. Az év folyamán megindult a több helyszámon futó azonos művek (ún. plurinumerikák) felszámolása is. Eddig a szolgálati katalógus 95 fiókját vizsgálták felül e célból.

Az osztály munkakörébe tartozik — bár részletesen csak a könyvtár kiadványainak ismertetésénél foglalkozunk vele — az „*Újabb külföldi szerzemények*” negyedéves kiadványának szerkesztése is.

A feldolgozó osztály *szerzeményező* tevékenysége a következő képet mutatja a korábbi év megfelelő eredményeivel való összehasonlítás alapján:

A LELTÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZÁRMAZÁS SZERINT

Szarmazás	1958	1959	1958	1959
	darab		százalék	
Vásárlás	12 251	17 793	56,2	70,9
Ajándék, csere	2 095	2 205	9,5	8,8
Köteles példány	4 379	1 226	20,2	4,9
Újságszervény	2 124	1 837	9,7	7,2
Nemzeti könyvvalap ...	955	2 072	4,4	8,2
Együtt	21 804	25 133	100,0	100,0
Belső áthelyezés	12 206	3 463	56,0	13,8
Összesen	34 010	28 596	—	—

A szerzeményezett könyvek mennyisége a beszámoló ideje alatt 15 százalékkal növekedett. Jelentősen csökkent a belső áthelyezések száma, ami azzal függ össze, hogy a korábbi évben átrendezett keleti (A) gyűjteménnyel szemben idén a Pamflet-Röplap (P/R) gyűjteménynek csak kis része került rendezésre.

Az 1959-es évben a szerzeményezésnek csaknem 2/3-a vásárlás volt; ez a korábbi évvel szemben 45 százalékos emelkedést mutat. Növekedett a Nemzeti Könyvvalaphól kapott könyvanyag is. Ezzel szemben csaknem negyedére csökkent a köteles példányokból igényelt kötetek száma.

KÖZPONTI KÖNYVTÁRI VÁSÁRLÁS* (Ft-BAN)

	1958			1959		
	Belföldi	Külföldi	Együtt	Belföldi	Külföldi	Együtt
Könyv	129 214	198 980	328 194	189 909	305 778	495 687
Folyóirat	28 219	70 066	98 285	26 441	66 020	92 461
Dia-film	1 782	—	1 782	1 746	—	1 746
Összesen	159 215	269 046	428 261	218 096	371 798	589 894
Darab ill. évfolyam:						
Könyv	9 566	1 946	11 512	13 793	3 118	16 911
Folyóirat	379	370	749	359	336	695
Dia-film	105	—	105	164	—	164

* A hálózat részére vásárolt könyvek adatait I. a ker. könyvtáraknál.

A vásárlásra fordított pénzüsszegek a beszámoló évében 36 százalékkal növekedtek; ebből a belföldi vásárlások összege 27 százalékos, a külföldi vásárlásoké pedig 44 százalékos emelkedést mutat. A bel- és külföldi könyvtárak közti árkülönbség következtében azonban a vásárolt könyvek számának megoszlása döntően eltér a vásárlásra fordított összegektől. A 38 százalékos belföldi vásárlásra fordított összegből a megvásárolt könyvek 82 százalékát szerzeményeztük; a 62 százalékos külföldi bevásárlási keretből viszont a könyveknek csupán 18 százalékát vettük. (A belföldi könyvtári egységek — könyv, kotta, röplap stb. — átlagára 1959-ben 13,70 Ft volt, a külföldi könyveké ezzel szemben 98 Ft.)

A KÜLFÖLDI VÁSÁRLÁSOK MEGOSZLÁSA (Ft-BAN)

	1958			1959		
	Szocialista	Kapitalista	Együtt	Szocialista	Kapitalista	Együtt
	országból			országból		
Könyv	26 659	172 321	198 980	46 380	259 398	305 778
Folyóirat	16 296	53 770	70 066	13 237	52 783	66 020
Összesen	42 955	226 091	269 046	59 617	312 181	371 798
Darab ill. évfolyam:						
Könyv	556	1 390	1 946	1 090	2 028	3 118
Folyóirat	166	204	370	142	194	336

A külföldi vásárlások pénzükeretének többsége (84 százaléka) kapitalista országokból való vásárlásokra jut; e keretből a könyvek 65 százaléka került megvételre. A szocialista országok pénzükerete a külföldi vásárlásokra fordított összegnek 16 százaléka volt, ebből a pénzüsszegeből a könyvek 35 százalékát vásároltuk. A szocialista országokból történt könyvvásárlás az elmúlt évben csaknem kétszeresére emelkedett; a nyugati vásárlások emelkedése csupán 68,5 százalékos volt. A beszámoló évében a szocialista könyvek átlagára 42,50 Ft, a kapitalista könyveké 127,50 Ft volt.

A KÖZPONT ÁLLOMÁNYA GYŰJTEMÉNYKÉNT*

Gyűjtemény	1958. XII. 31-i állomány	1959		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31.
Monografikus raktár ..	207 496	9 107	567	216 036
Periodika	69 101	1 343	8	70 436
Kézikönyvtár	812	—	13	799
Budapest-gyűjtemény .	39 579	768	3	40 344
Keleti gyűjtemény	648	—	384	264
Röpirat-gyűjtemény ..	37 496	115	2 568	35 043
Szűry-gyűjtemény	6 038	—	27	6 011
Könyvészeti-gyűjt. ...	7 882	197	—	8 079
Könyvtártani gyűjt. ...	5 335	24	1	5 358
Könyvritkaságok gy. .	9 828	162	8	9 982
Ballagi-gyűjtemény ...	4 840	—	—	4 840
Zárt gyűjtemény	986	—	51	935
Koreai-gyűjtemény ...	173	—	—	173
Közp. duplum raktár .	20 912	2 978	84	23 806
Összesen	411 126	14 694	3 714	422 106
Mikró és diafilm	123	172	—	295
Térképgyűjtemény ...	905	65	—	970
Bp. kisnyomtatvány ..	97 453	8 767	—	106 220
Bp. újságszelvény	47 425	1 837	—	49 262
Zenei gyűjtemény	5 317	3 061	—	8 378
Összesen kv. egys. ...	151 223	13 902	—	165 125
Mindössze kv. egys. ...	562 349	28 596	3 714	587 231

* A hálózati raktárak adatai nélkül (ezeket lásd a kerületi könyvtáraknál.)

A központ könyvtári állománya a beszámoló időszakában 4,5 százalékkal növekedett. A gyarapodás 1/3-a a monografikus művekre, fele pedig a kisnyomtatványokra esik. Jelentősebb csökkenés csak a röpiratgyűjteményben következett be, amelynek rendezése s egyes kötetek más gyűjteménybe való áthelyezése 1959-ben kezdődött el.

A LELTÁRI GYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT

Szak	1958 ¹⁾	1959 ¹⁾	1958	1959
	darab		százalék	
0 Általános művek	1306	1624	17,3	17,6
1 Bölcelet	119	203	1,6	2,2
2 Vallási irodalom	52	65	0,7	0,7
3 Társadalomtudomány	(1501)	(1900)	(20,0)	(20,6)
Ebből:				
3K Marxizmus—leninizmus	67	187	0,9	2,2
30 Szociológia	244	423	3,2	4,6
31 Statisztika	57	45	0,8	0,5
32 Politika	605	634	8,0	6,8
33 Szociálpolitika	90	78	1,2	0,8
34 Jog	63	88	0,8	0,9
35 Közigazgatás	49	40	0,7	0,4
36 Társadalmi tevékenység	21	7	0,3	0,1
37 Nevelés	64	95	0,9	1,0
38 Közgazdaság	187	246	2,5	2,7
39 Néprajz	54	57	0,7	0,6
4 Nyelvtudomány	139	188	1,8	2,0
5 Természettudomány	176	305	2,3	3,3
6 Alkalmazott tudomány	355	303	4,7	3,3
7 Művészet	878	961	11,6	10,5
8 Irodalom	1688	1655	22,4	17,9

(folytatás)

Szak	1958 ¹⁾	1959 ¹⁾	1958	1959
	darab		százalék	
Ebből:				
Szépirodalom	(1431)	(1354)	(19,0)	(14,7)
9 Történelem	400	806	5,3	8,7
91 Földrajz	447	488	5,9	5,3
92 Életrajz	480	730	6,4	7,9
Összesen	7541	9228	100,0	100,0

¹⁾ Áthelyezés újságszelvény, duplum, kisnyomtatvány stb. nélkül.

A szerzeményezés terén emelkedés mutatkozik mindenekelőtt a társadalomtudományi könyvek (és ezen belül a szociológia, közgazdaság) csoportjában; továbbá a bölcelet, természettudomány, a történelem és életrajz területén. Csökkenés mutatkozik az alkalmazott tudományok és a szépirodalom szakcsoportjában.

A központi könyvtár szerzeményezése — jellegének megfelelően — elsősorban a tudományos művek területére esik (85 százalék); itt a legfőbb szak a társadalomtudomány. A szépirodalom a vásárolt könyvek nem egészen 15 százalékát képviseli.

ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA NYELVEK SZERINT

Nyelv	1958	1959	1958	1959
	darab		százalék	
Magyar	3631	3638	48,2	39,4
Orosz	581	1027	7,7	11,2
Német	1481	2019	18,6	21,8
Angol	767	1082	10,2	11,7
Francia	685	1105	9,1	12,0
Olasz	168	168	2,2	1,8
Lengyel	28	14	0,4	0,2
Csehszlovák	41	47	0,5	0,5
Román	19	14	0,3	0,2
Bolgár	4	4	0,0	0,0
Egyéb	136	110	1,8	1,2
Összesen	7541	9228	100,0	100,0

A magyar nyelvű művek után elsőnek a német nyelvűek következnek, majd a francia, angol és orosz nyelvűek. A többi népi demokratikus országok nyelve összesen kb. 1 százalékkal szerepel a szerzeményezésben.

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HÍRLAPOK MEGOSZLÁSA SZAKOK SZERINT

Szak	1958	1959
0	193	186
1	10	7
2	8	8
3	250	244
4	12	13
5	25	30
6	31	29
7	51	55
8	35	39
9	21	27
Összesen	636	638

A könyvtárba járó folyóiratok közül változatlanul a társadalomtudományi és általános szakba tartozók képezik a túlnyomó többséget.

A KURRENS FOLYÓIRATOK ÉS HÍRLAPOK MEGJELENÉSI HELYSZERINT

Ország	1958	1959
	darab	
Magyarország	221	225
Szovjetunió	60	67
Kína	8	6
Románia	20	17
Csehszlovákia	13	14
Bulgária	10	9
Lengyelország	7	6
Albánia	2	3
Vietnam	1	1
Német Demokratikus Közt.	59	50
Koreai Demokratikus Közt.	2	2
Jugoszlávia	11	11
Anglia	26	30
USA	48	48
Franciaország	54	54
Német Szövetségi Közt.	33	27
Ausztria	10	11
Svájc	15	14
Belgium	1	4
Hollandia	6	8
Olaszország	13	16
Dánia	2	2
Svédország	1	1
Ausztrália	4	4
India	5	4
Kanada	1	1
Izrael	2	2
Új Zéland	1	1
Összesen	636	638

A könyvtárba járó folyóiratoknak változatlanul kb. 2/3-a szocialista országból származik: ezeknek több mint fele magyarországi. A többi 1/3-ad nyugati lap.

FELDOLGOZÓ MUNKÁK

	1958	1959
Címfelvétel	13 374	13 126
Ebből új címfelvétel	6 799	8 735
Osztályozás	12 933	13 029
Ebből új osztályozás	6 358	8 638
Katalóguscédula sokszorosítás ...	111 789	128 930
Katalóguscédula besorolás	92 539	102 840

A különböző feldolgozó munkákra vonatkozó fenti számok csaknem kivétel nélkül növekedést mutatnak, a beszámoló évében a korábbi esztendő adataihoz viszonyítva.

Nyilvános szolgálat

A nyilvános szolgálatnak a beszámoló évében végzett munkája — az olvasó- és könyv-forgalom emelkedésének tanúsága szerint — tovább növekedett a korábbi évek adataival szemben. A beiratkozott olvasók számának csökkenése a könyvtári forgalomra nem hatott ki. A statisztikai adatok az alábbiakban ezt igazolják. Előnyösen befolyásolja az osztály munkáját, hogy a tájékoztató helységét 1959. januárjában — a javítások befejezése után — visszakapták; novemberben azonban helyet kellett itt biztosítani a különgyűjtemények több dolgozójának, mivel az ő helységeik restaurálását folytatták. Ez, és a különgyűjtemények többi dolgozóinak a raktárban való elhelyezése az osztály munkájában bizonyos nehézségekkel járt.

A könyvtár nyitvatartási ideje a beszámoló időszakában némileg módosult. A dolgozók tanulónapjainak biztosítása érdekében augusztus közepétől szerdai napokon d. u. három óráig a kölcsönzés szünetel és az olvasótermek zárva vannak.

Az osztály tájékoztató munkájával az e tárgyat összefoglaló fejezetben foglalkozunk részletesebben.

A nyilvános szolgálat a tudományos kutatás előmozdítása érdekében 400 olyan korábban elmaradt olvasóval vette fel írásban a kapcsolatot, akik annakidején a könyvtár tudományos profiljába vágó tárgyban kutattak. Ugyanakkor a kerületi könyvtárakba tanácsolták azon olvasókat, akik csupán szépirodalmi könyveket kerestek.

Egyéb — folyamatos — feladataik mellett a nyilvános szolgálat dolgozói felszámolták az előjegyzésekben korábban meglevő hátralékot és az év folyamán több mint 600 értesítést küldtek ki az olvasóknak, hogy a kért könyv rendelkezésükre áll, vagy — és sajnálatosan ez volt a többség — hogy a könyv visszaszerezhetetlen, elveszett. Az olvasóterem kézikönyvtárának katalógusában 450 cédulát pótoltak; a folyóiratteremben a folyóiratkatalógusokba 168, a cikk-katalógusokba pedig 1338 cédulát osztottak be. A raktári dolgozók az év folyamán munkájuk mellett rendszeresen ellenőrizték és biztosították a raktári rendet. A nyári zárva tartási idő alatt az olvasói katalógust 90 fiókos szekrénnel bővítették, vagyis az 1440 dobozban elhelyezett betűrendes és szakkatalógusban helyet teremtettek a további gyarapodásra.

A központi könyvtárba a kölcsönzésre és az olvasótermek használatára beiratkozott olvasók száma a beszámoló időszakában a következőképpen alakult:

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

	1958		1959	
	Az összes beiratk. olvasó	Ebből új beiratk. olvasó	Az összes beiratk. olvasó	Ebből új beiratk. olvasó
A kölcsönzőbe	9 713	4 604	8 268	3 699
Az olv. terembe	3 445	1 844	3 576	1 781
Összes beiratk. olvasó .	13 158	6 448	11 844	5 480
Index (1958 = 100) ...	100,0	100,0	90,1	84,5

A kép teljessége kedvéért a beiratkozott olvasók sorában a jövőben feltüntetjük az olvasóterembe beiratkozott olvasók számát is; az utóbbiak ugyan csak az olvasóterem használatára és helybeni olvasásra érvényes jeggyel rendelkeznek, de éppen úgy jogos olvasók, mint a kölcsönzésre beiratkozottak. A helyes összehasonlítás érdekében a visszamenőleges (1958-as) adatba is beleszámoljuk az olvasótermi olvasók számát.

**A KÖLCSÖNZÉSRE BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁS SZERINTI
MEGOSZLÁSA**

Foglalkozás	1958	1959	1958	1959
	szám szerint		százalékban	
Munkás	837	865	8,5	10,5
Paraszt	19	17	0,1	0,2
Pedagógus	948	468	9,8	5,7
Egyéb értelmiségi	2201	1790	22,7	21,6
Alkalmazott és tisztv.	2519	2343	25,7	28,4
Egyetemi és főisk. hallg.	(1502)	(1219)	(15,5)	(14,7)
Ebből: joghallgató	65	48	0,7	0,6
orvostanhallg.	402	322	4,2	3,9
bölcész	419	382	4,3	4,6
műszaki	107	98	1,1	1,2
természettud. h.	70	77	0,7	0,9
közgazd. tud. h.	66	63	0,7	0,7
egyéb hallg.	373	229	3,8	2,8
Középiskolai tanuló	266	308	2,9	3,7
Ipari tanuló	41	48	0,5	0,6
Nyugdíjas	738	621	7,6	7,5
Háztartásbeli	288	221	3,0	2,7
Egyéb	276	368	2,9	4,4
Összesen	9713	8268	100,0	100,0

A munkásolvasók, s középiskolai tanulók számának csekély növekedése mellett az egyes olvasói foglalkozási csoportok abszolút számban csökkentek. Feltűnő a pedagógusok számának felére való esése: ennek oka elsősorban az, hogy a beszámoló évében az önállóvá vált Pedagógiai Könyvtár megnyílt, s így a pedagógusok nagyobb része most ezt keresi fel. (Ez természetesen nem teszi feleslegessé a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár propagandáját a pedagógusok körében.) A központ olvasóinak legnagyobb csoportja — e csökkenések ellenére is — az értelmiségiek és a főiskolai hallgatók, akik együttesen 42 százalékot tesznek ki. Igen magas az alkalmazottak és tisztviselők 28,4 százalékos aránya is. A munkások valamivel több, mint 10 százalékot képviselnek. Ezek a számok nagyjában azonosak a korábbi években kialakult arányokkal.

A KÖLCSÖNZŐK ÉS HELYBEN OLVASÓK SZÁMA

	1958	1959
Kölcsönzők száma	34 498	34 610
Index	100,0	100,0
Helyben olvasók száma ...		
Olvasóteremben	33 180	36 180
Folyóiratolvasóban	27 295	29 939
Különgyűjt.-olvasóban ..	2 569	1 992
Összesen	63 044	68 111
Index	100,0	108,0
Együttesen	97 542	102 721
Index	100,0	105,2

Az olvasóforgalom együttesen 5 százalékkal emelkedett a beszámoló évében; növekedés kizárólag a helyben olvasók számában jelentkezett. (A különgyűjtemények olvasóinak csök-

kenése összefügg helyiségük javításával és rossz ideiglenes helyükkel.) A kölcsönzésben nem történt számszerű változás.

A központ *olvasási intenzitása*, vagyis az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzések száma a következő volt:

1958-ban	3,6 eset,
1959-ben	4,2 eset, vagyis az emelkedés 17 százalék.

A KÖLCSÖNZÖTT ÉS HELYBEN OLVASOTT KÖNYVTÁRI EGYSÉGEK SZÁMA

	1958	1959
Kölcsönzött kötetek száma	77 877	76 805
Helyben olvasott egységek száma		
Könyvek, kötet	15 730	62 250*
Hírlap, kötet	7 011	6 387
Hírlap, kurrens db	83 645	80 242
Aprónyomtatványok	902	3 470
Egyéb könyvtári egységek	1 670	2 400
Összesen könyvtári egység	108 958	154 749
Együttesen	186 835	231 554

* Ebből a kézikönyvtár — korábban fel nem vett — forgalma 40 100 (kiszámolt adat).

A kölcsönzött kötetek számának növekedése ugyancsak a helyben olvasott kötetekre esik. A fenti számokban — 1959-ben — szereplő kézikönyvtári kötetforgalom leszámolásával is mutatkozik kisebb forgalom-növekedés, annak figyelembevételével azonban ez a növekedés igen jelentős.

A központban egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzött kötetek száma (vagyis a központ *olvasási átlagának* mutatószáma)

1958-ban 8,0
1959-ben 9,3 volt, vagyis egy-egy beiratkozott olvasóra 16 százalékkal több kölcsönzés jutott 1959-ben, mint egy évvel korábban.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT (Reprezentatív adatok alapján)

Szak	1958		1959	
	darab		százalék	
0 Általános művek	186	103	1,2	0,6
1 Bölcsélet	749	889	5,0	5,2
2 Vallási irodalom	226	365	1,5	2,1
3 Társadalomtudomány	(2 361)	(2 457)	(15,9)	(14,4)
Ebből:				
3K Marxizmus—leninizmus	279	252	2,0	1,5
30 Szociológia	453	497	2,6	2,9
31 Statisztika	59	33	0,5	0,2
32 Politika	338	371	2,3	2,2
33 Szociálpolitika	177	198	1,2	1,2

(folytatás)

Szak	1958	1959	1958	1959
	darab		százalék	
	34 Jog	206	206	1,4
35 Közigazgatás	154	206	1,1	1,2
36 Társadalmi tevékenység	19	22	0,1	0,1
37 Nevelés	211	174	1,5	1,0
38 Közgazdaság	275	251	1,9	1,5
39 Néprajz	190	247	1,3	1,4
4 Nyelvtudomány	284	318	2,0	1,9
5 Természettudomány	396	530	2,6	3,1
6 Alkalmazott tudomány	634	713	4,3	4,2
7 Művészet	1 073	1 187	7,1	6,9
8 Irodalom	6 662	7 512	44,4	44,0
Ebből: szépirodalom	(6 006)	(6 696)	(40,0)	(39,2)
9 Történelem	1 050	1 142	6,6	6,7
91 Földrajz	703	837	4,7	4,8
92 Életrajz	705	1 035	4,7	6,1
Összesen	15 029	17 088	100,0	100,0

A beszámoló évében tovább növekedett a kölcsönzött kötetek között a tudományos, illetve magasszínvonalú ismeretterjesztő anyag túlsúlya. 1958-ban ez az anyag 60 százalékot képviselt, 1959-ben pedig már 61 százalékot. Ugyanakkor a szépirodalmi anyag 40-ről 39 százalékra csökkent.

Az egyes szakok közül vitathatatlanul a legkeresettebb a társadalomtudomány (14,4 százalék), a történelem (életrajz) (12,8 százalék), a művészet (6,9 százalék) bölcsészet (5,2 százalék). Alacsony, — bár emelkedett — a természettudományi könyvek (3,1 százalék) az alkalmazott tudományos irodalom (4,2 százalék) kölcsönzése.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖNYVEK NYELV SZERINTI MEGOSZLÁSA

(Reprezentatív adatok alapján)

Nyelv	1958	1959	1958	1959
	darab		százalék	
Magyar	10 267	11 974	68,4	70,2
Orosz	78	87	0,5	0,5
Német	2 479	2 519	16,6	14,7
Angol	1 093	1 252	6,9	7,3
Francia	850	153	5,8	5,6
Olasz	121	958	0,8	0,9
Egyéb	141	145	1,0	0,8
Összesen:	15 029	17 088	100,0	100,0

A magyarnyelvű könyvek olvasottságának aránya valamivel emelkedett; a kölcsönzött kötetek 30 százaléka idegennyelvű. Ez utóbbiak csaknem fele németnyelvű, 7,3 százaléka angol, 6,5 százaléka francianyelvű. Az orosznyelvű könyvek forgalma csekély, 0,5 százalékos. (Ez utóbbi iránti nagyobb kereslet elsősorban a Gorkij-könyvtárban mutatkozik.)

A SZERZEMÉNYEZÉS EGYBEVETÉSE A KÖLCSÖNZÉSEL

Szak	1958		1959	
	szere- ményezett	kölcsönzött	szere- ményezett	kölcsönzött
	kötetek százalékos aránya			
Szépirodalom	19,0	40,0	14,7	39,2
Társadalomtudomány	20,0	15,9	20,6	14,4
Történelem	5,3	6,6	8,7	6,7
Irodalomtörténet	3,4	4,4	3,2	4,8
Művészettörténet	11,6	7,1	10,5	6,9
Földrajz	5,9	4,7	5,3	4,8
Életrajz	6,4	4,7	7,9	6,1
Bölcsélet	1,6	5,0	2,2	5,2
Természettudomány	2,3	2,6	3,3	3,1
Általános művek	17,3	1,2	17,6	0,6

A fenti számok azt mutatják, hogy milyen a kapcsolat a központ szerzeményezési politikája és a kölcsönzés gyakorisága között. A központ tudományos és magasszínvonalú közművelődési gyűjtőköre megköveteli egyes szakoknál a magas szerzeményezést (társadalomtudomány, történelem, művészettörténet, irodalomtörténet stb) akkor is, ha az érdeklődés adott időszakban alacsony ezek iránt. Ez esetben viszont megfelelő propagandával kell biztosítani a központi profilnak megfelelő érdeklődésű olvasók számának növekedését.

A fenti számok a szépirodalom iránti érdeklődés magas százalékát mutatják. Habár ez a százalék csökkenő tendenciát mutat, ezt elősegíti a viszonylag alacsony vásárlási arány is. A társadalomtudományok iránti érdeklődés jelentősen elmarad a szerzeményezés mögött. Itt a nyilvános szolgálat feladata az ilyen érdeklődésű olvasók fokozott toborzása. A történelmi szakban közel áll egymáshoz a szerzeményezés és az olvasottság aránya, bár a feladat itt is történelmi kutatók vonzása a könyvtárba. Viszonylag magas a művészettörténeti szerzeményezés az érdeklődéshez képest, viszont az irodalomtörténetnél fordított az arány. A természettudományi könyvek vásárlását is fokozni kell — s ez a tendencia a beszámoló évében már mutatkozott is —, de a számok azt mutatják, hogy nemcsak a könyvek vásárlása, hanem ezzel egyidejűleg az utánuk való olvasási érdeklődés is megnőtt.

A fenti adatok közötti aránytalanságok tehát egyszerre adják kritikáját a központi vásárlások politikájának és a nyilvános szolgálati olvasótoborzás eredményeinek.

Olvasótermi szolgálat. A központi könyvtár olvasótermei a következő befogadóképességűek voltak 1959-ben:

Olvasóterem	92 ¹⁾	ülöhely
Folyóiratolvasó	52 ²⁾	ülöhely
Reference-olvasó	8	ülöhely
Különgyűjtemény olvasója	16 ³⁾	ülöhely
Összesen	168	ülöhely

¹⁾ Ebből 22 póthely.

²⁾ Ebből 4 póthely.

³⁾ Helyreállítási munkák miatt 1959-ben csak 5 hónapig volt nyitva.

AZ OLVASÓTEREM BEIRATKOZOTT OLVASÓINAK FOGLALKOZÁSI MEGOSZLÁSA

Foglalkozás	1958	1959	1958	1959
	számban		százalékban	
Munkás	67	87	1,9	2,4
Paraszt	23	5	0,6	0,1
Pedagógus	101	53	2,9	1,5
Egyéb értelmiségi	216	199	6,2	5,6
Tisztviselő és alkalm.	137	139	3,9	3,9
Egyetemi és főisk. hallg.	(2540)	(2838)	(75,8)	(79,4)
Ebből: jogász	178	48	5,0	1,4
orvostanhallgató	1564	1897	46,1	53,1
bölcész	191	137	5,5	3,8
műszaki	206	148	7,5	4,1
természettud. h.	117	141	3,4	3,9
közgazdász	116	106	3,3	3,0
egyéb hallg.	168	362	5,0	10,1
Középiskolai tanuló	89	128	2,5	3,6
Ipari tanuló	49	55	1,4	1,5
Nyugdíjas	50	38	1,4	1,1
Háztartásbeli	27	12	0,7	0,3
Egyéb	92	22	2,7	0,6
Összesen	3445	3576	100,0	100,0

Az összlétszám kevéssel növekedett, viszont a legtöbb foglalkozási kategória csökkent a főiskolások — elsősorban az orvostanhallgatók és gyógyszerészhallgatók — javára. Az olvasóterembe beiratkozottaknak 1958-ban 75,8 százaléka a beszámoló évében pedig már 79,4 százaléka főiskolás s ezek között is 53,1 százaléka orvostanhallgató. Mindez azt a feladatot rója a könyvtár igazgatóságára, haddjon oda, hogy az orvostudományi és gyógyszerész fakultások biztosítsanak hallgatóik számára megfelelő tanulószobákat, hogy a könyvtár olvasótermei (a folyóiratolvasót is beleértve) rendeltetésszerűleg az olvasók szolgálatára állhassanak.

Az olvasóteremben használt könyvek szakmegoszlását tekintve egyenlőre el kell tekintenünk a kézikönyvtár forgalmától — amely számszerűleg a legnagyobb — s amelynek vizsgálatát 1960-ben kezdjük meg. Az egyéb (raktári) könyvek legnagyobb csoportjai a társadalomtudományi szak (21,7 százalék) irodalomtörténet (14 százalék) alkalmazott tudományok (9,7 százalék), művészetek (8,3 százalék), továbbá a szépirodalom (18 százalék).

A folyóiratolvasóban használt hírlapok és folyóiratok között kiemelkedő helyen az általános folyóiratok, napilapok olvasottsága áll (60,5 százalék), jelentős még a társadalomtudományi lapok keresettsége (17,8 százalék) is.

 A FOLYÓIRATOK NYELV SZERINTI MEGOSZLÁSA ÉS OLVASOTTSÁGA
(1959)

Nyelv	A folyóiratok		A folyóira- tok	Az olva- sottság
	száma	olvasott- sága		
Magyar	227	12 407	35,6	56,4
Orosz	69	644	10,8	2,9
Német	113	4 392	17,7	19,9
Angol	101	2 537	15,8	11,5
Olasz	15	441	2,4	2,0
Francia	64	1 403	10,0	6,4
Egyéb	49	192	7,7	0,9
Együtt	638	22 016	100,0	100,0

A legjobban olvasottak természetesen a magyar folyóiratok; a német és francia nyelvű lapok megrendelése és olvasottsága körülbelül azonos arányú, viszont az orosz, angol, olasz és egyéb lapok megrendelt száma jóval magasabb, mint az olvasottságuk.

A fotóműhely a beszámoló évében 99 külső megrendelésre 4412 Forint értékben készített képeket; a könyvtár saját — részben propaganda-tevékenysége — igényei számára 2500 nagyítást készített. Mind a külső, mind a belső munkák mérete nagyobb, mint az előző évi; a saját célokra való megrendelések száma három és félszeresére növekedett.

A Budapest- és Különgyűjtemények

Az osztály munkájára rányomta bélyegét, hogy a beszámoló évének nagyobb részét idegen helyiségben, szétszórva töltötte, mivel a Budapest Gyűjtemény termét, művészi mennyezetét és falait 1959. május végéig, majd folytatva október 31-étől az év végéig restaurálták. Ezért a Budapest Gyűjtemény könyvforgalma — amely a Tanácsköztársaság 40-ik évfordulója előtt erősen fellendült — az év végére visszaesett.

Az osztály munkái sorában szerepelnek a külön pénzügyi keret alapján történő rendszeres könyv, fénykép- stb. vásárlások a Budapest és különgyűjtemények számára. A szerzeményezett könyvek száma a Feldolgozó osztály által közölt számokba beleértendők; a vásárlásra felhasznált összeg a beszámoló évében 48 752 Ft. volt. A vásárlások nagyobb része budapesti vonatkozású könyv, röplap, fénykép. Ezek közül kiemelkedik a Franciscus Luprecht: Historia Parochiae S. Annae in Aquatica c. várostörténeti szempontból kimagasló kéziratos műve, melyet restauráltattak. Az év utolsó negyedében 6000 budapesti fotót választott ki az osztály az MTI gyűjteményéből és hozzáfogott feldolgozásukhoz.

Az osztály különmunkái között szerepelnek olyan tételek, mint az 1919-es hírlap- és folyóirat kötésre válogatása, 400 db tanácsköztársasági plakát kiválogatása, kasiroztatása, és katalogizálása, stb.

A Budapest- és különgyűjtemények osztálya folyamatos munkáit az alábbiakban ismer-
tetjük.

AZ ÚJSÁGSZELVÉNY-ÁLLOMÁNY ALAKULÁSA

	1958	1959	Index 1958 = = 100
	szám (darab)		
Összes állomány	47 425	49 262	104,0
Évi gyarapodás	2 128	1 837	86,4

Az állomány tehát 4%-kal emelkedett a beszámoló évében.

OLVASÓ- ÉS KÖNYVFORGALOM

	1958	1959
	évben	
Olvasók száma a különgyűjtemé- nyek kutatótermében	2 569	1 992
Helyben olvasott könyv	9 062	10 270
Helyben olv. kisnyomtatv. stb. ...	2 572	5 870
Együtt	11 634	16 140

Az olvasóforgalomnak — a helyiséghiány következtében való — 22 százalékos csökkenése ellenére azonban a könyv, stb. forgalomban 42 százalékos növekedés következett be.

Az osztály munkájának jelentékeny részét a beszámoló évében a különböző nagyjelentőségű bibliográfiák elkészítésére fodították. A „Budapest a Tanácsköztársaság idején a korabeli sajtó tükrében” és a „Budapest munkásmozgalma 1919—1945” című bibliográfiákról — melyekről a beszámoló bevezetésében már volt szó — részletesen a könyvtár kiadványairól szóló fejezetben írunk.

Másik nagyjelentőségű bibliográfiai munka, melyet az osztály dolgozói készítenek, a „Budapest történetének bibliográfiája”. Erről a műről, mely hat kötetben kerül kiadásra, s mint ilyen, nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű várostörténeti bibliográfia, ugyancsak írunk már a jelentésben. A beszámoló évében 4013 kötet átnézése, 2874 kötet feldolgozása történt e munka keretében és az elkészült bibliográfiai felvételek száma 26 698 darab volt. Ezzel e bibliográfia 1954-től összesen elkészített felvételeinek száma 100 391 darabra nőtt.

Az osztály munkája volt még a „Szöveggyűjtemény Budapest történetéhez” című kiadvány számára történő anyagkijelölés.

A Budapest és különgyűjtemények osztálya részéről nyújtott reference-munkáról és kiállításokról a jelentés megfelelő fejezetében nyújtunk képet.

Tájékoztató és propaganda-munka

A propaganda-osztály kettős feladatot végez; egyrészt a szorosán vett könyvtári tájékoztató feladatot, másrészt a könyvtári propaganda különböző munkálatait, kiállítások rendezését stb. A tájékoztató feladat végzésének munkáját azonban a propaganda osztály megosztja egyéb osztályokkal, a nyilvános szolgálattal (amely elsősorban a kis- és a technikai reference-munkát végzi), a Budapest gyűjteménnyel, (amely főleg a főváros anyagával kapcsolatos felvilágosításokat nyújtotta) és a bibliográfiai osztállyal. A propaganda osztály e területen a nagy, sok utánjárást, kutatást igénylő reference-témák gazdája. A könyvtár életének mind nagyobb részét betöltő politikai felvilágosító munkában, például a budapesti, kerületi pártbizottságok és tanácsok számára való adatgyűjtések, tájékoztatás nyújtás területén a propaganda-osztály munkája áll előtérben.

A *könyvtár reference-szolgálatában* a propaganda-osztály a következő témájú bibliográfia-jellegű adatközléseket nyújtotta a beszámoló időszakában.

1. Tíz éves a békemozgalom,
2. A Magyar Nők Országos Tanácsa részére: „Mit olvassanak a nők?” címen, 7 ország irodalmáról,
3. A Párt országos központja részére: Rabindranath Tagoreról
4. A Párt országos központja részére: a Népszabadságban 1959 első félévben megjelent recenziókról,
5. A holdrakétáról,
6. Anyák napjára,
7. Pedagógus napra.

Ezenkívül egyéb reference-anyagokat nyújtott az osztály. Egyes olyan időszakokban, midőn a propaganda osztályt nagyobb mértékben igénybevették a propaganda-feladatok, — nagyobb kiállítások rendezése időszakában, stb. — a *nyilvános szolgálat a reference-munka* nagyobb részét vette át. Az alábbi reference-témák részben a propaganda-osztály, részben a nyilvános szolgálat adott felvilágosítást:

a II. világháború előzményeiről, a nürnbergi perről, Beöthy Lászlóról színháztörténeti anyagot, Visnyevszkyról (a Gorkij-könyvtárnak), a kubai forradalom gazdasági okairól (MTI-nek), Földbirtokmegosztás a föld országában, földbirtokreformok a II. világháború óta (MTI-nek), Kürenberg regényeiről, Anna Seghersről, Homerosról, Mesterházi Lajosról, Hubay Miklósról a FÖMO-nak, a magyar falu kulturális helyzetéről, Krudyról az Esti Hir-

lapnak stb. A Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulója alkalmából több száz felvilágosítást adott a két osztály a legkülönbözőbb kérdésekről társadalmi szervezeteknek és magánosoknak. Hasonló reference-felvilágosítások tömegét szolgáltatták a pártkongresszussal kapcsolatban is.

A *Budapest- és különgyűjtemények osztálya főbb referencé kérdései* a következők voltak a beszámoló időszakában: a Tanácsköztársasággal kapcsolatban az 1919-es könyvtárügy, a Múcsarnokban rendezett kiállítás a köztulajdonba vett műkincsekről, 1919-es plakátanyag (Budapesti Filmstudio részére), stb.; egyéb témák: Az Angolpark története, Budapest egyesítésére vonatkozó irodalom, a Nemzeti Kaszinó alapítása, Czuczor Gergely kiszabadulása a budai börtönből, a Pestszelnoki vasut megnyitása, a budapesti villanyvilágítás, a Petőfi-szobor, a Gallilei kör elleni per, Ságvári Endre meggyilkolása, régi pest-budai utcák és terek neveinek azonosítása (több ízben, többi közt a Móra Ferenc könyvkiadó részére Tabán története (több ízben), a csepeli kikötő keletkezése, Angyalföld történetére vonatkozó adatok, a budapesti hidak története, a IX. kerület története, régi budapesti nyomortanyák stb., stb.

A *bibliográfiai osztályhoz* hasonló referencé kérdésekben az 1959-es év folyamán 174 alkalommal fordultak felvilágosításért. Így a következő témákról nyújtottak anyagot: Vapcarov életrajza (Egyetemi Színpad), Kossuth Zsuzsáról (Szabad Ifjúság), Szigligeti színműveiről, Byron Childe Harold-járól, a magyar ponyvairódomról, színházépítészet és díszlet történetéről stb.

A *könyvtár kulturális és propaganda-feladatainak* megvalósítása a propaganda-osztály feladata. A beszámoló esztendejében ezek a feladatok jelentékenyek voltak. Mindenekelőtt a könyvtári kiállítások egész sorának megrendezését kellett biztosítani az osztály dolgozóinak.

1959-ben a könyvtár központjában a következő *nagy kiállításokat* rendezték:

1. Utazás a Szovjetunió térképén (január 27—március 5),
2. 40 éves a Magyar Tanácsköztársaság (márc. 18—máj. 15),
(A Budapest-gyűjtemény segítségével összeállítva),
3. Földünk szépségei (május 10—június 8.)
4. Nemzetközi Politikai Plakátkiállítás (nov. 20—dec.8.),
(Az Ernst-muzeumban)
5. Nemzetközi Brossúra-kiállítás (nov. 20—dec.8.),
6. Gyermekrajz-kiállítás (A kerületi könyvtárak osztályával együttes rendezvény)
(dec.20-tól),

Alkalmi — kisebb — kiállítások:

7. Ady halálának 40. évfordulója (jan. 22—27)
8. Gábor Andor-megemlékezés (jan. 14—22)
9. 1919. május 1. (ápr. 25—május 8.) A Budapest-gyűjtemény segítségével összeállítva)
10. Móricz Zsigmond születésének 80. évfordulója. (ápr. 29—jul. 8.)
11. Augusztus 20. (július 18—25.),
12. Jaurés születésének 100. évfordulója (szept. 1—15),
13. Holdat ért a szovjet rakéta (szept. 15—30)
14. Tíz éves a Kínai Népköztársaság (okt. 1—30),
15. Kazinczy Ferenc évforduló (okt. 25—nov 10),
16. November 7. Lenin-kiállítás (nov. 5—18).

A kerületi könyvtárak számára a propaganda osztály a következő kiállítások megrendezéséhez nyújtott segítséget:

1. A tanácsköztársasági kiállításokhoz, s általában a Tanácsköztársaság évfordulójára minden könyvtár számára fotókat, 22 plakát faksimilijét biztosította és el-

készítette a tanácsköztársasági eseménynaptárt. Ezenkívül az évfordulóra kiadott nagy, színes plakátokkal látta el a könyvtárakat; 200 eredeti plakátot kölcsönzött a könyvtár. 30 eredeti, 1919-ben készült fotó másolatából, továbbá 60 darab tanácsköztársasági karikatúrából vándorkiállítást rendeztek több kerületi könyvtárban. Végül minden kerületi könyvtár számára biztosították a szükséges feliratokat;

2. Ady-kiállításához 10 könyvtár számára 8 fotót és feliratokat,
3. Darwin-kiállításokhoz 5 könyvtár számára 7 fotót és feliratot,
4. Daumier-kiállítások rendezéséhez 3 könyvtárnak kölcsönözték a meglévő Daumier-anyagot,
5. Táncsics kiállítások rendezéséhez 7 könyvtár kapott 8 fotót és feliratot,
6. Május 1-i kiállítások számára valamennyi könyvtár kapott 8 fényképet, két nagy plakátot és feliratokat.
7. Móricz Zsigmond kiállításához 3 könyvtárnak juttattak 5 fotót és feliratot,
8. A Föld szépségei kiállításához egy könyvtár részére a központi kiállítás kicsinyített változatát készítették el,
9. A pártkongresszusra valamennyi könyvtár részére 17—17 db, az ország fejlődését bemutató képet nyújtottak, 3 dekorációs kartonra kasírozva, továbbá megfelelő feliratokat,
10. Augusztus 20-ra valamennyi könyvtár kapott plakátokat, dekorációs anyagot, feliratot,
11. A holdrakétáról valamennyi könyvtár fényképet és röpbibliográfiát kapott.

A könyvtáron kívül rendezett kiállítások a beszámoló évében: Tanácsköztársaságról (Május 1., Művész és Puskin mozikban) Balázs Béla u.-i iskolában, Kiss János u.-i tanítóképzőben, Szamuelylly utcai lányiskolában, Vas utcai technikumban, a Berzsényi gimnáziumban, a Jedlik Ányos gimnáziumban, a Statisztikai Hivatalban, az Orvosegyetemen. Jelentősebb segítséget nyújtottak a II., XVI., X., XIII., és a XVII. kerületi pártbizottságoknak és a Honvédelmi Minisztériumnak.

A Dosztojevszkij-kiállítás a Félkegyelmű előadásánál (Május 1., Művész, Puskin mozikban)

Homeros kiállítás az Odyszeus bemutatóján (Corvin moziban),

Holdrakéta kiállításunkat kölcsönöztük az ELTE-nek,

A Nemzetközi Politikai Plakátkiállítás 60 fényképből álló kiállítást kölcsönözték az ELTE számára,

November 7 alkalmából a Lórántffy Zsuzsanna gimnáziumnak plakátokat, fotókat és feliratokat adtak.

A propaganda-osztály egyéb tevékenysége. Az osztály dolgozói feladatába tartozik a fentiekben kívül egész sor egyéb propagandamunka elvégzése is. Így az osztály szerkesztésében és kiadásában jelenik meg havonta az intézet lapja, a *Könyvtári Híradó*, amely a hálózatban szétszórt könyvtári dolgozók közötti szorosabb kapcsolatot biztosítja, szakmai cikkeket és helyi híreket közöl.

Ugyancsak az osztály szerkeszti a Híradó mellékletét az „Olvasta már?” c. folyóirat-cikk röpbibliográfiát. Az osztály rendezte a Tanácsköztársaság évfordulóján tartott emlékestet.

Itt készítették az „Utazás a múltban” c. 60 kockás politikai *dia-filmet* is, amely a 10—12 éves korú gyermekeknek mutatja be a Horthy korszak gyermekeinek életét és az illegális párt harcát.

A propaganda osztály dekorációs és propaganda-eszközökkel látja el a kerületi könyvtárakat. Így tíz legnagyobb könyvtár részére állandó kiállítások létesítésére alkalmas gyékényel bevont kiállítási keretet, huszonöt könyvtár részére színes katalógushasználati útmutatót, a könyvtárpropaganda számára 10 000 darab szórócedulát és 25 000 db — 42

mutációjú — rölapot, 5000 db — 17 mutációjú — meghívót, 3300 db — 23 mutációjú — körlevelet, 7000 — 9 féle szövegű — plakátot, 146 oldal sokszorosított tájékoztatót biztosított. A kerületi könyvtárak és kiállítások propagálására 46 moziban diapozitívet vetített. Az osztály látja el a könyvtár egész dekorációs munkáját s így a központ és hálózat részére a beszámoló évében 1500 feliratot, 130 db plakátot, 500 kusztoszt rajzoltak.

A propaganda-osztály által készített kiadványok, sokszorosított bibliográfiák ismeretetésére a megfelelő fejezetben térünk ki. Az osztály dolgozóira hárul még olyan munkák végzése, mint az archívum részére 11 349 utalókarton készítése, 2364 lapkivágás felragasztása, 1800 felvétel írása, a lapkivágások rendezése, amivel elvégezte a könyvtárba járó összes folyóiratok és napilapok cikkanyagának feldolgozását az archívum és a katalógus részére. Ugyancsak az ő feladatuk a marxista-leninista tárgyszavas katalógus továbbfejlesztése.

Bibliográfiák és egyéb kiadványok

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az előző évhez hasonlóan sorozatosan jelentetett meg különböző kiadványokat, bibliográfiákat az 1959-es évben. A kiadványok nagy részét a bibliográfiai osztály készítette és adta ki. A más osztályok által készített bibliográfiák, kiadványok egy részét ugyancsak a bibliográfiai osztály rendezte sajtó alá. A beszámoló évében azonban más osztályok is, így a Budapest gyűjtemény, a feldolgozó osztály, a propagandaosztály és a kerületi könyvtárak osztálya is, jelentékeny számban készítettek kiadványokat.

A bibliográfiai osztály a kiadványok szerkesztésén kívül a beszámoló évében 19 389 utalókartont, 3174 db újságszelvényt és 1970 db folyóiratcikket sorolt be a katalógusba.

A BIBLIOGRÁFIAI OSZTÁLY ÁLTAL KÉSZÍTETT KIADVÁNYOK

A) Tudományos kiadványok:

1. A Magyar Tanácsköztársaság rölapjai. Bibliográfiai és dokumentum gyűjtemény. Bp. 1959. A FSzEK és az OSZK közös kiadványa. (Lakóterv-Fotosoksz.) A/5 formátum. 301. old. 60 tábla. Szerk. és jegyz. ellátta Tiszay Andor. Az OSZK anyagát Munkácsi Piroska, az előzmények anyagát Remete László dolgozta fel. 1000 pld. Megjelent augusztus 10. Ára 28 Ft. [A Magyar Tudományos Akadémia I. (Irodalmi) osztálya által pre-mizálva].
2. Geréb László: Munkásélet és munkásmozgalom a magyar irodalomban. 1867—1872. Bp. 1959. FSzEK. Franklin ny. 96 old. 16 tábla B/5 formátum. Képszerk. Tiszay Andor. 1000 pld. Megjelent szept. 30. Ára 18 Ft.
3. Tiborc Zsigmond: Az eszperantó Magyarországon. Bibl. L. L. Zamenhof, az eszperantó nyelv megalkotója születésének 100. évfordulójára. Bp. 1959. FSzEK. Franklin ny. 66 old. Lektorálta Tiszay Andor. A/5 formátum. 1000 pld. Megjelent nov. 15. Ára 5 Ft.
4. Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900—1918. (Borítékcím: Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai.) Kóhalmi Béla tanulmányával. Összegyűjtötte, jegyzetekkel ellátta és sajtó alá rendezte Tiszay Andor. Bp. 1959. FSzEK Franklin ny. 746 old. 12 tábla. Megjelent 1000 pld.-ban B/6 formátum — november 26-án. (Könyvtárosok kiskönyvtára 1. szám.) Ára 40 Ft.
5. Kóhalmi Béla: Szabó Ervin a könyvtáros. Szerk. Tiszay Andor Bp. 1959. Franklin ny. 8 old. 1000 pld. A/5 form. Megjelent júl. 30. (Tanulmányok új sorozat 5 sz.) (XXVIII.)

B) Ajánló bibliográfia:

6. A világtörténelem regényekben. Középkor. Összeállították Ecsedy Andorné — Gáliczki Éva. A/5 formátum. Bp. 1959. Franklin ny. 171 old. 1000 pld. (Kinyomtatva december hónapban, megjelenése a fűzés, az illusztráció késése miatt januárra maradt.)

C) *Aktuális politikai bibliográfiák:*

7. 10 éves a békemozgalom. Bibliográfiai tájékoztatás a békevilágmozgalom és a világ-ifjúsági találkozó magyar nyelvű irodalmáról. Bp. 1959. 82 old. 250 pld. Stencilsoksz. Összeállította Polonyi Péter és Szántó Mária. Megjelent július 25-én A/4 formátum. (100 példányt a Béketanács vett át.)
8. A munkásosztály forradalmi pártja. Válogatott művek bibliográfiája. Az MSzMP VII. kongresszusára. Szerk. Ecsedy Andorné — Gáliczki Éva. Rotaprint soksz. 51 old. 400 pld. Megjelent november 11-én. A/4 formátum. (200 példányt a Széchenyi könyvtár vett át a vidéki könyvtárak részére.)

D) *Röplapbibliográfiák*

9. Gábor Andor (1884—1953.) Összeáll. Polgár Erzsébet. Bp. 1959. Stencilsoksz. 6 old. 100 pld. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája, 1959. 1. sz.) Megjelent január 8-án A/4 formátum.
10. Radnóti Miklós (1909—1944) Összeáll. Koczkás Sándor gyűjtésének felhasználásával Polgár Erzsébet és Hódi Ágnes. Bp. 1959. Stencilsoksz. 8 old. 100 pld. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár röplapbibliográfiája 1959. 2. sz.) Megjelent május 3-án. A/4 formátum.

E) *Könyvjegyzékek*

11. A József Attila olvasómozgalom ajánlott könyveinek jegyzéke. Összeáll. Szász Károlyné. Bp. 1959. Stencilsoksz. 14 old. A KISz kiadványa
12. Az MSzMP 1959/60 évi „Időszerű kérdések” című pártoktatási anyaghoz javasolt szépirodalmi művek bibliográfiája. Összeáll. Ecsedy Andorné—Gáliczki Éva. 6 old. Elkészült szept. 24-én. Az MSzMP budapesti pártbizottságának kiadása.

F) *Egyéb kiadványok*

13. A magyar nép szabadságáért. A magyar kommunista ifjúsági mozgalom mártírjai. Válogatott művek és cikkek bibliográfiája. Összeáll. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár KISz-szervezete. [A mártír-életrajzokat átfogalmazta Gáliczki Éva. Nyomda alá rendezte Tiszay Andor, korrigálta Ecsedy Andorné.] Bp. 1959. FSzEK fotosoksz. 88 (4) old. 1000 pld. Megjelent 1959. nov. 10. A/5 formátum.

A bibliográfiai osztály a fentiekén kívül kisebb bibliográfiai munkaként készítette még el a „Kilencedszer ünnepeljük a magyar-szovjet barátság hónapját.” Könyvjegyzék. (Megjelent a Könyvtári Híradó 1959. III. évf. 1. sz. 2 és fél oldal.)

A bibliográfiai osztály a fenti elkészült és megjelent kiadványokon kívül a következő — az 1960-as évben megjelenő — kiadványokon dolgozott a beszámoló időszakában: Szerlem, házasság, család. (Ajánló bibliográfia); A világtörténelem regényekben: Újkor; A magyar táj a magyar irodalomban; A könyv dícsérete; Amerika irodalma; Ex libris bibliográfia stb.

Idegen szervek részére készült bibliográfiák: Hazánk felszabadulása (MSzBT számára, 42 oldal). Összeállította Tiszay Andor; Az OSzK tanácsköztársasági plakátjai (lektorálta és sajtó alá rendezte Tiszay Andor).

A FELDOLGOZÓ OSZTÁLY ÁLTAL KÉSZÍTETT KIADVÁNYOK

14. Újabb külföldi szerzemények. (Tudományos és ismeretterjesztő művek) 1958. 4 füzet. Bp. FSzEK kiad. 1959. Összeáll. a feldolgozó osztály katalogizáló csoportja, Gordon Erzsébet vezetésével. Rotasoksz. 124 old. (692 címfelvétel) 300 pld.
15. Név- és szakmutató a FSzEK újabb külföldi szerzemények 1958. 1—4 füzetéhez. Bp. FSzEK kiad. 1959. Összeáll. a feldolgozó osztály katalogizáló csoportja, Gordon Erzsébet vezetésével. Rotasoksz. 58 old. 300 pld.

16. Újabb külföldi szerzemények. (Tudományos és ismeretterjesztő művek.) 1959. 1. füzet. Bp. FSzEK kiad. 1959. Összeáll. ua. Rotasoksz. 142 old. (821 címfelvétel) 300 pld.
17. Ua. 1959. 2. füzet 174 old. (1008 címfelvétel) 300 pld.
18. Ua. 1959. 3. füzet 178 old. (1001 címfelvétel) 300 pld.

A BUDAPESTI GYŰJTEMÉNY KIADVÁNYAI

19. Budapest a Tanácsköztársaság idején a korabeli sajtó tükrében. Általános rész. Bp. 1959. Rotasoksz. 214 old. Megjelent február 28-án 120 pld.
A bibliográfia második része, „Egyes kerületek” címen csupán e kerületek párt, állam- és mozgalmi szervei részére 6 példányban készült, házi gépeléssel. A bibliográfia általános és kerületi része együttesen 6725 annotált felvételt tartalmaz 454 oldalon.
20. Budapest munkásmozgalmá 1919—1945. Bibliográfia I—III. kötet Szerk. Zoltán József. Bp. FSzEK kiad. 1959. Rotasoksz. 1099 old. (5939 annotált bibliográfiai felvétel, 62 melléklet) 265 pld.

A PROPAGANDA OSZTÁLY KIADVÁNYAI

21. 1919. Tanácsköztársasági eseménynaptár. Összeáll. Szántó Mária. Bp. 1959. Rotasoksz 14 old. 1000 pld. Megjelent márc. 19.
22. A Magyar Tanácsköztársaság irodalma. Ajánló bibliográfia. Összeáll. Pataki Ferenc. Bp. 1959. Stencilsoksz. 13. old. 200 pld. Megjelent február 28.
23. 22 röplap-dokumentum. Fakszimilék az illegális Kommunisták Párt röpcéduláiból az MSzMP kongresszusa tiszteletére, kiállítások rendezéséhez. Bp. 1959. Rotasoksz. 450 pld. (A vidéki könyvtárhálózat számára is készült.)
24. Könyvtári Híradó. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közlönye. Szerk. Krudy Gyula. 1959. 1—12 sz. Számonként 24—30 old. Stencil, ill. júliustól rotasoksz. Számonként 200 pld.

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYAI

25. Javaslat a kézikönyvtárak állományára. Módszertani útmutató. Összeáll. Dobos Pirooska. Bp. 1959. Rotasoksz. 17 old. 100 pld. Megjelent március 30.
26. A kerületi könyvtárak feladatai a Tanácsköztársaság 40 éves évfordulójának megünneplésére. Módszertani útmutató. Összeáll. Szőke Tiborné. Bp. 1959. Stencilsoksz. 7 old. 100 pld. Megjelent január 30.
27. Hogyan segítsék a kerületi könyvtárak az iskolák munkáját? Módszertani útmutató. Összeáll. Király Lászlóné és Szőke Tiborné. Stencilsoksz. 18 old. 50 pld. Mellékelve: Tematikus és osztályokra bontott diajegyzék.

A kerületi könyvtárak osztálya a fentiekén kívül több kisebb módszertani levelet és egyéb útmutatót is készített, amilyenek: Tanácsadó a Tanácsköztársaság 40. évfordulójára irodalmi gyermekdelutánok rendezéséhez. Néhány szemelvény a május 1-i kiállítás felépítéséhez. A nemzetközi békemozgalom 10 éves évfordulójának megünnepléséhez, Tanácsadó a nemzetközi gyermeknap megünnepléséhez, Irodalomjegyzék a rajzverseny témaválasztásának megkönnyítésére, Az olvasószolgálati munka vizsgálati módszerei.

A kerületi könyvtárak irányítása

A kerületi könyvtárak osztályának tevékenysége hozzájárult, hogy a kerületi könyvtári hálózat minden eddiginél egységesebb szervezetté fejlődjék. Ezt nagymértékben segítette a kerületi könyvtárosokból alakult szakbizottságok munkája.

A könyvvállomány fejlesztése. A korábban bevezetett szerzeményezési tanácsadás szerepe mind nagyobbá válik a kerületi könyvtárak könyvvásárlásai terén. Az e vonatkozásban régebben mutatkozó hiányosságok mindinkább kiküszöbölődnek azáltal, hogy a könyvtárak kivétel nélkül magukévá teszik a szerzeményezési bizottság könyvajánlásait, a politikai és természettudományos műveket is beleértve. A tapasztalatok azt mutatták, hogy ezen vásárlások nem elegendő példányszámban történnek. A következőkben erre is gondot kell fordítani. Hiányosság e téren még az, hogy az antikvár-könyvek vásárlásánál az osztály hasonló befolyást nem gyakorolt. Az antikvár-könyvek vásárlásának aránya nem jelentős ugyan, mégis a jövőben rendszeresebben kell felülvizsgálni és elbírálni. El kell érni, hogy a kerületi könyvtárak előre megtárgyalt desideráta-jegyzékek alapján vásároljanak antikvár-könyveket.

Az állományfejlesztés helyes befolyásolása érdekében a kerületi könyvtárak osztálya több találkozót szervezett a könyvkiadókkal (Szépirodalmi, Zrínyi, Táncsics, Európa kiadó stb.) Az osztály dolgozói minden megbeszélésen kifejtették javaslataikat.

A könyvvállomány összetételének és fejlődésének figyelemmel kísérésére kidolgozták az állományelemzés módszerét: támogattak néhány kerületi könyvtárat, hogy az elemzést elvégezzék s ennek alapján állományuk összetételének megjavítására tudatosan törekedhessenek.

A HÁLÓZATI RAKTÁRAK SZERZEMÉNYEZÉSÉNEK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

Szármarzás	1958	1959	1958	1959
	darab		százalék	
Vásárlás	2 447	5 511	17,1	49,0
Ajándék, csere, kruda	241	224	1,7	2,0
Fiókokból duplum	9 066	5 514	63,3	49,0
Nemz. könyvalapból duplum	2 573	—	17,9	—
Összes gyarapodás	14 327	11 249	100,0	100,0

A hálózati raktárak számára vásárolt könyvekhez hasonló mennyiségben kerültek a raktárba a kerületi könyvtárakban folytatott duplumosítás alapján az állományból kivont könyvek. Az ajándék, csere révén a hálózati raktárakba jutott könyvek száma minimális.

A HÁLÓZATI RAKTÁRAK SZÁMÁRA TÖRTÉNŐ KÖNYVVÁSÁRLÁS 1959-BEN A KÖVETKEZŐKÉPPEN ALAKULT:*

	Ft értékben	darab
Hálózati raktár számára ¹⁾	84 699	3 329
Hálózati raktár számára központból ²⁾	13 688	465
Hálózati ifj. rakt. számára	34 054	*1 717
Összesen	132 441	5 511

* Az összeg a hálózati vásárlások kimutatásában szerepel.

¹⁾ Az ún. 43-as fiók.

²⁾ A központ által a hálózatnak vásárolt könyvek.

A kerületi könyvtárak osztálya tehát 118 753 Ft értékben vásárolt a raktárak számára könyveket s a központi könyvtár (a feldolgozó osztály) ehhez 13 688 Ft értékben, további 465 könyvet vett.

A szerzeményezett könyvek nagyobb része a hálózati raktárba — a volt 43 sz. könyvtár állományába — és az újonnan létesített ifjúsági könyvtárba kerül. A volt 16 sz. könyvtár állományát a beszámoló évében a duplumraktárba olvastották.

A HÁLÓZATI RAKTÁRAK KÖNYVÁLLOMÁNYA

	1958. XII. 31-i könyv- állomány	1959		
		gyarapodás	csökkenés	állomány XII. 31-én
Hálózati duplumraktár	25 401	5 514	2 162	28 753
Hálózati raktár	16 623	3 912	—	20 535
Ifjúsági raktár	—	1 823	—	1 823
16 sz. könyvtár	1 179	—	1 179	—
Összesen	43 203	11 249	3 341	51 111

A duplumraktártól a kerületi könyvtárak és más hozzánkforduló szervek és intézmények 1959-ben 3341 kötet könyvet igényeltek. A könyvvásárlások során a József Attila olvasómozgalom számára 10 000 Ft értékben központilag vásároltak könyveket. A kerületi könyvtárak osztálya javaslatot tett az igazgatóságnak a könyvbeszerezési keret könyvtáranként történő elosztásáról és a Kollektornál ellenőrizte a keretösszeg megfelelő felhasználását.

A kerületi könyvtárak állományfejlesztése területére tartozik az osztály azon munkája, amelynek során a hármas szak elavult és fölös példányszámú anyagának kivonásáról gondoskodott. Ugyancsak megkezdődött a hatos szakba tartozó művek hasonló célból való átvizsgálása.

Olaszszolgálat, propagandamunka. A beszámoló időszakának tapasztalatai alapján az olvasószolgálat vizsgálatának módszereiről az osztály útmutatót készített.

Nagy súlyt fektetett a kerületi könyvtárak osztálya az év folyamán bekövetkezett fontos politikai események könyvtári eszközökkel való propagálására. Így a Tanácsköztársaság 40. évfordulójára ajánlójegyzéket adott ki a tanácsköztársasági témával foglalkozó szépirodalmi és ismeretterjesztő művek anyagáról. Figyeltette az e könyvek forgalmát. A tapasztalat szerint e módszer bevezetése eredménnyel —, politikai jellegű művek forgalmának jelentős növekedésével — járt.

Tapasztalatcserét folytatott az osztály a KISz korosztályokkal való csoportos foglalkozás módszereiről. „Fiatalok pultja” a 9. sz. könyvtárban elért eredményeit azonban a szükséges feltételek jelenlegi hiánya miatt kiterjeszteni nem lehetett. Kerületi könyvtáraink részt vesznek a KISz József Attila olvasómozgalom megszervezésében. Jelentősen előre vitte az ifjúsággal való foglalkozás ügyét a — már említett — széleskörű szavalóverseny lebonyolítása. A szavalóverseny szervezése a központban a kerületi könyvtárak osztályának feladata volt és az osztály munkatársai jó munkáját dicsérték az elért eredmények. A központban tartott döntők szervezése és levezetése különösen sok feladatot rótt a dolgozókra.

Az olvasószolgálat munkájának javítása érdekében az illetékes szakbizottság 5000 kérdőívet osztott szét különböző kerületi könyvtáraknak, az olvasók igényeinek tanulmányozására. Ha a kérdőívek feldolgozása megtörténik, erre támaszkodva fontos következtetéseket tudunk levonni az olvasók igényeire vonatkozóan.

Az olvasószolgálatot, de a könyvtári munka egyéb területeit is jelentősen befolyásolta a válogatópolcos kölcsönzés terjedése. Az újonnan létesített könyvtárakban néhány ezer

s a régebbi könyvtárakban — ahol erre lehetőség van — néhány száz kötet szabadpolcra helyezésével igyekeztek a korszerű követelményeknek eleget tenni.

E módszerről tartott szakmai vitában egységes álláspontra jutva, a könyvtárosok a válogatópolcos rendszer előnyeit az olvasók szocialista szellemű nevelésének szolgálatába kívánják állítani.

Az olvasószolgálat döntő fontosságú feladatának tekinti az osztály a vallásos világnézet, a sovinizmus, a nacionalizmus stb. elleni harcot. A vallásos világnézet elleni eszmei harc szellemében állították össze a kurrens és elfekvő ideológiai politikai antiklerikális és vallásellenes, továbbá természettudományos művekből könyvjegyzéket, melynek segítségével a következő — 1960-as — évben e könyvek forgalmát megvizsgálják és a leszűrt tapasztalatokat módszertani levélben adják közre. A természettudományos és politikai könyvek fokozott ajánlásának módszertani kidolgozásával kívánják továbbá a kerületi könyvtárak e téren mutatkozó eredményeit tovább fokozni. Ezt a célt szolgálja a kerületi könyvtárak állományát tükröző címjegyzék elkészítése is, amely 1960-ban kerül kiadásra.

Gyermekkönyvtári munka. Az osztály egyik legfontosabb feladata a kerületi könyvtárak gyermekrészlegei munkájának továbbfejlesztése. Új intézkedés volt a beszámoló időszakában a gyermekkönyvekre fordítandó összegnek a szerzeményezési kereten belül való megállapítása, ami által biztosítható volt a gyermekkönyv-állomány megfelelő fejlesztése. A gyermekkönyvekre tervezett összeg a teljes keretnek 27 százaléka. 15 kerületi gyermekkönyvtárban folyt az elmúlt esztendőben gyermekkönyvállományt elemző munka. Ennek során mind a gyermekkönyvek számának alacsony volta, mind a gyermekirodalom összetételének szegényessége kitűnt. A gyermekkönyvek elégtelen számát fokozza a rongált kötetek kötelező kivonása a forgalomból. A megfelelő mennyiségű és minőségű gyermekirodalom hiánya kedvezőtlenül befolyásolja gyermekolvasó létszámunk alakulását, amint ezt az erről írt tanulmány bizonyította.

A gyermekkönyvtári dolgozók munkájának színvonala az 1958-ban elvégzett egyéves gyermekkönyvtárosi tanfolyam elvégzésével észrevehetően javult. Az időközben bekapcsolódott új gyermekkönyvtárosok a beszámoló évében végezték el a tanfolyamot. Valamennyi gyermekkönyvtáros az év folyamán továbbképző előadásokat hallgatott. A gyermekkönyvtárosi munka támogatására módszertani útmutatásokat, tanácsadókat szerkesztettek a nemzetközi gyermeknap és a Tanácsköztársaság évfordulója megünnepléséhez. Fellendítette a gyermekkönyvtárak munkáját a pártkongresszus tiszteletére szervezett nagyszabású gyermekrajzverseny is. A gyermekrajzverseny eredményeiről már korábban szólunk.

A gyermekkönyvtárosi munka megjavításának fontos eszközévé válik a tematikus gyermekkatalógus elkészítése, képes választólapjainak nyomdai kivitelezése. A gyermekkönyvtári munka további fellendülését eredményezi majd a Liszt Ferenc téri gyakorló gyermekkönyvtár megindulása; ennek előkészítése már a beszámoló évében folyt. A gyermekkönyvtárosi munka javításához sok segítséget nyújt a gyermekkönyvtárosi szakbizottság.

Diakölcsönzőszolgálat. A diafilmekkel kapcsolatos tároló, szerzeményező és kölcsönző munkák jelentékeny munkatöbbletet jelentenek a könyvtárosok számára. A könyvtár megnövekedett kölcsönzőszolgálatára különösen terhessé teszi a diával való foglalkozást. A kölcsönzőmunka egyszerűsítésére bélyegrendszerű kölcsönzési módszert dolgoztak ki. Az olvasók által kevésbé igénybevett ismeretterjesztő diafilmek népszerűsítésére diajegyzék készült. A beszámoló évében meglevő komoly nehézségek ellenére a diakölcsönző szolgálat jelentékeny fejlődést ért el a korábbi év eredményével szemben.

Állományellenőrzés. A beszámoló évében az állományellenőrzés kötelező végrehajtását a szokott nyári időben csak három könyvtár hajtotta végre. 12 könyvtárban decemberben végezték az állományellenőrzést, ami sok nehézséggel járt. Az 1960-as évi állományellenőrzési kötelezettség igen sok könyvtárunkat érinti és így ezt a munkát megfelelően elő kell készíteni. Az előbbi munkákkal kapcsolatban a kerületi könyvtárak osztálya, a gazdasági

osztállyal együtt felterjesztette a Fővárosi Tanácshoz a kerületi könyvtárak leírásra javasolt hiányjegyzékeit.

A kerületi könyvtárak irányításával járó feladatok. A kerületi könyvtárak osztálya tartja a kapcsolatot közvetlenül az egyes kerületi tanácsokkal; ennek dolgozói vesznek részt a kerületi tanácsok könyvtárral foglalkozó vb. ülésein és tartják a kapcsolatot a tanácsok népművelési osztályainak vezetőivel.

Az osztály felülvizsgált öt kerületi könyvtárat és a felülvizsgálat eredményéről összefoglaló jelentést készített. Sokat foglalkozott a kerületi könyvtárak létszámproblémáival is. A könyvtár forgalmának statisztikai adataiból kitűnik, hogy a forgalmi növekedést nem követte a megfelelő létszámnövekedés. Az osztály több alkalommal végzett normaszámításokat is a létszámigény megállapítására. A felsőbb szervektől a 02-es keret emelése révén nyújtott átmeneti segítség csupán a munka megbénításának veszélyétől mentette meg a könyvtárakat, a munka színvonalának emeléséhez nem járult hozzá. Ugyancsak sok munkát adott a kerületi könyvtárak osztályának az olvasók beiratkozásának naptári évre történő átszervezése, illetve ennek módszertani előkészítése. A naptári évre való beiratkozás az 1960-as átmeneti év után, 1961-ben valósul meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. Az osztály a beszámoló ieőszakában 10 kerületi könyvtárban ellenőrizte a könyvtárforgalmi statisztika-készítés helyességét; az ellenőrzés a statisztika munka megbízhatóságát igazolta. Az osztály feladata a könyvtárak költöztetésének, új berendezéssel való ellátásának biztosítása is, amely a beszámoló évében komoly munkát igényelt.

A kerületi könyvtárak osztályának fontos feladata a módszertani és az instruktori munka egységét és egészséges arányait kialakítani, biztosítani, hogy az osztály munkatársai egyes munkaterületek szakértő referensei, s ugyanakkor néhány kerületi könyvtár egész munkáját áttekinteni, értékelni tudó instruktoraik legyenek.

Az oktatás és továbbképzés kérdéséről — amely ugyancsak a kerületi könyvtárak osztályának feladata — megfelelő későbbi fejezetben foglalkozunk.

II.

KERÜLETI KÖNYVTÁRAK

A kerületi könyvtárak összefoglaló adatai

	1958	1959
Ker. Könyvtárak száma	42	42
Könyvtári állomány ¹⁾	905 875	985 470
Beiratk. olv. száma ²⁾	117 786	128 696
Kölcsönzők ³⁾ és helyben olvasók száma	1 421 622	1 602 290
Kölcsönzött kötetek és diafilmek száma	3 694 509	4 428 562

¹⁾ Könyvek és diafilmek együttes száma.

²⁾ A dia-kölcsönzésre beiratkozottakkal együtt.

³⁾ Dia-film kölcsönzőkkel együtt.

A fenti táblázat szerint mind a könyvtári állomány, mind a beiratkozott olvasók száma a beszámoló évében 9 százalékkal emelkedett az előző évvel szemben. Az olvasóforgalom növekedése ugyanakkor 12,6 százalékos, a kölcsönzött könyvtári egységek számának emelkedése pedig 20 százalékos. Ezek a számok rámutatnak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi hálózatának egyre növekvő tevékenységére.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR SZEREPE A FŐVÁROSI LAKOSSÁG KÖNYVVEL VALÓ
ELLÁTÁSÁBAN (1959)

Kerület	Kvtárak száma*	K. állomás ¹	Egy kvttárra jut		Ezer lakosra ² jut		Ezer 6-14 éves lakosra jut gyermek-olvasó
			km ² terület	ezer lakos ³	kötet	beiratk. olvasó	
I.	2	—	1,5	22,5	1141	120	249
II.	1,2*	1	30,5	73,4	307	46	63
III.	3	1	12,8	23,3	789	90	222
IV.	2	—	9,1	37,7	605	101	203
V.	2	—	1,2	31,2	955	105	194
VI.	1	—	2,7	88,1	550	72	157
VII.	2	—	1,1	61,5	448	74	152
VIII.	3	—	2,3	41,7	684	99	269
IX.	3	1	4,1	31,5	530	83	272
X.	1,2*	1	27,5	54,3	510	51	116
XI.	1,2*	2	27,8	83,3	390	70	104
XII.	1	1	27,8	61,5	316	53	97
XIII.	3	1	5,0	45,4	487	60	148
XIV.	2,4*	2	7,4	43,2	466	55	136
XV.	2,2*	1	12,3	27,1	484	59	172
XVI.	1	1	33,6	48,7	490	75	229
XVII.	2	2	31,0	18,4	850	91	269
XVIII.	2,4*	1	13,2	26,4	509	77	191
XIX.	1	2	9,0	65,2	427	80	223
XX.	2,4*	2	22,0	39,0	437	59	132
XXI.	2	1	13,1	27,6	580	66	174
XXII.	1	3	34,3	34,9	572	72	205
Bpest 1959	42	23	12,5	41,6	538 ³⁾	74	173
1958-ban	42	17	12,5	41,6	488 ³⁾	67	160

* A villamos mozgókönyvtár állomáshelye. (Heti kétnapos a XIV., XVIII. és XX. kerületben, a többi egynapos) Az egynapos szolgálat (heti ötnapos kölcsönzési idő mellett) egyötöd könyvtárnak, a két napos szolgálat kétötöd könyvtárnak számolva. A mozgókönyvtárak könyvvállományát a fenti arány szerint osztottuk fel a kerületek között, olvasólétszámát pedig a tényleges megoszlás szerint.

¹⁾ Saját kezelésű könyvvállomás.

²⁾ 6 éven felüli lakosok.

³⁾ A hálózati raktárak könyvei nélkül.

E számok azt mutatják, hogy a hálózatunk által viszonylag rosszabbul ellátott kerületek — főleg a peremkerületek — kölcsönzési szolgálatát a könyvtár igyekszik a rendelkezésre álló eszközökkel javítani. Így villamos mozgókönyvtárakkal és sajátkezelésű könyvvállomásokkal. Ezek azonban nem pótolják sok külső kerületben — főleg a munkáskerületekben — felállítandó új kerületi könyvtárakat.

Az ezer lakosra jutó könyvvállomány és a beiratkozott olvasók száma között pozitív összefüggés az idei évben is arra hívja fel a figyelmet, hogy azok a könyvtárak rendelkeznek a lakossághoz mérve legtöbb számú olvasóval, amelyek legjobban vannak ellátva könyvekkel.

A fővárosi könyvtár olvasóinak száma 1959-ban a főváros összlakosságának 6,8 százalékát teszi ki. A főváros 6 éven felüli — tehát olvasni tudó — lakosságának viszont 7,4 százaléka beiratkozott olvasónk; egy évvel korábban csak 6,7 százalék volt. A 6—14 éves korú fővárosi gyermeklakosok 17,3 százaléka olvasója könyvtárunknak, egy évvel ezelőtt 16 százaléka.

A főváros ezer 6 éven felüli lakosára a beszámoló évében 538 kötet könyv jut könyvvállományunkból, 1958-ban még csupán 488 kötet jutott.

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK KÖNYVÁLLOMÁSAINAK ADATAI

Év	Sajátkezelésű		Társadalmi kezelésű	
	Könyv- állomások száma	Könyv- állomá- nyuk	Könyv- állomások száma	Könyv- állomá- nyuk
1958	17	26 287	21	2 084
1959	23	38 149	23	2 677

A sajátkezelésű könyvállomások száma hattal nőtt a beszámoló évében, könyvállományuk 26 ezerről 38 ezerre, csaknem 50 százalékkal emelkedett. Amíg 1958-ban egy könyvállomásra 1547 kötet, addig a beszámoló évében 1675 kötet könyv jutott. A társadalmi kezelésű könyvállomások száma kettővel nőtt. Egy-egy ilyen könyvállomásra 116 kötet esett, ami magában is megmutatja a társadalmi kezelésű könyvállomások alárendelt jelentőségét könyvkölcsönzésünkben.

Az egyes kerületi könyvtárak legfőbb könyvállományi és forgalmi adatait az alábbi táblázat mutatja:

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK FŐBB ADATAI 1959-BEN

Kerület Kvt. sz.	Könyv- állomány	Beir. olvasók	Kölcsönzők	Kölc. kötetek
	száma az év végén	száma az év folyamán		
Hálózati raktár	51 111			
I. 11.	32 188	3 228	34 864	115 178
20.	19 237	2 178	23 197	76 565
II. 37.	24 104	4 014	39 212	116 528
III. 8.	33 298	3 616	42 083	141 181
21.	12 133	1 691	18 642	49 152
33.	8 902	863	11 022	38 974
IV. 28.	36 253	6 395	74 078	224 707
41.	9 061	1 200	15 872	41 808
V. 1.	33 434	3 400	49 000	142 445
14.	25 785	3 129	42 118	131 061
VI. 10.	47 826	6 249	65 666	213 775
VII. 2.	39 352	7 287	75 982	242 801
22.	14 578	1 666	20 784	73 301
VIII. 9.	47 740	6 989	81 548	234 018
44.	24 454	4 429	55 214	156 412
3.	26 351	2 821	38 283	108 110
IX. 39.	18 154	2 977	32 235	88 975
26.	18 242	3 282	32 790	108 979
23.	13 913	1 642	19 979	53 687
X. 12.	29 419	3 037	34 085	116 316
XI. 6.	36 037	6 620	70 673	220 298
XII. 38.	19 255	2 981	31 268	99 984
XIII. 7.	27 782	2 461	26 520	83 340
19.	23 228	2 664	25 589	93 632
4.	14 818	2 955	36 015	96 451
XIV. 18.	28 842	3 505	35 791	109 111
5.	14 021	1 835	17 074	50 701
XV. 29.	13 874	1 852	20 445	56 639
34.	12 550	1 400	17 822	57 977
XVI. 32.	23 958	3 682	33 819	126 055
XVII. 36.	20 700	2 268	20 879	61 129
40.	10 701	1 115	14 978	45 914
XVIII. 24.	18 018	2 584	23 305	86 604
31.	8 8	1 726	17 454	50 611
XIX. 25.	15 58	5 134	59 970	183 184

(folytatás)

Kerület Kvt. sz.	Könyv- állomány	Beir. olvasók	Kölcsönzők	Kölcs. kötetek
	száma az év végén		száma az év folyamán	
XX. 27.	21 352	3 374	32 111	98 741
35.	13 546	1 740	19 314	54 287
XXI. 42.	16 950	2 292	31 378	98 647
30.	14 932	1 335	15 965	51 066
XXII. 13.	20 001	2 519	24 551	85 862
1. sz. mozgókv. 15.	6 458	1 225	13 074	43 615
2. sz. mozgókv. 17.	6 523	1 117	13 854	44 531
Összesen	965 254	126 477	1 408 504*	4 372 352

* Dia-kölcsönzés nélkül.

A KERÜLETI KÖNYVTÁRAK ÁLLOMÁNYNAGYSÁGÁNAK MEGOSZLÁSA

Állomány-nagyság	A kategóriába eső könyv- tárak	
	száma	százalékos megoszlása
10 000 kötet alatt	5	11,9
10—20 000 kötet között	16	38,0
20—30 000 kötet között	13	31,0
30—40 000 kötet között	6	14,3
40 000 kötet fölött	2	4,8
Összesen	42	100,0

A 20—40 ezer kötet közötti állományú kerületi könyvtárak aránya az 1958-as évivel szemben a beszámoló esztendejében 43 százalékról 45 százalékra emelkedett. Ennek az optimális csoportnak a növekedése öröndetes, mint ahogy a 40 ezer kötet fölötti, túlméretezett kerületi könyvtárak és a továbbfejlesztendő kisebb könyvtárak számának csökkenése hasonló kedvező képet mutat.

A hálózati könyvállomány és szerzeményezés

A HÁLÓZATI KÖNYVÁLLOMÁNY A BESZÁMOLÓ IDŐSZAKÁBAN

	Állomány december 31-én	
	Kötet	Index: 1958 = 100
A) Ker. könyvtárak állománya		
1958	852 125	100,0
1959	914 143	107,1
B) Összes hálózati állomány*		
1958	895 328	100,0
1959	965 254	107,9
C) Dia-állománnyal együtt		
1958	905 875	100,0
1959	985 470	109,0

* A kerületi könyvtárak és a hálózati raktárak összes állománya.

A hálózat együttes könyvtári állománya a beszámoló időszakában tehát 9 százalékkal növekedett.

A KÖNYVÁLLOMÁNY SZAKOK SZERINTI MEGOSZLÁSA*

Szakszám	Megnevezés	1958	1959	1958	1959
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	8 208	9 247	1,0	1,0
1, 2, 3, 9	Társad. tud. (fil. tört.)	90 659	87 014	10,6	9,5
3 K	Marxizmus—leninizmus	21 893	20 471	2,6	2,2
4	Nyelvtudomány	3 844	4 086	0,5	0,4
5	Természettudomány	31 087	30 404	3,6	3,3
61	Orvostudomány	7 182	8 186	0,8	0,9
62-64 69	Alkalmazott tud.	47 196	47 144	5,5	5,2
63	Mezőgazdaság	8 094	8 127	0,9	0,9
7	Művészet	42 548	47 619	5,0	5,2
8	Irodalomtudomány	28 102	29 737	3,3	3,3
	Szépirodalom	414 511	451 406	48,7	49,5
91	Földrajz	20 737	24 320	2,4	2,6
	Gyermekirodalom	128 064	146 382	15,1	16,0
	Összesen	852 125	914 143	100,0	100,0

* A hálózati duplum stb. raktárak állománya nélkül.

A kerületi könyvtárak könyveinek legnagyobb csoportja a szépirodalom, melynek aránya az összes kötetek számához a beszámoló évében tovább növekedett és csaknem elérte a könyvállomány felét. A szépirodalmi művek arányának növekedése a könyvállományban immár állandóvá váló jelenség. Ez tudatos szerzeményezési politika eredménye, melynek célja a szépirodalmi művek jelenleg még ki nem elégítő arányának megfelelő színvonalra emelése. Hasonlóképpen emelkedik a gyermekirodalom könyvanyagának mennyisége is.

Az ismeretterjesztő irodalom legnagyobb csoportja a társadalomtudományi anyag, amely az elavult és fölös anyag leválasztása következtében valamelyest csökkent. A többi csoportnál figyelemreméltó változás nem történt.

Szerzeményezés. A könyvtárhálózatnak a beszámoló évében összes szerzeményezése 123 894 kötet volt. A szerzeményezés származás szerinti megoszlása a következő képet mutatja:

Származás	1958	1959	1958	1959
	darab		százalék	
Vásárlás	87 810	110 151	94,3	88,9
Egyéb módok (ajándék, csere stb)	5 338	13 743	5,7	11,1
Összesen	93 148	123 894	100,0	100,0

* A kerületi könyvtárak és a hálózati duplum stb. raktárak összesített adatai.

Az ajándékba, csere útján stb. kapott könyvek száma a beszámoló évében több mint kétszeresre növekedett és a 10 százaléknál magasabb arányt érte el.

AZ ÁLLOMÁNYGYARAPODÁS MEGOSZLÁSA SZAK SZERINT*

Szakszám	Megnevezés	1958	1959	1958	1959
		darabban		százalékban	
0	Általános művek	1 492	1 528	1,7	1,4
1, 2, 3, 9	Társadalomtudomány	7 684	7 827	8,7	7,3
3 K	Marxizmus—leninizmus	724	802	0,8	0,7
4	Nyelvtudomány	210	369	0,2	0,3
5	Természettudomány	1 493	1 417	1,7	1,3
61	Orvostudomány	497	1 549	0,6	1,4
62—64/69	Alkalmazott tud.	2 238	2 900	2,5	2,7
63	Mezőgazdasági tud.	440	359	0,5	0,3
7	Művészet	4 282	5 958	4,9	5,5
8	Irodalomtudomány	2 002	2 140	2,3	2,0
	Szépirodalom	45 674	51 916	51,9	48,1
91	Földrajz	3 388	4 316	3,8	4,0
	Gyermekirodalom	18 039	26 938	20,4	25,0
	Összesen	88 163	108 019	100,0	100,0

* A hálózati duplum stb. raktárak gyarapodása nélkül.

Az állománygyarapodás legnagyobb csoportja a szépirodalom, bár ennek aránya elmarad az 1958-as évi százalékos arány mögött. Ezzel szemben a gyermekirodalom gyarapodásának aránya — annak következtében, hogy a kerületi könyvtárak osztálya előírta a gyermekkönyvek minimális vásárlásának keretét — jelentékenyen megnövekedett. Csökkent, bár még mindig magas a társadalomtudományi könyvek szerzeményezési aránya.

A természettudományi és alkalmazott tudományokkal foglalkozó művek szerzeményezése igen alacsony, ami megnehezíti könyvtárosaink ama törekvését, hogy ezen művek minél nagyobb számát adják az olvasók kezébe. E szerzeményezési arányszámok csekély volta nagymértékben összefügg a könyvkiadás e téren mutatkozó hiányosságaival; e mellett rá kell térni az új természettudományos művek több példányban való beszerzésére.

A könyvvásárlás — amely a szerzeményezés csaknem 89 százalékát képviseli — részben a hálózati, részben a központi vásárlási keretből, részben pedig a községejlesztési alap felhasználásával történik. Ezek megoszlása a beszámoló évében a következő volt:

A KÖNYVVÁSÁRLÁS A HÁLÓZATBAN (1959)

	Forint	Darab	Százalék
a) Hálózati keretből:			
ker. kv. osztálya keretéből	118 752	5 046	4,6
ker. könyvtárak keretéből	1 729 872	78 984	71,8
b) Központi könyvtár keretéből ...	13 689	465	0,4
c) Községejlesztési alaphól	572 182	25 656	23,2
Összesen	2 434 495	110 151	100,0

E szerint a kerületi könyvtárak könyvvásárlási keretéből a könyveknek nem egészen 72 százalékát, a kerületi tanácsok által juttatott községejlesztési alaphól valamivel több, mint 23 százalékát vásárolták. A kerületi könyvtárak osztályának és a központi könyvtár keretéből a könyveknek összesen 5 százaléka került megvételre.

A fenti számok alapján a hálózat számára vásárolt könyvek átlag-ára a beszámoló évében 22 Ft volt, az előző év 20,80 Ft-jával szemben.

A vásárlásra fordított összegek értéke 1959-ben 2 434 495 Ft volt, míg a korábbi esztendőben 1 824 161 Ft; ez 610 000 Ft-os, valamivel több mint 33 százalékos növekedést jelent egy év alatt.

1960-ban a hálózat számára 1100 folyóirat és hírlapmegrendelést adtak fel, 84 800 Ft értékben.

A korábban megvizsgált 123 894 kötetre terjedő szerzeményezéssel szemben a beszámoló évében történő állománycsökkenés a következő megoszlást mutatja:

	Kötet	Állománycsökkenés százalékban
Összes hálózati csökkenés*	46 644	100,0
Ebből: Társadalomtudományok (1, 2, 3, 9)	12 367	26,5
Alkalmazott tudományok (62—64/69) ...	2 716	5,8
Szépirodalom	15 204	32,4
Gyermekkönyvek	9 745	20,0

* A hálózati duplum raktár stb. csökkenése nélkül.

Az állománycsökkenés a fenti négy csoportban az összes csökkenés 85 százalékát képviseli. A legnagyobb a szépirodalom csoportja; az idetartozó kötetek nagy többsége a könyvek elkopása, vagy elvesztése miatt került leírásra. Igen jelentős, s a csökkenés negyedénél is nagyobb csoportját képviselik a társadalomtudományi művek; ezek magas arányát a területükön végzett állományleválasztás magyarázza. Végül jelentős a gyermekkönyvek magas kopási aránya is.

A 123 894 kötetes szerzeményezés és az összesen (a hálózati raktárakban stb. bekövetkezett állománycsökkenéssel együtt) 53 968 kötetre rugó állománycsökkenés egybevetése alapján a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának a beszámoló évében történő tiszta könyvgyarapodása tehát 69 926 kötet.

Beiratkozott olvasók

A hálózat könyvkölcsönzésre beiratkozott olvasóinak száma 9 százalékkal volt magasabb a beszámoló évében, mint egy esztendővel korábban.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK SZÁMA

Negyedév	A beir. olv. száma		Ezek között 14 éven aluli		Az olvasók számá- nak gyarapodása	
	1958	1959	1958	1959	1958	1959
I.	88 490	94 857	22 308	22 595	16 929	17 164
II.	97 502	105 381	24 552	25 763	9 012	10 524
III.	105 094	113 221	26 017	27 821	7 592	7 840
IV.	117 356	126 477	29 652	32 492	12 262	13 256
Összesen	—	—	—	—	45 795	48 784
Gyermekolvasók az össz. olv. szá- zalékában	25,2	25,7				

Az összes könyvkölcsönzésre beiratkozottak száma 9121-el növekedett 1959-ben. A gyermekolvasók száma is növekedett, mégpedig 2840-el. A gyermekolvasók aránya az összes olvasók számában fél százalékkal, 25,7 százalékra javult.

A foglalkozási statisztikában valamennyire eltér az általános iskolai tanulók száma a 14 éven aluliakétól (ami a túlkorosak számából adódik). Eszerint általános iskolába jár 32 263, magasabb iskolába jár és kereső foglalkozása van 94 214 beiratkozott olvasónak.

A 14 ÉVEN FELÜLI BEIRATKOZOTT OLVASÓK FOGLALKOZÁSA

Foglalkozás	1958	1959	1958	1959
	fő		százalék	
Munkás	19 063	21 970	21,6	23,3
Paraszt	214	216	0,2	0,2
Pedagógus	2 977	3 087	3,5	3,3
Egyéb értelmiségi	5 588	5 183	6,3	5,5
Tisztv. és alkalmazott	15 454	15 803	17,5	16,7
Egyetemi és főisk. hallg.	2 367	2 197	2,7	2,3
Középiskolai tanuló	11 537	12 135	13,1	12,9
Ipari tanuló	3 641	3 973	4,1	4,4
Háztartásbeli	14 807	15 281	16,7	16,2
Nyugdíjas	8 232	10 106	9,3	10,7
Egyéb	4 380	4 263	5,0	4,5
Együtt	88 260	94 214	100,0	100,0

A beiratkozott olvasók legnagyobb foglalkozási csoportját a munkásolvasók képviselik. Olvasólétszámuk fejlődésére és olvasópropagandánk irányvonalára jellemzően a munkásolvasók aránya évről-évre növekszik; a beszámoló évében csaknem elérte már az olvasók egynegyedét, az ipari tanulókkal együtt pedig 28 százalékát. (Az itt bekövetkezett fejlődés mellett figyelembe kell venni azonban, hogy a beszámoló évében felsőbb szervtől kapott utasítás alapján az olvasók valamivel szélesebb csoportját vontuk e kategóriába, mint korábban.) A második legnagyobb csoport — de messze a munkásolvasók száma mögött — a tisztviselők és alkalmazottak csoportja, amely az olvasók hatodát képviseli. A háztartásbeliek és nyugdíjasok együtt az olvasóknak több mint negyedrészt alkotják, a középiskolai tanulók pedig nyolcadrészt. A központi könyvtár és a hálózat olvasói összetétele — és ezzel az olvasók érdeklődési színvonala — közti különbséget illusztrálja az, hogy a kerületi könyvtárak értelmiségi és főiskolai tanuló olvasói együttesen 11,1 százalékot képviselnek, szemben a központi könyvtárban betöltött 42 százalékos arányukkal.

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSA KORUK ÉS NEMŰK SZERINT (1959)

	Férfi	Nő	Együtt
14 évig	17 648	14 182	31 830
15—18 év között	8 745	7 315	16 060
19—26 év között	8 602	8 912	17 514
27 év felett	26 401	34 672	61 073
Összesen	61 396	65 081	126 477

A beiratkozott olvasók felénél valamivel nagyobb része nőolvasó. Az olvasók nemének és korának megoszlását — az 1959. februárjában felvett előző adatok megoszlásával összehasonlítva — az alábbi, a beszámolási év végére vonatkozó arányok mutatják:

AZ OLVASÓK MEGOSZLÁSÁNAK SZÁZALÉKOS ARÁNYA (1959)*

	Férfi		Nő		Együtt	
	1959 II.	1959 XII.	1959 II.	1959. XII.	1959 II.	1959 XII.
14 évig	13,0	14,0	10,1	11,2	23,1	25,2
15—18 év között	7,0	6,9	5,9	5,8	12,9	12,7
19—26 év között	6,8	6,8	6,7	7,1	13,5	13,9
27 év felett	21,7	20,8	28,8	27,4	50,5	48,2
Összesen	48,5	48,5	51,5	51,5	100,0	100,0

* Az 1959 februári és a decemberi adatok egybevetése.

E szerint a gyermekolvasók nagyjából fiú, s hasonló az arány még a serdülőkorú olvasók között is. A 19—26 év közötti olvasókatégnél a megoszlás csaknem fele-fele arányú, a nőkre azonban valamivel magasabb százalék jut. A 27 év feletti olvasók nagy többsége azonban nő. Ez nyilván összefügg azzal, hogy a tanulói fűség és a háztartásbeli nők számára elsősorban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi hálózata biztosítja a kölcsönkönyveket; az idősebb korosztályú férfiak jelentékeny része azonban a munkahelyhez tartozó üzemi stb. könyvtárakban is hozzájuthatnak az igényelt könyvekhez.

A BEIRATKOZOTT OLVASÓK AKTÍVITÁSA

Az év végén	Az összes			A 14 éven aluli		
	beir. olv.	olvasó- tasak	száza- lékos arányuk	beir. olv.	olvasótasak	százalé- kos arányuk
	száma			száma		
1958	117 356	73 759	62,9	29 652	16 408	55,4
1959	126 477	83 835	66,1	32 492	18 705	57,5

A beiratkozott olvasók számának összehasonlítása azon olvasókkal, akiknél kölcsönzött könyv van, arra mutat, hogy az olvasók között hány százalék az aktív. A beszámoló évének 66 százalékos aránya jelentős emelkedést mutat az előző év 62,9 százalékos arányával szemben. Ez a fejlődés, amely igen örömdetes az olvasók érdeklődésének növekedése szempontjából, 1956 óta állandóan növekvő tendenciát mutat. A gyermekolvasóknál hasonlóan jelentékeny az aktivitás növekedése, bár a felnőttekét nem éri el.

A kölcsönzők (kölcsönzések) száma

A kölcsönzők, vagyis a kerületi könyvtárakban kölcsönzés céljából megjelent olvasók száma jelentékenyen emelkedett az elmúlt időszakban.

A KÖLCSÖNZŐK SZÁMA

Negyedévenként	Összes kölcsön- zők		Ebből 14 éven aluli		Gyermekek az összes kölcsönzés százalékában	
	1958	1959	1958	1959	1958	1959
I.	352 754	376 115	90 025	89 360	25,2	23,8
II.	323 264	383 039	80 435	91 813	24,9	24,0
III.	229 254	267 610	51 172	59 421	22,3	22,2
IV.	346 125	381 740	81 678	94 796	28,6	24,9
Összesen	1 251 397	1 408 504	303 310	335 390	24,2	24,0

A kölcsönzők számának emelkedése a korábbi évvel szemben 12 százalék volt. Különösen figyelemreméltó a második negyedévtől — az előző év megfelelő negyedével való összehasonlításban mutatkozó — jelentékeny emelkedés.

Az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzések száma (az *olvasók ún. intenzitása*) 1958-ban 10,65 volt, s ez a szám 1959-ben 11,1-re emelkedett. Az olvasók tehát átlagosan 0,5 könyvvel többet olvastak, mint az előző évben.

A kölcsönzések mellett a beiratkozott olvasók *az olvasótermek látogatása* céljából is felkeresik kerületi könyvtárainkat. A hálózat rendelkezésére álló olvasótermi helyek száma a könyvtárak többségében még mindig messze elmarad a szükséges mögött.

Olvasóhelységek száma	1958	1959
Olvasóterem	19	21
Olvasóhely	36	36
Ifjúsági olvasóhely	20 ¹⁾	23 ²⁾
Összesen	75	80

¹⁾ Ebből egy ifjúsági olvasóterem volt 8 ülőhellyel.

²⁾ Ebből két ifjúsági olvasóterem 25 ülőhellyel.

Ülőhelyek száma	1958	1959
Olvasóteremben	446	466
Olvasóhelyen	356	301
Ifjúsági olvasóhelyen	156	180
Összesen	958	947

Bár az olvasóhelyiségek száma — két olvasóteremmel és három ifjúsági olvasóhellyel — növekedett, az ülőhelyek számában csökkenés következett be. Ennek oka az, hogy a felnőtt olvasóhelyeken alkalmazott asztalok számát több könyvtárban helyszűke miatt csökkenteni kellett s így az e területen bekövetkezett jelentékeny csökkenést az új olvasóhelyiségek ülőhelyeinek száma nem tudta ellensúlyozni. Mindez aláhúzza a kerületi könyvtárak azon jogos igényét, hogy *új helyiségek beiktatásával*, vagy pedig a régi és már szűknek bizonyult helyiségnek megfelelőbbel való felcserélésével alapterületük növekedjék. Az olvasóhely növelésének igénye mellett a könyvtárak nagyrésztében ma már *szűk raktárak* is hasonlóan bővítést kívánnak.

Az olvasótermi látogatók száma 1959-ben 179 313 volt. A beszámoló évében 7 százalékkal növekedett. A látogatókból 58 238, vagyis 32,5 százalék volt 14 éven aluli gyermek. Megfelelő terjedelmű olvasótermek mellett ez a szám nyilván magasabb lenne.

A hálózat olvasóforgalmának teljes számát a kölcsönzők és az olvasótermi látogatók együttes összege adja meg. Az összes olvasóforgalom a beszámoló évében 1 587 817 volt, szemben az előző év 1 418 764-es számával. Ez ugyancsak 12 százalékos emelkedést jelent, amilyen növekedést a kölcsönzők számánál tapasztaltunk.

A kölcsönzött kötetek száma

A kölcsönzött kötetek számának növekedése a kölcsönzők forgalmának gyarapodásánál is nagyobb mérvű volt.

A KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK SZÁMA

Negyedévenként	Az összes kölcsönzött kötet			
	számban		százalékban	
	1958	1959	1958	1959
I.	1 023 057	1 136 059	27,8	25,9
II.	937 835	1 142 553	25,4	26,1
III.	692 703	880 649	18,8	20,2
IV.	1 031 947	1 213 091	28,0	27,8
Összesen	3 685 542	4 372 352	100,0	100,0
Index: 1957 = 100	100,0	118,9	—	—

A kölcsönzött kötetek száma csaknem 4,4 millióra rúgott a kerületi könyvtárak hálózatában, ami közel 19 százalékos emelkedésnek felel meg. Az egyes negyedévek könyvforgalma sokkal egyenletesebb volt a beszámoló évében, mint a korábbi esztendőben.

Az egy beiratkozott olvasóra eső kölcsönzött kötetek száma (az ún. *olvasási átlag* mutatószáma)

1958-ban 31,4 kötet,

1959-ben 34,4 kötet volt, vagyis egy olvasóra jutó átlagos kölcsönzés 10 százalékkal magasabb az előző évinél.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában az állomány egy könyvére jutó kölcsönzött kötetek száma (vagyis a *könyvek forgási sebessége*)

1958-ban 4,12 kötet,

1959-ben 4,54 kötet volt, vagyis a beszámoló évében az állomány egy-egy kötete átlagosan négy és félszer fordult meg a kölcsönzők kezén.

A könyvek forgási sebességének növekedésével egyidejűleg növekszik az *egy kölcsönzőre eső kölcsönzött kötetek száma*. 1957-ben még 2,8 kötet könyv jutott átlagosan egy kölcsönzésre, 1958-ban 2,9 kötet, a beszámoló évében pedig már 3,2 kötet. A két év alatt bekövetkezett 0,4-es növekedés kölcsönzésenként látszólag jelentéktelen; ha azonban figyelembe vesszük, hogy a kölcsönzések száma több, mint 1,4 millió, ez a 4 tizedes növekedés összesen 560 ezerrel több kötet könyv kölcsönzését jelenti. Ennek a növekedésnek háromnegyed része a beszámoló évre esett.

Az 1959-ben megnövekedett könyvállomány és — a duplumosítások következtében — csökkenő inkurrencia együttes hatására tehát a beszámoló évében sokkal jobban szolgálhattuk ki könyvekkel az olvasókat. Könyvállományunkat azonban még egyáltalán nem mondhatjuk elégségesnek.

A kölcsönzött kötetek részletes adatait a következőkben közöljük:

A FELNÓTT ÉS GYERMEKIRODALOM ARÁNYA A KÖLCSÖNZÉS BEN

	1958	1959	1958	1959
	számban		százalékban	
Felnőtt irodalom	2 950 995	3 523 978	80,1	80,6
Gyermek irodalom	734 547	848 374	19,9	19,4
Együtt	3 685 542	4 372 352	100,0	100,0

A felnőtt irodalom tehát a kölcsönzött kötetek nem egészen 81 százalékát képviseli; a korábbi évvel szemben ez fél százalékos emelkedés, ami azt jelenti, hogy a gyermekirodalom aránya valamit visszaesett. A kölcsönzött kötetek számának emelkedése mellett azonban abszolút számban a gyermekirodalom is gyarapodott.

A SZÉPIRODALOM ÉS AZ ISMERETTERJESZTŐ IRODALOM ARÁNYA

	1958	1959	1958	1959
	számban		százalékban	
A) Felnőtt kölcsönzésben				
Szépirodalom	2 366 230	2 778 046	80,2	78,8
Ismeretterj. irod. . .	584 765	745 932	19,8	21,2
Összesen	2 950 995	3 523 978	100,0	100,0
B) Gyermekkölcsönzésben				
Szépirodalom	649 644	735 462	88,5	86,6
Ismeretterj. irod. . .	84 903	112 912	11,5	13,4
Összesen	734 547	848 374	100,0	100,0

A felnőtt kölcsönzésben a szépirodalom aránya 79 százalék körül van; az ismeretterjesztő irodalom részesedése a beszámoló évében több mint 21 százalékos és egy év alatt 1,4 százalékkal növekedett. Könyvtárosaink arra törekcszenek, hogy az ismeretterjesztő — politikai, műszaki, természettudományi — irodalom iránti érdeklődést tovább fokozzák.

A gyermekkölcsönzésben még magasabb a szépirodalmi művek olvasottságának aránya, ami részben a gyermekek érdeklődéséből, részben pedig a gyermekek számára kiadott ismeretterjesztő művek csekély számából következik. Az utóbbi évben azonban a gyermek ismeretterjesztő könyvek forgalmának aránya is jelentősen, 2 százalékkal növekedett.

A FELNŐTT KÖLCSÖNZÉS MEGOSZLÁSA

Szakcsoport	1958	1959	1958	1959
	számban		százalékban	
Szépirodalom	2 366 230	2 778 046	80,2	78,8
Ebből: Új magyar irodalom	496 700	632 969	16,8	17,9
Régi magy. irodalom	610 053	644 001	20,7	18,3
Világir. klasszikusok	595 016	680 406	20,2	19,3
Szovjet irodalom	147 494	182 044	5,0	5,2
Egyéb irodalom	516 967	638 626	17,5	18,1
Ismeretterjesztő	584 765	745 932	19,8	21,2
Ebből: Ideol.-politikai irod.	60 973	133 413	2,0	3,8
Műszaki irodalom	54 435	63 457	1,8	1,8
Mezőgazd. irodalom	10 783	12 456	0,4	0,4
Történelem stb.	165 920	175 467	5,7	5,0
Természettudomány	62 488	79 359	2,1	2,2
Egyéb ismeretterjesztő irod.	230 166	281 780	7,8	8,0
Összesen	2 950 995	3 523 978	100,0	100,0

A szépirodalom egyik legnagyobb forgalmú szakcsoportja az új magyar irodalom, amely a szépirodalom forgalmának csaknem negyed részét (23 százalékát) képviseli. Politikailag ugyancsak igen fontos csoport a szovjet irodalom anyaga, amely a felnőtt irodalom 5,2 százalékát, a szépirodalom 6,6 százalékát képviseli. Mind az új magyar, mind a szovjet irodalom százalékos aránya valamit növekedett a korábbi év óta, az elsőtől több, mint 600 ezer, az utóbbiból csaknem 200 ezer kötetet adtak könyvtárosaink olvasóink kezébe. Az olvasók által keresett szépirodalmi művek legnagyobb csoportja a világirodalom klasszikusainak irodalma, amely csaknem negyedet, továbbá a régi magyar irodalom csoportja, amely megközelítően ugyanilyen részét képviseli a szépirodalmi kölcsönzött anyagnak.

A kölcsönzött ismeretterjesztő művek csaknem háromnegyed milliónyi tömegében az ideológiai-politikai művek forgalma megközelítette a másfélszázazret, az ismeretterjesztő művek forgalmának nem egészen ötöd részét. E téren jelentékeny emelkedés történt az elmúlt év óta; a fenti százalékos növekedés azonban mégsem teljesen reális, mert 1959-ben — az országos adatgyűjtésnek megfelelően — a történelmi művek közül a politikai-ideológiai csoportba helyeztük át a 930, 943 szakokat, amelyek viszont 1958-ban még a régi helyükön voltak, s kiszámításukra adat híján nem volt lehetőség.

A műszaki irodalom iránti érdeklődés hálózatunkban a beszámoló évében sajnálatosan kevéssel növekedett, s ez százalékos arányának növekedésében nem is mutatkozik. A természettudományos művek kölcsönzése nem egészen 80 ezer kötet volt 1959-ben, ami 17 ezer kötetnyi, 26 százalékos emelkedést jelent ugyan, de amely még mindig elégtelen eredmény és amely a kölcsönzött művek arányában csupán egytized százalékos emelkedéssel jelentkezik. Könyvtárosaink fokozott feladata a következő időszakban a politikai irodalom jobb propagandájának biztosítása mellett a műszaki és természettudományos művek kölcsönzésének jelentős emelése is.

A beszámoló időszakának egyes negyedéveiben jelentkező kölcsönzési eredmények vagy hiányosságok megvizsgálása céljából közöljük az alábbi táblázatokat:

EGYES SZAKOK FORGALMA NEGYEDÉVENKÉNT (1959)

Szakcsoport:	I.	II.	III.	IV.
	negyedévben, abszolút számban			
a) Felnőtt irodalom	918 744	916 237	717 282	971 715
Ebből: szépirodalom	726 448	733 421	560 770	757 407
ismeretterj. irod.....	192 296	182 816	156 512	214 308
b) Szépirodalom	726 448	733 421	560 770	757 407
Ebből: új magy. irod.	161 499	166 673	129 035	175 762
szovjet irod.	47 481	47 772	36 474	50 317
c) Ismeretterjesztő irod.	192 296	182 816	156 512	214 308
Ebből: pol. id. ir.	32 811	33 803	26 138	40 641
műszaki irod.	17 073	16 197	12 041	18 146
term. tud. ir.	19 560	20 333	15 945	23 521
Ua. százalékos megoszlásban:				
a) Felnőtt irodalom	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből: szépirodalom	79,0	80,1	78,2	78,0
ismeretterj. irod.....	21,0	19,9	21,8	22,0
b) Szépirodalom	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből: új magy. ir.	22,3	22,7	23,0	23,2
szovjet ir.	6,5	6,5	6,5	6,6
c) Ismeretterjesztő irod.....	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből: pol. id. irod.	17,2	18,5	16,7	21,4
műszaki irod.	8,9	8,9	7,6	8,5
term. tud. irrod.....	10,2	11,1	10,2	11,0

A fenti adatok alapján megállapítható, hogy az ismeretterjesztő művek aránya negyedévről negyedévre javult —, egyedül a második negyedév kivételével, amikor visszaesés következett be.

A szépirodalmi művek között az új magyar irodalom iránti érdeklődés ugyancsak negyedévről-negyedévre emelkedett, ezzel szemben a szovjet könyvek forgalma egy színvonalon maradt, a negyedik negyedév minimális javulása kivételével.

Az ismeretterjesztő könyvek politikai ideológiai csoportjánál ugyancsak állandó emelkedés mutatkozik a nyári negyedév érthető csökkenése kivételével. A műszaki irodalom aránya csökkent valamit, nemcsak a nyári negyedévben, hanem még az év utolsó negyedében is. A természettudományi munkák forgalma hullámzó volt; ez figyelmeztet arra, hogy az e téren folytatandó propagandát állandóvá, folyamatossá kell tenni.

A SZERZEMÉNYEZETT ÉS KÖLCSÖNZÖTT KÖTETEK EGYBEVETÉSE

Csoport	1958		1959	
	szerzemé- nyezett	kölcsönzött	szerzemé- nyezett	kölcsönzött
	kötetek százalékos megoszlása			
Szépirodalom	51,9	64,3	48,1	63,5
Ismeretterjesztő irodalom	27,7	15,8	31,5	17,1
Gyermekirodalom	20,4	19,9	20,4	19,4
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0

Az összehasonlítás rámutat, hogy a szépirodalmi könyvek szerzeményezése elmarad a kölcsönzés aránya mögött, a gyermekirodalomé körülbelül azonos; az ismeretterjesztő művek vásárlása sokkal magasabb, mint amilyen azok keresettsége. Könyvtárunk feladata, hogy az ismeretterjesztő irodalom forgalmát növelje, s a kölcsönzésben mutatkozó arányát a szépirodalom arányának terhére emelje. Szerzeményezési politikánkban ennek támogatása jelentkezik.

Diafilmkölcsönzés

A diafilm-kölcsönzés feladata 1958-ban jelentkezett először hálózatunk munkájában. Ez évben azonban a kölcsönzés csak az év folyamán indult meg és könyvkölcsönzéssel amúgy is túlterhelt könyvtárosok számára újabb nehézségeket jelentett. Ezért az 1958-as dia-kölcsönzési eredmények minimálisak voltak. A beszámoló évében a diafilm-forgalom már jelentékenyen emelkedett, de mivel a kölcsönzésnek a könyvtárosok túlterhelésében jelentkező akadályai még mindig fennállnak, az eredmények még távolról sem kielégítők.

A hálózat diafilmmel kapcsolatos adatait az alábbiakban közöljük:

DIAFILM-ÁLLOMÁNY

	1958	1959
	száma	
Mese- és játékfilm	2 348	7 319
Ismeretterjesztő film	8 199	12 897
Összesen	10 547	20 216

A diafilm-állomány tehát a beszámoló évében kétszeresére emelkedett. E fejlődés során elsősorban keresett mese és játékfilmek száma megháromszorozódott, a kisebb forgalmú ismeretterjesztő filmek száma másfélszeresére nőtt. A filmállomány összetétele azonban még így is aránytalan, miután a mese és játékfilmek 1959-ben az összes filmeknek 36 százalékát, az ismeretterjesztő filmek pedig 64 százalékát képviselték.

Diakölcsönzésre 1958-ban — számított adatok szerint — 430 beiratkozott olvasónk volt, 1959-ben számuk annak ötszörösére, 2219-re emelkedett.

A diakölcsönzések száma 1958-ban 2858 volt, a következő évben pedig már 14 473, az előző évinek ugyancsak ötszöröse.

A kölcsönzött diafilmek számának emelkedése még az előbbieknél is magasabb, 8967-ről 56 210-re nőtt, ami több mint hatszoros gyarapodásnak felel meg. Amíg azonban a filmállomány 36 százaléka volt a mese- és játékfilm, addig a kölcsönzött filmek 77 százaléka volt az ebbe a kategóriába tartozó. Az ismeretterjesztő filmek állományának 64 százalékával szemben pedig 23 százalék volt a filmek forgalma.

Mindez rámutat a diafilmkölcsönzés jelenlegi nehézségeire. A kerületi könyvtárak osztálya az ismeretterjesztő filmek forgalmának növelése érdekében jegyzéket készített az egyes iskolatípusok tananyagának szemléltetésére alkalmas és a kötelező olvasmányok anyagával foglalkozó filmekről. A diafilm kölcsönzők többségét képviselő gyermekek azonban mégis elsősorban a szórakoztató filmeket keresik. A felsőbb szervektől kapott diafilmek ismeretterjesztő jellegű nagy többségét nem tudja ellensúlyozni a kölcsönződíjakból befolyt összegekért a könyvtárak részére vásárolt játékfilmek száma.

Az ismeretterjesztő filmek kölcsönzésének növelését csupán az biztosítaná, ha a könyvtárosoknak a könyvkölcsönzés mellett több idejük lenne a diafilmek megfelelő ajánlására, vagyis ha állandóan meglévő könyvtárosi személyzeti problémáink megoldódnának.

Propaganda-munka

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata jelentékeny propagandamunkát folytatott a beszámoló évében is. Ez időszakban kerületi könyvtárak propagandájának előterében is jelentékeny mértékben politikai feladatok álltak, amilyen a Tanácsköztársaság 40 éves évfordulójának, a Párt VII. kongresszusának, egyes munkásmozgalmi ünnepek — április 4, május 1, augusztus 20, november 7 — könyvtári eszközökkel való megünneplése. Ezek mellett természetesen a könyvpropagandát és az olvasószervezést célzó egyéb rendezvények sorát is szervezték.

AZ ELŐADÁSOK ÉS KIÁLLÍTÁSOK SZÁMSZERŰ ALAKULÁSA

Év, negyedév	Kiáll. száma	Előadások	
		száma	látog. sz.
1959. I.	417	246	16 023
II.	442	206	10 874
III.	215	62	3 152
IV.	322	238	12 500
1959. összesen	1396	752	42 549
1958. összesen	1355	507	34 358

Ez adatok szerint a kiállítások száma lényegében változatlan maradt a beszámoló évét megelőző időszakhoz képest. Az előadások száma azonban 50 százalékkal, ezek látogatottsága pedig 24 százalékkal nőtt.

A nagyobb kiállítások tárgya és címe a következő volt: Budapest felszabadulására, a Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulójára, A szovjet filmhét, Április negyedike, Május elseje, A VII. pártkongresszus tiszteletére stb. Ezek nagyrésztéhez a központi propaganda-osztály nyújtott anyagot, illetve a kiállítási anyag egy részét biztosította; a kerületi könyvtárak dolgozóinak ügyessége, rátermettsége biztosította azonban a kiállítás megfelelő formáját, sikerét. Több kerületi könyvtárban a tanácsköztársasági évfordulóra 48 db kasírozott korabeli plakát fakszimiléjét, 5 db eredeti korabeli aprónyomtatványt helyeztek el részben a könyvtár falára, részben tárlókban; az olvasók nagy érdeklődése kísérte e kiállítást. Más könyvtárak nagyobb könyvkiállítást rendeztek a Tanácsköztársasággal kapcsolatos könyvekből; a felkasírozott plakátokat a falakon, a tanácsköztársasági röplapokat az olvasóasztalokon helyezték el. Ez az elrendezés is igen sikeres volt. Hasonlóképpen helyi ötletekkel és a központ által nyújtott támogatással rendeztek más politikai jellegű stb. nagyobb kiállításokat is.

A nagyobb könyvtárakban a beszámoló évében a felnőttek számára rendezett kiállítások témái a következők voltak: Ady Endre halálának évfordulójára, Budapest felszabadulása, A magyar-szovjet barátság hónapjára, A szovjet könyv ünnepi hetére, Tanácsköztársasági kiállítás, Április negyedike, Lenin kiállítás, Május elseje, A könyvhét könyvei, A Békevilágtanács 10 éves évfordulójára, a VIT tiszteletére, A nevelésről, A világirodalom klasszikus műveiből, November 7, Antiklerikális irodalomról, Pártkongresszusi kiállítás, A nemzetközi nőnapra, Táncsics Mihály születésének 100-ik évfordulójára, Anyák napja, Természettudományos anyagot népszerűsítő kiállítás, Nemzetközi gyermeknap, A technikai könyvek népszerűsítésére szolgáló kiállítás, űrhajózási kiállítás, Marx emlékkiállítás, Darwin kiállítás, Hruscsov Amerikában című kiállítás stb. A kiállításoknak a helyi adottságok és igények figyelembevételével tehát igen széles skáláját használhatják és használják is a kerületi könyvtárak könyveik népszerűsítéséhez.

Ifjúsági kiállítások témái: Könyvvédelmi kiállítás, Ismerd meg hazánk szép tájait, A Tanácsköztársaságról, Augusztus 20, Szeptember 1 (iskolakezds), Benedek Elek születésének évfordulójára, Sport és egészség, Az ifjúsági ismeretterjesztő könyvek, új ifjúsági szerzemények.

Kiemelkedő jelentőségű a kiállítások sorában mindegyik kerületi könyvtárban a pártkongresszus tiszteletére megrendezett gyermekrajz-kiállítás, amely a gyermekek, szülők és pedagógusok tízezreit mozgósította.

Egyes könyvtárakban a kiállításokkal kapcsolatos témájú könyveket figyelőlapokkal látták el, hogy ellenőrizhessék a kiállítások és az egyidejű ajánlások propagandaeredményeit. Ennek alapján a könyvtárak általában megállapították, hogy a kiállítások fellendítő hatással vannak a témájukba tartozó könyvek olvasására.

Hasonlóképpen sokoldalú és színes-témájú előadások sora alkotja a kerületi könyvtárak propaganda-programjának további anyagát. Az előadások rendezése — ahogy a kiállításoké is — gyakran a kerületi tanáccsal, KISz-szel, a könyvtár körzetébe tartozó iskolákkal stb. karöltve történik. A peremkerületek előadásai és kiállításai számára ez jelentékeny helyi kultúrszerepet biztosít. A rendezvények a nagyobb munkásmozgalmi ünnepek, megemlékezések stb. alkalmával gyakran kiegészítik, illetve támogatják az egyidejűleg folyó és azonos témájú kiállításokat. Így például a Tanácsköztársaság 40 éves évfordulójára rendezett megemlékezés gyakran kiállítások és előadások, ankétok párhuzamos rendezéséből állott. Egyik könyvtár (12 sz.) Várnai Zseni közreműködésével, íróolvasó találkozót rendezett, az ifjúságnak pedig előadást tartott Pataki Istvánnak, az illegális mozgalom hősének öccse, Pataki László. Másik könyvtár (3 sz.) ugyancsak a Tanácsköztársaság évfordulójára Safrankó Emánuel részvételével veterán találkozót tartott.

A 18. sz. könyvtár „Tollal a Magyar Tanácsköztársaságért” címmel rendezett előadást a felnőtteknek és „Latinka ballada” címen tartott diavetítéssel egybekötött ifjúsági rendezvényt. A 21. sz. könyvtár a tanácsköztársasági plakátkiállítást a környék iskoláiban vándoroltatta. A 42. sz. könyvtár az ifjúság házában egy kortárs — Meringer Rezsóné — bevonásával élménybeszámolót rendezett a Tanácsköztársaságról. A 27. sz. könyvtárban Kelen Jolán tartott előadást a „Tanácsköztársaság a gyermekekért” címen.

A Tanácsköztársaság megünneplésére rendezett ezen előadások változatossága csak példa a könyvtárakban rendezett előadások sokoldalúságára. Minden kerületi könyvtárban megrendezték a Tanácsköztársaság emlékére indított szavalóversenyt, amely a fiatalok és a felnőttek körében jelentős sikerrel járt. Ezenkívül ilyen típusú előadások soroza tát rendezték: Az MSZMP hónap tiszteletére Csertői Oszkár Gorkij „Az anya” című művéből tartott előadás, vidám fejtörő a magyar-szovjet barátság jegyében, Lenin októbere című előadás, a pártkongresszus tiszteletére (3. sz. könyvtár), Dupla vagy semmi irodalmi rejtvényfejtörő az általános iskolások felső tagozata számára, „Hogyan születnek, élnek és halnak meg az istenek?” című előadás Zsurzs Á. egyetemi tanár előadásában (12. sz. könyvtár), ankét Dosztojevszkij „Félkegyelmű” című regényéről és az ebből készült filmről, Barabás Tibor vezetésével, ünnepi könyvhét alkalmából Balázs Anna előadása „Író és élmény” címmel (28. sz. könyvtár). A Cseh Kultúra munkatársai keskenyfilm-vetítést tartottak gyermekeknek, a nőtanáccsal közös előadás „A szerelem költészete József Attilától Radnótiig” címmel (5 sz. könyvtár) stb. Könyvtáraink ezenkívül a mesedélutánok és diavetítések tömegeit bonyolították le a gyermekek számára.

E rendezvények mellett, amelyek célja lényegében a könyvpropaganda, vagyis egyes könyvtípusok nagyobb olvasottságának biztosítása, a könyvtárak egész sorában — ahol még az olvasók száma a könyvtár könyvállományához és dolgozóihoz képest nem túl-méretezett — olvasószervezést is folytatnak könyvtárosaink. Ilyenek a könyvtárhoz közeli mozikban vetített diahirdetések, utcai és kapuk alatt elhelyezett plakátokon a könyvtár helyének és nyitvatartási idejének publikálása, az elmaradt olvasók körlevelekkel, vagy személyes felkeresés révén való visszahívása. Még nagyobb jelentőségű az olvasópropaganda a gyermekolvasók körében. Ennek érdekében könyvtárosaink gyakran meglátogatják a közeli iskolákat, kapcsolatot biztosítanak a pedagógusokkal, felkeresik az osztályfőnöki órákat, beszámolva a könyvtár használatának módjairól, könyvkiállításokat szerveznek a könyvtárban. Az olvasótoborzás formái épp oly sokoldalúak, mint a könyvpropaganda előbb ismertetett módjai.

Az előadásokon megjelent látogatók számának növekedése és a propagált könyvek forgalmának emelkedése egyaránt azt mutatják, hogy a kerületi könyvtárak propaganda-munkájának fokozódó jelentősége van.

III.

A KÖNYVTÁR GAZDASÁGI SZERVEI

Gazdasági osztály

A gazdasági osztály — feladatának megfelelően — évről évre elkészíti a könyvtár gazdasági eredményeiről szóló zárszámadást. E beszámolóban tehát csupán érintjük a gazdasági osztály sokrétű munkáját.

A KÖNYVTÁRI KÖLTSÉGVETÉS FŐBB TÉTELEI

Tételek	1958	1959	1958	1959
	Összeg Ft-ban ¹		százalékban	
Éves költségelőirányzat összesen	11 037 360	13 592 678	100,0	100,0
Személyi kiadások	6 047 290	6 306 062	54,9	46,4
Dologi kiadások	4 990 070	7 286 616	45,2	53,6
Ebből: könyvbeszerzés	1 833 577	2 454 214*	16,6	18,1
könyvkötés (külső)	540 001	852 549	4,9	6,3
saját kiadvány	180 700	93 308	1,6	0,7
szakmai nyomtatv.	74 590	80 626	0,7	0,6
szakmai felszerelés, berendezés	226 630	820 938	2,1	6,1
felújítás	250 000	775 238	2,3	5,7
egyéb dologi kiadás	2 111 202	2 209 746	17,0	16,3
Index Összes kiadás	100,0	123,0	—	—
Személyi kiadás	100,0	105,1	—	—
Könyvbeszerzés	100,0	134,0	—	—

¹ A Népművelési Osztály által engedélyezett módosítással.

* Ebből központ számára 605 587 Ft, hálózat számára 1 848 624 Ft.

A költségvetés összege a beszámoló évében 23 százalékkal emelkedett a korábbi évvel szemben, ami — figyelembe véve az 1958-ban bekövetkezett 30 százalékos emelkedést — a könyvtár rendelkezésére álló összegek gyors növekedését jelenti, bizonyítva kormányunk és közvetlen felsőbb szerveink támogatását könyvtárunk tevékenysége számára. Ez összegből a személyi kiadások 5 százalékos, a dologi kiadások viszont 46 százalékos emelkedést mutatnak. A személyi kiadások a költségelőirányzatnak 46 százaléka, a dologi kiadások pedig 54 százaléka rúgnak.

A dologi kiadások sorában kultúrpolitikai szempontból legjelentősebb a könyvbeszerzésre fordítható pénzkeretek fejlődése. Ez a beszámoló évében csaknem két és félmillió forintra, a korábbi évvel szemben 34 százalékosan emelkedett. A felújítás pénzkerete több mint háromszorosára, a szakmai felszerelések, berendezésekre fordítható összegek csaknem négyszeresükre emelkedtek.

A könyvtár technikai berendezései. A könyvtár technikai felszerelése a beszámoló évében egy Rominor típusú rotaprint sokszorosítógéppel, több írógéppel, padlókeféző és porzívógéppel gyarapodott. A rotaprint sokszorosító gép igen nagy jelentőségű a könyvtár nagyszámú nyomtatványainak, bibliográfiáinak és egyéb kiadványainak elkészítése szempontjából. A kerületi könyvtárak propagandamunkája szempontjából igen hasznos a folyó évben beszerzett nagyszámú dia-vetítőgép. Mindez azonban messze elmarad a könyvtár technikai igényei mögött — például mikrofelvevők, leolvasók stb. — amelyek hiánya egy modern könyvtárban szinte elképzelhetetlen.

TECHNIKAI FELSZERELÉSEK

Megnevezés	1958	1959	1958	1959
	központban		hálózatban	
	darab			
Vetítőgép	1	1	—	—
Epidiascop	1	1	—	—
Dia-vetítő	1	1	3	24
Magnetofon	2	3	—	—
Rádió	3	3	2	—
Televízió	1	1	1	—
Ormig-sokszorosítógép	1	1	—	—
Stencil-sokszorosítógép	1	1	—	—
Rominor rotaprint soksz. gép	—	1	—	—
Írógép	33	37	36	40
Padlókefélógép	3	7	12	19
Porszívó	1	3	5	5
Hangerősítő berendezés	1	1	—	—
Számológép	2	4	—	—

A fentiekén kívül néhány új felszerelési tárgyat kapott a könyvtár fotolaboratóriuma és könyvkötőműhelye is.

A KÖNYVTÁR BEVÉTELEI

	1958	1959
Könyvtárhasználati díj ...	196 844	225 547
Késedelmi díj	269 413	300 194
Együtt	466 257	525 741
MÉH-nek történő eladás ..	3 167	3 163
Fotóból	3 599	3 839
Bírói bevételek	5 092	4 027
Bibliográfiai bevételek	6 837	12 651
Olvasófüzet eladásából	2 495	10 117
Egyéb bevételek	13	28 789
Együtt	21 204	62 586
Összesen	487 461	588 327

A könyvtárhasználati és késedelmi díjak összege együttesen 89 százalékát képviselik a könyvtár összes bevételeinek. Az egyéb bevételekből kétszeresre emelkedett a bibliográfiai kiadványok eladásából származó bevétel és négyszeresére az olvasófüzetek eladásából befolyó összegek.

A könyvtár költségvetési kiadásainál *egy olvasóra jutó összeg* 1959-ben 96,20 Ft, az egy olvasóra jutó bevétel (könyvhasználati, késedelmi díj stb.) összesen 4,18 Ft-ot tesz ki, vagyis 94 Ft tiszta kiadás jut egy-egy olvasóra.

KÉSEDELMI DÍJ FIZETÉS

Év	Késedelmi díj fizetők száma	Összes késedelmi díj Ft	Egy késedelmeskedőre jutó átl. Ft
a) Központ			
1958	1 331	7 689	5,76
1959	2 353	11 542	4,90
b) Hálózat			
1958	57 910	261 724	4,52
1959	72 591	288 271	3,97

A késedelmi díjat fizető olvasók számának növekedése a késedelmeskedők gyorsabb felszólításával és a díjak következetesebb beinkasszálásával függ össze; jellemző azonban az, hogy a késedelmeskedők számának növekedését sokkal kisebb mértékben követi a kifizetett összegek emelkedése — vagyis az egy késedelmeskedőre jutó díjak jelentősen csökkentek — ami azzal függ össze, hogy a gyorsabb felszólítás következtében a késedelmi idő megrövidül.

PERLÉSI EREDMÉNYEK (1959)

	Esetek száma	Könyvek száma	Ft érték
Perfelszólításra rendezve	4 630	10 010	315 300
Perléssel rendezve	2 817	6 346	254 499
Összesen rendezve 1959	7 447	16 356	569 799
Összesen rendezve 1958	7 850	18 780	424 745

A megrövidített peres eljárás alkalmazása következtében könyvtárunk a beszámoló időszakában csaknem 7500 olvasótól 570 000 Ft értéket, vagy részben megfelelő számú kötetet szerzett vissza az elvesztett kötetek ellenértékeképpen. Ez a beszámoló időszakában érték szempontjából 34 százalékos emelkedést jelent.

A perléseket — az első felszólítók kivételével — a könyvtárak egy részénél teljesen, más részénél pedig részben központilag végezzük.

Könyvkötészet

A beszámoló időszakában a könyvtár számára végzett könyvkötészeti munkákat az alábbi számok tükrözik:

A HÁZI KÖNYVKÖTÉSZET FŐBB MUNKÁI (DB)

	1958				1959		
	Közp.	Ped. k.	Hálóz.	Össz.	Közp.	Hálóz.	Összesen
Új kötés	705	48	34	787	690	417	1 107
Karton kötés	2 024	3	—	2 027	4 741	32	4 773
Javítás	748	105	19 981	20 834	682	19 049	19 731
Aranyozás	53 726	130	660	54 516	45 800	—	45 800
Táskakész.	10 870	—	36 780	47 650	8 650	32 800	41 450
Táskázás	7 444	12 000	2 284	21 728	10 507	852	11 359
Kölcs. tas. készítés	—	—	35 650	35 650	—	42 200	42 200

A fenti táblázat adatai a házikötészet munkáinak csak egy — bár legfontosabb-részét foglalják magukba. Az új és kartonkötés, továbbá a javítások száma együttesen meghaladják a korábbi év megfelelő adatait. A belső áthelyezések csökkenése jelentkezik az arányos mennyiségének visszaesésében. A kartonkötések számának jelentős emelkedése a bibliográfiai kiadványok számának növekedése következtében több mint kétszeresére emelkedett.

A könyvkötészet a kiállítások dekorációinak, kasírozási munkáinak elvégzésére 516 munkaórát fordított az 1575 egyéb munkával eltöltött munkaórából. E munkák megnövekedése miatt csökkentek a javítás-újrakötés darab számai. A kiállítások munkaigényének megnövekedése miatt további 543 munkaórát különmunkában végeztek könyvkötőink.

A fiókhálózat által újrakötésre beküldött 21 168 db könyvből a könyvkötészet 2305 db-ot könyvtári selejtnek minősített, vagyis újrakötésre már nem alkalmas selejtes példányok.

KÜLSŐ KÖTÉSZETRE ADOTT MUNKÁK (DB)

	1958				1959		
	Közp.	Ped. k.	Hálóz.	Össz.	Közp.	Hálóz.	Összesen
Új kötés	1 498	168	—	1 666	1 170	30	1 200
Javítás	—	—	14 306	14 306	—	30 769	30 769
Együtt	1 498	168	14 306	15 972	1 170	30 799	31 969

A külső könyvkötésre kiadott kötetek száma megkétszereződött a beszámoló évében. E növekedésben visszatükröződik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi és hálózati könyvállományának fokozott védelmére való törekvés. A növekedés ellenére is azonban még mindig gyorsabban növekszenek a kötésre váró könyvek, mint ahogy a kötések száma emelkedik.

A fentiek alapján a könyvtár számára végzett összes — házi és külső kötésekben készített — könyvkötések száma

1958-ban 39 620 kötet

1959-ben 57 580 kötet volt, vagyis a beszámoló évében 46 százalékkal magasabb, mint a korábbi esztendőben.

IV.

A KÖNYVTÁR SZERVEZETI ÉS SZEMÉLYI ÜGYEI

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szervezetében és személyi létszámában a beszámoló évében jelentékeny változás nem következett be.

A KÖNYVTÁR KÖZPONTI OSZTÁLYAI

	1958	1959	Vezetők:
	létszám XII. 31-én		
Igazgatóság	8	7	Révész Ferenc h. Tyroler Gyula
Feldolgozó osztály	18	18	Dr. Szász Károly
Nyilvános szolgálat	21	22	Marót Miklós
Különyűjt. osztálya	13	13	Dr. Zoltán József
Tájékozt. és kult. oszt.	7	6	Pataki Ferenc
Bibliográfiai osztály	7	5	Tiszay Andor
Ker. könyvtárak osztálya	9	11	Dr. Szelestey Gyuláné
Gazdasági osztály	29	29	Egeresi Zoltán
Házi kötészet	18	18	Svientek Sándor
Együtt	130	129	

A könyvtár központjának fenti számszerű adataiban ugyancsak jelentéktelenek a változások.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR DOLGOZÓINAK MUNKAKÖRI
BESOROLÁSA 1959. DECEMBER 31-ÉN

Kulcs- szám	Munkakör	Központ	Kerületi könyv- tárak	Összesen	
				1959	1958
701	Igazgató	1	—	1	1
702	Igazgató h.	1	—	1	1
703	Gazdasági vezető	1	—	1	1
706	Tud. osztályvezető	5	—	5	7
707	Tud. csoportvezető	4	—	4	5
708	Tud. főmunkatárs, ker. kvt. vezető	33	41	74	74
710	Tud. munkatárs, könyv- táros	24	57	81	87
711	Gyakornok	—	—	—	1
712	Tud. techn. munkaerő ...	1	—	1	—
713	Segédkönyvtáros	1	41	42	35
715	Közgyűjt. munkaerő	8	36	44	45
716	Adm. vezető	1	—	1	—
717	Adm. ügyintéző I.	3	—	3	4
718	Adm. ügyintéző II.	5	—	5	4
719	Adminisztrátor	4	—	4	4
721	Műszaki II.	9	—	9	10
722	Műszaki III.	11	—	11	9
723	Kisegítő	3	—	3	3
724	Kisegítő II.	14	—	14	14
	Összesen	129	175	304	305

A fenti számok szerint is a központban és hálózatban dolgozók aránya nem változott. Az egyes munkaköri kategóriáknál sem volt jelentékeny eltérés.

Könyvtárosaink a hálózatban a növekvő forgalom következtében *mindinkább igénybe vannak véve*. Amíg 1958-ban egy hálózati könyvtárosra 8950 kölcsönzés esett, addig a beszámoló évében 10 100 volt a kiszolgált kölcsönzők száma. Ez 16 százalékos munkanövekedést jelent a már korábban is túlterhelt hálózati könyvtárosok számára. Mint már korábban írtuk, a pénzügyminisztérium e nehézségek figyelembevételével és felsőbb hatóságaink támogatása mellett 15 fél munkaidős könyvtáros beállítását engedélyezte. Ez a segítség csupán a leg súlyosabb nehézségeinket csökkentette és nem tette lehetővé, hogy könyvtárosaink az olvasókkal való egyéni foglalkozást megjavítsák, sőt — a folyó évben bekövetkezett újabb forgalomnövekedés következtében azt sem tette lehetővé, hogy a foglalkozás korábbi színvonalát tartani tudják. A fenti számok értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a könyvtár látogatottsága igen egyenlőtlenül oszlik meg a kölcsönzési időben. A forgalom nagyobb része a téli hónapokra esik, és főleg a kölcsönzési nap végére az esti órákra, amikor az olvasók a munkából jönnek. Ez órákban a kölcsönzők tömeges jelentkezése miatt a könyvtárosok a könyvek átvételével és kiadásával járó adminisztratív munkákon túl alig képesek az olvasókra egy-két pernyi időt fordítani. Holott a könyvtáros nevelő munkájának éppen az egyéni foglalkozás lenne a biztosítéka. A kerületi könyvtárakban folyó könyvtárosi munka megjavításának előfeltétele tehát a könyvtári személyi állománynak növelése. Ha azonban ez nem történik legalább a könyvtári forgalom növekedése arányában, akkor könyvtárosaink még a jelenlegi színvonalat sem tudják biztosítani.

A KÖNYVTÁR 1959-BEN KITÜNTETÉSBEN RÉSZESÜLT MUNKA-
TÁRSAI:

Tanácsköztársasági Emlékérmeket kaptak: Krudy Gyula, Ligeti Lajos, Tiszay Andor, (központi dolgozók).

Szocialista Kultúráért jelvényt kaptak:

Bognár Jánosné (23. sz. könyvtár)
Kertész Pál (központ.)

Oktatás, továbbképzés. Az oktatás munkáját a kerületi könyvtárak osztálya végzi. A beszámoló évében a könyvtárosok kötelező oktatását kiterjesztettük a természettudomány mellett a marxizmus—leninizmus kérdései és a marxista—leninista irodalom-esztétika területére is.

AZ 1959 ÉVI SZAKOKTATÁS:

A tanfolyamok, előadássorozatok megnevezése	Az év folyamán befejezett tanfolyamok		Az év utolsó napján folyamatban levő tanfolyamok	
	száma	hallg. sz.	száma	hallg. sz.
Természettud. tanfolyam	1	45	1	72
Marxizmus—leninizmus kérdései tanfolyam	—	—	1	38
Marxista—leninista irodalomesztétika tanfolyam	—	—	1	57
Ker. raktárkezelői tanfolyam	1	36	—	—
Ált. műveltségi tanfolyam	1	182	1	186
Nyelvtanfolyamok:				
Orosz haladó	—	—	1	5
Német kezdő	1	14	1	10
közép	1	10	1	16
haladó	1	9	—	—
Francia kezdő	—	—	1	11
közép	1	10	—	—
haladó	—	—	1	5
Angol kezdő	—	—	1	4
közép	1	14	2	18
haladó	1	8	1	4
Nyelvtanfolyamok együtt	6	65	9	73
Összes tanfolyamok	9	328	13	426

A fenti számok szerint mind az ismeretterjesztő és politikai oktatás, mind pedig a nyelvoktatás területén jelentős emelkedés következett be az 1959/60. évi szakoktatási évadban.

Az oktatás további eredményei: Megindult a kétéves középfokú *könyvtárosképző levelező tanfolyam* 41 hallgatóval. Az OSZK szakozó tanfolyamán résztvevő három könyvtáros az oktatási évad anyagát eredménnyel befejezte.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba, mint a minisztériumi rendelet értelmében kijelölt *tankönyvtárba* a beszámoló évében 4 könyvtárostanulót vettünk fel. A könyvtárostanulók felvételét 3 tagú bizottság végezte politikai és kulturális szempontok figyelembevételével. A könyvtárostanulók szakmai fejlődésének irányítását a központi könyvtárosok közül kijelölt isnstruktor végzi.

A beszámoló évében a könyvtár dolgozói tanulmányi kirándulásokon vettek részt: a nagytétényi múzeumban, a Múcsarnokban, a budapesti ipari vásáron, a Révai nyomdában, a diósgyőri papírgyárban, az atomkutató fizikai intézetben voltak. Tanulmányutat szervezett az osztály a békéscsabai megyei könyvtárba, az olvasószolgálati munka vizsgálatára.

A következő szakmai viták folytak a beszámoló évében:

a Könyvtári Híradó értékelése,
a Tanácsközársaság 40 éves évfordulójának megünneplése,
a szabadpolcrendszerű kölcsönzés néhány problémája,
a gyermekolvasók létszámhullámzásának okai,
irodalmi fejtörő az MSZBT és a Tanácsközársaság évfordulójának megünneplésére
(módszertani bevezetővel és hospitálással egybekötött foglalkozás a gyermek-
könyvtárosok részére),
az olvasószervezésről (13 érdekelt könyvtár részvételével),
a kétéves továbbképzés célkitűzései és módszerei,
a dia-kölcsönzés tapasztalatai,
a könyvtár és az iskola; szeptemberi tennivalók,
serdülő fiatalokkal való csoportos foglalkozás a könyvtárakban,
a lengyel tanulmányút könyvtári tapasztalatai,
az olvasók lemorzsolódása,
az olvasószervezés módszerei,
a József Attila olvasómozgalom könyvtári feladatai,
a sajtó felhasználása az FSZEK kerületi könyvtárakban,
a naptári éves tagnyilvántartás.

*

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1958-as és 1959-es évi jelentései rámutatnak arra a jelentős változásra, amely a könyvtár tevékenységében ez évek folyamán bekövetkezett. A könyvtár a propaganda mind szélesebbkörű eszközeivel állott a szocializmus építése nagy ügyének szolgálatába és a maga sajátos eszközeivel támogatta a párt-, állami és tömegszervezeteinket feladataik megvalósításában. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1960-as évi terve e feladatok továbbfejlesztését célozza. A könyvtár 1960-ra tervezett tovább növekedő forgalma biztosítja propagandamunkánk fokozódó eredményeit.

RÉVÉSZ FERENC
igazgató

HALOTTAINK

ENYVVÁRI JENŐ, a könyvtár volt igazgatója, született 1884-ben, elhunyt 1959-ben. A könyvtár szolgálatába 1905-ben lépett, igazgatóvá 1927-ben nevezték ki, 1945-ben nyugdíjazták. Polgári filozófus volt. Munkásságának érdeme, hogy könyvtárunkban a Horthy-fasizmus alatt, bár utasították a kommunista-jellegű könyvek megsemmisítésére, ezeket a könyveket csak kiemeltette a raktárból és külön őriztette, így megmentette azokat az utókor számára. Fontosabb művei: Filozófiai szótár. Bp. 1918. Franklin kiad. 173 p. — A Bolzánó-féle logika kérdéséhez. Bp. 1910. Hornyánszky nyomda. 16 p. — Adalék az ideatio phaenomenológiájához. Bp. 1911. Hornyánszky nyomda 20 p. Szerkesztője volt a Magyar filozófiai bibliográfiának.

SÁRVÁRY DEZSŐ, könyvtári felügyelő, született 1892-ben, elhunyt 1959-ben. A könyvtár szolgálatába 1911-ben lépett, 1946-ban nyugdíjazták. A könyvtár tudományos munkatársa volt. Fontosabb művei: Francia útleírások Budáról és Pestről (1838—1884). Bp. 1940. Fővárosi Könyvtár kiad. 34 p. — A könyvkereskedelem története. Bp. 1945. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiad. 18 p. — Dékány András és Sárváry Dezső: Mosolygó történelem. Bp. 1941. Renaissance Kk. 160 p.

(T. A.)

A FELÜLVIZSGÁLATRÓL

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár általában — és ezen belül a kerületi közművelődési könyvtárhálózat különösen — az elmúlt tíz esztendő alatt hatalmas fejlődésen ment át. Több a kerületi könyvtár, sokszorosára növekedett a könyvállomány, valamint az olvasók száma. Bármily nagy azonban a fejlődés, könyvtárunk még mindig sok nehézséggel küzd, állapotunk sok tekintetben elmaradtnak mondható. Még mindig kevés a könyvtár, a központban és kerületi könyvtárak számottevő részében megfelelő helyiségek hiánya nehezíti a munkát, forgalmunkhoz mérten kevés a könyvtárosok száma, elavult, korszerűtlen a felszerelésünk, és ami mindebből következik: a főváros lakosságához viszonyítva keveselhetjük olvasóink számát is.

Súlyos problémáinkat csakis felettes hatóságaink megértő segítségével tudjuk megoldani. Hisszük, hogy a Fővárosi Tanács Végrehajtóbizottsága a könyvtárat a legfontosabb művelődési intézmények közé sorolja és ennek megfelelően gondoskodik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és hálózata fejlesztéséről, eddigi hiányosságainak megszüntetéséről. Ennek a szemléletnek már eddig is gyakran tapasztaltuk jelét, és ennek jegyében, a segítő szándék jegyében történt az a módszertani vizsgálat, melyet a Fővárosi Tanács V. B. 1958 szeptember-októberében szervezett könyvtárunk központjában és a kerületi könyvtárakban. A vizsgálat alapvető célkitűzése a könyvtár helyzetének feltárása, a jelenlegi helyzet esetleges gátló nehézségeinek, valamint a továbbfejlesztés irányának megmutatása, a továbbfejlesztés lehetőségeinek körvonalazása volt. A Fővárosi Tanács V. B. a tapasztalatról részletes referátumot kívánt kapni, ami rövidített összefoglalásában tanácsul élé kerül.

A Fővárosi Tanács V. B. külön szakbizottságot kért fel e módszertani vizsgálat lefoly-

tatására, melynek tagjai voltak: dr. Kovács Máté egyetemi tanár az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének vezetője, Ecsedi Sándorné a Fővárosi Tanács V. B. Népművelési Osztályának főelőadója, Meszlényi Gézáné, a Fővárosi Tanács V. B. Népművelési Osztályának előadója, Hámori Béla, az Országos Széchenyi Könyvtár főosztályvezetője, Szentgyörgyi Mária a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának osztályvezetője, Miszty László a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának vezetője, Rózsa György a M. T. A. Közgazdaságtudományi Intézet könyvtárának vezetője, Szentmihályi János az Egyetemi Könyvtár csoportvezetője, Rác Aranka az Országos Széchenyi Könyvtár Módszertani osztályának munkatársa, Páldy Róbert a Veszprémi Megyei Könyvtár vezetője, Mihályi Imre a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári osztályának csoportvezetője. A bizottság munkájában támaszkodott a Budapesti Pártbizottságnak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár helyzetéről és fejlesztéséről 1958 szeptember 20-án tett megállapításaira és határozataira, valamint a könyvtár munkájának 1951-ben és 1954-ben történt vizsgálati anyagára.

A bizottság könyvtárunk helyzetét és működését vizsgálva és azt korábbi évekkel összevetve, nagyfokú fejlődést állapít meg. Ez a fejlődés a számszerű eredményeken túl minőségi eredményekben is mutatkozik. Helyesnek ismerete el a bizottság, ahogyan a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár feladatkörét tisztáztuk (mint főfeladat a közművelődési könyvtári feladatok, ehhez szorosan kapcsolva a budapesti helyismereti, várostörténeti, urbanisztikai, valamint a társadalomtudományi országos szakkönyvtári feladatokat.) Eredményeink között említi a bizottság, hogy sikerült a Fővárosi Közművelődési Könyvtárhálózat szervezését és működését egységesen kialakítani, s oly módon működ-

tetni, hogy a munka tartalma és módszerei következetesen a szocialista társadalomépítést szolgálták.

A bizottság tagjai az egyes munkaterületek részletes vizsgálata közben igen jó tapasztalatokat szereztek, úgy találták, hogy dolgozóink helyes célkitűzések érdekében, jól munkálkodnak, bár munkájukat sokszor elavult eszközökkel rossz körülmények között végzik.

Néhány bíráló észrevétel is hangzott el, melyet könyvtári dolgozóink egy-két esetben már a vizsgálat során magukévá tettek, más esetben azonnal, vagy a jegyzőkönyv osztályonkénti ismertetésekor vitába szálltak és igyekeztek az addigi gyakorlatot megvédeni.

A felmerült és tisztázandó, illetve megoldandó kérdések közül néhány példa: A bizottság tagjai nem látták szükségesnek a decimális rendszerű katalógusok mellett általános tárgyszókatalógus készítését, — helyesnek és szükségesnek tartották a már elkedett marxista analitikus tárgyszavas katalógusunk készítésének folytatását és szükség szerint meghatározott témakörök reference-katotékszerű feltárását.

Bibliográfiai munkásságunkkal kapcsolatban helyesnek tartaná a bizottság, ha az eddigénél jobban szem előtt tartva a Szabó Ervin Könyvtár feladat körét, mint társadalomtudományi alapkönyvtár tervbe vennénk tudományos bibliográfiák készítését is. A könyvtár közművelődési funkciójából eredő szépirodalmi irányzatú bibliográfiák mellett a sokoldalú műveltség fejlesztését célzó bibliográfiákat (természet-tudomány, művészet, népszerű formájú társadalom-tudomány, stb. készítenénk.)

A bizottság elvégzendő feladataink közé sorolja a bibliográfia elvi kérdéseinek, szerkesztési módszereinek tisztázását.

A könyvtár szervezeti felépítését általában a könyvtár feladataihoz alkalmazkodónak és megfelelőnek értékelte a bizottság, két osztály — illetve csoport tevékenységében azonban átfedéseket észleltek, éppen ezért a Kulturális és Propaganda osztály, valamint a Titkársági Csoport átszervezését javasolták.

A megoldandó problémák között szerepel a kerületi könyvtárak olvasóival való foglalkozás

minőségi megjavítása. Különösen a nagyobb kerületi könyvtáraknál találták, hogy az ott dolgozó könyvtárosok munkája úgyszólván a kölcsönzés technikai lebonyolítására egyszerűsödik.

Ezekben a kérdéseken túl a bizottság jegyzőkönyvében sok olyan problémát vet fel, melyeket csak felsőbb szerveink hathatós támogatásával oldhatunk meg.

A megoldandó feladatok között talán első helyen áll könyvtárunk raktározási helyzete. Itt már évek óta olyanfokú helyszűke van, hogy az állomány védelme forog veszélyben. A korszerű olvasószolgálat érdekében egy helység kellene a könyvtár katalógusai számára. Helyhiány gátolja a mai igényeknek megfelelő olvasótermek, kutatószobák létesítését. Végül a munkahelyek zsúfoltságát említi a jelentés. Ezen a helyzeten csak a már kiuntalt Reviczki u. 3. sz. épület mielőbbi birtokbavételével lehet segíteni.

Elhelyezés és raktározás szempontjából kerületi könyvtáraink nagy része sincs jobb helyzetben. Nem kedvezőbb a kép a könyvtár gépi felszerelését illetően sem. Írógépek, mikro felvevő és leolvasók, korszerű sokszorosító gép, rádió, televízió, lemezjátszók beszerzését tartaná szükségesnek a bizottság, a központ illetve a kerületi könyvtárak részére.

A bizottság helyesnek és fontosnak találta tervünket, mely a külső, főleg a hegyvidéki, szétszórt települések könyvtári ellátására bibliobuszt javasol. Kívánatosnak találta, hogy minden kerületi könyvtár külön foglalkozzék a gyermekekkel, és sürgős feladatnak tartja egy nagy, mintaszerűen felszerelt gyermekkönyvtár létrehozását. A bizottság javasolta egy zenei és képzőművészeti könyvtár létesítését is, ha anyagi ellátottságunk olyan lesz, hogy ez nem akadályozza a könyvtárak hiányainak pótlását és a gyermekkönyvtári részlegek kifejlesztését.

A bizottság tagjai azon fáradoztak, hogy alaposan, részletekbe menően megismerhessék problémáinkat. Ez a törekvésük sikeres volt. Javasataikkal és azzal, hogy helyzetünket a felettes szervek előtt őszinte módon bemutatták, hosszú ideig érvényes segítséget nyújtottak intézményünknek.

TOLDY FERENC JAVASLATA A PESTI VÁROSI KÖZKÖNYVTÁR LÉTESÍTÉSÉRE

A Szabó Ervin Könyvtár, mint Fővárosi Könyvtár 1904. október 15-én kezdte meg működését, de előtörténete a múlt század közepéig nyúlik vissza. Ez időtől fogva ugyanis tudományos életünk több kimagasló személyiségét foglalkoztatta az a gondolat, hogy fővárosunk más európai nagyvárosok példáját követve közkönyvtárat létesítsen. Pest város vezetősége csak a kiegyezés évétől kezdve tanúsított komolyabb megértést e gondolat iránt, s elsősorban Frank Ignác jogtudósnak a város tulajdonába jutott hagyatékából egy 14 000 kötetes szakkönyvtárból és a nyomdai köteles példányokból kívánta közkönyvtárának alapját megteremteni. 1867-ben a városi közigazgatás keretén belül működő Tanügyi Bizottság Könyvtári Albizottságot szervezett. Ennek elnöke Toldy Ferenc irodalomtörténész, egyetemi könyvtárigazgató lett, aki a következő javaslatot dolgozta ki Pest város közkönyvtárának feladatára, szervezésére és működésére vonatkozólag:

„A Tanügyi Bizottság által kiküldött Könyvtári Al-Bizottság előterjesztése egy városi Polgári Könyvtár megalapítása s a közvádó útján a városhoz jutó nyomtatványok elhelyezése iránt.

Midőn a Tanügyi Bizottmány a Tekintetes Közgyűlés azon kérdésére: „Mi történjék a közvádólótól a hatóságához visszaérkező nyomtatványokkal?” véleményét előterjesztené: a Tekintetes Tanács augusztus 27-kei végzése folytán úgy hitte, hogy előbb a városi Frank-könyvtár mikénti felállítása és kezelése iránt leszen célszerű nyilatkoznia, mert e kérdés a hivatalos példányok kérdését is magába foglalja.

Kérdést nem szenved, hogy egy városi könyvtár felállítása városunknak nem csak díszére, hanem a városi lakosság szellemi műveltsége, közvetve pedig annak anyagi jóléte előmozdítására is szolgálna.

E kettős célnak pedig úgy felelne meg egy városi könyvtár, ha: 1) Az új irodalomnak s főleg az angol, francia, német és magyar irodalomnak, történeti és földrajzi, utazási és természettudományi, s más tudományos, de népszerű, valamint költői és széptani jeles munkáit (az angol és franciákat fordításban is), továbbá a szükséges nyelvkönyveket, szótárakat és encyclopaediai felülvizsgáló munkákat magában foglalná; 2) ha a kereskedelem, gyári, kézműves és művészi ipar szakai, kézi könyvek,

egyediratok (monographiák), felülvizsgáló munkák és folyóiratokban minél gazdagabban képviselve volnának.

Így szabva meg a városi könyvtár körét, az, a városban levő főkönyvtárak, úgymint a múzeum, akadémia és egyetem könyvtárai mellett korántsem lesz luxuscikk, de sőt azoknak szükséges kiegészítője, s különösen a kereskedő és iparos közönségre nézve, mely Pest városa lakosságának legnagyobb részét s e város virágzása legfőbb tényezőjét teszi, valódi művelő és kiképző fő intézetévé válnék. T. i. az elemi, a polgári, vasárnapi, a kereskedelmi s műipari tanodák nevendékei az iskola által csak arra képesítettek, hogy majd a gyakorlati életben, különféle szakjaik folytonos haladásait sikeresen követhessék; de hogy azokat maguknak elsajátíthassák és a képesebbek maguk is a haladás tovább fejtő tényezőivé lehessenek, arra az irodalom rájuk nézve multhatatlanul szükséges. Igaz, hogy az irodalom rájuk nézve létezik ily könyvtár nélkül is; de hányan jutnak ily könyvtár nélkül annak ismeretébe? hányan szerezhetnek magoknak ily munkákat, még pedig nem egyszer-kétszer az életben, hanem folyvást?

És azért nagyobb jótétéményt alig gyakorolhatnak a városi hatóság a szorgalmas iparúzó osztállyal, mintha oly könyvtárt állít számára, mely a feljebb, különösen 2. d. pont alatt meg-

nevezett szakoknak, minden ágaira, minden különszerű (speciális) jó könyvet megszerezvén, azok polgárainak használatára e könyvtárban készen állának. Csak egy nemzedék alatt is mennyire emelkednék ily intézet által a közműveltség, s a technikai szakbeli ismeretek elterjedése által az ipari képzettség! Ennek folytán pedig az előállító erő, a külfölddel való versenyezhetőség, s így végre a közjólét.

Nem lehet tehát legbuzgóbb örömmel nem üdvözölni a Tanbizottmány azon kijelentését, mely szerint egy városi könyvtár felállítását a város legfontosabb szükségéi közé sorolta.

S némi alapja egy ily intézetnek máris van. Ott van ti. a 14 000 kötetből álló Frank-könyvtár, mely nagyobb részben ugyan szoros tudományos tartalmú, mégpedig előkelő tekintettel a jogtudomány minden ágaira —, de nem kevés, a közműveltségre tartozó jeles munkákkal is el van látva.

Másodszor ott lesz a pesti esküdtszéki kerületben megjelent minden könyv, folyóirat és hírlap, mik nélkülözhetetlen részei bármely hazai könyvtárnak.

Harmadszor nevelni fogják e könyvtárt számos ügybarátok és írók ajándékaikkal, s nem lehet kételkedni, hogy Pestnek nem kevés polgára végintézetileg is meg fog róla emlékezni.

Negyedszer összeköttetésbe hozatván a mindinkább szaporodó főreáltanodai könyvtárral, egyik a másik kiegészítésére fog szolgálni.

De valódi megteremtését ez intézet mégis a közgyűlés buzgó ügyszeretetétől várja. E részben nem szabad fősvénykednünk, nem szabad elfelejtenünk azon horderőt, mellyel ily intézet éppen a közjólét és anyagi felvirágzás emelkedésére is csálhatatlanul bír. S ezért az intézet éppen létesítése első évtizedében követel nagyobbzerű áldozatokat, sőt nem is áldozatokat, hanem inkább oly tőke befektetését, mely az összes lakosságnak a legdúsabb kamatozást biztosítja. Ha így vagy tíz év alatt egy, minden szükségességekkel gazdagon ellátott ily polgári könyvtár létesülni fogott, annak évi dotációja is leszállítható leszen: de az első megalkotásnak nemes elszántsággal kell megtörténnie. E végre pedig: első egy alkalmas épület szerzése. Tudunkra nincs a városnak oly épülete, mely e célra, nélkülözhető helységekkel bír. Nem is tanácsolható, hogy e könyvtár valamely más célra épült házban, részére úgy ahogy kihasítandó néhány szobában összetöméssek. A helyiségnek, a jövődőségre való tekintettel is tágas-

nak, kényelmesnek, az intézet sajátos viszonyaihoz helyesen alkalmazottnak kell lennie.

S itt kettős kérdés merül fel: a telek és a pénzalap.

Az elsőre nézve a főreáltanoda üres telke látszik ily célra mintegy praedesztinálva lenni. Az a városnak oly központi részébe esik, mely a Cukor és Reáltanoda utcák által a város két fő közlekedési csatornáival, az Egyetemi utcával és az Országúttal áll összeköttetésben s így a belvárosból, másfelül a külvárosokból könnyen hozzáférhető; e mellett oly utcára, ti. a Cukor utcára nyílnék, mely csendességével ily intézetnek különösen kedvez.

A másodikra, ti. a pénzalapra nézve úgy látszik az úgynevezett építkezési alap vétethetnék igénybe, mely a neki kitűzött célról nem csak nem vonatnék el, hanem éppen ennek, t. i. a tanügynek, legmagasabb fejlődési stádiuma érdekében hasznosíthatnék.

Ha a Tekintetes Közgyűlés a könyvtár felállítását, s számára egy alkalmas épület létesítését elhatározná, a Tanügyi Bizottmány kész volna egy építkezési programot előterjeszteni, melyből ki fogna tűnni, hogy ez épület nem is valami szertelen költséget követelend. Ennek illusztrációjára itt előlegesen csak annyi jegyeztetik meg, hogy az épület mintegy 40—50 000 kötetre volna számítandó, s hogy a százezer kötetnyi egyetemi könyvtár részére 1854-ben tervezett épület árterve akkor 65 000 ftra ment.

Második a Frank-könyvtár kellő kiegészítése, helyesben ez alapon egy polgári könyvtár összeszerzése. E végre az évi dotáció kezdetben tán tíz éven át, négy-négy ezer forintra volna teendő; azontúl az, mint immár mondatott, leszállítandó lévén, talán felényivel beérnök.

Harmadik a kellő személyzet. Lelke ez minden könyvtárnak, mely nélkül a rendszeres és célszerű szaporítás, lajstromozás (mely helyesen csak tudományos szakemberek által eszközölhető), sem az intézet minden tekintetben kellő megőrzése, sem végre annak minél nagyobb mértékben hasznosítása nem érhető el. A Bizottmány véleménye szerint e személyzet egy könyvtárnokból, két tisztből és egy szolgából állana, úgy, hogy az első 1200 ft fizetéssel alkalmaztatnék, a két tiszt 600—600 fttal, a szolga 300 fttal. Így az első tíz évben az esztendői költség 4000 ft dotáció, 2700 ft fizetések, 150 ft pauschaléból állván, együtt 6850 ft-rá rúgna.

De ily eszközökkel aztán valóságos mintaintézet lenne Pest városa polgári könyvtára.

Az egész ügy megindítása, s azontúli felsőbb vezetése, egy állandó Könyvtári Bizottmányra bíztnék, mely városi képviselőkből s a Pesten levő nagy könyvtárak igazgatóiból állana, mint szakférfiakból. Ez állapítaná meg 1) A könyvtárépület programját, mely aztán a Tanügyi Bizottmány útján terjesztetnék fel a közgyűlésnek; 2) A személyzet kinevezésére nézve indokolt javaslatot terjesztene fel a közgyűlésnek 3) az első tömeges beszerzéseket a könyvtárnokkal együtt megállapítanák, 4) kidolgoznák a személyzet utasítását, s azt a Tanügyi Bizottmánynak terjesztené elő 5) kidolgozná a könyvtár használati szabályzatot, 6) minden fontos kérdésben ehhez tenné jelentéseit a könyvtárnok s végre 7) ez terjesztené fel évenként a Tanügyi Bizottsághoz a könyvtári végjelentést az intézet állapotai, szaporodása, hasznosítása és kívánalmairól.

Végül érintőleg az jegyeztetik meg, hogy vásár- és ünnepnapokon kívül mindön a könyvtár délelőtt és délután nyitva állana, hétköznap az esti órákban (péld. 5-től 9-ig) volna célszerű azt, a nappal rendszerint másféle foglalatatos polgári közönség tekintetéből, nyitva tartani.

S íme ezek után a m. évi július 31. tartott közgyűlés 21 962 szám alatti végzésének is megfelelve, úgy hiszi az Albizottság, miszerint ezen

még 1868 év folytán munkába veendő Intézet részére volnának a közvádlo által a városhoz átteendő nyomtatványok, ideiglenesen a városi levéltárnok gondviselése alá adandók, hogy midön a könyvtár immár felállítandó leszen, azok (már a könyvtárnok eszközzésével) beköttetvén, a könyvtár rendszerbe felvételhessenek.

Ha azonban, mit a Tanügyi Bizottmány hinni nem akar, a Tek. Közgyűlés a városi könyvtár ily önálló megalapítását el nem határozná; ama példányok a városi Frank-könyvtárban iktatás végett az egyetemi könyvtár igazgatóságához volnának a városi hatóság útján annyiszor amennyiszer átteendők, mely megkérendő volna, hogy azokat beköttetvén, s a városi Frank-könyvtár lajstromába bevevén e könyvtárba be is iktatná, hogy ez úton a városi hatóság által mindenkor használhatók legyenek.

De ez utóbbi expediens mennyi időre menti fel a várost könyvtára önálló felállításától; ki tudhatja? Jelenleg az az egyetemi könyvtár termének vendége: de tudva van, hogy emez intézet részére egy új épület tervezetik. Szakaszt-e aztán az egyetemi könyvtár a maga új helyiségeiben, a mi Frank-könyvtárunknak egy külön osztályt, ha azt végkép át nem engedjük, ez oly kérdés, mely a városi könyvtár önálló felállítása parancsoló szükségét már is csak idő kérdéseként tünteti fel."

Albizottmány.

Toldy Ferenc s. k.
elnök

Dátum hiányzik, más forrásokból következtetve a tervezet 1868 januárjában vagy februárjában készült.

Eredeti megtalálható: Fővárosi Levéltár, Pest város levéltára, tanácsi iratok VIII. 59/1869. sz. alatt.

A Toldy féle tervezet ismertetését lásd még: Turányi Kornél: Pesti városi közkönyvtár létesítésének terve (1867—1874)=Magyar Könyvszemle 1959. No. 3. 287—290. p.

Közli:

Turányi Kornél

KÜLÖNGYŰJTEMÉNYEINK IDŐSZERŰ ÉS TÁVLATI FELADATAI

Minden nagykönyvtár keretein belül szinte törvényszerűen alakulnak ki külön gyűjtemények, de megfordítva is: egyes különgyűjtemények, hagyatékok körül is alakultak ki nagykönyvtárak, mint ahogyan a British Museum Cotton-hagyatékából keletkezett a világ egyik legnagyobb könyvgyűjteménye.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár keretein belül kialakult különgyűjtemények részben természetesen simulnak könyvtárunk általános és különleges feladataihoz, részben mindmáig idegen testek maradtak benne, úgy is, mint társadalomtudományi, úgy is mint városi vagy ahogy ma helyesebben mondjuk, tájkönyvtári profilját tekintve. Ilyen a Szűry Dénes hagyatékából származó, egyébként rendkívül nagyértékű gyűjtemény a magyar irodalom 1767 és 1867 közötti időből származó editio princepsből. Idegenségét mi sem mutatja jobban, mint az a tétovázás, amellyel könyvtárunk vezetősége a gyűjtemény kereteit hol kitérít, hol leszűkíteni kívánta. Jelenleg lezárt gyűjteményként kezeljük, eredeti időhatárát az 1900-as évek elejéig, Ady fellépéséig kiterjesztve.

Legértékesebb múzeális gyűjteményünk a könyvritkaságok 09 jelzetű állománya, főként kéziratok, ősnymtatványok — ezekből 52 darabot tart számon a Gesamtkatalog der Wiegendrucke —, továbbá egyéb, akár tipográfiai, akár más szempontból nevezetes, ritka és értékes könyvek, valamint a könyvritkaságokra vonatkozó irodalom.

Ezeket az eléggé szigorúan körülhatárolt kereteket az idők során áttörték és a könyvritkaságok gyűjteményébe százával kerültek művészettörténeti vagy egyéb, gazdagon illusztrált művek, csak azért, hogy védettségüket biztosítsák. A különgyűjtemények osztályának ezért egyik soron következő feladata, hogy ezeket az elvtelenül a könyvritkaságok gyűjteményébe került, egyébként tetszetős kivételű, de nem különlegesen ritka és értékes műveket a gyűjteményből kiválogassa és a nagyraktár általános gyűjteményébe helyezze át, ahol persze szintén gondoskodni kell védelmükről, nem szabad kitenni őket a kölcsönzéssel járó kockázatnak.

A könyvritkaságokkal kapcsolatos másik feladatot az 1956-os ellenforradalom pusztításai tették sajnálatosan sürgetőbbé. Az amúgy is — könyvhigiéniai szempontból — mostoha körül-mények között tárolt könyvritkaságok raktárába lövedék csapódott, amely elég tekintélyes kárt okozott: mintegy 100 kötet megsemmisült, több száz pedig többé-kevésbé súlyosan megrongálódott. A megrongált könyvritkaságok folyamatos restaurálásán kívül feladat a megfelelő, korszerű könyvhigiéniai berendezések felszerelése, valamint a legértékesebb darabok mikrofilmbevétele is. Ez felveti természetesen leolvasó készülékek és kutatószobák szükségességét is.

A P és R jelzetű röpiratgyűjtemények szintén elvtelenség folytán duzzadtak meg: az eredetileg politikai röpiratok gyűjteményébe besoroltak minden száz lapon aluli művet, tehát nem a tartalom, hanem pusztán formai szempontok voltak irányadók. Ezekből a gyűjteményekből tehát szintén át kell helyezni a nagyraktárba a formai okokból odakerült műveket. Egy másik, sokat vitatott kérdés a röpiratgyűjteményekkel kapcsolatban a tárolás módja. Véleményünk szerint a helyes raktározási rend az eddigi szákszám szerinti tárolás helyett a numerus currens lenne, hiszen az anyag tárgy szerinti összetartozását a szakkatalógus hivatott feltárni. A jelenlegi rendszer, amelyben a szakbeosztás helyszám is egyúttal, rendkívül nehézkessé teszi a gyűjtemény kezelését, a nem egyszer 20 számjegyig terjedő osztályozás miatt ezeket a röpiratokat csak szak-

képzett könyvtáros tudja elrakni. Az osztályozást pedig azért nem lehet egyszerűsíteni ennél az anyagnál, mert egyrészt a csak néhány számjegyre terjedő osztályozás miatt részletkérdések az általános művekhez kerülnének, másrészt az anyag egyöntetűsége — politika — egyenesen megkívánja a részletekbe menő osztályozást.

Legfontosabb és legelevenebb szükségleteket kielégítő különgyűjteményünk a főváros múltjára és jelenére vonatkozó mindennemű nyomtatott anyag teljességre törekvő gyűjtőhelye: a Budapesti Gyűjtemény, amely körülbelül egyidős magával a fővárosi könyvtárral. Szabó Ervin már a könyvtár megszervezésekor felismerte egy ilyen gyűjtemény jelentőségét és annak megfelelő helyet juttatott elgondolásaiban és megvalósult terveiben.

A „mindennemű nyomtatott anyag” sokrétűsége hozza magával, hogy szerzeményezés, feldolgozás és tárolás szempontjából magán a gyűjteményen belül is több, külön kezelést igénylő részgyűjtemény van: plakát-, újságszelvény-, kisnyomtatvány-, fénykép-, színlap-, térképgyűjtemény, sőt 1950-ig igen jelentős budapesti metszetgyűjteménnyel is rendelkezett könyvtárunknak ez a mintegy negyedmillió könyvtári egységből álló, hazánkban páratlan — legnagyobb — helytörténeti gyűjteménye.

Ami a gyűjtemény szerzeményezési munkáját illeti, már az 1955. évi, könyvtáron belüli felmérés megállapította annak egyenetlenségét: a gyűjtemény fejlődése során mind a könyv-, mind a többi részgyűjteményben komoly hiányosságok támadtak. A Horthy-korszakban, különösen azokban az években, amikor a gyűjtemény önálló költségvetéssel rendelkezett, a könyvállomány, de a kisnyomtatványgyűjtemény is számos olyan forrásértékű darabbal gyarapodott, amelyeknek beszerzése ma már nem lenne lehetséges; a háború viharai az antiquáriumokat és magángyűjteményeket is alaposan megtépázták. Persze olyan történeti művek is kerültek ekkor az állományba, amelyek nem gyarapítják számottevően Budapest közép- és későközépkorára vonatkozó ismereteinket — ez azonban a kisebb baj. A nagyobbat abban látjuk, hogy ugyanakkor elhanyagolták a főváros akkori jelenére és közelmúltjára vonatkozó munkásmozgalmi és társadalomtörténeti, főként könyvvarusi forgalomba nem került anyag gyűjtését.

Ebből le kell vonnunk a kötelező tanulságot. Az élet nem vár meg bennünket, a könyvvarusi forgalomba nem kerülő nyomtatványoknak gyakorlatilag a legrövidebb időn belül nyomuk vész. Az 1956-os ellenforradalom sajtó- és röpiratanyagának beszerzése terén hasznos tapasztalatokra tettünk szert: ennek az anyagnak a gyűjtését előbb társadalmi úton, majd újsághirdetések közléstételével sikerült úgy megszerveznünk, hogy ma az országban, budapesti vonatkozásban, a legnagyobb, leggazdagabb gyűjteménnyel rendelkezünk ebből az anyagból. Ennek a jó tapasztalatnak az alapján kell megkísérelnünk az 1919—1944 között annyira elhanyagolt területnek a fehér foltjait, amennyire az még egyáltalán lehetséges, eltüntetni.

A kurrens könyvanyag beszerzése nem jelent nehézséget. Ezt mutatja a könyvanyag gyarapodása az utolsó négy évben is:

Év	Gyarapodás	Állomány
1955	584	37 984
1956	631	38 571
1957	455	39 018
1958	564	39 579

A gyarapodás tehát négy év alatt 2234 kötet, ezzel a könyvállomány megközelíti a 40 000 darabot. Annál nagyobb akadályokba ütközik azoknak a nyomtatványoknak megszerzése és rendszeres gyűjtése, amelyek kiesnek a könyvvarusi forgalomból: a plakátoké és kisnyomtatványoké. 1947-ben szűnt meg a Fővárosi Házinyomda és vele a kötelespéldányok szolgáltatása, amely addig intézményesen biztosította a Budapesti Gyűjtemény ilyen irányú fejlődését. Az azóta eltelt több mint 10 év alatt máris pótolhatatlan hiányok keletkeztek a gyűjteményben.

Vészkiáltásaink felettes szerveinkhez olyan rendelet kiadása iránt, amelynek értelmében a kerületi tanácsok és fővárosi intézmények kötelesek lettek volna nyomtatványaik két példányának beszolgáltatására, hosszú éveken keresztül pusztába kiáltott szavak maradtak. Ebben a tekintetben csak az 1958. év hozott döntő javulást, amikor az Országos Széchényi Könyvtár tárolási nehézségei miatt átengedte számunkra egyik kötelepéldányát a kisnyomtatványokból, majd 1959-ben Veres József VB elnök adott ki kérésünkre rendelkezést, amely fenti módon kötelezte a főváros intézményeit kiadványaik beküldésére. Már az Országos Széchényi Könyvtár előzékeny gesztusa is jótékonyan érezte hatását a kisnyomtatvány-gyarapodás terén, amely így alakult:

Év	Gyarapodás	Állomány
1955	1628	88 314
1956	839	89 153
1957	1835	90 988
1958	6465	97 453

Az ugrásszerűen megnőtt kisnyomtatvány-gyarapodás örvendetes, magunk által is kívánt eredménye, amely a jövőben, remélhetőleg még fokozódni is fog, a feldolgozás és tárolás problémáit veti fel. A nagy és — szerencsére — egyre nagyobb tömegben ömlő kisnyomtatvány-anyag, amely számszerűen már elérte a 100 000 darabot, mind feldolgozás, mind tárolás szempontjából komoly feladat elé állítja könyvtárunkat. A feldolgozás — katalogizálás és osztályozás — megfelelő könyvtároslétszám nélkül lehetetlen. Már pedig a jelenlegi és véleményünk szerint helyesen teljességre törekvő, tehát válogatás nélküli kisnyomtatványgyűjtés a jövő szempontjából olyan értékekkel, olyan megbecsülhetetlen kultúrtörténeti adalékokkal gazdagítja gyűjteményünket, amelyekről a könyvtár éppen a kutatás érdekében nem mondhat le.

Más a tárolás kérdése, amely szorosan kapcsolódik könyvtárunk „kinőtt” épületének problémájához. A nagy tömegű kisnyomtatvány elhelyezése nem éveken, de hónapokon belül lehetlenné válik; remélhető azonban, hogy ez a kérdés a Reviczky utca 3. sz. alatti épület könyvtárhoz csatolásával megoldódik. Ugyanakkor az értékes, különösen régi kisnyomtatványanyag egyenkénti átlátszó műanyagborításáról is kell gondoskodnunk, hogy a levegő, por, napfény, nedveség káros behatásaitól megóvjuk, de egyúttal a kutatás és használat számára is hozzáférhetővé tegyük a legértékesebb darabokat is.

Mintegy 15 000 darabból álló plakátgyűjteményünk még élesebben veti fel nemcsak a létszám, hanem a helyszűke problémáját is. Terjedelmességüknél fogva tárolásukhoz 100×120 cm-es szabványaluminiumtepsik szükségesek, amelyekből szekrényeket lehet kiképezni — de ezeknek az elhelyezéséhez is hely kell. A plakátanyag megóvását, időállóvá tételét a legjobban a vászonrakasírozás biztosítja; a kasírozott plakátanyag — és csak az — alkalmas kiállítások számára is.

A helytörténeti dokumentációs anyag integráns része a kép: metszet és fénykép egyaránt. Több száz darabból álló értékes metszetgyűjteményünket felettes hatóságaink intézkedésére 1950-ben át kellett engednünk a Fővárosi Történeti Múzeumnak, ahol ennek következtében számos duplumot tárolnak. Elképzelésünk és távolabbi terveink szerint a Fővárosi Történeti Múzeum metszet- és képanyagáról is készítettünk fényképmásolatot, hogy ezzel is kiegészítsük és lehető teljessé tegyük immár egy év óta erőteljes ütemben gyűjtött egyéb dokumentációs képanyagunkat. Ez a néhány éven belül több tízezer darabot számláló képgyűjtemény, kiegészítve készülő budapesti képkatalógusunkkal, olyan egyedülálló kincsesbánya lesz olvasóink számára, amilyen-nel egyetlen nagy város könyvtára sem rendelkezik. Legújabbban rátértünk színes budapesti dia-pozitívek beszerzésére is, amelyek alkalmasak lesznek arra, hogy dokumentációs feladatokon túl, könyvtárunk magasszintű közművelődési céljait is szolgálják.

A legnagyobbszabású és legtöbbrétű munka a feltárás terén vár Budapesti Gyűjteményünkre.

Itt elsősorban katalógusrendszerünket kell megemlítenünk. A múlt bünei — a felszabadulás után, helytelen politikai megfontolásokból, rohamosan elsorvasztották a gyűjteményt, majd beolvasztották a Nyilvános szolgálatba és a gyűjtemény csak 1955-ben alakult ismét önálló osztállyá — ezen a területen éreztetik legjobban átkos örökségüket. Mind betű-, mind szak-, kinyomtatvány- és egyéb speciális katalógusunk munkaerő hiányában a használhatatlanságig elromlott és ehhez még hozzá kell számítanunk az elmúlt évtizedek elavult, hibás, korszerűtlen felvételeit. Ezen a bajon csak gyökeres megoldás: az egész állomány rekatalógizálása és újraosztályozása segíthet. Ugyanakkor át kell alakítanunk osztályozási sémánk földrajzi vonatkozásait a főváros mai kerületbeosztásának megfelelően, mert így nem egyszer előfordul, hogy földrajzi katalógusunkba ugyanazt a katalóguscédulát két helyre kell beosztanunk: olyan esetekben, amikor a mai kerület két régebbiből tevődik össze. A betűrendes katalógusnál megoldásra vár a szigorúan vett betűrend és a tárgyszó helyenkénti ésszerű kombinálása, amit az indokol, hogy egyetlen téma — Budapest — speciális katalógusáról van szó. Ki kell tehát dolgoznunk azokat az elvi szempontokat, amelyek szerint a két rendszer: betűrend és tárgyszó, adott esetekben összeegyeztethető. Katalógusainknak emellett részletesebbeknek kell lenniük az általános katalógusnál: a gyűjteményes műveket analitikusan is fel kell tárniok, meglehetősen részletekbe menően kell tartalmazniok a cikkanyagot, sőt szépirodalmat is — esetleg egyes versekig. Egészen új budapesti földrajzi katalógusunk, amely az annyira keresett kerületi anyagot tárja a kutató elé területi egység szerint: további kiépítése az elkövetkező évek feladata.

Az anyagfeltárás másik, nem kevésbé fontos és nagy feladatokat magában rejtő módja a bibliográfia. Könyvtárunk a Magyar Tudományos Akadémia és a Fővárosi Tanács megbízásából 1954-ben fogott hozzá ehhez a minden addigi munkájánál nagyobb szabású vállalkozáshoz: Budapest történetének bibliográfiájához. A legfontosabb könyv-, folyóirat- és hírlapanyag analitikus feldolgozása után mintegy 100—120 000 annotált bibliográfiai felvétel fog a kutatóknak és olvasóknak hat, egyenként 50 iv terjedelmű, hatalmas kötetben rendelkezésre állni, amelyekben analitikus név-, hely- és tárgymutatók könnyítik majd meg az eligazodást. Azt reméljük, hogy ez a nagy, jelenleg már közel 90 000 tételt számláló bibliográfia egy-két éven belül nyomdába kerülhet, hogy azután hosszú évekre eleget tegyen most kínosan és érzékenyen hiányolt feladatának.

Ennek a nagy munkának egyik mellékterméke az az anyag, amelyet „Budapest a szépirodalomban” címen gyűjtünk és — megfelelően kiegészítve — a bibliográfia megjelenése után kívánunk kiadni.

Bibliográfiáinkkal párhuzamosan van születőben már említett képkatalógusunk is, amely jelenleg mintegy 50 000 tételből áll és magában fogja foglalni nemcsak a könyvekben és folyóiratokban fellelhető képanyagot, hanem budapesti vonatkozású metszet- és fényképgyűjteményünk darabjait is megfelelő tematika szerinti elrendezésben. Nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy az anyagfeltárásnak ez a korszerű változata, amelyet a budapesti bibliográfia befejezése után ugyancsak több kötetben a nyilvánosság elé kívánunk bocsátani, szintén komoly segítséget fog nyújtani olvasóinknak; már most, csonka és keletkezőfélben levő állapotában is nem egy hasznos szolgálatot tesz.

A képkatalógus világviszonylatban is úttörő munkája mellett, még a budapesti bibliográfia megjelenése előtt, kiadni szándékozunk egy olyan szöveggyűjteményt, amely mintegy ezer, negyedrét oldalnyi terjedelemben a Budapestre vonatkozó forrásanyag egy nagy részét tartalmazza. A szöveggyűjtemény egyrészt tehermentesíti a bibliográfiát, mert feleslegessé teszi benne a közép-kori forrásanyag annotációként való szó szerinti közlését, másrészt kiegészíti azt: a szétszórta, legtöbbször igen nehezen hozzáférhető anyagot összegyűjtve találja majd meg benne a kutató, az újságíró, a pedagógus, a diák, általában minden, Budapest múltja iránt érdeklődő olvasó.

Bibliográfiai munkánk mellékterméke az ún. repertorium is: adattár, amelybe az olyan kisebb jelentőségű bibliográfiai felvételek kerülnek, amelyek helyszüke miatt nem kaphatnak helyet a nyomtatásban megjelenő bibliográfia fontosabb tételei mellett. A cédulakatalógus formájában tárolt repertorium feladata a Budapesti Gyűjtemény tájékoztató munkájának segítésében áll, hiszen a kutatónak egy-egy kevésbé jelentős adat is fontos lehet.

A feltáró munka egyik további területe olyan budapesti eseménynaptár összeállítása, amely idő- és betűrendi elrendezésben tartalmazza fővárosunk múltjának nevezetesebb történéseit, eseményeit, évfordulóit — forrásmegjelöléssel. Az eseménynaptárt könyvtárunk távlati tervének első harmadában kívánjuk nyomtatásban is hozzáférhetővé tenni.

Adósságlistánkon szerepel a budapesti helytörténeti lexikon összeállítása is, amely lexikális elrendezésben tartalmazza a Budapestre vonatkozó minden irányú ismeretanyagot, közművelődési szinten. A mintegy 50 ívre tervezett egykötetes mű, amely iránt a könyvkiadás részéről is komoly érdeklődés nyilvánult meg, szintén az elkövetkező évek során kerül munkatervünkbe. Szerves része lesz az a hézagpótló munka is, amely Budapest utcanév-anyagának feldolgozását tűzte ki célul és már befejezés előtt áll.

Annak ellenére, hogy könyvkiadási politikánk az utóbbi években számos Budapesttel foglalkozó művet jelentetett meg, mindmáig hiányzik egy olyan reprezentatív album, amely fővárosunk múltjának öt évszázadát — a Schedel-krónikában megjelent első Buda-ábrázolástól — jeleníti meg, képzőművészeti alkotások: metszetek, grafikus ábrázolások, festmények a korszerű nyomda-technika legigényesebben kiállított reprodukcióin keresztül, finom műnyomó papíron, négynyelvű képmagyarázattal. Az egy ívnyi bevezető szöveget és a mintegy 20 ívre terjedő — köztül két ív színes reprodukciót tartalmazó — album megjelenését, a Képzőművészeti Alap kiadásában, szintén a későbbi évek során iktatjuk munkatervünkbe.

Már 1959-től, a Budapesti Gyűjtemény régi, jó hagyományait felújítva, kiadványsorozatot indítunk meg „Tanulmányok Budapest történetéből” címmel, amelyben munkatársainknak adunk alkalmat kutatómunkájuk eredményeinek publikálására. Megfelelő személyzeti és pénzügyi adottságok esetén periodika szerkesztésére és kiadására is vállalkozhatunk 15 éves távlati tervünk utolsó harmadában.

Ezt a hatalmas munkatervet, amelynek csak egyes fontosabb pontjait tudtuk a fentiekben felsorolni és amelynek teljesítése hatalmas fejlődés körvonalait villantja fel, természetesen csak megfelelő számú és magas színvonalú képzettséggel rendelkező gárda képes teljesíteni. Tudatában kell lennünk annak, hogy Budapesti Gyűjteményünk a 15 éves terv utolsó szakaszában mintegy 350—400 000 könyvtári egységet: egy önmagában véve is lenyűgözően hatalmas könyvtárat fog jelenteni a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtáron belül, amely a könyvtári munka minden ágazatát foglalkoztatja: szerzeményező, feldolgozó, tájékoztató, propaganda és széles skálájú feltáró munka éppúgy munkakörébe vág, mint a módszertani munkálkodás, hiszen a Gyűjtemény megtisztelő feladatának tartja, hogy évtizedes tapasztalatait országos viszonylatban is gyümölcsöztesse a helytörténeti kutatással, gyűjtéssel egyre intenzívebben foglalkozó megyei és városi könyvtárak javára is.

Annak ellenére, hogy a fentiekben úgyszólván csak felsorolásra szorítkozhattunk, talán sikerült érzékeltetnünk a roppant feladatokat, amelyeknek megvalósítása az elkövetkező 15 év folyamán Gyűjteményünkre vár. Hittel hisszük, hogy hatalmas feladataink valóráváltásával szocialista társadalmunk művelődéspolitikáját szolgáljuk, annál is inkább, mert a magasabb általános műveltség — és ezen belül a szülőföld ismerete, a helytörténeti kutatás —, a művelődés értékeinek megismerése és társadalmi felhasználása egyre szélesebb rétegek nélkülözhetetlen életelemévé válik.

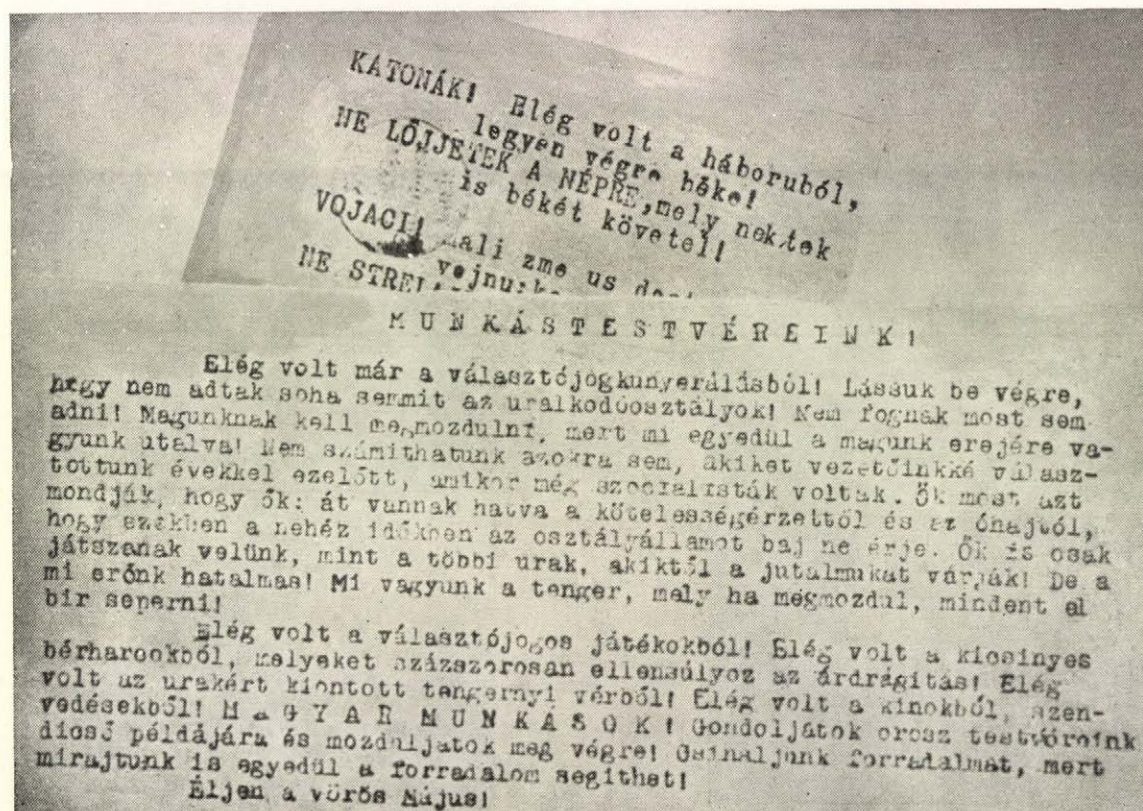
Zoltán József

KÖNYVTÁRUNKKAL KAPCSOLATOS KÉPDOKUMENTUMOK A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉBŐL

Összeállította: TISZAY ANDOR

1919-ben, a magyar Tanácsköztársaság alatt könyvtárunk volt a magyarországi könyvtárak között az a központ, ahonnan minden kezdeményezés kiindult, amelynek munkatársai a legaktívabban vettek részt a forradalomban. Szabó Ervin évtizedes nevelő munkájának volt ez az eredménye és a Párt talán elsősorban azért tüntette ki bizalmával a mi könyvtárunkat, mert olyan elvtársak álltak az élén, mint Madzsar József, Dienes László, Braun Róbert és Kőhalmi Béla.

De nemcsak a könyvtári munkában, hanem más fontos poszton is helyt kellett állnunk az annyi sok szép terv elindításánál, amelyek azután negyedszázadon át aludtak csipkerózsika-álmukat és csak felszabadulásunk után valósíthatta meg azokat népi demokráciánk.

A Galilei Kör illegális röplapjai, amelyeket 1918-ban Szabó Ervin szerkesztett és a Fővárosi Könyvtárban sokszorosított

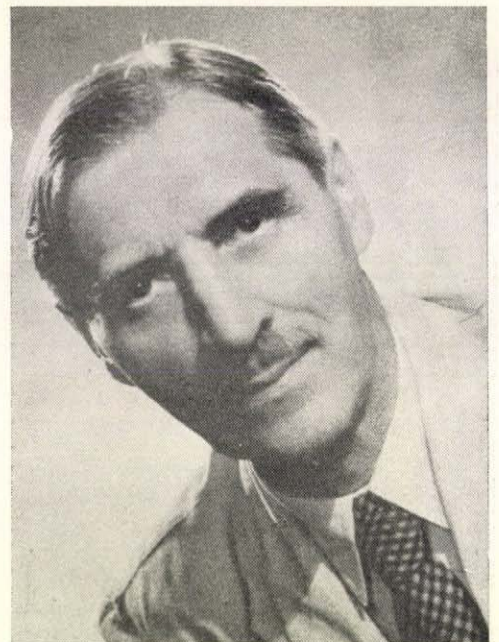
Braun Róbert

Dienes László

Madzsar József

Köhalmi Béla

Szabó Ervin közvetlen munkatársai, akik a Magyar Tanácsköztársaság alatt valamennyien vezető szerepet vállaltak.

Esik eső karikára nótájára.

Jó testvérek! mi küzködtünk.
Az urakért elvéreztünk.
De üt az óra valahára,
KészüljeteK uj csatára!
Éljen a szent forradalom
vörös zászlója!

Az uraknak nagy hasuk van.
Sok-gyáruk és sok földjük van.
Nem dolgoztak soha érte.
Jogos, ha elveszük tőle!
Éljen a szent forradalom
vörös zászlója!

Tisza István szomorkodik.
Vázsonyi meg buslakodik.
Szomorúak a piócák,
Mert a vérünk nem szihatják.
Éljen a szent forradalom
vörös zászlója!

Dolgoztunk és ők jóllaktak.
Kinlódtunk és ők mulattak.
De hej, ennek most már vége.
Fellázad már a föld népe!
Éljen a szent forradalom
vörös zászlója!

Igen bűdös a gané domb.
Hát majd egyet tisztogatunk:
Felgyújtjuk az urak házát
S így hányjuk majd szét a trágyát.
Éljen a szent forradalom
vörös zászlója!

A háborút nem kívántuk.
De a békét megcsináljuk!
Megtanultunk embert ölni,
Mesterünkön próbáljuk ki!
Ha él a szent forradalom
s lobog zászlója!

*Illegális vers az „őszirózsás” forradalom előestéjén.
Szabó Ervin sokszorosította a Fővárosi Könyvtárban*

*Pikler Blanka,
Szabó Ervin titkárnője,*

*aki a bizalmas politikai
ügyeket kezelte*

Szabó Ervin női munkatársai: a jobb szélén Soltiné Szigeti Gabriella (felszabadulásunk után a könyvtár aligazgatója), a bal oldalon alul Pikler Blanka, felül Szauder Erzsébet, akit az ellenforradalmárok halálba kergettek

A Fővárosi Könyvtár a Károlyi utcai iskolaépületben, a Tanácsköztársaság idején

A Fővárosi Könyvtár kölcsönzője 1919-ben a Károlyi utcai épületben

A Fővárosi Könyvtár központi olvasóterme 1919-ben

A Fővárosi Könyvtár folyóirat-olvasója 1919-ben, a háttérben Zsák Wilfried, Szabó Ervin egyik tanítványa

A Fővárosi Könyvtár felügyelete mellett működő Lónyai-utcai Központi Könyvelosztó raktár a Tanácsköztársaság alatt

A spanyol járvány elhárítására
küldött *tejtartalomi* *birtos.*
MAGYAR NEMZETI TANÁCS

Igazolvány.

**E sorok felmutatóját a Magyar
Nemzeti Tanács minden híve minden
kordonon átengedje.**

Budapest, 1918. október 31.

Dr. Madzsar József Magyar Nemzeti Tanács.
egy. igazgatói úrnak

Szerkesztő: Budapest 1918

A Közoktatásügyi Népbiztos I. K. N. számú rendelete.

A köztulajdonba vett egyesületi helyiségekben, palotákban, továbbá szakegyesületi és egyéb közcélokra rekvirált helyiségekben talált könyvgyűjtemények azonnal bejelentendők a Szabó Ervin-könyvtárban (Városi Nyilvános Könyvtár) IV., Gróf Károlyi-utca 8. sz., telefon 120-15.

Budapesten, 1919. március 29.

Lukács György,
Népbiztos-helyettes.

Igazolványok és rendeletek 1919-ből

I g a z o l v á n y .

Pienes László..... a II. ker. forradalmi munkás és katonatanács művelődési osztályának tagja.

Budapest, 1919. aprilis 10.....

A I. ker. munkás és katonatanács:

1204.

Könyvet a proletárnak!

A lakásrekvirálással kapcsolatban bizonyára sok ember van, aki könyveinek egy részétől kénytelen megválni. De akadhatnak olyanok is, akik manapság fokozott mértékben érzik annak szükségét, hogy a közműveltséget erejükhez képest előmozdítsák, aminek egyik leghathatósabb eszköze a könyv.

Mindenkit, aki a könyvtárügynek igazi barátja, kérünk, ne hagyja használatlanul heverni vagy tönkremenni könyveit, hanem személyesen, írásban vagy telefonon jelentse a

Szabó Ervin könyvtárnak

(IV., Gróf Károlyi-utca 8. Telefon 120-15.),
mely szívesen küld el a közcélra felajánlott
könyvekért.

Szabó Ervin könyvtára.

REGISZTRÁLT ÉRTÉKES
HÍRZÓRÓMŰVÉNY 1919

A Tanácsköztársaság Könyvtárügye

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
VI., Andrásy-ut 12, I. sz. Telefon: 84—31.
Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

A könyvtárügyi politikai megbízottak
hivatalos lapja.

Könyvtáraknak, könyvtárosoknak és munkástanácsok közreműködési osztályainak ingyen, magánosoknak évi 12 korona. Egyes szám 60 fillér.

Az országos könyvtárügy vezetői.

70.638/1919. sz.

III/b. ügyoszt.

Kinevezem *Dienes László* elvtársat a könyvtári ügyek megbízottjává és megbízom a Könyvtárügyi Tanács megszervezésével.

Budapest, 1919. márc. 30.

P. H.

Lukács György s. k.
népbiztos helyettes.

70.638/1919. sz.

III/b. ügyoszt.

Kinevezem *Kóhalmi Béla* elvtársat a könyvtári ügyek helyettes megbízottjává és megbízom a Könyvtárügyi Tanács megszervezésével.

Budapest, 1919. márc. 30.

P. H.

Lukács György s. k.
népbiztos helyettes.

A közoktatásügyi népbiztosság könyvtárügyi rendeletei. *)

Könyvgyűjtemények bejelentése.

— A K. N. I. sz. rendelete 70831/1919. sz. —

A köztulajdonba vett egyesületek helyiségeiben, palotákban, továbbá szakegyesületi és más célokra rekvirált helyiségekben talált könyvgyűjtemények azonnal bejelentendők a Szabó Ervin-könyvtárban (Városi Nyilvános-Könyvtár, IV., Károlyi-utca 8. Telefon 120—15.)
Budapest, 1919. márc. 29.

Lukács György s. k.,
népbiztos-helyettes.

Vidéki könyvtárak megfelelőbb elhelyezése és elhagyott vidéki magánkönyvtárak ügyében.

A közoktatásügyi népbiztosság felhívja a vidéki munkástanácsokat, hogy ha járási vagy megyei székhelyeken olyan közkönyvtár van, mely eddigelé még nem felelő, proletárolvasók számára hozzáférhetetlen helyiségben volt elhelyezve, addig is, míg részletesebb utasításokat nem kapnak, hogy ezek részére megfelelő helyiséget rekviráljanak és jelentsék be intézkedésüket a könyvtárügyi megbizottjainál a Szabó Ervin-könyvtárban (Budapest, IV., Károlyi-u. 8.).

*) A bejelentések helye most már nem a Szabó Ervin-könyvtár, hanem a Könyvtárügyi politikai megbízottak hivatala: VI., Andrásy-ut 12, I. Tel.: 84—31.

Ugyanitt jelentendők be azok az őrizetbe vett vidéki könyvgyűjtemények is, amelyeket felszabadult egyletek helyiségeiben, palotákban, szakegyeleti vagy más célra rekvirált helyiségekben elhagyva találtak.

Budapest, 1919. ápr. 2.

Lukács s. k.,
népbiztos.

Kulturális célokot szolgáló helyiségek lefoglalása.

— A Közoktatásügyi Népbiztosság 6. K. N. számú rendelete. —

A közoktatásügyi népbiztosság az összes oktatási vagy kulturális célokot szolgáló épületeket, helyiségeket (iskolák, főiskolák, tanintézetek, muzeumok, laboratóriumok stb.), továbbá a multban diákszállók, internátusok, diákmenzák céljaira berendezett vagy az utóbbi időben ilyen célra lefoglalt épületeket, helyiségeket — további intézkedésig — saját kezelésbe veszi.

Ez a rendelet kiterjed olyan penziókra is, amelyekben eddig tulnyomóan vagy kizárólag diákok (diáklányok) laktak.

Mindaddig, amíg a fentjelzett épületek (helyiségek) kezelése vagy esetleges más célokra való igénybevétele felől a népbiztosság az illetékes hatóságokkal más megállapodásra nem jut — ezen épületekben (helyiségekben) való bármintemű akár magánosok, akár hatóságok részéről való rekvirálás és beavatkozás tilos.

A rendelet ellen vétők felett a forradalmi törvényszék ítélkezik.

Budapest, 1919. április 7.

Közoktatásügyi Népbiztosság.

Két fontos rendelet a Könyvtárügyi Tanács megszervezéséről

Könyvek a házfelügyelőnél!

KÖZOKTATÁSUGYI NEPBIZTOSSAG PROPAGANDA OSZTALYA

A Könyvtárügyi Tanács könyvplakátja. Tervezte: Prihoda István

**A volt képviselőházi könyvtár a Szabó Ervin
könyvtár kezelésében.**

Rendelet 122.

3875/Eln. sz.

A volt képviselőháznak 1866-ban alapított és jelenleg 79720 (91296 kötet) műből álló könyvtárát teljes felszerelésével, valamint az ehhez tartozó és 1790-től 1848-ig terjedő korszak országgyűlési (kerületi ülési) tárgyalásainak és egyéb politikai okmányainak kiadatlan gyűjteményét, az összes katalógusokkal együtt a fővárosi Szabó Ervin könyvtárnak engedjük át.

A Szabó Ervin könyvtár vezetősége ezen könyvtár anyagából fogja a tanácsok országos gyűlése részére szükséges gyűjteményt összeállítani és a könyvtárt szervezni.

Ennélfogva folyó évi április hó 15-étől kezdve a könyvtár és annak személyzete feletti felügyeleti és rendelkezési jog a Szabó Ervin könyvtár vezetőségét illeti.

Miről a fővárosi Szabó Ervin könyvtár vezetőségét a volt képviselőház könyvtárosának jelentése kapcsán — a volt képviselőház elnöki hivatalának vezetőjét mihez tartás végett értesítjük.

Budapest, 1919. évi április hó 5.-én.

Vágó s. k.,
belügyi népbiztos.

Pecset: Magyar Tanácsköztársaság belügyi népbiztos.

A Képviselőház Könyvtárának beolvasztása a

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba

A 6. számú kerületi könyvtár, amelyet a Magyar Tanácsköztársaság hozott létre

TÁJÉKOZTATÓ

A KÖZOKTATÁSÜGYI NÉPBIZTOSSÁG ÁLTAL
RENDEZETT KÖNYVTÁROSI TANFOLYAMRÓL

ÉS

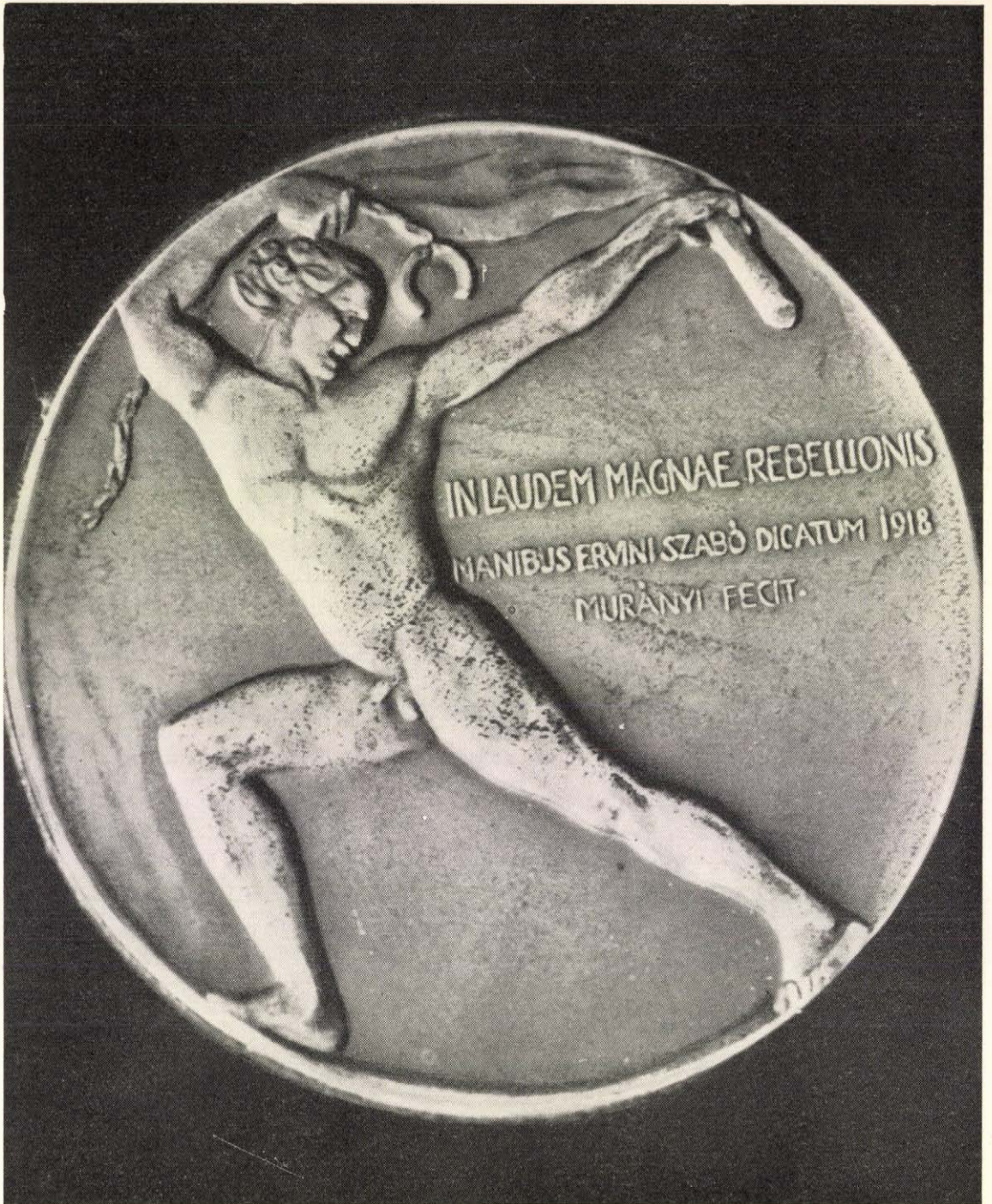
TANREND

1919 MÁJUS 12-TŐL JUNIUS 30-IG

A TANFOLYAM VEZETŐI A KÖNYVTÁRÜGYI POLITIKAI MEGBIZOTTAK
VI. ANDRÁSSY-ÚT 12, I. EM. TEL.: 84-31.

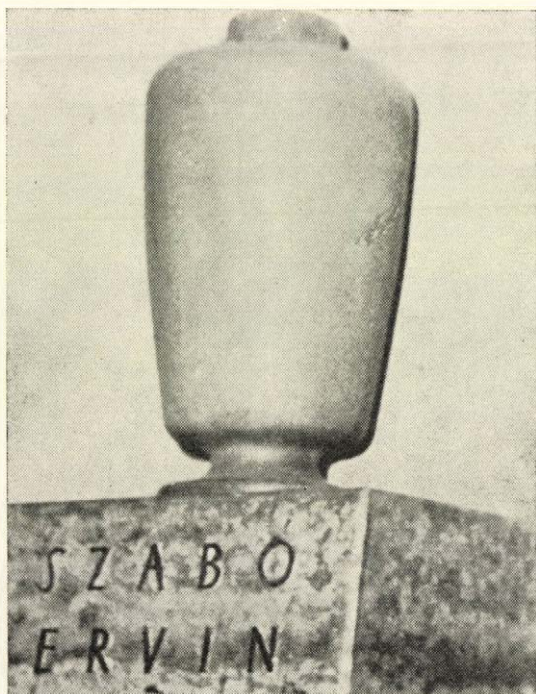
A Tanácsköztársaság Könyvtáros Tanfolyamának előadói nagyrészt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársai voltak

Murányi Gyula szobrászművész Szabó Ervin emlékplakettje az „őszirózsás” forradalom idejéből

Szabó Ervin 1918-ban

Szabó Ervin hamvainak urnája a Nemzeti Pantheonban, a Kerepesi úti temető Munkásmozgalmi Mártírok Emlékműében. (Hamvait 1959-ben helyezték oda.)

Révész Ferenc a Fővárosi Könyvtár igazgatója beszél 1958 szeptember 30-án a Farkasréti Temetőben Szabó Ervin sírjánál, halálának 40. évfordulóján

Munkásőr díszőrség a sírnál 1958 szeptember 30-án

Az MSZMP művelődéspolitikájának irányelvei a kulturális és tudományos intézmények dolgozóinak figyelmét munkájuk tartalmi kérdései felé fordították. Újságírók és kultúrpolitikusok, tanácsai és minisztériumi szervek vezetői és munkatársai egyre többen kérdezik tőlünk, könyvtárosoktól, mit olvasnak, milyen könyvek iránt érdeklődnek Budapesten.

A népművelési munka minden irányítója fokozott felelősséget érez a könyvtárak munkája iránt, mert egyetértenek az irányelvek megállapításával: „A könyvtárak jó munkája értékes hozzájárulást jelent a tömegek ízlésének, műveltségének, erkölcsi és politikai arculatának formálásához.

A művelődéspolitikai irányelvek érvényesítése új módon veti fel a könyvtári munka több rész kérdését s megerősíti azoknak a könyvtárosoknak a meggyőződését, akik már eddig is a könyvtári munkában az olvasó és a könyvtáros személyes kapcsolatát, a tudatos nevelői ráhatást tartották a leglényegesebbnek. Az ízlés, a műveltség, az erkölcsi és politikai arculat formálása a közművelődési könyvtárakban sajátos körülmények között és sajátos eszközök, módszerek igénybevételével történik.

E tényezők között nem tekinthető részletkérdésnek az olvasók igényeinek ismerete, hiszen egy-egy olvasó jelenlegi arculatát, ha összetetten, ha nehezen megismerhetően és mérhetően is, leginkább igényei jellemzik. Meggyőződésünk éppen ezért, hogy az irányelveknek megfelelő tömegmunkához elengedhetetlenül hozzátartozik az igények feltárása, tanulmányozása, tudatos, tervszerű befolyásolása, alakítása, fejlesztése, sőt annak alapját képezi. Másképpen — az igények feltárása nélkül — nem tanulmányozhatók azok a törvényszerűségek, amelyek az olvasók érdeklődésének fejlődésében, növekedésében megnyilvánulnak. Ehhez a munkához nem elegendők azok az „összbenyomások”, amelyeken eddig az olvasókra vonatkozó ismereteink alapultak.

Így merült fel a kívánság: vizsgáljuk meg, milyen szerepe volt a közművelődési könyvtárakban az elmúlt másfél évtized alatt az igénykutatásnak s hogyan érhető el e munka legjobb módszereinek kialakítása, valamint, hogy ezek felhasználása kedvezően befolyásolja egész tevékenységünket.

I.

Történeti áttekintés

A felszabadulás óta eltelt másfél évtized könyvtári életében a könyvtári vonatkozású publikációk alig foglalkoznak az olvasók igényeivel. A Szabad Nép 1947 szeptember 21-i számában riportot találunk, amelyben a legkeresettebb könyvek után kutat az újságíró az Agrolux-ban. Ha meg is tudjuk ilyen módon néhány munkásolvasó véleményét, ez az igények feltárása tekintetében nem lehet döntő. Az Igaz Szó 1949. évi 7. számában a Mávagban megrendezett véleménykutatás eredményéről olvashatunk. Eszerint az üzemi dolgozók 39%-ának volt saját könyvtára. Ugyanebben a riportban számolnak be arról, hogy a 9. sz. kerületi könyvtárban nyolc adott könyvre kik tartottak igényt. Azt mondhatjuk, hogy 1949 végéig általában kevés szó esik a közművelődési könyvtárakról s ezek a kisebb színes riportok csak izelítőt adnak a készülő nagy változásról.

1949 őszén megindul az ún. olvasómozgalom, megnő a könyvtári vonatkozású cikkek száma is, de minthogy az olvasómozgalom elsősorban az olvasás általános szélesítésére törekedett, a kijelölt könyveket központilag határozták meg, könyvtárosi szemmel közelítettük meg a feladatot, az olvasói igények kutatására, elemzésére akkor sem került sor. Elértük, hogy 1949—51 között százazres példányszámokban jelentek meg és kerültek a könyvtáron és könyvüzleteken keresztül olvasók ezreihez, tízezreihez a kiválasztott könyvek. Bármilyen gondosan igyekeztünk azonban a könyveket kiválasztani, e néhány könyv nem elégíthette ki valamennyi olvasóréteg igényét. A Művelt Nép 1950. 5. számában Újlaki László beszámolt a Népművelési Minisztérium által szervezett olvasómozgalmi ankétról, amelyen könyvtárosok, ankétokat tartó írók, a mozgalmat szervező funkcionáriusok vettek részt. E beszámolóból úgy tűnik, hogy a mozgalomnak nagy sikere volt, számos fővárosi író e mozgalom keretében jutott el a nagyüzemek dolgozóihoz s a kis falvak, tanyák kulturától eddig elzárt lakóihoz. „Egyik író indítványozta, hogy az olvasómozgalomban aktívan közreműködő írók jöjjenek össze minél előbb egy külön tapasztalatcsere értekezletre, megbeszélni annak a gazdag élményanyagnak a problémáit, melyek az olvasókkal való e szervezett érintkezésükben felvetődnek” — írja a cikkíró. Ez azt bizonyítja, hogy nem volt igazuk azoknak, akik az olvasómozgalmat teljes mértékben elítélték, mint amit „felülről kényszerítettek” ki, de az is bizonyos, hogy sokkal maradandóbb hatása lehetett volna kulturális fejlődésünkre ennek a mozgalomnak, ha jobban támaszkodik a meglévő igényekre, ha tekintetbe veszi az olvasók véleményét, és az igény, vélemény ismeretében folyik a munka. A már idézett beszámolón kívül sok-sok riport szól az ún. olvasómozgalmi ankétokról, amelyek sokszázan-ezren vitatták meg a magyar és szovjet irodalom egy-egy alkotását. Mégis utólag az a vélemény alakult ki könyvtárosi körökben —, s nem alaptalanul, — hogy kevesebb több lett volna. Tény, hogy a kijelölt szovjet könyvek iránt sikerült felkelteni az érdeklődést és ilyen módon sokan, akik egyébként idegenül álltak szemben a szovjet irodalom alkotásaival, sok-sok szovjet könyvet olvastak el. Ez azonban nem jelentett tömegméretekben olyan ízlés- és igénynevelést és átnevelést, amilyen szükséges lett volna. Talán a legfőbb hiba éppen ott történt, hogy nem láttuk világosan a már elért eredményeket s a még előttünk álló feladatot. Ebből fakadt az ideológiai és kulturális fejlődés szubjektív megítélése s ennek alapján az ellentmondás a könyvtárosokkal szemben támasztott igény s az olvasók igénye között. Ez a könyvtáros és az olvasó között szükséges kapcsolatot megrontotta, a bizalom hiánya itt is érezhetővé vált s így még kevesebb lehetőség nyílt az igények megismerésére, a kultúra munkásainak kölcsönös és a valóságnak megfelelő informálására s az ebből kiinduló munkára.

1952 végén az első országos könyvtároskonferencián egy-két referátumból, felszólalásból érezhető volt, hogy alapvető kérdésben éspedig az olvasókkal való foglalkozás kérdésében nincs egységes álláspont. Sallai István referátumában „az olvasókkal való foglalkozás és a könyvpropaganda kérdései” között rámutatott: „a könyvtári munka kiszélesedése nem járt mindig együtt annak elmélyülésével”. Dienes László ezt a megállapítást támasztotta alá, amikor elmondotta: „... Tapasztalatunk az, hogy nem mind arany, ami fénylik s hogy ez a nagy szám nem jelent mindig eredményes kultúrmunkát. Mert mi történt? Nem tudtuk ugyanilyen arányban gyarapítani a könyvtárak személyzeti létszámát. Most itt állunk 110 000 olvasóval, akinek nagy részével nem tudunk foglalkozni.” Ketten is vitába szálltak vele. Arra hivatkoztak, hogy az olvasók számának s az olvasókkal való foglalkozás színvonalának emelését párhuzamosan kell elérni s nem látták be, hogy a reális feltételek megteremtése nélkül számszerű eredményeket érhetünk ugyan el, de a tartalmi munka területén szükségszerűen lemaradunk.

Ha nem is egyértelműen tehát, de a konferencia jelezte, hogy a nagy számszerű eredmények mellett közművelődési könyvtárügyünk fejlődésében, a szocialista kultúrpolitikai elvek érvényesítésében sok a tennivalónk.

1953 után mind a könyvkiadásban, mind a szerzeményezésben sokkal inkább az olvasók igényeire támaszkodott a munka. Ekkor jelenik meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1949—1954 c. kötetében G. Nyilas Márta és munkatársainak tanulmánya „Az új magyar irodalom olvasása a kerületi könyvtárakban” címmel, a felszabadulás óta az első ilyen természetű elemző feltárás, három kerületi könyvtárban történt felmérés alapján. Ezt követően készítenek többször is elemzést a 9. sz. könyvtár KISZ korosztályú látogatóinak olvasmányairól. 1954-ben a 9. sz.

könyvtár nőolvasóinak igényeiről is felmérés készült Dr. Fort Sándor 1936-ban végzett és a Fővárosi Könyvtár 1937-es Évkönyvében publikált elemző munkájának analógiájára. Ez már az igénykutatás módszeres formáját jelentette és ezért erről bővebben kell szólni.

A Könyvtáros 1954. decemberi számában „Az olvasók igényeiről” címmel cikk jelent meg, amely két tanulmányt ismertetett. Az egyik e sorok írójéé, a másik Kordos Lászlóé, a miskolci megyei könyvtár munkatársáé. Az elsőben a 9. sz. kerületi könyvtár nőolvasóinak két kérdésre adott válaszát ismertették és értékelték, mint ahogy ezt Fort Sándor 1936-ban ugyanebben a könyvtárban tette. A két kérdés: „Legkedvesebb magyar íróm?” és „Legkedvesebb külföldi íróm?” 1936-ban 221, 1954-ben 869 nőolvasó válaszolt e kérdésekre. Alkalmas volt ez az összevetés, hogy lemérje a fejlődésnek, a kulturális forradalom eredményeinek egy részletét. A kedvelt írók névsora közötti különbség a legfogultabb szemlélet is meggyőzheti arról, hogy a már említett hiba — az olvasói igények figyelembe nem vétele — okozhatott ugyan zavart, korlátozta a közönség ízlésének fejlesztését, de nem akadályozta meg az igények kedvező irányban való változását. Harsányi, Nyíró, Zsigray helyett Jókai, Mikszáth, Móricz tört az élre. Ugyanis a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1937-es Évkönyvében 144 olvasó könyvkérése között ismétlődően a következő szerzők nevét találjuk: Harsányi Zsolt, Nyíró József, Zsigray Julianna, Földi Mihály, St. Zweig, M. Mitchell, Rachmanova.

A valóban kölcsönzött könyvek szerzői között ez a rangsor:

<i>magyar</i>		<i>külföldi</i>	
Jókai	289	Lewis S.	70
Herczeg	274	London	56
Mikszáth	174	Galsworthy	47
Csathó	140	Lagerlöf	46
Gárdonyi	130	Benoit	41
Gulácsy	128	Rachmanova	40
Komáromi	92	Balzac	36
Harsányi	89	Utolsó helyeken:	
Eötvös J.	89	France	8
Zilahy	85	Salten	8
Erdős Renée	85	Schiller	8
Surányi M.	82	Aragon	7
Móricz	77	D'Annunzio	7
Utolsó helyen Ady Endre áll.			

1954-ben a legkedvesebb szerzők az igénylés sorrendjében:

<i>magyar</i>		<i>külföldi</i>	
Jókai	346	Dickens	82
Móricz	175	Tolsztoj L.	55
Mikszáth	107	Dumas	53
Móra	37	Balzac	51
Gárdonyi	31	Mann Th.	35
Karinthy Fr.	16	Maupassant	32
Kosztolányi D.	11	Galsworthy	28
Szabó Pál	11	Ehrenburg	26

A valóban kölcsönzött könyveket 1954-ben nem sikerült felmérnünk a 9. sz. könyvtárban, s ez az elemzést, az összevetést megnehezíti. Azonban s nyilván nem véletlenül, ugyanebben az időben Miskolcon Kordos László éppen a ténylegesen kölcsönzött könyvek adatait mérte fel és elemezte. Ez az elemzés megerősíti a budapesti igényfejlődésről szóló adatokat. Nemcsak igény szerint, hanem a tényleges olvasásban is Jókai, Mikszáth, Móricz van az élen, majd Dickens, Tolsztoj, Veres Péter, Victor Hugo, Zola, Balzac, Vörösmarty stb. következik a miskolci adatok szerint, amelyeket egy hónap kölcsönzésének adataiból állított össze Kordos László.

Ez az első igénykutatási akció tehát sikerrel járt, nem kellett szégyenkezni az eredmények miatt. Az 1954-es és 1955-ös éveket azonban követte az 1956-os év, amikor az igénykutatás ilyen formái háttérbe szorultak ugyan, de annál több szó esett „az igények”-ről, mindenképpen bizonyítva azt, amit éppen a budapesti és a miskolci kutatások együttesen cáfoltak meg, hogy ti. a könyvtári munkában az olvasó befolyásolása, irányítása, a könyvtári munka pártossága ellentétben áll az olvasóigényekkel. Györi György írja 1956-ban az augusztusi Könyvtárosban: „A könyvtárosnak szenvedélyesen tárgyilagosnak kell lennie”, az eszmék és könyvek nyílt küzdelmére szólít fel, „nyílt demokráciáért” száll síkra, de arról, hogy a harcot irányítani is kell semmit sem mond. Ezért nincs semmi csodálkozni való azon, hogy e „vitacikk”-re Keresztes Mihály már úgy reagált, hogy a pártos magatartás keretét a nagy történelmi feladatban látja: „A nép ismereteinek, műveltségének folyamatos gyarapítása, koroktól független emberi erényekre és vívmányainak megbecsülésére nevelése.” A pártatlanságnak ez a megfogalmazása természetessé teszi, hogy megérti azt az olvasót, akit nem sikerült meggyőznie; nem azért, mert nem volt igaza, hanem mert a művelődését a legbensőbb magánügyének tekinti, amibe nem tűr beleszólást. Zolnay Vilmos A könyvtáros októberi számában úgy véli, hogy felnőtt és felnőtt között nem tehetünk különbséget. Úgy érzi, hogy a 18 éves választó és választható állampolgár saját ügyében is jogosult ítélni és megválasztani, hogy mit akar olvasni és mit nem. A könyvtáros irányító munkájáról nem ejt szót.

Az ellenforradalom leverése megakadályozta, hogy október után újabb, ilyen szemléletű cikkek jelenjenek meg A könyvtáros-ban, e nézetek cáfolatára azonban még nemigen került sor.

Az 1954–55-ben megindult munka ilyen módon került kátyuba azzal, hogy a „minden igény kielégítése”, a „minden olvasónak joga van eldönteni, hogy mit akar” az igénykutatás szocialista célkitűzésével került szembe. Számunkra ugyanis nem „a minden igény” feltétlen kielégítése jelenti a feladatot, nem ezért akarjuk ismerni az igényeket, hanem azért, hogy az igények ismeretében erősítsük a helyes tendenciákat, harcoljunk a helytelen igények ellen, s a fokozatosság messzemenő figyelembevételével érzük el az igények folyamatos fejlődését. A fokozatosság mint elv és mint módszer csak akkor érvényesülhet a könyvajánló munkában, ha ismerjük az alapot, ha tudjuk honnan, milyen igényekkel indul az olvasó a művelődés útjára.

Az igények fejlesztésének ezer formáját, módszerét mind-mind csak akkor tudjuk kidolgozni, ha az igények egyenként is, rétegenként is, kor, foglalkozás, iskolai végzettség, az olvasás fejlettségének foka, az olvasó különleges érdeklődése és kedvtelése szerint is ismertté válnak, mert mindezek olyan tényezők, amelyeket az igénykutatás és főleg a feltárt igények elemzése és a gyakorlati munkában való felhasználása idején figyelembe kell venni.

Mindebből következik, hogy az igények feltárása rendkívül nehéz feladat s az olvasószolgálat kérdései iránt érdeklődő, a közművelődési könyvtárak szocialista feladatait világosan látó könyvtáros számára nem lehet fontosabb feladat, mint hogy saját kísérleteivel, munkájával hozzájáruljon az igénykutatás legjobb módszereinek kialakításához s ezt követően ahhoz, hogy a feltárt igények fejlesztése érdekében a legnagyobb eredményeket érzük el.

II.

Az igénykutatás formái, módszerei

A terjedelmes bevezetővel azt kívánjuk bizonyítani, hogy az igénykutatás jelentőségének, szerepének megítélése alapvető kultúrpolitikai kérdés, amelyen belül különböző jellegű politikai tévedés lehetséges. E tévedésekkel szemben éppen olyan határozott és következetes harcra van szükség, mint bármely más politikai tévedéssel szemben.

Azonban nemcsak az igénykutatás jelentőségének megítélése politikai kérdés, hanem politikai kérdést jelent a módszer, a forma megválasztása is. Annál is inkább le kell szögeznünk, hogy a módszer meghatározásában is elsősorban tartalmi kérdést lássunk. Mint minden tartalmi politikai kérdés, ez is alá van rendelve az általános politikai kérdéseknek, s mint minden politikai akciónak, ennek is meg kell teremteni a reális feltételeit. Pl. Ahol az állomány teljes mértékben elégtelen, ahol az olvasókkal való foglalkozás hatodrangú, ott nem kezdhetnek igénykutatáshoz.

Az olvasók eleve nem vehetik komolyan a könyvtáros igénykutatási törekvéseit, hiszen azt tapasztalják, hogy a nap mint nap jelentkező legkézenfekvőbb igényeket sem elégíti ki a könyvtáros. Az olvasóknak ez a tapasztalata gátat jelent, akadályozza őket abban, hogy véleményüket elmondják, hogy bíráljanak, hogy kívánságaikat közöljék.

Különösen indokolt viszont ott az igénykutatás, ahol új módon kívánnak dolgozni, ahol ehhez mind a személyi, mind a dologi feltételek adva vannak. Ha az olvasó érzi, hogy véleményét meghallgatják és ha nem is értenek vele egyet, érdemesnek tartják arra, hogy vitatkozzanak vele, szívesen válaszol a kérdésre. Különösen, ha a név nélküli, az általános igénykutatás esetében azt tudjuk megértetni az olvasóval, hogy minden egyes olvasó őszintesége, a valósághoz való szoros ragaszkodása az egész felméréő munkának elengedhetetlen része, hogy segítsége az egész könyvtárügy szempontjából, tehát társadalmi méretben jelentős — csakis és csakis ebben az esetben tudunk ténylegesen feltáró munkát, tudományos igényű elemzést végezni. *Őszinteség, bizalom, az igények kielégítésére fordított nagy gond, ez az, ami az igénykutató munka alapját képezi.*

A külföldi szakirodalomban az utóbbi időben egyre több cikket olvashatunk e témáról. Az OSzK módszertani osztályának kiadásában megjelenő Könyvtári Figyelő (külföldi lapszemle) az 1957-es, 1958-as számaiban jónéhány ilyen tárgyú cikket hoz, elsősorban a szovjet és a népi demokratikus országok könyvtárainak tapasztalataiból. 1957-ben jelent meg Párisban Jean Hassenforder könyvtáros tanulmánya „Goüts et attitudes des lecteurs dans une bibliothèque municipale de province Limoges” címmel. Ebben 265 olvasó igényeinek sokoldalú feltárását elemzi a szerző. Mindezeket és saját tapasztalatainkat összevetve, az igénykutatás formáinak egész sorát kell ismernünk, hogy a különböző körülmények és adottságok között dolgozó könyvtárosok kiválaszthassák közülük azokat, amelyeket helyileg leginkább alkalmazhatnak, amelyekkel leginkább célt érhetnek.

A következőkben az igénykutatási módszerekkel foglalkozunk:

1. A kérdőíves igénykutatás.
2. A valóságos olvasás felmérése és elemzése.
3. A könyvek forgási sebességének vizsgálata.
4. Az előjegyzések vizsgálata.
5. A könyvek forgási sebességének és a könyvek előjegyzésének együttes elemzése.
6. Egyéni törzslapok, illetve elemző lapok szerepe.
7. A „minden nap csak egyet” akció.

1.

A legáltalánosabb forma, amelyet a már jelzett 1936-os és 1954-es kutatások, a limogesi és a lipcei könyvtárak is alkalmaztak, a *kérdőíves igénykutatás*.

Sok érv és ellenérv szól a körkérdések, illetőleg a kérdőívek kibocsátásával kapcsolatban. Mindezeket az érveket és ellenérveket csak a konkrét könyvtárak esetében és konkrét helyzetben lehet elfogadni és elvetni, de néhány általánosítható tapasztalatot iránymutatásképpen mégis már az eddigi munkálatokból is meríthetünk.

A körkérdés mindenképpen sematikussá teszi az igények mérését, mégis alapot jelenthet általános következtetések levonásához és ezért időről időre alkalmazhatjuk. Általános felmérésre ennél megbízhatóbb eszköz nincsen. Még akkor is ezt kell mondanunk, ha tudjuk, hogy a kérdőívek kitöltésénél az olvasót számtalan tényező a valóságot tükröző válaszadásában befolyásolja. A kérdőívek összesítésre alkalmas adatait átáramaszthatják a személyes egyéni tapasztalatok, vagy ellentmondhatnak ezeknek, de mindkét esetben a kérdőív adatot szolgáltat az igények, a kulturális színvonal, az olvasási szint méréséhez és ezért nélkülözhetetlen. A lengyel könyvtárosok folyóirata a Bibliotekarz 1957-ben közli Kukulszka „Olvasás módszertani kérdései” című tanulmányát, amelyben részletesen kifejti, miért kell megfelelő kritikával fogadnunk az olvasás tanulmányozására vonatkozó anyag gyűjtésének legelterjedtebb módjait, a beszámolókat és kérdőíveket. Hivatkozik Kreutz professzor könyvére, amelyben (A pszichológia alapjai) a kérdőív segítségével történő tanulmányozás módszerét „csekélyértékű”-nek minősíti. Érdekesen bizonyítja,

hogy milyen ellenvetéseket lehet a kérdőíves módszerrel szemben felvetni s külön felsorolja, milyen okok miatt adhat a kérdőíves módszerrel rendezett kutatás az igazságtól eltérő képet. Ez az összesítés érdekes és megfelel a saját tapasztalatainknak is. A fő érv, hogy az olvasó akár tudatosan, akár nem tudatosan, félrevezető válaszokat adhat. A kérdések összeállítása is nagymértékben lehet szubjektív és ez a szubjektivitás már eleve az olvasótól függetlenül is meghamisíthatja a válaszokat. Éppen ezért a kérdőívek összeállítása rendkívül gondos, szilárd elvi alapokon álló és kollektív munkát igényel.

A mellette és az ellene szóló érveket mérlegelve úgy gondoljuk, hogy az igénykutatás nem egyedüli, de igen fontos formájának kell tekintenünk a kérdőívek útján történő kutatást. A már említett problémákra való tekintettel azonban, minden esetben alaposan meg kell vizsgálni, milyen kérdésekre várhatunk megközelítőleg megbízható választ s melyek azok a kérdések, amelyekre a kérdés logikájából következően csak esetlegesen kaphatunk érdemleges feleletet. Úgy kell csoportosítani egy-egy kérdőív kérdéseit, hogy azok egymással kölcsönhatásban legyenek s ne csak az egyes kérdésekre adott konkrét válaszok jelentsék a feltárt anyagot, hanem a válaszok összefüggéseiből is vonhassunk le következtetéseket, amelyek erősítik az egyes adatokból álló anyagot, vagy esetleg az ellenkezőjét bizonyítják, tehát ellenőrzésre felhasználhatók.

A kérdőíves formánál felvethetjük, hogy vajon, csak néhány problémára szorítkozó ívek kibocsátása célravezetőbb-e, vagy az alaposabb, sokoldalú, az olvasóigényekkel kapcsolatos, de mégsem azonos kérdések szerkesztése a jobb módszer. 1954-ben csak két kérdésre válaszoltak a 9. sz. könyvtár nőolvasói. Az ezzel való munka egyszerű volt, az olvasók szívesen feleltek e két kérdésre, az összesítés sem volt nehéz és a leglényegesebb tényekre vonatkozóan mégis adatszzerű bizonyítékokat kaptunk.

fogl.: m.
életkor: 43

Legkedvesebb magyar író: *Fókai*

Legkedvesebb külföldi író:

Maupassant

A lipcsei városi könyvtárak 1957 végén, 1958 elején szintén kérdőíves megoldással rendeztek közvéleménykutatást. Az udvarias magyarázkodást ott is mindössze két kérdés követte, amelyek szerzőkre és tárgykörökre vonatkoztak. Ott 154 olvasó töltött ki kérdőívet, de a kapott válaszokat igen sokoldalúan dolgozták fel foglalkozás, nem, kor s a kívánt szépirodalmi, illetőleg ismeretterjesztő irodalom kategóriái szerint. Külön érdekes és nálunk is felhasználható az olvasócsoportoknak ilyen kategorizálása: dolgozók, ifjak, lányok, háziasszonyok, nyugdíjasok.

A már jelzett francia városi könyvtári igénykutatás igen részletes kérdőív alapján készült és mi most Budapesten] szintén egy ilyen részletes kérdőívvel való igénykutatás módszerét alkalmazzuk. (Kérdőív mellékelve.) E kérdőívvel az a célunk, hogy az alapvető olvasási igény feltárása mellett bizonyos korlátok között összkulturális képet is adjon a kérdőívek összesítése, amely megindokolja és érthetővé teszi az olvasási igényeket. Ezzel törekszünk arra, hogy a minden kérdőívvel kapcsolatos munkában rejlő bizonytalansági tényezőt a legkisebbre csökkentsük. Ilyen módon az egyes adatszzerű tényeket más adatszzerű közlésekkel összevetve elemzőbben és reálisabban lehet összesíteni és értékelni. Törekedtünk a kérdések összeállításánál a francia minta sze-

rint arra, hogy a lehető legtöbb kérdésre az olvasó aláhúzással vagy egyéb jelzéssel válaszolhasson. Ennek a módszernek megvan a maga előnye, de már most látjuk, hogy van hátránya is.

Az olvasóknak az a része, amelyik nemtörődomséggel kezeli a kérdőívet — s ilyen nyilván mindenütt akad — az aláhúzásokat felületesen végzi. Nem gondolja át megfelelően eddigi olvasottságát, eddigi igényeit, hanem felületesen aláhúzza bármelyik kategóriát. Ha meg kell határozni érdeklődési körét, úgy véljük kevesebb felületességre van lehetősége. Az is igaz azonban, s ez az aláhúzásos módszer mellett szól, hogy az ismeretágak megfogalmazása az egyes olvasók számára nem lenne könnyű feladat s így most már ebből az okból szűkülne le az igények jelzése és torzulna el a kialakítandó kép. Éppen mert ismerjük a torzítási lehetőségeket, kevésbé érvényesül majd ez a lehetőség a kérdőívek adatainak összesítésekor.

A kérdőívek kitöltésével kapcsolatosan vita folyik a könyvtárosok körében arról, hogy a kérdőív helyben való kitöltése vagy a kérdőív hosszabb tanulmányozás után, tehát otthon való kitöltése a célravezetőbb-e. Egyik konkrét tapasztalatunk, hogy a kivitt kérdőívek jelentős hányadát nem hozzák vissza az olvasók. Ez a tapasztalat azonban nem általánosítható, mert van olyan könyvtárunk is, ahol úgyszólván teljes számban visszakapták a kérdőíveket. Szembeszökő azonban az, hogy nem látunk különbséget a kitöltés színvonalában. Nem állíthatjuk, hogy az otthon kitöltött kérdőívek alaposabb, megfontoltabb kitöltése miatt ragaszkodnunk kellene a kérdőívek hazavételéhez, viszont azért, mert néhányan nem hozzák vissza a kérdőívet, nem tagadhatjuk meg az olvasóktól kérésüket, ha szeretnék a kérdőíveket hazavinni. Több könyvtáros mondta el s ezért elfogadhatónak tartjuk, hogy az olvasók egy része nem tartja indokoltnak a kérdőív névtelen jellegét. Az olvasók — amint a könyvtárosok elmondották — nem tartják szégyelnivalónak igényüket, véleményüket s ezért szívesen és készségesen írják alá nevüket. Vannak, akik nem is értik, mi célt szolgál a véleménykutatás ilyen személytelen jellege. Ezzel kapcsolatban merül fel az is, hogy a könyvtárosok saját munkájuk szempontjából nem tartják elég hasznosnak a kérdőívek névtelen kitöltését, mert az egyes olvasók igényének egyéni felmérése a további olvasószolgálati munkában jelentős segítséget adhatna, ha az adatok az olvasók nyilvántartásába kerülhetnének, ami a jelenlegi rendszer mellett nem lehetséges. Így kerül vizsgálat tárgyává az igénykutatás egyéni és tömegjellegű kérdése, amelyre még visszatérünk.

A kérdőívek kitöltése és összesítése tehát jelentős eszköze az igénykutatásnak. Az igénykutatás igazán eredményes azonban csak különböző eszközök, módszerek együttes igénybevétele és tanulmányozása esetén lehetséges.

2.

Ilyen értelemben az igénykutatás eszközeként tekinthető a *valóságos olvasás felmérése és elemzése*.

E módszert kombinálni lehet egyidejű kérdőíves igénykutatással, mint ahogy ezt a már említett 1936-os tanulmányban láttuk, de megállja a helyét önállóan is. Ebben a tekintetben jelent igénykutatást és feltárást Drescher Pál tanulmánya a Fővárosi Könyvtár 1934-es Évkönyvében. „Mit olvas a Fővárosi Könyvtár közművelődési fiókjainak közönsége?” c. tanulmányában 11 fiókkönyvtár kétszer négy napi teljes, felnőttek által kölcsönzött könyvforgalmát rögzíti és teszi elemzés tárgyává. Az elemzésre a Gondolat 1936-os évfolyamában Nagypál István élesen reagált „Hivatalos könyvtárpolitika” címmel. Érthető módon vitatkozik ebben Drescher olyan megállapításaival, mint pl. „A. Döblin, G. Fink, H. Fallada (s előbb még Remarque) írásművei már csak irányzatosságuknál fogva is alig nevezhetők szépirodalomnak” — „ezt a kritériumot eddigelé még nem tekintettük irodalmi értékelés alapjának” — írja Nagypál István és mi ezzel egyet kell értsünk. Még azt is hozzátehetjük, hogy Drescher nem *minden* irányzatosság ellen tiltakozott, különben nem említette volna büszkén, hogy „a mai szovjet-orosz pokolból menekült A. Rachmanova naplószerű feljegyzéseit mohón olvassa a közönség”, s a sok valóban nagynevű magyar író, költő neve mellett csak ezért kaphatott helyet Tormay Cecile, vagy Berde Mária. Ugyanakkor „Erenburgok, Josef Rothok, Gläserok, Kästnerok . . . könyveinek terjesztése a köz szempontjából nem kívánatos.” — írja dr. Drescher Pál. Irodalmi értékelésére jellemző egyébként, hogy a fenti nevekkal együtt említi Pitigrilli s Dekobra nevét. Ez az elemzés meggyőzően bizonyítja mindazok számára, akik még kételkedtek ebben, hogy a Horthy Magyarország uralkodó osztálya fel-

tétel nélküli kiszolgálójára bízta a Fővárosi Könyvtár közművelődési hálózatának vezetését. Ennek az osztálynak szemléletét tükrözi az egész értékelés, amint a kiragadott példák mutatják, de talán még meggyőzőbbek a közművelődési könyvtár feladatának megfogalmazásaképpen leírt sorok. „A válság emberének’, éppen az emberségében megingott embernek inkább van szüksége a szépirodalom besugárzására, mint bármely elődjének. A technizált embernek ellensúlya csak a lelkére ébresztett, a szellemi síkokra visszavezetett, a gondolat magasságába felemelt ember lehet. A tömegembert, a szociális parányt a maga külön emberi mivoltának, egyéniségének felismerésére bírni, neki az egyetlenség vigaszt megadni a legszebb lélektani feladat. Ezt a művet Istenével szemben végtelen és örök jótékonyssággal a vallás teljesíti be. A földi életben önmagával szemben ennek útja a művelődéssel megnyíló eszmélkedés s a fölfeslő gondolkodás... Ennél az emberkezdesnél segítőtársként állni ott, a népművelő, a népnevelő legszebb feladata.” Az a 16 728 könyv, amelyet a vizsgált napokon a 11 fiókkönyvtárban kikölcsönöztek a 4800 olvasónak, ezt a célt szolgálta tehát, az egyetlenség vigaszt adni, nyilván erre volt akkoriban a legnagyobb szükségük férfiaknak és nőknek, középiskolásoknak, munkásoknak, köztisztviselőknek és háztartásbelieknek. Még szerencse, hogy a könyvtári tisztviselők nem nagy buzgalma miatt az egyetlenség vigaszt nem minden olvasó kaphatta meg. A „szellemi fermentum” pedig Drescher Pál akarata ellenére is hatott Jókai, Gárdonyi, Mikszáth, Thomas Mann, London, Flaubert, France, Rolland, Tolsztoj művei akkor is a haladást, a humanizmust terjesztették. Jelezték a jobbra, szebbre törekvést. Nemcsak a szociális parányt, hanem a közösségi, a harcoló, az alkotó embert is az olvasó elé vetítették. Éppen ezért ez a kulturális keresztmetszet többet és jobbat jelent, mint ami a könyvtár akkori főfelügyelője hangzatos és misztifikációval terhelt elemzéséből kiderült Erdemes alaposan is tanulmányozni a színesen feltárt anyagot, a 26 oldalt kitevő statisztikai összefoglalást s nem lehet, hogy ne jusson eszünkbe, hogy 1934 óta és különösen amiért már mi vagyunk felelősek, hogy 1945 óta ilyen összesítés még nem készült a nyilvánosság számára. Összevetni, igazán lemérni a fejlődést e mérések nélkül nem lehet. Drescher Pál 1930-ban is végeztetett könyvtári szolgálatra beosztott szellemi szükségmunkásokkal statisztikai adatfelvételt a Fővárosi Könyvtár fiókkönyvtárainak 3 napi forgalmáról. A szellemi szükségmunkások ideje lejárt. De felmérésre ma is szükség van. Ennek anyagi és személyi feltételeit megteremteni, legjobb módszereit kidolgozni még előttünk álló feladat, mert azok a kísérletek, amelyekre már eddig is utaltunk és amelyekről ezután még részletesen beszámolunk, legtöbbször azért nem kerülhettek nyilvánosság elé és nem hathattak a gyakorlatra, mert nem voltak meg a munka végigviteléhez a reális feltételek, nem volt hozzá apparátus, mint ahogy az a könyvtár akkori felügyelőjének rendelkezésére állt.

A Fővárosi Könyvtár egy könyvtárának és csak a nőolvasóknak az igényeiről ad képet Fort Sándor már idézett tanulmánya. Ez tulajdonképpen két részből áll: összeveti az olvasók részéről írásban megfogalmazott igényeket a valóságos olvasással. E kettő összevetéséből lehet kialakítani az összképet az olvasás színvonaláról és az olvasási igényekről. Ebből a tanulmányból az világlik ki, hogy elég nagy az ellentmondás az igények és a valóságos olvasás között, bár mindkettőt jellemzi a 30-as évek alacsony kulturális színvonala. Az ellentmondás az igény és a tényleges olvasás között azonban nem lehet olyan mély, mint amilyenek első pillanatban tűnik. Ugyanis, ha visszagondolunk a régi 9-es könyvtárra, igazán nem állíthatjuk, hogy ott bárki bármely műre különösebben rábeszélte volna az olvasót. Kizárólag személytelen agitációs eszközökkel történt az irányítás, mint amilyen a kirakat s méginkább a katalógus volt. Természetesen befolyásolt a könyvállomány is, mert az egy-egy műből beszerzett példányszám eldöntötte, hogy meddig kell az olvasónak egy-egy műre várnia. És nem lehet csodának tekinteni, hogy a kölcsönvett könyvek között egyetlen egy Gorkij kötet sem szerepelt, persze azt sem, hogy a legkevesebbszer kölcsönzött kötetek szerzői között kell látnunk France és Aragon nevét.

Utaltunk már a bevezetőben arra, hogy ilyen ellentmondás 1954-ben már nem tapasztalható. A budapesti és miskolci adatok összevetése meggyőzően bizonyítja, hogy a jelentkező igény és a valóságos olvasás között különösebb elentétről nem beszélhetünk. Ez persze egyáltalán nem azt jelenti, hogy az olvasó minden könyvet megkaphatott, amit kért. Nem volt ez lehetséges már csak a könyvállomány hiányosságai miatt sem. Új könyvekre akkor is, most is bizony sokat kell az olvasónak várakoznia. De jelenti azt, hogy olvasóink nagy többsége jót, színvonalasat akart olvasni és ezt kapta. Ezért nem tekintjük formálisnak az igénykutatásnak ezt a módszerét, amely

a ténylegesen kölcsönzött könyvek összetételét elemzi és ebből von le következtetést. És ebből a szempontból tartjuk jelentősnek Geréb Lászlóné és munkatársainak már idézett tanulmányát az új magyar irodalom olvasásáról a kerületi könyvtárakban. „Azáltal kívánjuk az olvasók érdeklődésének mértékét, jellegét bemutatni, hogy felsoroljuk, kik a mi könyvtáraink olvasói, mit olvasnak s az olvasott könyvek hogyan oszlanak meg műfaj, illetve tárgykör szerint” — írják a tanulmány készítői. Helyes törekvés ez és reméljük, hogy ha néhány év múlva megismételjük a felmérést, az összehasonlítás erejével tudjuk majd bizonyítani a fejlődést. 1955-ig a tanulmány adatai szerint az új magyar irodalom s ezen belül az új, a mai életünket ábrázoló művek is széles érdeklődést váltottak ki s mindez tulajdonképpen alapját jelentette annak az izlésbeli változásnak, amelyet napjainkban is tapasztalunk. Arról van ui. szó, hogy amíg az 1950-es évek elején alig-alig olvasták új magyar író művét, 1955-re ez a helyzet megváltozott, ma pedig már általános sikerről számolhatunk be. Amikor 1958-ban a könyvtárak állományának kihasználtságát vizsgáltuk, megállapítottuk, hogy az új magyar irodalom ma a legnépszerűbb kategóriák közé tartozik, s hogy sok helyen az új magyar irodalom forgalma meghaladja a régi magyar irodalom kölcsönzésének arányát. Annál fokozottabb az írók felelőssége, de a könyvtárosoké is, akik az elkészült művet kézbe adják s akik az igény alakulására hatással voltak eddig is és lesznek a jövőben is.

Az igénykutatás érdekében 1957 februárjában hat kerületi könyvtárban mértük fel a kölcsönzés adatait s egyetlen kérdésre igyekeztünk olvasóinktól írásos választ kapni: milyen könyvek beszerzését javasolja a könyvtárnak? Erre a kutatásra azért volt szükség, mert az ellenforradalom hatása alatt teljesen kusza kép alakult ki a valóságos igényt illetően: így pl. egyes kiadók terveiből s néhány kissé megzavart könyvtáros véleménye alapján már-már olyan nézet kezdett kialakulni, hogy Magyarországon nem lehet szovjet könyvet kölcsönözni, hogy csak dekadenciát sugárzó, vagy bestseller irodalomnak van sikere. Kialakult olyan vélemény is, hogy ami a könyvkiadásban megjelenhet, azt a könyvtárban is kölcsönözni kell, mert arra van igény. Egyáltalán az igény misztifikációjával, mint az ellenforradalmi behatás egy jelenségével minduntalan találkozunk és ez ellen csak tényekkel, adatokkal lehetett harcolni.

E felmérésből kiderült, hogy a 2000 olvasó közül, akik egy héten belül hat könyvtárba látogattak és 6291 kötet könyvet kölcsönöztek, mindössze 149 olvasó válaszolt a feltett kérdésre, közöttük a 25 középiskoláson kívül a legnagyobb számban munkásolvasók válaszoltak, szám szerint 23-an. Tehát az olvasók viszonylag kis száma élt a véleménynyilvánítás lehetőségével, de azok viszont igen bő listáját adták a kívánt könyveknek, volt olyan olvasó is, aki 20—30 címet sorolt fel. Néhány olvasó csak tárgykörében határozta meg a kívánt irodalmat. Pl. történelmi tárgyú műveket több olvasó is kér. 18 éves munkás, 54 éves munkásnő stb. — s ez megegyezik a történelmi tárgyú regények általános sikerével is. „Híres külföldi társadalmi regényeket” kér egy 61 éves tisztviselő. „Humoros és vidám könyveket” 44 éves munkásnő. „Jó szerelmes regényt, ami egy idős asszonyt érdekel”, 83 éves háztartásbeli. „Kalandos ifjúsági könyveket” 14 éves ált. isk. tanuló. „Könnyű szórakoztató regényeket” 51 éves munkás. „Több magyar klasszikust” 26 éves tisztviselő. „Realista és tanítóregényt” 40 éves munkás. „Nyugati új történelmi könyveket” 18 éves gimnazista. Az igények között szerepeltek az értékes, színvonalas irodalom legjobb képviselői, többek között olyanok is, akiknek művei a kiadói politika szűkkeblősége miatt hosszú ideig nem voltak megfelelő mértékben elérhetőek. Pl. Babits, Kosztolányi, Németh László — külföldiek közül: Hemingway, Hugo és mások. Ez az ellenforradalmat gyorsan követő véleménykutatás ugyanakkor, mint ahogyan vártuk is, tükrözte az ellenforradalom nyomait. Nem lehetett hatás nélkül az a hírlapi és általános sajtóhangulatkeltés, amely az „indexre tett könyvekkel” foglalkozott. Sok kívánság nyilvánvalóan ennek a befolyását mutatja. Innen is fakad sok Herczeg, Harsányi, Gulácsy, Erdős Renée, Cronin, Bromfield utáni vágy — bár valószínű, hogy e szerzők műveinek az antikváriumokba való kikerülése és a zugpiacokon úgyszólván szabad terjesztése is megtette a maga hatását. Ha okozott is némi megdöbbenést a színvonalatlan ponyva igénylése, nem értékelhetjük túl ennek jelentőségét, hiszen az igények ilyen kutatása, amely csak a kielégítetlen igények feltárására törekszik, feltétlenül mutat bizonyos torzulást. Ha elhittük, hogy 1936-ban a 9. sz. könyvtár olvasói nem igényük ellenére olvastak jót is a kerületi könyvtárban, el kell hinnünk ezt 1957-re vonatkozóan is. Miközben el nem hanyagolható mértékben jelentkezett a

ponyva iránti igény, a legtöbbször kikölcsönzött könyvek között a legjobb könyvek szerepelnek, amint ez az itt közölt listából kiderül.

1957 febr. 6—11. között leggyakrabban kölcsönzött könyvek 6 kerületi könyvtárban:]

Jókai:	Aranyember	15	Tamási:	Hazai tükrő	12
	És mégis mozog a föld	17	Vidor:	Szöködár	11
	Egy magyar nábob	13	Fontane:	Effi Briest	10
	Fekete gyémántok	14	Mann, Th.:	Buddenbrook ház	15
	A köszívű ember fiai	12	Zweig, A.:	Verdun iskolája	16
	A lőcsei fehér asszony	12	Prus:	A bábu	11
	Sárga rózsza	13	Hemingway:	Az öreg halász . . .	10
Mikszáth:	Noszty fiú esete	13	Mark Twain:	Puddingfejű Wilson	10
	A fekete város	12	Pratolini:	Szegény szerelmek	12
	Szt. Péter esernyője	11	Tolsztoj, L.:	Karenina Anna	12
Móricz:	Elbeszélések (különböző kötetek)	27	Balzac:	Goriot apó	13
	Pillangó	11	Chabrol:	Az utolsó patron	10
	Rózsa Sándor	10	France:	A vörös lilium	15
Gárdonyi:	Isten rabjai	10	Hugo:	Párisi Notre Dame	13
Kaffka:	Színek és évek	11	Maupassant:	Egy asszony élete	12
Karinthy:	Így irtok ti	13	Rolland:	Colas Breugnon	10
Móra:	Aranykoporsó	15	Sand:	Mauprat	12
Körössényi:	Országrontó Gara	10	Stendhal:	Vörös és fekete	24
Oravecz:	Kócos	11	Zola:	Germinal	13
Szántó:	Kastély	14			

A következő címek választ adnak azoknak, akik a szovjet irodalom teljes elutasításáról voltak meggyőződve. A listán szereplő szovjet művek sikere annál is inkább jellemző, mert aki egy kicsit is visszaemlékszik azokra a napokra, tudja, hogy alig volt könyvtár, ahol a szovjet irodalom melletti agitációt megkísérelték volna:

Ajni:	Bokhara	Kaszumor-Szeidbejlí:	A titokzatos Mihajlo
Arszenyev:	Óserdők fia	Kaverin:	Nyitott könyv
Beljajev:	Kételtű ember	Kazakevics:	Tavas az Oderán
	A régi vár	Koptyajeva:	Ivan Ivanovics
Csavcsavadze:	Az özvegy és más elbeszélések	Kucserjavenko:	Hajnali harmat
		Lácisz:	Zúg a vihar
Danyko:	A kínai titok		Új partok felé
Erenburg:	Kilencedik hullám	Lágin:	A családás szigete
	Olvadás	Leonov:	Orosz erdő
	A teremtés második napja		Az üstökös
	Vihar	Liksztanov:	Zöld kő
Fors:	Mihajlovi vár	Nyikolajeva:	A kis jámbor
Fjodorov:	Dovator tábornok	Obrucsev:	Utazás Plutoniába
	Partizánok élén	Pagyerin:	Főirányban
Fjedorov:	Kőhegyek ura	Panova:	Évszakok
Fegyin:	Első örömök	Pausztovszkij:	Az aranygyapjú
	Európa elrablása	Polevoj:	Egy igaz ember
Gajdar:	Timur és csapata	Prilezsajeva:	A hetedik betyárbanda
Gladkov:	Nehéz esztendők	Ribak:	Örökre együtt
Gorkij:	Artamanovok	Sajnyin:	Hadititok
	Első szerelem	Siskov:	Sóhajok tava
	Klim Számgin		Zord folyó
	A mester	Solohov:	Csendes Don
	Mezítlábások	Sirvanzade:	Káosz
Groszman:	Egy szerelem története	Spanov:	Gyűjtogatók
Ivanov:	Rajnai várkastély		Összeesküvők
	Nyomon	Szimonov:	Fegyvertársak
Ilj-Petrov:	Tizenkét szék	Tolsztoj, A.:	Aelita
Ignatov:	Egy partizán		Elbeszélések
Jan:	Batu khán		I. Péter
	Dzsingisz khán		Golgota (8)
	Tatárjárás		Gyönyörű asszony
Kaszilj:	A napsugár szerelmese		Ibikus

<i>Toman:</i>	Igazi házasság	<i>Vajszenberg:</i>	Húgocskám
<i>Trifonov:</i>	Sánta herceg	<i>Vaszilevszkája:</i>	Szivarvány
<i>Tvardovszkij:</i>	Frontmögötti állomás	<i>Vinogradov:</i>	Paganini
<i>Uszpenszkája:</i>	Diákok	<i>Zlobin:</i>	Stendhal élete
	Nekeresd ország	<i>Szolovjov:</i>	Sasok szárnyán
	Nyár az erdőn		A csendháborító

E kutatásból kiderült, hogy abban van különbség, milyen réteg milyen mértékben nyilvánítja a véleményét s ebben a vonatkozásban érdekesnek mondható és előbbi meggyőződésünket igazolta, hogy a munkások az olvasók szociális összetételében szereplő munkások arányát messze meghaladóan válaszoltak kérdésünkre. Viszont ami az igényeket illeti, egyetlen olvasói kategória sem különbözik lényegében a másiktól. Éppen úgy találunk Erdős Renéet igénylő munkást, mint tisztviselőt, nyugdíjast vagy egyetemi hallgatót. Zilahy igénylői között találunk középiskolai tanulókat, tisztviselőt és önálló kisiparost. Ezt bizonyítják a kölcsönzött kötetek megoszlásáról szóló adatok is két és nem lebecsülhető kivétellel. A mintegy 20%-nyi munkásolvasó a politikai és ideológiai irodalomból valamivel többet kölcsönzött mint 20 százalékot, de az összes többi kategóriákban, kivéve a külföldi klasszikus irodalmat, amelyben nem ért el 20%-ot, nincs eltérés. Ebből arra a következtetésre jutottunk, hogy az *olvasói szint*, tehát *egy-egy olvasó eddigi egész olvasottsága, kulturáltsága az*, ami elsősorban megszabja az igényeket. Éppen ezért az olvasási szint feltárása a legfőbb feladat az egyes olvasók esetében abból a célból, hogy a velük való foglalkozást ennek alapján biztosítsuk. Ha a munkásolvasók igényeit kutatjuk, nem találunk egységes képet, mert itt is, mint minden kategóriában, az olvasói szint határozza meg az igényeket. Mégis szükséges és eredményes s a művelődési politikánk szellemében való a külön vizsgálat, mert ezzel felismerhető a könyvtáron belül is a munkásolvasók elmaradottabb és az előrehaladottabb tábora. Ennek a felismerésnek a birtokában több segítséget nyújthatunk majd minden munkásolvasónak, gyorsíthatjuk az elmaradók fejlődését, színvonalasabban elégíthetjük ki a magasabb szintet elérők igényeit.

3.

A kérdőívek összesítése és a tényleges kölcsönzés elemzésén kívül az igénykutatás eszközének kell tekintenünk *a könyvek forgási sebességének vizsgálatát*.

1956 nyarán folytattunk ebben az irányban kutatásokat. Abból indultunk ki, hogy az olvasók oldaláról az irányító munka hatását megközelíteni nem tudjuk, mert ehhez írásos feljegyzések volnának szükségesesek arról, hogyan foglalkoznak egyes olvasókkal, egyes olvasói rétegekkel a könyvtárak. Ilyen feljegyzéseink azonban nem voltak és sajnos, egy-két kivételes esettől eltekintve, ma sincsenek. Így jutottunk arra a gondolatra, hogy megvizsgáljuk, mi történik a könyvekkel a könyvtárban. Azt vizsgáltuk, mi lett 12 könyvtárban 47 különböző könyv sorsa. Hány példányban vásárolták meg ezeket, egy bizonyos idő alatt hány olvasónak kölcsönözték. E vizsgálat folyamán érdekes tapasztalatra tettünk szert a könyv külső formája és a kölcsönzés gyakorisága közötti összefüggés tekintetében, de még meggyőzőbb volt látni azt az összefüggést, ami a könyvtáros egyéni ízlése, nevelői munkássága és egy-egy könyv forgása között mutatkozott. Tíz új magyar, tíz szovjet, négy népi demokratikus és három nyugati haladó szerző művének, valamint néhány ismeretterjesztő műnek a forgalmát vizsgáltuk meg. A legdöntőbb tapasztalat az volt, hogy úgyszólván teljesen a könyvtárostól függ a könyv forgalma. Panova: Évszakok c. könyve így lett az egyik könyvtárban a legnépszerűbb művek egyike és máshol polcon heverő, olvasatlan könyv. Kocsetov: Zsurbin család c. könyve is attól függően hevert a raktárban, vagy volt az olvasók kezében, hogy vajon a könyvtáros olvasta-e és ha igen, tetszett-e neki. Ilyen értelemben ez a vizsgálat nem is az olvasói igények, hanem a könyvajánló munka elemzését szolgálta. Másrészt bizonyította azt is, hogy vannak általános érdeklődést kiváltó könyvek, amelyek csaknem valamennyi könyvtárban népszerűek. Ezekre a könyvekre azt mondhatjuk, hogy az adott általános olvasói igénynek megfeleltek s ilyen értelemben lehet e módszert igénykutatásra felhasználni s ezzel elsősorban a kiadók számára segítséget nyújtani, továbbá a könyvtárosok figyelmét felhívni egy-egy náluk indokolatlanul elfekvő könyvre.

A könyvek forgási sebességénél jellemzőbb az igényekre az *előjegyzés*.

Míg a forgási adatokból csak arra tudunk következtetni, hányan vették kölcsön a könyvet, az előjegyzésekből az is megállapítható, hányan akarták a könyvet kikölcsönözni. Ilyen módon elsősorban az azonnal ki nem elégített igényeket mutatják az előjegyzési lapok. Természetesen az előjegyzési lapokban nem mutatkozik minden igény már csak azért sem, mert a még meg nem jelent, vagy a könyvtárban meg nem levő könyvekre a könyvtárak nem vehetnek fel előjegyzést, de azért sem, mert nem minden olvasó él az előjegyzés lehetőségével. Hogy mennyire csak az olvasók kis százalékának jelent az előjegyzés előnyt, bizonyítja a 8. sz. kerületi könyvtár példája. Ebben a könyvtárban 1958-ban több mint ezer előjegyzést vettek fel. Amikor megvizsgáltuk, kik élnek az előjegyzés jogával, azt tapasztaltuk, hogy igen sokszor szerepelnek ugyanazok a nevek. Pontosan: 1006 előjegyzési lapot 551 olvasó állított ki. 3407 olvasó közül tehát az olvasók 16%-a élt ezzel a lehetőséggel, természetesen nem egyforma mértékben. Van olyan olvasó, aki egy év alatt 31 előjegyzést adott le a könyvtárban és mások csak egyetlen egyszer vették igénybe ezt a módszert. A legtöbbször előjegyző 30 olvasó adatait megvizsgálva azt láttuk, hogy öreg és fiatal, diák és háztartásbeli, kisiparos vagy tanár egyaránt jegyez elő könyveket, mert ilyen módon tudja biztosítani, hogy az igényelt könyvet előbb vagy utóbb, de elolvashatja. Nem volna lehetséges, hogy sokkal több előjegyzést vegyenek fel a könyvtárak, mert ez igen sok adminisztrációs és főleg könyvfigyelési feladatot hárítana rájuk. De talán szélesebb körben lehetne ezzel az eszközzel az igények jobb kielégítését szolgálni. Ami a kérdés másik oldalát, az előjegyzésekben megmutakozó igényeket illeti, erre vonatkozólag a 26. sz. kerületi könyvtár vezetőjének, Gönczi Imrének jelent meg cikke a Könyvtáros 1958. 12. számában. Eszerint egy év alatt 2611 előjegyzést vettek át. Ezek az előjegyzések és az előjegyzésekről szóló értékelés is az új ízlés alakulásáról, az új és a régi harcáról tanúskodnak. Mint a cikkíró írja, csak az előjegyzések alapján nem lehet teljesértékű képet kapni sem az olvasói igényekről, sem az olvasás színvonaláról, de „adnak figyelmeztető jelzéseket, nevelési és gyakorlati feladatokat.”

A Könyvtárosnak ugyancsak 1958. 12. számában „Mit olvasnak a délbudai olvasók?” címmel Uray Béla, a XI. kerületi könyvtár vezetőjének jelent meg cikke. Ebben igen érdekesen *össze-síti az igénykutatás két eszközét, a könyvek forgási sebessége és a könyvek előjegyzése együttes elemzését*. Azt vizsgálta, melyek a leginkább agyonolvasott könyvek, egy-egy könyv hány példányban van meg, mennyi idő alatt, összesen hányszor volt kikölcsönözve és van-e rá előjegyzés. Statisztikai adatszolgáltatásunk rendszere szerint csoportosította a szépirodalmat és ismeretterjesztő irodalmat is. A három, illetve annál kevesebb évi figyelési idő helyesnek mutatkozik és az imponáló számok kulturális forradalmunk beszédes bizonyítékai. Azt írja Uray elvtárs, hogy a vitát, amely az olvasás irányításának problémája körül folyt, az élet eldöntötte. Mondhatjuk is ezt, ha az élet alatt magunkat, a gyakorló könyvtárosokat értjük és az olvasókat, akik naponta százan és ezren kérik a könyvtárostól a jót, a szépet, az igazat, ami szórakoztatja, ami formálja, ami segíti őket eligazodni az új életben. Ezt a felsorolást bárki megnézheti keleten és nyugaton, az életet gazdagító, nemes, ha úgy tetszik tendenciózus irodalmat lát itt, a legtöbbet olvasott, a leginkább igényelt művek között. Ezt kell hát ma ajánlani és igen, merjük kimondani, ezt ajánljuk is ma. És ha ebben a felsorolásban szerepel is Sagan kisasszony műve, nem kell megijedni, mert ugyanitt látjuk Reed: Tíz nap, amely megrengette a világot c. könyvét is, amelyből két példány egy év alatt 35 olvasónál volt, és a vizsgálat idején is 3 olvasó előjegyzéséről számolhatott be a cikk szerzője. Itt is, mint a 26-os könyvtárban, mint ahogy az egész budapesti közművelődési hálózatban folyik a harc az újért. Az új oldalán áll azonban nemcsak a könyvállomány túlnyomó többsége, mellette áll a könyvtárosok tábora s mellette áll az olvasók egyre nagyobb része is. Az igénykutatás különböző módszereivel feltárt eredmények ezt bizonyítják s azért is, mert ez a tudat biztonságérzettel tölti el a harcban résztvevőket, van szükség rendszeres igénykutatásra és az igénykutatás eredményeinek rendszeres feltárására. Ebből a szempontból van jelentősége és ezért tekintjük mind Gönczi Imre, mind Uray Béla cikkét példamutatónak, s tartanánk helyesnek, ha minél több kerü-

leti könyvtáros ehhez hasonlóan, a munka tartalmi elemzésére törekedne s illetékesek biztosítanák, hogy az elemzések rendszeresen nyilvánosságra kerüljenek.

Mindezek a módszerek az olvasói igények általános kutatására szolgáltak, bár egyiket-másikat kisebb-nagyobb erőfeszítések árán az egyéni igények megismerésére és ilyen módon az olvasók egyéni irányítása eszközének is felhasználhatnánk. Pl. a gyakori előjegyzések esetében egy-egy olvasó érdeklődési köre feltárulhat a könyvtáros előtt, s az előjegyzési lapok ilyen egyenkénti tanulmányozása hasznos lehet. Az egyes olvasó igényére következtetni lehet valamennyire a könyvkártyákon szereplő azonos jelzésekből is. Azaz a könyvtáros megfigyelheti, hogy bizonyos könyveket ugyanazok az olvasók kölcsönözték, s ebből vonhatja le az illető olvasók igényeire vonatkozó következtetéseit. E módszer alkalmazását jelentette ez évben a Tanácsköztársaság témájával foglalkozó művek különleges figyelése néhány könyvtárban. Ennek segítségével nemcsak azt állapítottuk meg, hogy a műveket hányan olvasták, hanem azt is, milyen foglalkozásúak voltak olvasóink. Pl. Illés Béla: *Ég a Tisza* c. könyvét 22 könyvtárban figyelték. A meglévő 80 példány 211 esetben került kölcsönzésre, 69 munkásnál, 7 ipari tanulónál, 2 pedagógusnál, 29 tanulónál, 7 értelmiséginél, 23 háztartásbelinél, 17 nyugdíjasnál és 31 egyéb foglalkozásúnál. Mesterházi: *Pár lépés a határ* c. könyvét 20 könyvtárban figyelték, 62 példányt 367 olvasó kölcsönözött, közöttük 81 munkás, 25 ipari tanuló, 13 pedagógus, 32 tanuló, 7 értelmiségi, 43 háztartásbeli, 21 nyugdíjas, 43 egyéb foglalkozású, 2 egyetemi hallgató. E módszer remélhetőleg igen jó, de még ki nem próbált továbbfejlesztése a 18. és 21. sz. könyvtárak vezetőinek közös újítása, amivel a kölcsönző olvasó kor, nem és foglalkozás közös számmal való jelölése útján az egyes könyvek iránti érdeklődőkről még részletesebb képet kaphatnak.

6.

Lehetne elvben a már ismertetett kérdőíves módszerrel is az egyéni ízlést, igényt megállapítani. Ha ezek nem más célt szolgálnának, ti. az általános igény kutatását. Név nélkül az igénykutatás személytelenségét biztosítva azonban elvész a lehetőség egyéni igények kutatására. Erre csak *egyéni törzslapok, illetve elemző lapok, füzetek alkalmasak.*

E módszerről már évek óta tudjuk, hogy jól bevált a Szovjetunióban, sőt 1952-es év 3. sz. Könyvbarátjában Kéki Béla teljes részletességgel és világosan beszámol arról, hogyan lehet felhasználni az olvasók törzslapját a könyvtári munkában. Ennek ellenére ezen a területen úgyszólván semmit sem mentünk előre. Igaz, ez a legmunkaigényesebb területe a könyvtárnak és ha kevés vagy nem kielégítő a könyvtárosok száma, illetve felkészültsége, nyilvánvalóan ez a munka marad el. Az olvasóval való egyéni foglalkozás, igényeinek tanulmányozása, kielégítése és fejlesztése s mindennek — mint elengedhetetlen feltétel — rögzítése nélkül ui. a könyvtár még „jól elboldogul”. Leltározni, katalógust készíteni, kiállítás csinálni és természetesen kölcsönözni is kell, ezek a munkák ellenőrizhetők, ezek nélkül a könyvtárban megáll az élet. De az olvasókkal való foglalkozást nem lehet ellenőrizni, úgyszólván senki nem kérte még tőlünk számon a munka e területét. Most, amikor a tömegek ízlésének, műveltségének, erkölcsi és politikai arculatának formálásához a könyvtár részéről jelentős hozzájárulást vár a párt, nem lehet e kérdésről nem szólni és nem lehet nem törekedni a megoldásra.

Az egyéni törzslapok felfektetéséhez igen jó segítőeszköz lehetne a kérdőív és lehetne azon gondolkodni, hogy azok számára, akiknek a törzslap vezetése feltétlenül szükséges (fiatal munkások, ipari tanulók, fiatal pedagógusok stb.) kérdőívek kiállításával kezdjék meg ezt a munkát.

7.

Az egyéni igényt és annak kielégítését vizsgálják egyes könyvtárainkban az ún. „*Minden nap csak egyet!*” akció keretében. Ez abból a szükségszerűségből született, hogy a könyvtárosok nem tudnak minden nap minden olvasóval foglalkozni s ezért naponta egy olvasóval hosszabban elbeszélgetnek igényeiről s ezeket külön feljegyzik. Majd a munka végeztével ellenőrzik, hogy az igénynek milyen mértékben felelt meg a kiválasztott és elvitt könyv, illetve ha eltér az igénytől, helyes irányba tér-e el. E célból a statisztika készítésénél felírják arra a feljegyzésre, amin előbb az igényeket jelölték meg, a kikölcsönzött könyvek szerzőit, címeit és az olvasó nemét, korát

és foglalkozását is megjelölik. Néhány száz feljegyzés összegyűjtésekor már megközelítő képet lehet kapni egy-egy könyvtáros tartalmi munkájáról és összesítve általános képet is kaphatunk az igényekről és az igények kielégítésének módjáról. Ez a módszer eszerint mint ellenőrzési eszköz is beválhat. Az egyén fejlődését azonban nem kísérhetjük figyelemmel ilyen módon, mert a feljegyzéseket mindig más és más olvasórol készítettük el. Ha néhány év múlva az akkor elkészítendő cédulákat összevetjük a maiakkal, az általános igényfejlődéssel ugyan számot vethetünk majd, de az egyénekre vonatkozólag csak az elemző törzslapok tartalmazhatnak adatokat. Éppen ezért minden erővel el kell érni, hogy minél több helyen kezdjék el az elemző törzslapok vezetését. Van itt azonban egy veszély amire már a munka megkezdésekor figyelniünk kell. Eddig is és nyilván ezután is minden olyan munkát el tudunk végezni, és végeztetni, amit feltétlenül szükségesnek tartunk. Ilyen módon elérhetjük a törzslapok vezetését is. Tudnunk kell azonban, hogy maga a törzslapok vezetése még semmiféle problémát meg nem old. Már ma is néhány könyvtárban az ipari tanulók olvasását személyi lapokra vezetik. Ha tehát meg akarjuk vizsgálni, hogyan foglalkoznak az ipari tanulókkal, ennek könyvkölcsönzésben megmutatózó hatását ezeken a helyeken lemérhetjük. A mi célunk azonban nem lehet csupán ennyi. El kell érni, hogy az a könyvtár, ahol végre a személyi lap vezetésére rászánták magukat, élvezzék ennek előnyeit is a kölcsönzés alkalmazásával. Ilyen módon megszűnhet az oly gyakran mechanikus könyvajánlás, hiszen a könyvtáros tudja, a feljegyzésekből látja, milyen utat tett meg az olvasó eddig, ennek az útnak ismeretében tudja a könyvtáros az olvasót tovább vezetni. A személyi lapot törzslappá kell fejleszteni, azaz az egyéni igénykutatás alkalmazásával feltárt anyag rögzítése után néhány szóval fel kell jegyezni azokat a körülményeket is, amelyek között az olvasó az újabb könyveket kikölcsönözte. Bizonyos idő után az olvasó fejlődésének olyan példájára látnánk bizonyítékokat e feljegyzésekből, amilyenekkel a régi munkásmozgalmi könyvtárak történetében találkozunk és amelyek olyan nagyon kívánatosak. Ezek a példák maguk is ösztönzően hatnának az olvasókra és könyvtárosokra. Az olvasókkal való egyéni foglalkozás általános módszerévé változhatna a személyi lap, illetőleg a törzslap rendszeres vezetése.

A személyi, illetőleg törzslap rendszeres vezetése útján a legalaposabb képet kaphatnánk mind az egyéni igényekre, az igények kielégítésének módjára, mind az egyéni adatok összesítése útján az általános igényekre vonatkozóan. Ha erre képesek volnánk, már csak időnkénti általános olvasásfelméréssel és igénykutatással kellene az így egyénekre kialakított képet összehasonlítani ahhoz, hogy a valóságos igények és olvasás, valamint az általános színvonal összevetéséből a közművelődési könyvtárak előtt álló legfőbb feladatokra tudományos igényű következtetéseket vonhassunk le.

Összefoglalva: az igények kutatásának tömeges és egyéni módjai; a kérdőívek kibocsátása és feldolgozása; a könyvek forgási sebessége, a valóságos olvasás, az előjegyzés vizsgálata; az egyénnel való elmélyült foglalkozás egyszerű rögzítése; az egyénnel való foglalkozás törzslaprendszerű állandó vezetése segítené az MSZMP művelődéspolitikájának irányelveiben megszabott főfeladat eredményes teljesítését. Az egész munka szervezett irányítása, rendszerezése, a tapasztalatok kicserélése és elterjesztése megoldásra váró feladat éppenúgy, mint az olvasószolgálati munka dokumentációjának egységesítése, hiteles és egységes nyilvántartási rendszer az olvasói igényekről és az olvasói igények kielégítéséről egyaránt. Minderre mulhatatlanul szükségünk van, ha meg akarjuk kímélni magunkat az igények semmibevevését jelentő szektás túlzásoktól s ugyanakkor hiteles adatok birtokában akarunk harcolni — az eddiginél eredményesebben — az igények misztifikálásának, szolgai kielégítésének liberális képviselőivel szemben.

Dobos Piroska

IRODALOM

- A Magyar Szocialista Munkáspárt művelődéspolitikájának irányelvei. = Bp., Kossuth K. 1958. 42. lap.
Dr. Drescher Pál: Mit olvas a Fővárosi Könyvtár közművelődési fiókjainak közönsége. Kulturális keresztmetszet. = A Fővárosi Könyvtár Évkönyve IV. 1934. 35—72. lap.
Nagypál István: „Hivatalos könyvtárpolitika”. = Gondolat. 1936. 136—139. lap.
Dr. Fort Sándor: Egy népkönyvtár nevelő munkája nőolvasói körében. = A Fővárosi Könyvtár Évkönyve VII. 1937. 133—142. lap.

Hassenforder, Jean: Goût et attitudes des lecteurs dans une bibliothèque municipale de province Limoges. Paris Centre d'Études Économiques. 1957. 13 lev.

Gronsky, A.: Az olvasóval való egyéni foglalkozás és nevelőmunka kérdései. = Könyvtári Figyelő. 1958. 2. sz. 37-46. lap.

Kukulska, J.: Az olvasás tanulmányozásának módszertani kérdései. = Könyvtári Figyelő. 1958. 1. sz. 61-68. lap.

Ruhl, H.: A szubjektív olvasói igénytől az objektív olvasói szükséglethez. = Könyvtári Figyelő, 1958. 9. sz. 1-13. lap.

Krzemieniecki, L.: Megjegyzések és adalékok az olvasás kérdéseinek tanulmányozásához. = Könyvtári Tájékoztató. 1957. 2. sz. 24-32. lap.

Mavricseva: Az olvasói érdeklődés tanulmányozása. = Könyvtári Tájékoztató. 1957. 5. sz. 10-17. lap.

G. Nyilas Márta és munkatársai: Az új magyar irodalom olvasása a kerületi könyvtárakban = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. IV. 1949-1954. 99-107. lap.

A magyar népművelés 10 éve. Vál. bibliográfia. 1. köt. 217-219. lap.

A Könyvbarát és A Könyvtáros említett cikkei.

A magyar könyvtárosok I. Országos Konferenciája. Bp. 1953. Művelt Nép. 24, 32, 42. lap.

M I N T A

**FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
KERÜLETI KÖNYVTÁRAK OSZTÁLYA**

VIII., Szabó Ervin tér 1

**KITÖLTÉS UTÁN A GYŰJTŐLÁDÁBA
DOBANDÓ!**

**KÉRJÜK, HOGY KITÖLTÉS ELŐTT
A KÉRDŐIVET TELJES TERJEDELMÉBEN
OLVASSA EL.
HA SZÜKSÉGESNEK LÁTJA,
KÉRJEN SZÓBELI FELVILÁGOSÍTÁST
A KÖNYVTÁROSTÓL!**

Véleménykutató kérdőív

A kérdőív kizárólag tájékoztató, véleménykutatási célokat szolgál, ezért aláírást nem kérünk. A kutatómunka eredményessége érdekében kérjük a kérdőív pontos, valóságot tükröző kitöltését. A kutatómunka a könyvtári szolgáltatások magasabb színvonalra emelését célozza.

- *1. Neme: férfi — nő
- *2. Életkora: 15—18 évig, 19—26 évig, 27—50 évig, 50 év felett.
- 3. Foglalkozása:
- *4. Iskolai végzettsége: Ált. iskola, érettségi, főiskola, egyetem.
- *5. A könyvtárral azonos kerületben lakik-e? Igen — nem
- **6. Mít olvas legszívesebben?

A SZÉPIRODALMI, ÚTLEÍRÓ, TÖRTÉNETI ÉS MŰVÉSZETI MŰVEK KÖZÜL:

regényeket: társadalmi regényt	útleírásokat
történelmi regényt	történelmi műveket
fantasztikus regényt	művészettel foglalkozó műveket
kalandos regényt	zenével foglalkozó műveket
szerelmes regényt	irodalomtörténeti műveket
életrajzi regényt	sporttal és játékkal foglalkozó műveket
elbeszéléseket	
színdarabokat	
verseket	

A POLITIKAI-TÁRSADALOMTUDOMÁNYI ÉS FILOZÓFIAI MŰVEK KÖZÜL:

marxista—leninista klasszikusokat
a legfrissebb politikai eseményekről szóló tájékoztatást
a munkásmozgalommal foglalkozó írásokat
a fasizmust, imperializmust leleplező irodalmat
antiklerikális és ateista műveket
filozófiával, pszichológiával foglalkozó műveket

A TERMÉSZETTUDOMÁNYOS MŰVEK KÖZÜL:

matematikával foglalkozó műveket	földtannal foglalkozó műveket
csillagászattal foglalkozó műveket	biológiával foglalkozó műveket
fizikával foglalkozó műveket	növénytannal foglalkozó műveket
kémiával foglalkozó műveket	állattannal foglalkozó műveket

A TECHNIKAI MŰVEK, SZAKKÖNYVEK KÖZÜL MILYEN TÁRGYKÖR ÉRDEKLI:

7. Nevezze meg az Ön által leginkább kedvelt külföldi szerzők (regény-, elbeszélés-, drámaíró vagy költő) nevét értékelése sorrendjében:

.....

8. Nevezze meg az Ön által leginkább kedvelt magyar szerzők (regény-, elbeszélés-, drámaíró vagy költő) nevét értékelése sorrendjében:

.....

* A kérdésre aláhúzással kérünk feleletet.

* A kedvelés sorrendjét x-el, illetve xx-el kérjük jelölni.

9. Melyek a legkedveltebb olvasmányai?

*10. Mit kedvel inkább:

mai tárgyú — régebbi tárgyú
műveket?

hazai   külföldi
szerzők műveit?

**11. A könyvek kiválasztásában mi befolyásolja leginkább?

sajtóban olvasta?	nem	néha	gyakran	mindig
filmen látta?	nem	néha	gyakran	mindig
rádióban hallotta?	nem	néha	gyakran	mindig
a könyvüzlet kirakatában látta?	nem	néha	gyakran	mindig
a könyvtárban látta?	nem	néha	gyakran	mindig
régebbi ismeretei?	nem	néha	gyakran	mindig
a könyvtáros javasolta?	nem	néha	gyakran	mindig
barátai ajánlották?	nem	néha	gyakran	mindig
szülei javasolták?	nem	néha	gyakran	mindig
tanárai javasolták?	nem	néha	gyakran	mindig

*12. Használja-e a könyvtár katalógusait?

szépirodalmi művek — ismeretterjesztő művek
kiválasztásához

*13. Olvassák-e a kölcsönzött könyveket családtagjai is? igen — nem

Tagja-e más könyvtárnak is? igen — nem
Melyiknek? .....

*14. Vásárol-e könyveket? igen — nem

Évente kb. forint értékben .....

15. Hány kötetes könyvtára van? .....

16. Mennyi időt fordít olvasásra hetenként? .....

*17. Szívesen venne igénybe olvasótermet helybeni olvasásra? igen — nem

*18. Olvas-e folyóiratot, napilapot a könyvtárban?

nem   néha   rendszeresen

Olvas-e folyóiratot, napilapot a könyvtáron kívül?

nem   néha   rendszeresen

Melyek a legkedveltebb folyóiratai, hírlapjai? .....

*19. Szabad idejében az olvasáson kívül mivel foglalkozik szívesen?

rádió	tánc	nyelvtanulás
televízió	sport	öntevékeny művészeti munka
színház	fényképezés	társadalmi-politikai munka
zene	tanulás	vagy .....

*20. Kívánatosnak tartja-e, hogy a könyvtár tanácsot adjon a könyvek kiválasztásában?

nem   néha   mindig

*21. Résztvenne-e a könyvtár rendezvényein: irodalmi esten, könyvismertetésen, filmvetítésen vagy a könyvtár más kulturális rendezvényén?

nem   néha   gyakran

*22. Résztvenne-e a könyvtár tevékenységében társadalmi munkájával?

nem   esetenként   rendszeresen

Miben tudna segítségünkre lenni? Olvasószervezés, adminisztráció, műszaki segítség,
egyéb .....

23. Milyen kívánsága, javaslata van a könyvtár munkájára vonatkozólag? .....

Budapest, 1961. .... hó ..... nap.

PROPAGANDAMUNKA A KERÜLETI KÖNYVTÁRAKBAN

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózata a külföldi nagy közművelődési könyvtárakhoz hasonlóan egyre inkább él annak lehetőségével, hogy a különféle politikai, irodalmi, természettudományos, művészeti stb. ismereteket a könyvkölcsönzés keretein túl, a propaganda egyéb eszközeivel is közvetítse olvasóinak.

Sok vita folyt akörül, hogy a könyvtári propaganda olyan fontos formái, mint az előadások, ankétok, fejtörő-versenyek, mesedélutánok, filmvetítések stb. milyen helyet foglaljanak el a könyvtári munkában? Részben elmarasztaló, részben igenlő állásfoglalások alakultak ki e kérdés körül. Ma már egyre elismertebbé válik, hogy a könyvtárak alapvető feladatának ez fontos része. Szervesen kapcsolódik és egészíti ki az alapvető feladatot, a könyvkölcsönzést.

Az emberek nevelésének, irodalmi ízlésük és műveltségük fejlesztésének sok-sok lehetősége van. Igaz, hogy ennek legfőbb, de nem egyetlen eszköze maga az irodalom. Az irodalom nyújtotta élményt szervesen egészíti ki az a kulturális hatás, melyet az előadások s különféle irodalmi, politikai célzatú összejövetelek, kiállítások és egyéb szemléltető eszközök jelentenek. Ma már egyre nagyobb jelentőségű a könyvtári propagandánk. Ennek bizonyítására elég ha két összehasonlító adattal szolgálunk:

1959-ben 1957-hez viszonyítva a kiállítások kétszeresére, az előadásos összejövetelek száma pedig több mint háromszorosára emelkedett.

Az 1959. évi összefoglaló jelentésünkben megállapítottuk, hogy a jelentés éve nagy fejlődést hozott a könyvtári munka, az olvasószolgálati és propagandamunka pártosságának terén. Az év rendezvényeinek elemző adatai bizonyítják, hogy könyvtáraink propagandamunkája a párt művelődéspolitikai irányelveinek szellemében folyt. Ebben a szellemben az olvasók politikai és kulturális nevelését tekintik fő feladatuknak. Ez tükröződik különféle rendezvényeik számában, típusában és tartalmi gazdagságában is.

Érdeemes előljáróban néhány statisztikai adattal illusztrálni az elmondottakat: néhány adat, mely a számszerű fejlődést tükrözi.

Év	Kiállítások	Előadások	
		száma	látogatottág
1957	709	236	15 513
1958	1355	507	34 358
1959	1396	752	42 549

A számok azt mutatják, hogy amíg a kiállítások számában jelentékeny növekedés nem volt az elmúlt évben (mivel már 1958-ban is igen nagy volt a kiállítások mennyisége és itt elsősorban a minőségére, a kiállítások színvonalának emelésére törekedtünk), addig az előadásoknál még jelentékeny, számszerű növekedés is bekövetkezett.

Ez mind az előadások számában, mind a látogatottságban megmutatkozik. Természetesen a színvonal-emelésre továbbra is nagy szükség van.

A könyvtári propagandának két nagy csoportját különböztetjük meg. Egyik az úgynevezett *csoportos foglalkozás*, melynek a legkülönbébb típusát alkalmazzák könyvtáraink, így: előadások, ankétok, könyvismertetések, író-olvasó találkozók, filmvetítések —, a gyermekolvasók részére ezeken kívül mesedélutánok, irodalmi fejtörők, dupla vagy semmi irodalmi társasjátékok, irodalmi körök, tanulmányi kirándulások stb. A másik csoportba az úgynevezett *szemléltető propagandát* soroljuk, mely a különféle kiállításokon jut kifejezésre. A propagandamunka ilyen széleskörű kiterjedése arra az igényre épül, hogy a kerületi könyvtárak nem egyszerűen „kölszönző helyek”, hanem az olvasók kulturális nevelésének fontos centrumai legyenek.

Kerületi könyvtáraink propagandája a legváltozatosabb képet mutatja. Több év során meghonosodott az a gyakorlat, hogy a kiadott esemény-naptár szerint a nevezetesebb évfordulókról, az évforduló jelentőségétől függően, kisebb vagy nagyobb méretű kiállításokkal, előadásokkal és egyéb rendezvényekkel emlékeznek meg. A fontosabb évfordulók alkalmából történő megemlékezések sorában a központi kezdeményezéseken túl nagyon sok helyi kezdeményezéssel is találkozunk. Bár még nem maradéktalan sikerrel, az a törekvés érvényesül, hogy egyre inkább a *helyi* igények figyelembevételével tervezik és készítik elő rendezvényeiket. Ez tükröződik abban a tematikai gazdagságban, amit az alábbiakban részletesebben is elemzünk:

1959. ÉVI ELŐADÁSOK, KIÁLLÍTÁSOK TARTALOM SZERINTI MEGOSZLÁSA

	Előadások	Kiállítások
Politikai	73	306
Természettudományos	61	78
Irodalmi	77	178
Egyéb — felnőtt	27	385
Gyermek	514	449
Összesen	752	1396

Figyelemre méltó, hogy az előadások 70%-át a gyermekkönyvtárak tartották, viszont a kiállítások nagyobb részét (68%) a felnőtt olvasók számára készítették a könyvtárak. Az előadások ilyen aránya — a gyermekek részére szervezett rendezvények nagyobb száma — természetesen a gyermekkönyvtári munka jellegéből adódik. A kiállításoknak a felnőtt olvasók javára mutatkozó nagyobb — egyébként természetes — arányát az is magyarázza, hogy gyermekkönyvtáraink ma még igen kicsi helyiségekben, szűkös viszonyok között dolgoznak és tárlókkal sem rendelkeznek.

Mivel a rendezvények értékét, illetve hasznosságát elsősorban nem a formája és szervezeti kerete, hanem tartalma határozza meg, ezért az elemzés csoportjául nem a típus, hanem a tartalom szerinti csoportosítást találjuk célszerűnek, melynél az előbb közölt statisztika rovatait vesszük figyelembe.

Politikai jellegű rendezvények

A politikai jellegű rendezvények elsősorban az év két legnagyobb jelentőségű eseménye a Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulója és az MSZMP VII. Kongresszusa jegyében zajlottak le.

Ez a két országos jellegű politikai akció, melyben nagy ambícióval vettek részt könyvtáraink, a rendezvényeket számszerű és tartalmi vonatkozásban egyaránt előnyösen befolyásolta. A tanácsköztársasági megemlékezések nem korlátozódtak az évforduló napjára, hanem csaknem fél éven keresztül a könyv és szóbeli propaganda középpontjában álltak. Az évforduló kapcsán egész hálózatunkat megmozgató akció alakult ki, mely a megemlékezés színvonalas, sokoldalú formáját eredményezte.

Az 53 előadással jellegű, felnőtt rendezvényeink közül: 11 alkalommal szervezték meg könyvtáraink a veterán-harcosok és olvasók közötti találkozót. Ennek keretében találkoztak olvasóinkkal többek között: Szamuely Tiborné, Várnai Zseni, Szaton Rezsóné, Latinka Sándorné, Kelen Jolán, Mehrlinger Rezsóné, Saffrankó Emánuel és mások.

8 író-olvasó találkozó zajlott le, többek között Várnai Zseni az 5. és 12. sz., Gergely Sándor, Berkesi András, Barta Lajos a 2-es, Győri Dezső a 8-as sz. könyvtárban. Ezenkívül könyvtáraink 34 politikai előadást is szerveztek.

A leggyakrabban előforduló és legnépszerűbb előadások ezek közül: „A Tanácsköztársaság dicső napjai”, „Tavaszi 1919-ben”, „A Tanácsköztársaság emléke a magyar irodalomban”, „Hősök voltak”, „A Tanácsköztársaság kultúrpolitikája”, „Női szemmel a Tanácsköztársaságról” stb. voltak.

A 6. és 7-es sz. könyvtár 1919-ben a Tanácsköztársaság évében alakult. Ez a két könyvtár jubileumát ugyancsak a tanácsköztársasági megemlékezések keretében ünnepelte.

A fenti rendezvényeken összesen 2650-en vettek részt. Bár nem lehet azzal dicsekedni, hogy mindig túl nagy létszámú közönség hallgatta végig előadásainkat, de nem is ez volt a fő cél. Néhány előadástól eltekintve inkább a bensőséges, ünnepélyes légkör volt jellemző az előadásokra.

A fentiekhez hasonlóan gyermekolvasóink körében is változatos, érdekes és nívós előadások, találkozók és fejtörő-versenyek közvetítették a Tanácsköztársaság eszméit és nyújtottak maradandó élményt.

A gyermekkönyvtáraink által szervezett 87 összejövetel közül 9 könyvtár tartott előadást a következő témákból: „Tanácsköztársaság a gyermekekért”, „Egy író emléke a Tanácsköztársaságról”, „Képek a magyar történelemből”, „Hősök voltak”. Az előadásokat film, illetve diafilmvetítésekkel, egy-két helyen rövid kultúrműsorral tették színvonalasabbá. 10 könyvtár szervezte meg neves veteránok (Saffrankó Emánuel, Szaton Rezsóné stb.) és a gyermekolvasók találkozóját, ahol a meghívottak saját élményeiket mondták el.

10 jólsikerült könyvankét, 34 film, illetve diavetítéssel egybekötött mesedélután és 24 fejtörő-verseny járul hozzá, hogy gyermekolvasóink méltó keretek között emlékezzenek a Tanácsköztársaság napjaira.

Kerületi könyvtáraink összesen 85 színvonalas kiállítással dokumentálták az évforduló jelentőségét. A kiállításokat sorozatszerűen, tematikus rendezésben készítették. Pld.: „A Tanácsköztársaság dicső napjai”, „A Tanácsköztársaság kultúrpolitikája”, „A Magyar Vörös Hadsereg hősi harcai” stb. témákból. Kiállításait nemcsak a könyvtár helyiségében rendezték, hanem a területükhöz tartozó moziban, iskolákban, ipari-tanuló intézetekben, kultúrházakban.

A rendelkezésükre álló gazdag anyagot a központ Propaganda-osztálya biztosította. Ezeket helyileg sok értékes dokumentummal egészítették ki és jól összeválogatott könyvanyaggal dokumentálták a Tanácsköztársaság szellemi örökségét.

A tanácsköztársasági emlékezés keretében zajlott le a KISZ Budapesti Bizottsága, a Munkaügyi Minisztérium, Fővárosi Tanács Oktatási Osztálya, Magyar Szovjet Baráti Társaság és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár rendezésében a „Budapest legjobb ifjúsági szavalója” cím elnyeréséért folyó *ifjúsági szavalóverseny*. Célja az volt, hogy általa a fővárosi ifjúság nagy tömege ismerkedjék meg a legszebb magyar forradalmi versekkel, hogy a versenyt a Tanácsköztársaság emlékéhez kapcsolva, elmélyedjen bennük a Tanácsköztársaság és a munkásmozgalom forradalmi hagyománya.

A verseny lebonyolításának szervező és irányító munkájának nagy részét könyvtáraink végezték. Bár ez nagyon sok többlet feladatot rótt könyvtárainkra, ám e nagyszabású akció eredménye bőségesen kárpótolta fáradozásukat. Csaknem 15 000 ifjú vett részt a versenyben és ezek a fiatalok mind a forradalmi hagyományainkhoz, mind pedig a mához szellemileg közelebb kerültek.

Jubileumi propagandánk kapcsolódva a személyes könyvajánláshoz a Tanácsköztársasággal foglalkozó irodalom olyan nagy arányú olvasását eredményezte, amire hosszú évek óta nem volt példa.

Huszonhat könyvtár pontos adata áll rendelkezésünkre. Ezek szerint a 26 könyvtárban április végéig (kb. két és fél hónap eredményeként) 78-féle Tanácsköztársasággal foglalkozó művet, 1904 példányban, 3583 alkalommal kölcsönözték. Többek között: Illés Béla: „Kárpáti

rapszódia”, „Ég a Tisza”, Földes Péter: „Túlsó parton”, a „Hősök voltak”, József Farkas: „Rohanunk a forradalomba”, Kárikás Frigyes: „Járatos ember”, „Harminckilences dandár”, a „Magyar Tanácsköztársaság hősi küzdelmei”, Mesterházi Lajos: „Pár lépés a határ”, „Nagy idők tanúi emlékeznek”, Hárs László: „Ökölbe zárt szív” c. könyveket.

A másik nagy politikai akció az MSZMP VII. Kongresszusára való készülődés volt. Ebben az időszakban fő feladatunk a párt s a munkásmozgalom harcainak ismertetése és propagálása volt, könyvek illetve különféle rendezvények eszközeivel.

Ebben az akcióban könyvtáraink a könyvkölcshözés mellett — mely a tanácsköztársasági könyvek forgalmához hasonló eredményt hozott — jó néhány előadással, gyermekfejtő-versenyvel s 40 kiállítással segítették a párt eszméinek és eredményeinek tudatosítását. Ebben az akcióban született meg a már előbbi propaganda formák (előadások, kiállítások) mellett, a szavaló-versenyhez hasonló akciónk; a pártkongresszus tiszteletére rendezett *gyermekrajzverseny*. Célja az volt, hogy a gyermekek az 50 címből álló javasolt irodalomjegyzék alapján, a verseny kapcsán fokozott érdeklődéssel forduljanak az ifjúsági mozgalommal, az úttörőélettel és a mai életünkkel foglalkozó irodalom felé, továbbá, hogy a versennyel is mélyítsük a könyvtárak és az iskolák kapcsolatát. A verseny eredményeként közel 10 000 gyermekrajz készült el, ami csaknem ugyanennyi gyermek részvételét jelentette. Ennek a jelentős akciónak értékét elsősorban nem a rajzok nagy száma adja, hanem az irodalmi élmények, az irodalom hőseinek ábrázolása a gyermekek elképzelésében.

A gyermekrajzok több mint 100 féle témája mutatja gyermekeink olvasmány- és fantázia-világának gazdagságát.

A több ezer rajzból körülbelül 1000 az úttörőélettel, a táborozással, az úttörővasúttal és kirándulásokkal foglalkozik. Pl. „Alszik a tábor”, „Tábortűznél”, „Kisdobos a táborban” stb. Ez is mutatja, hogy a gyermekek számára mennyire vonzóvá vált a közösségi élet. Nagyszámú rajz ábrázolja az iskolai életet.

250 rajzban örökítették meg a munkásmozgalomról alkotott elképzeléseiket, illetve olvasmány-élményeiket. Például „Tüntetés”, „Plakát ragasztás”, „Földosztás”, „Ságvári Endre elfogatása” stb. Vázlatos, sokrétű ábrázolást nyújtottak ezenkívül a mai élet egyes mozzanatainak és a szülők munkájának megfigyelésében is. A javasolt irodalom közül legtöbbször, összesen 400 gyermek, örökítette meg a már klasszikussá vált Gajdár: Timur és csapata c. gyermekregény egy-egy epizódját. Katajev: Távolságban egy fehér vitorla c. regénye 297 gyermeknek adott témát, József Attila: Mama c. versét 156 gyermek, Junga: Halhatatlan cirkáló c. művét 122 gyermek választotta témá-jául.

A befutott rajzokból kerületenként rendezett kiállításokon több mint 3000 rajzot mutattak be kerületi könyvtárainkban, a kultúröthonokban, úttörőházakban. Végül a szakértőkből összeállított zsűri körültekintő válogatása alapján 300 rajzból álló központi kiállítást rendeztünk, amelynek heteken át igen nagy közönségsikere volt.

A rajzverseny sikeréhez sok-sok szeretet, fáradságos munka fűződik. Könyvtárosaink elsősorban a gyermekkönyvtárosok sokrétű és nagy önállóságot kívánó munkát végeztek. A legkiemelkedőbb munkát végzett gyermekkönyvtárosainkat intézetünk könyv- és pénzjutalomban részesítette.

Az első helyezést elért könyvtárak 44, 35, 5. sz. kerületi könyvtárak voltak. Ezen könyvtárak között 150—100, illetve 50 drb. gyermekkönyv került szétosztásra.

Hasonlóan a tanácsköztársasági megemlékezésekhez könyvtáraink a kongresszusi propagandát is a központ útmutatása alapján végezték. Ehhez valamennyi könyvtár kész kiállítási anyagot, útmutatót és bibliográfiát kapott.

Az említett két nagy politikai akción kívül valamennyi kerületi könyvtár kiállítással emlékezett meg a békemozgalom 10 éves fennállásáról, továbbá május 1, augusztus 20, november 7 és más kiemelkedőbb politikai évfordulóról, melyekhez valamennyi könyvtár rendszeres központi segítséget kapott. Ezeken túl nagyon sok, jó helyi kezdeményezéssel is találkozottunk. Könyvtáraink, mint érzékeny műszerek reagálnak a fontosabb, aktuális politikai eseményekre. A helyi igényeket és olvasóik izlését figyelembe véve például a 4-es könyvtár előadást tartott „A jelenlegi gyarmati helyzetről”, a 12-es könyvtár „Hogyan harcoltak az ifjak a Horthy rendszerben” cím-

mél (megemlékezés Pataki Istvánról) tartott előadást. „Az utolsó felvonás” c. film vetítésével egybekötött ankétot rendezett a 35-ös könyvtár, továbbá a 19-es könyvtár „Május 1 története”, „Nagy idők, nagy emberek”, a 23-as és 36-os könyvtár „Felszabadulási emlékest”-et, a 32-es „Nőnap”-ot, a 11, 20, 32, 38-as könyvtár Magyar Szovjet Barátsági estet rendezett. Több könyvtár előadással emlékezett meg a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról.

Szépirodalmi jellegű rendezvényeink

A közvetlen irodalmi jellegű propaganda színes, változatos programját találjuk könyvtárainkban, mind tartalmi, mind pedig formai értelemben. Ezeknek egy része nevezetesebb dátumokhoz kapcsolódik, más részüket a helyi igényeket figyelembe véve rendezik.

A 77 felnőtt irodalmi ankét közül 19 valamilyen nagy íróra való emlékezés keretében hangzott el, ilyenek voltak: Ady Endre, József Attila, Móra Ferenc, Schiller, Gorkij, Tolsztoj, Radnóti Miklós, Goethe, Dosztojevszkij, Dante, Boccaccio, Petrarca és mások. Írók és irodalomtörténészek tartották ezeket, előadóművészek közreműködésével, némelyiken filmvetítéssel tették színvonalasabbá az előadásokat. Szép előadások voltak a 23, 24 és 35-ös könyvtárakban, Ady Endréről, József Attiláról, a 23, 26-os könyvtárakban Gorkijról, a 7, 26-os könyvtárakban Móra Ferenc és Gárdonyi Gézaról. Az előadásokkal kapcsolatban az írók műveiből irodalmi kiállításokat is rendeztek. Régi tapasztalat, hogy minden ilyen többirányú megemlékezés jelentősen hozzájárul az adott író műveinek nagyobb mérvű olvasásához. Így valamennyi kerületi könyvtárunk, ha előadással nem is, de legalább könyvkiállítással megemlékezett a magyar és a világirodalom nagyjairól.

A politikai jellegű előadások elemzésénél felsoroltuk, hogy milyen nagy sikerük volt a veterán- illetve író-olvasó találkozónak. Ugyanez vonatkozik az irodalmi jellegűekre is. A 2-es könyvtár olvasóinak maradandó élménye fűződik Mesterházi Lajossal és Germanus Gyulával való találkozásához. Az 2, 5, 12, 22, 37-es könyvtárak olvasói Várnai Zsenivel, a 8, 23-as olvasók Győri Dezsővel találkoztak, a 4 és 2-es könyvtár Hegedűs Gézával, a 28 és 10, Balázs Annával, a 32-es könyvtár Bihari Klárával, a 31-es könyvtár Berkesi Andrással való találkozást szervezte meg. De ezeken kívül még sok más író találkozott könyvtárainkban az olvasókkal.

Az író-olvasó találkozónak többféle változatát műveltük. A leggyakoribb eset az volt, amikor az író a munkájáról és írásművészetéről, továbbá ennek kapcsán a műveiről beszélt. Ilyenkor az olvasók az előadói bevezető után általában mindenről — az író életéről, munkájáról, írói műhelytitkekről, műveinek hőseiről — érdeklődtek. Ezek a találkozók a nagyobb s az illető író műveit kevésbé ismerő közönség számára sikeresebbek voltak, mintha egy-egy művéről lett volna csak szó. Ilyen általános, „mindent érintő” találkozó volt többek között a 32-es könyvtárban, ahol Bihari Klára közvetlen, keresetlen szavakkal beszélt munkásságáról, utazási élményeiről, műveiről és néhány irodalmi kérdésről. A 38-as könyvtárban Szalay Lenke beszélt kedves gyermekolvasói előtt életéről, munkásságáról, s ennek keretében került sor a „Ketten hiányoznak” c. regényének vitájára is. A 4-es könyvtárban Hegedűs Géza találkozott ifjú olvasóival, ahol szintén inkább az írot ismerték meg, mint műveit. Ez a találkozó rendkívül nagy hatással volt a fiatalokra. Hegedűs Géza a maga szellemes közvetlenségével teljesen magával ragadta a gyermekeket. Beszélt gyermekkoráról, kedves epizódokkal körítve elmondta, hogyan lett író, hogyan születtek első írásai és általában miről ír.

Irodalmi szempontból nívósabbak voltak azok a találkozók, ahol a meghívott író egyik — rendszerint legjobb — írásáról beszélgettek. Például a 2-es könyvtárban Mesterházi Lajos „Pár lépés a határ” c. regényéről vezetett ankétot, ahol az említett mű tartalmi és műfaji kérdéseinek elemzésére, jellemábrázolásának vitájára került sor. A 24-es könyvtárban Tatay Sándor: „Kinizsi Pál” c. ifjúsági regényéről, a 2-es könyvtárban pedig Nemes László: „Eltűnt Európa” c. regényéről vezetett ankétot.

Ezek az inkább egy-egy jellegzetes vagy nagysikerű művekre korlátozódó irodalmi ankétok — mint már utaltunk rá — több alkalmat nyújtottak a mélyebb irodalmi értékelésre és bizonyos műfaji kérdések megvitatására. Természetesen csak abban az esetben, ha ezeket kevés számú résztvevővel, s olyanok számára tartották, akik az illető írot, illetve a vitára került műveket jól

ismerték. Sajnos azt még nem minden könyvtárban honosították meg, hogy előre figyelték volna a vitára kerülő művek olvasását, vagy tervszerűen előre olvastatták volna a tervbe vett műveket, s az ankétokra elsősorban azokat az olvasókat hívták volna meg. Pedig ez az eljárás feltétlenül emelte volna a viták színvonalát. Ezért különösen üdvözölni lehet a 8-as könyvtár módszereit, ahol a Szabó Magda író-olvasó találkozója előtt már hónapokkal előre elkezdték külön füzetben feljegyezni az író műveit olvasók nevét és címét, azzal a céllal, hogy a találkozóra elsősorban ezeket az olvasókat hívják meg.

Nagyon hasznosnak bizonyultak azok az irodalmi előadások és ankétok, melyek egy-egy aktuális irodalmi — tartalmi vagy formai kérdéssel foglalkoztak. Többek között „Beszélgetés az új magyar irodalomról” (11, 25, 29-es könyvtárakban), „Beszélő könyvek” (22-es), „A Könyvhét könyveiről” (2, 10, 24), „Irodalmi életünk a felszabadulás után” (25, 26), „Szovjet katona a magyar irodalomban” (19), „Szerelem a magyar költészetben” (24, 26), „Irodalom és közönség” (2), „Partizán hősök a szovjet irodalomban” (42), „Szerelem, költészet, ifjúság” (24, 26, 34, 35, 39), „Irodalom, valóság” (38), „Giccs és ponyva” (2, 23), „Költők a hazáért” (24), „A felszabadulás utáni magyar líra” (25), „Költők a forradalomban” (11), „Író és élmény” (28), „Szocialista realizmus a magyar irodalomban” (10), „Irodalmi pályázat” (38), „Nemes irodalom és ponyva” (26), „Induló balra” (36) és a „Megfilmesített regények” a (30) könyvtárban. Ezek közül különösen nagy érdeklődést keltettek azok az előadások, melyek a mai magyar irodalom egy-egy problémájáról, a ma, illetve a közelmúlt irodalmi ábrázolásáról szóltak. A fiatalok körében nagy sikere volt a „Költők a szerelemről” c. több könyvtárban megtartott előadásnak.

Általában sok helyen uralkodik az a nézet, hogy a költészet kevésbé érdekli az embereket, mint a próza. Ennek természetesen reális alapja is van. Így sok esetben nemcsak a kölcsönzésben kerül háttérbe a versek ajánlása, hanem az előadásoknál is mellőzik a verses témákat. Pedig tapasztalatból tudjuk, hogy bár sokan vannak, kik nem szeretnek verset olvasni, de azoknak a száma lényegesen kevesebb, akik hallgatni sem szeretik. A költészetéről tartott — versekkel illusztrált — előadások tapasztalatai mutatják, hogy sok esetben nagyobb élményt jelent az ilyen előadás a résztvevők számára, mint bármely próza.

Nem titok, hogy előadásainkkal és irodalmi vitáinkkal többek között az a célunk, hogy bizonyos művek, bizonyos irodalmi kérdések iránt felkeltsük olvasóink érdeklődését. Könyvtárosainknak az a tapasztalata, hogy minden ilyen alkalom után rendkívül megnövekszik a szóbanforgó író művei iránti érdeklődés.

Már több helyen utaltunk a gyermekek részére tartott előadásokra és ankétokra. Mégis szükségesnek tartunk néhány szót szólni a gyermekrendezvények egy, már régebben is ismert, de ebben az évben különösen elterjedt új típusáról, az irodalmi fejtőrőkről. Ismeretes, hogy ennek rendkívül hasznos eredménye a szórakoztató élményen túl az a sok-sok értékes ismeret, amit a gyermekek egy-egy ilyen fejtörő alatt szerezhetnek. A leggyakoribb témák: „Tréfás irodalmi vetélkedés”, „Vidám fejtörő”, „Törd a fejedet”, „Fejtörő bajnokság”, „Most légy okos Domonkos”, „Irodalom, történelem”, „Ismerd meg hazádat” stb. voltak.

Bár eddig sem volt ismeretlen, mégis csak ebben az évben terjedt el a gyermekek körében a „Dupla vagy semmi” irodalmi társasjáték. A gyermekolvasók rendkívül nagy élvezettel és nagy számmal vettek részt ezeken a játékokon, amire nemcsak az ambícionálta a gyermekeket, hogy nyerni is lehetett (a győztesek között díjakat osztottunk ki), hanem a virtus is, hogy felkészültségüket megmutassák s ezáltal az iskolák közötti versenyekben saját iskolájuk győzelmét elősegítsék.

A gyermekkönyvtárak rendezvényeinek legnagyobb tömegeket vonzó formája a diafilm vetítéssel egybekötött mesedélutánok voltak. Ezeket valamennyi könyvtár rendszeresen szervezte. A mesét gyakran előadóművésszel mondatták el, például: a 14-es könyvtárban Demján Éva, a 24-es könyvtárban Surányi Ibolya, a 13-as könyvtárban Szász Eta. Sok helyen ma már a diafilmet hanglemezzel kísérik. Egyre gyakoribb az is, amikor maguk a könyvtárosok mesélnek a gyermekeknek. Több helyen a kerületi Tanács segítségével keskenyfilmet is forgattak.

Említésre méltóak voltak még a hagyományos „Télapó” ünnepségek és a téli gyermekműsorok. Ezek közül kiemelkedett az 1-es könyvtár „Csipkerózsika” mesedélutánja gyermekszereplőkkel és diszletekkel.

Könyvtáraink nagy gondossággal kezelik a könyvpropaganda olyan fontos eszközét, mint a kiállításokat. Általában a szépirodalmi kiállításait olyan témákból, illetve könyvekből rendezik, amelyekre fel akarják hívni az olvasók figyelmét. Például több könyvtárban „A költészet gyöngyszemei”, „A világirodalom nagyjai”, „Nagy magyar költők”, „Új könyveink”, „A kaland mesterei”, „Az anya alakja a magyar költészetben”, „Lengyel írók műveiből”, továbbá a 31-es könyvtár a „Magyar könyv és irodalom a Szovjetunióban” c. kiállítással ért el sikert.

Természettudományos propagandánk

Az MSZMP kulturális irányelveiből, könyvtárunk profiljából adódóan, fontos feladatunk a materialista világnézet, a természettudományos ismeretek terjesztése. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk könyvtáraink propaganda munkáját, meg kell állapítani, hogy bár az elmúlt két évhez viszonyítva e téren fejlődés mutatkozik, mégis messze nem használtuk ki lehetőségeinket, a tömegek állandóan növekvő érdeklődését, a természettudományok vívmányai iránt. A megállapítás azonban nem egyformán vonatkozik valamennyi könyvtárra. A kivételek szép példájával találkozunk a 19, 23, 26, 32 és 38-as könyvtárakban, ahol több előadást rendeztek, illetve előadásorozatot indítottak és az év során több kiállítással járulnak hozzá a természettudományos érdeklődés fokozásához.

A 19-es könyvtár összesen 24 természettudományos előadást tartott (egy sorozatot indítottak a könyvtárhoz tartozó olvasó-klubban, s több előadást a József Attila kultúrházzal közösen rendeztek), a „Vallástól a modern tudományig”, „Milyen lesz az atomkorszak” és „Úrhajózás” címen.

Az előadásokat minden esetben keskeny-, illetve diafilm-vetítéssel illusztrálták.

A 23-as könyvtár a „Világmindenség kialakulása”, „Az élet keletkezése”, „A növény és állatvilág kialakulása”, „Az emberré válás” címmel indított előadásorozatot. Ugyancsak előadásorozat keretében szervezte meg a 26-os és 38-as könyvtár a „Nagy gondolkodók a vallásról”, „Csodák a tudomány fényében”, „Találkozás az ősemberrel”, c. előadásokat.

Nagy érdeklődés mellett tartotta meg a 32-es könyvtár „Mélytengerek világa”, és „Az élővilág fejlődésének története”, c. előadását. Az említetteken kívül többek között a következő könyvtárak tartottak még témába tartozó előadásokat: 2-es könyvtár, „Holdrakéta”, 9, 12, 35-ös könyvtár „Úrhajózás kérdései”, (gyermekek részére) 12-es „Hogyan születnek, halnak meg az Istenek”, 6-os könyvtár „Hogyan hódította meg az ember a világot”, 8-as könyvtár „Az ember származása” (diavetítéssel egybekötött gyermekelőadás), a 18-as könyvtár „Szovjet technika diadala”.

Természettudományos könyvkiállítást minden könyvtár rendezett, legtöbbször az év során több alkalommal, néhányan csak egyszer.

Vannak témák, amikből szinte minden könyvtár rendezett kiállítást, például: a szovjet holdrakéta sikeres felbocsátása alkalmából, „A holdrakéta” címmel. Ehhez valamennyi könyvtár részére a központ biztosított jólsikerült és felnagyított fényképeket, továbbá rövid ajánlójegyzéket, amelyet helyileg nagyon ötletesen egészítettek ki a kapcsolódó könyveken kívül az újság- és folyóiratcikkek képei.

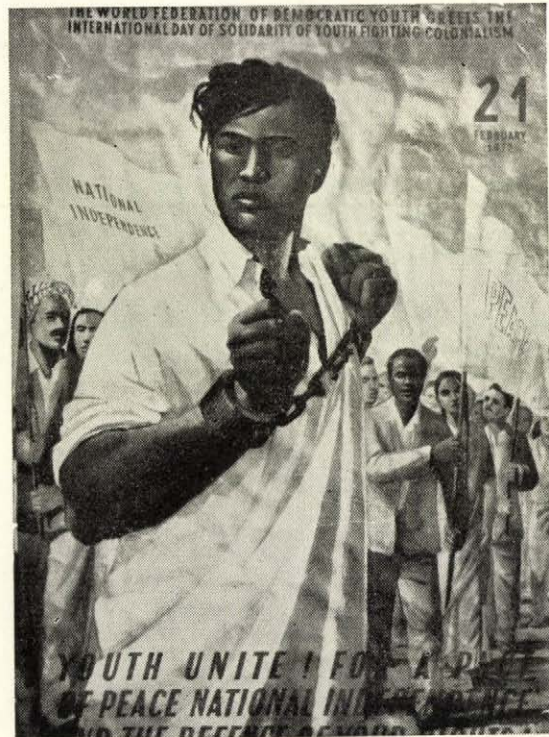
Mivel az úrhajózás, a holdrakéta kérdése napjaink egyik legizgalmasabb és legtöbb embert foglalkoztató témája, könyvtáraink többféle variációban és több alkalommal is kiállították az e témával foglalkozó könyveket és folyóiratcikkeket, például a „Légújítól az úrhajóig”, „Korunk nagy kérdése”, „A világmindenség megismerése”, „A csillagok világa” stb. címen. A 21-es könyvtár vándorkiállítást rendezett a „Csillagok világa, tévhitek-babonák” címmel.

Ezekon kívül több alkalommal készítettek kiállítást — nem egy bizonyos témájú — hanem az 5-ös szak legérdekesebb könyveiből, valamint az antiklerikális irodalomból.

Mivel általában az új, s így a modern természettudományok iránt legfogékonyabbak a fiatalok, nagy kár, hogy a felnőttek körében kevésnek bizonyuló rendezvények mögött, messze elmaradtak a gyermekek részére szervezett természettudományos célzatú összejövetelek és kiállítások. Kevés kivételtől eltekintve ez csupán a diafilm vetítésekre korlátozódott, pedig könyvtáraink azt tapasztalják, hogy a gyermekeket is nagyon foglalkoztatják a modern természettudo-

A Nemzetközi Politikai Plakátkiállítás anyagából. (1959. Ernst Múzeum.)

A 34. számú kerületi könyvtár kölcsönzője Pestújhelyen

Új helyiségbe költözött a 35. számú kerületi könyvtár Soroksáron.

A 32. számú kerületi könyvtár rákosszentmihályi kölcsönzőállomásának megnyitása

A 37. számú kerületi könyvtár újonnan megnyílt szabadpolc rendszerű kölcsönzőterme a Török utcában

A kibővített 29. számú kerületi könyvtár Rákospalotán

A Királyi Pál utcai 14-es kerületi könyvtár gyermekrészlégének új, szabadpolcos helyisége

mány vívmányai és ha valakinek, akkor a gyermekeknek különösen nagy szükségük van ezekre az ismeretekre. Természetesen minden esetben figyelembe kell vennünk fejlettségük színvonalát és fantázia világukat. Meg kell jegyeznünk, hogy sajnos a könyvkiadás sem segítette e téren gyermekkönyvtárosainkat.

A jövő feladata lesz tanulmányozni annak módszerét, hogy hogyan és milyen formában végezzük a gyermekek körében természettudományos propagandánkat. Jelenleg szinte egyetlen jól bevált eszközünk van s ez a diafilmvetítés, amit jövőben tovább kell fokozni.

Egyéb rendezvények

Arra nincs se mód, se szükség, hogy a már elemzett három nagy csoportból kimaradt egyéb rendezvényeket sorra vegyük. Csupán néhányat tartunk szükségesnek ezek közül megemlíteni. Ilyenek például a történelmi jellegű rendezvények. A hagyományos történelmi ünnepeken túl — Március 15., Április 4., November 7. stb. — több történelmi témájú előadás is elhangzott könyvtárainkban. Például: „A felvilágosodás kora Magyarországon”, „A magyar munkásmozgalom kialakulása”, „A hosszúmenetelés hadserege” stb. s ugyancsak kiállításokkal igyekeztek fokozni a történelmi témájú könyvek olvastatását.

Az ismeretterjesztő irodalom legnépszerűbb típusa az *útleírás*. Ennek az igénynek próbálnak eleget tenni könyvtáraink, amikor úti élménybeszámolókat, földrajzi előadásokat és kiállításokat szerveznek. A 26-os könyvtárban előadássorozat keretében hangzott el az „Arabia”, „India”, „Kerala”, a 19-es könyvtárban „London fényben és ködben” és a „Sarkvidék” című előadás. A 32-es könyvtár szintén három földrajzi előadást tartott. A gyermekkönyvtárakban több alkalommal földrajzi, illetve utleírást tartalmazó keskeny és diafilmvetítését szervezték meg, melyhez a bemutatott országról, vagy földrészről ismertetés hangzott el. Ugyanakkor asztalokon kiállítást is készítettek könyvekből, képekből, sőt a 11-es könyvtár hajómodell készíttet Budapest gőzössel a Földközi-tenger partján című ankétjához, a gyermekek pedig maguk játszották el a kapitány, matróz, kormányos stb. feladatát. Az ankétot egy földközi-tengeri utat bejárt földrajztanár vezette le. A jelképes út végeztével levetítették a „Róma” című diafilmet.

Könyvtáraink az évszakoknak megfelelően üdüléshez, túrákhoz kívánnak eligazítást nyújtani, amikor például az őszi, téli időszakban Tátra, Bakony, Mátra, Mecsek stb. földrajzi, turisztikai szempontból, jól használható könyveket állítják ki, úgyszintén amikor tavasszal és nyáron a Balaton vidéke, „Hol üdülünk a nyáron”, könyvkiállításokat rendezik. Természetesen készítenek egész évben más, aktuális ilyen témájú, például: Ismerjük meg hazánkat, Utazz velünk, Ismerd meg a világot, Budapest, Utazás a föld körül stb. kiállításokat. Gyermekek számára hagyományos a nyári úttörőtáborozással kapcsolatos és az „Itt a tavasz” c. természettudományos és szép-irodalmi jellegű kiállítás.

A fiatal olvasók körében nagy sikere volt az úgynevezett illemtani, az „Új erkölcsök, szokások” kialakítása érdekében szervezett előadásoknak. Például: a 19-es könyvtár rendezésében elhangzott: „Erkölcsök, szokások”, „Kulturált magatartás”, a 23-as könyvtárban, „Szerelmem, házasság”, „Elképzelésem a modern ifjúról”, „Barátság, elvtársiasság” című előadások. Az előadásokat élénk vita követte és nagyon sok értékes kérdéssel fordultak az előadókhöz. Egy-egy ilyen előadás után az illetékes könyvtárakban mindig nagyon fellendült a témával kapcsolatos könyvek forgalma.

Itt kell említést tenni a csoportos foglalkozás néhány olyan formájáról, amire azt szokás mondani, hogy ez „nem könyvtári feladat”. Ezek az úgynevezett „nem könyvtári” feladatok elsősorban gyermekkönyvtárainkban találhatók. Ilyen például a tanulmányi kirándulás. Ennek szervezése nem minden könyvtárban szokás, és valóban nem szükséges, hogy minden könyvtár rendszert csináljon belőle.

Ahol azonban mégis módot találnak arra, hogy az olvasott könyvek nyomán személyes élményben is részesítsék a gyermekeket, feltétlenül nagyon hasznos, s teljesen értelmetlen lenne mereven elzárkózni előle.

A 35-ös könyvtár gyermekkönyvtárosa például: „Ismerd meg hazánk tájait” című előadás-sorozata keretében három alkalommal vitte el olvasóinak egy csoportját (10–15 fő) tanulmányi

kirándulásra: Jánoshegyre, Dobogókőre és Nagy-Kevélyre. A gyermekkönyvtáros szabályos óravázlatot készített a kirándulásra és minden lényeges tudnivalót ismertetett és bemutatott a gyermekeknek. A 38-as könyvtár gyermekkönyvtárosa a Szabadság-hegyre, az egykori Jókai-házhoz vitte el kis olvasóit és ott rendezett számukra Jókaiival kapcsolatos irodalmi fejtörőt. A 4-es könyvtár Aquincumba és a Százados úti művésztelepre, a 9-es könyvtár a Nemzeti Galériába, másutt a csillagvizsgálóba, állatkertbe vagy nyomdákba vitték el a gyermekeket.

A 23. sz. kerületi könyvtár azzal a céllal, hogy kulturált körülmények között kösse le a serdülő lányok szabadidejének egy részét, „Lánykört” szervezett. E terület (IX. ker. Gubacsi út—Illatos út) viszonyai igénylik a könyvtár ilyen irányú tevékenységét. A „Lánykör” tagjai hetenként egy-egy este kézimunkát tanulnak, amit szakképzett kézimunka tanár vezet. A kézimunka tanulás kapcsán néprajzi és irodalmi könyvismertetéseket hallgatnak.

Szervezési kérdések

Az elemzés elején bemutatott statisztikai adatokat s az elemzés tényeit figyelembe véve el kell ismerni, hogy könyvtáraink nem kis feladatokkal bírkóztak meg. Különösen ha figyelembe vesszük, milyen nehéz körülmények között végzik munkájukat és egy-egy rendezvény sikere milyen rendkívül nagy erőfeszítést igényel. Sok könyvtárosunk panaszkodik arról, hogy egy-egy előadás megszervezése, a megfelelő közönség biztosítása sokkal nagyobb feladatot ró a könyvtárra, mint bármely más könyvtári feladat. Ez valóban kevés kivétellel így is van. Van ugyan egy-két könyvtárunk, ahol viszonylag kevesebb energiával, nagyobb hallgatóság részvételét tudják biztosítani. Például: 19, 26, 35 sz. könyvtárak. Itt már kialakult az a törzsgárda, amely rendszeresen részt vesz a könyvtár minden rendezvényén.

A sokéves tapasztalat igazolja, hogy a könyvtári rendezvények látogatottságát, sokféle tényező befolyásolja. Ezek közül leginkább figyelembe kell venni az adott terület kulturális ellátottságát. A 19, 23, 26, 35-ös könyvtárak tapasztalatai azt mutatják, hogy itt, ahol kulturális szempontból hátrányosabb helyzetben vannak, mint a belváros lakossága, sokkal nagyobb hallgató közönséget tudnak biztosítani, mint például az 1, 14, 4-es könyvtárak. Nagyon lényeges momentum a rendezvények rendszeressége és folytonossága. Ha egy könyvtárban rendszeressé válnak az előadások, ankétok, azt megszokják az olvasók és kialakul a hallgatók törzsgárdája. A már említett 19, 26, 35-ös könyvtárak mellett például a 2-es könyvtár — mely kulturális szempontból ugyan jól ellátott területen van (VII., Rottenbiller u. 10.) — mégis rendszeres, aránylag nagy létszámú közönsége van, aminek egyik magyarázata, hogy rendezvényeiket mindig rendszeresen tartják. Feltétlenül közrejátszik, hogy van-e a könyvtárnak alkalmas helyisége. Jelenleg sok olyan könyvtárunk van, ahol erre alkalmas hely nincs. Utoljára hagytuk, de a legfontosabb befolyásoló tényező az: mennyire sikerül a könyvtárnak megtalálni az igényeknek megfelelő témát, formát és előadót. Ez még sok kívánivalót hagy maga után. Annak, hogy előadásaink és ankétjaink egy részén (kivéve a gyermekkönyvtárakat) elég kevés hallgatóság vett részt, az említett befolyásoló tényezőkön kívül nagy szerepe volt annak, hogy még nem minden esetben tudjuk eléggé megtalálni olvasóink igényét. Ennek érdekében a központi Kerületi Könyvtárak Osztálya sem folytatott módszeres tanulmányozást. Ugyancsak a jövő feladata lesz ilyen vonatkozásban is kutatni és vizsgálni olvasóink igényét és annak módszerét, hogy milyen formában nyújthat nagyobb segítséget a Központ — mind a Kerületi Könyvtárak Osztálya, mind pedig a Tájékoztató és Propaganda Osztály — a szervezési feladatok megoldásához. (E tapasztalatok helyes értékelése segítséget nyújt majd ahhoz, hogy a következő években még eredményesebb legyen könyvtáraink propaganda-munkája.)

Nagyon örvendetes könyvtárainknak az a törekvése, hogy rendezvényeikkel a könyvpropaganda, illetve nevelési célokon túl olvasó-szervezési propagandát is kívánnak folytatni. Szem előtt kell tartani, hogy aki egyszer részt vesz a könyvtár valamely rendezvényén, már egy lépéssel közelebb kerül a könyvtárhoz is. Ezért nemcsak könyvtári tagokat, hanem másokat is meghívunk előadásaira, ankétjaikra. Például a 2-es könyvtár rendszeresen meghívókkal, olvasók, iskolák útján hívja meg a könyvtárba még be nem iratkozottakat. Ezek között rendszerint sikeres az olvasószervezés.

A 35-ös könyvtárba televíziós és egyéb előadásokra szinte már „hazajárnak” a jelenleg még be nem iratkozott, de érdeklődő emberek. A 19, 26 és 23-as könyvtárakban is hasonló a helyzet.

Ha nem is túl nagy azoknak a száma, akik ezúton jutnak el a könyvtári olvasók táborába, mégis az olvasószervezés egyik formájának tekinthetjük ezt is.

Nagyon üdvös könyvtárainknak az a törekvése, hogy a könyvtári munka javítása érdekében más intézményekkel, társadalmi és tömegszervezetekkel kooperáljon. Ilyen vonatkozásban nagyon jó kapcsolatok alakulnak ki a különböző iskolákkal, kultúrházakkal, Nőtanácsal, Hazafias Népfronttal és a KISZ-szel. Az ilyen kooperáció lényegesen enyhíti a szervezési nehézségeket. Azonban még ezen a vonalon sem tudunk kihasználni minden lehetőséget.

Jól tudjuk, hogy tanulmányunk nem léphetett fel a teljesség igényével. Célunk az volt, hogy ha vázlatosan is, de képet adjunk arról, hogy könyvtáraink a propagandamunka terén milyen eredményeket produkáltak, s érzékeltessük azt az erőfeszítést, amit kerületi könyvtáraink ennek sikere érdekében kifejtettek.

Király Lászlóné

EGY KERÜLETI KÖNYVTÁR TÍZ ÉVE

Minden könyvtárnak, környezete területi és szellemi arculatának hatására, az évek hosszú során át kialakul, kifejlődik valamilyen jellegzetessége.

Elsősorban az olvasók összetétele és differenciáltsága határozza meg a könyvtár különleges sajátosságát. Ezt a „sajátosságot” először is a könyvanyag tükrözi. Egy belvárosi könyvtár olvasóinak érdeklődési köre és így a könyvállománya — ha nem is oly nagy már az eltérés, mint pl. 10 évvel ezelőtt — de különbözik a peremvárosi könyvtárakétól. Ugyanúgy eltérő, még például a városi és a falusi könyvtárak állományának összetétele.

A kül-kerületi könyvtárak olvasói olvasmányaikban főleg a mára és a holnapra keresik a választ. Ezért itt aránylag magasabb a mai írók és a szovjet írók könyveinek forgalma. De nemcsak a szépirodalomé, hanem az általános ismeretterjesztőé is. Vagyis nagyobb az érdeklődés az alap- és középfokú ismeretterjesztő művek iránt. A külvárosi tudásra-szomjas munkása, háziasszonya, a jövő értelmisége a szórakozás mellett tanulni is akar. Bátran kérdez, bátran fordul felvilágosításért a könyvtárhoz. És ami a legjellemzőbb, hogy szinte feltétel nélkül elfogadja — könyvtárosának javaslatait, irányítását.

Ezt veszi észre legelőször is az a könyvtáros, aki hosszabb ideig dolgozott belvárosi könyvtárban és most külterületre kerül. „Mennyivel könnyebb itt a kölcsönzési munka” — és **mennyivel felelősségteljesebb!**

A belterületen — fiók-hálózati szaknyelven mondva — több az úgynevezett „nehéz olvasó”. A peremvárosokban sok olyan kérdés vetődik fel, mely könyvtárpedagógiai szempontból is jelentős, mely alkalmat ad a könyvtárnak a minőségi munkára. Több az olyan olvasó, kinek irodalmi ízlését, világnézetét és szakmai tudását, — igazi könyvtári feladatként — tervszerűbb nevelő munkával segíthetjük elő.

Arról, azt hiszem, nem szükséges külön is szólni, hogy miért fontos nekünk a munkásosztály kulturális felemelkedésének a kérdése. Társadalomtudományi, elvi jelentőségét a M. Sz. M. P. Kultúrpolitikai irányelve is kifejezi és így segítséget ad gyakorlati munkánkhoz. *Ezzel megértjük azt is, hogy a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezetősége miért segíti jelenleg, és reméljük a jövőben még fokozottabban a munkáslakta kerületek könyvtárait.*

Az eddig elmondottakkal tulajdonképpen az *angyalföldi 19. sz. ker. könyvtár jelentőségéről* is szóltam. Melyek e könyvtár legfőbb sajátosságai?

1. A külterületre és így a könyvtárra is jellemző a sok munkás olvasó. Az összolvasók számának 22,5%-a munkás, 2,8% iparitanuló. (Meg kell említeni, hogy a 13% háztartásbeli és a 4% nyugdíjas is majdnem egészében munkáscsaládok részére kölcsönöz!)

2. Jellegzetes a könnyebb és haladóbb könyvek kereslete, mely megszabja a könyvtár gyűjtőkörét és az állomány beszerzés munkáját.

3. Az olvasószolgálat intenzitása alaposabb. Az olvasókkal való foglalkozás lehetősége elmélyültebb és céltudatosabb munkát biztosít, mert több olvasónak egyedül a könyvtár ad művelődési lehetőséget. Akik a múlt rendszer „kulturális öröksége” miatt most szeretnék pótolni, amit hibájukon kívül elmulasztottak.

4. A tudatosabb olvasószolgálati munka a könyvállomány szélesebbkörű feltárását is jelenti, ezért a Könyvtár munkájára jellemző a különböző ajánló katalógusok készítése és használata.

E négy sajátosság általános érvényű lehet a peremkerületekre. Mivel könyvtárunk a XIII. kerület, illetve Budapest legnagyobb területi kultúrházában működik, még egyéb feladata is van és ezzel további különleges sajátosság jellemzi;

5. Propaganda munkája (ism. terj. előadások, kiállítások stb.) a többi könyvtárakéhoz viszonyítva sokkal intenzívebb, nemcsak a kultúrházi élet megkövetelt programjaként, hanem a könyvtári *irodalompropaganda* mind szélesebb eszközeként is.

6. Olvasótermei, kézikönyvtára (és nem utolsó sorban könyvtárosainak felkészültsége) segítették elő a *Tájékoztató-szolgálat* folyamatos működését. Így rendszeres a felvilágosító, figyelő- és a bibliográfiai-tájékoztató munkájuk. Budapest kerületi könyvtárai közül itt vált először ez a munka közművelődési könyvtár sajátosságává. Kultúrház-könyvtári profilként feladata a műsoranyag-gyűjtés, ebben a teljességre való törekvés, és budapesti műsor-reference ellátása.

Ezek a kialakult „ismertető jegyek” 10 év munkáját jelentik. 10 év nehézségét és örömét, gondját és eredménnyel teli küzdelmét. 1949 őszén lépett be az első olvasó a kis létszámú, párezer kötetes könyvtárba. 1959-ben, a megnyitás évfordulójára a kisegítőkkal együtt már nyolc dolgozó és 22.000 kötet könyv várja az 5000-ik felnőtt és a 3500-ik gyermekbeiratkozóját, akik 10 év alatt 743 600 kötet könyvet olvastak. Közel háromnegyedmillió könyv! — Ha ebből 1—1 könyvnek csak 1—2 oldala segítette a környék dolgozóit kultúráltság, az új világnézet kialakításában, akkor értjük meg munkánk jelentőségét, és a könyvtáraknak a népművelés területén betöltött fontos szerepét.

* * *

Most nézzünk végig rövid jelentés formájában 10 év történetén.

A XIII. kerületben 1945 előtt nyilvános kölcsönzést a Vág utcai 7. sz. könyvtár folytatott. Főleg a belterület, a régi V. ker. lakóinak kielégítésére létesült 1919-ben. A Dózsa György úti Fővárosi Népszálló könyvtára (4. sz. fiók, Szabó Ervin alapította 1914-ben), inkább helyi-használatú könyvvállomásként működött. A Horthy korszak 25 éve alatt sem új könyvtár felállítása, sem a meglévők fejlesztése nem került napirendre. 1945 után lehetett csak arról szó, hogy a kerület külső pereme, a József Attila kertváros és a „Tripolisz”, az angyalföldi kultúrház helyiségeiben könyvtárat kapjon.

1949. nov. 19-én volt az ünnepélyes megnyitó. Az akkori Fiókközpont = Geréb Lászlóné osztályvezető, Soltné, Réthey Prickel, Kepes Ágnes, Krudy Zsuzsa, a Pártközpontból: Dobos Piroska és a 19-es könyvtár első dolgozói: Fábiánné, mint vezető (illetve 1950. májusától Winter Pálné), Kerekes Mária, Vigh Eta és Mezőfiné állt a Könyvtár bölcsejénél.

Ekkor még a 4. sz. könyvtár (Népszálló) is a 19-es kezelésében működik.

1949/1950. a „nagy szervezés éve”. A könyvtár e „hőskorában” még személyes háziagitációval tudatják a lakosságot a könyvtár megnyitásáról, az olvasás lehetőségéről. Az első hónap eredménye: 29 beiratkozás! (Ma, minden agitációs munka nélkül 70—100 fő havonta az új beiratkozók száma.)

Vajon hány százalékos kultúrigény emelkedést mutat e rövid 10 év?

De nemcsak kultúrigény emelkedésről van itt szó! 1950 május 3.-áról idézem e bejegyzést:

„Az olyan egyén, aki rossz anyagi helyzete miatt a beiratkozási díjat (évi 3 Ft!) nem tudja megfizetni, kérvénnyel fordulhat a Szabó Ervin Könyvtár központjához.”

— Azt hiszem, ma már csak mosolyogni tudnánk egy ilyen rendelkezésen . . .

A könyvtárosok *tanulókörökön* tanulnak ebben az időben. Legfontosabb probléma a „termelési-regények” kérdése. Mégegy érdekes feljegyzés az 1950-es munkanaplóból: „Kéretik, hogy a fiókosok egyszerűen és dolgozó nőhöz illően öltözködjének!” . . .

1951-től nagyszámú könyvankétot rendez a könyvtár. Venesz Béla a vezető, Kajuh Gyuláné, majd később Császy Éva és Rausnitz Jenőné könyvtárosokkal, már nemcsak a könyvtárban, hanem a környék üzemeiben, az Építőipari szálláshelyeken és iskolákban is hetenként rendeznek irodalmi előadásokat. Érdekes kísérlet: az iskolások részére rendezett anketokon maguk a tanulók az előadók.

1951-ben a fiókok a kerületi Tanácshoz kerülnek. Eleinte sok a zökkenő és a bürokrácia. Ez az oka annak, hogy a Könyvtár nem kap időben szállítómunkásokat, és így jóformán a könyvtárosok költöztetik fel az emeletre a nehéz berendezést és a 8 000 kötet könyvet. De más vonalon is ez év a

könyvtár legnehezebb éve. Bandába tömörült suhancok az előadások alatt verekedéseket provokálnak. Veszekedések, zavargások leple alatt szervezeten lopják a könyvet. A könyvtár este 10 h-ig kölcsönöz és a suhancok egy alkalommal például eltorlaszolják a könyvtáros előtt a kijáratot. A vasárnapi ügyeletekkel pedig — enyhén szólva — határtalanul szemtelenkednek.

A könyvtár sem tétlen. A körzeti pártszervezet és a társadalmi szervek segítenek. Nevelő munkával és megfelelő eréllyel lassan helyreáll a rend. A hangoskodókból érdeklődő, majd rendszeres olvasó lesz.

Megalakul az Irodalmi-kör és napjainkig igen jól működik. Fő feladata irodalomelméleti és történeti ismeretek megszerzése. Jó kapcsolat jön létre az olvasók és a könyvtár között és ennek eredményeként felszámolnak egy veszedelmes, 500 kötetes ponyva *zughönyvtárat* a szomszédos Pajtás utcában.

1952-ben a könyvtár olvasószolgálati munkájával megteremti azt a légkört, melynek alapján később ez lesz a főerőssége. Venesz Béla könyvtárvezető az olvasókról foglalkozási táblázatokat készít. Véleménykutatási naplót vezetnek és rögzítik az olvasókkal folytatott beszélgetéseket.

Jelentősebb munka még a műszaki és a világnézeti művek propagálása, és az üzemi könyvtárak segítése. Szakmák szerint különböző irodalomjegyzékeket állítanak össze. *És e munkák segítségével születik meg egy munkásolvasó 10 000 Ft-os útjása.*

A XIII/7. sz. M. Sz. T. körzetben önálló könyvállomás létesül a könyvtár kezelésében, tiszteletdíjas könyvtárossal. A nyári hónapokban pedig park-kölcsönzés a Gyöngyösi- és a Béke-téren. Sok az üzemi könyvállomás is, — ahol sajnos később nagymennyiségű könyv eltűnik.

Az őszi folyamán a Népműv. Minisztérium tart vizsgálatot. Elmaradás mutatkozik a belső munkákban. A kapkodás eredményét majd az „utódok” érzik. (Pl. a grafitceruzával könyvbeírt leltári számok, ugyanazon műveknek többféle szákszama stb.) És még egy probléma. Sem a ker. Tanács, sem a Kultúrház vezetősége nem segíti a Könyvtárat. (A Tanácsból Sáriné elvt.-nő hetekig nem tudja fogadni a könyvtár vezetőjét.) Rossz a kapcsolat és ez nehezíti a munkát. A vasárnapi ügyeletet a Könyvtár dolgozói egyedül vállalják. Így jobb, mert a sok idegen kiségitő, helyismeret hiányában csak zavart okoz. A hétköznapi kölcsönzési idő már nem este 10 h-ig, csak este 9 h-ig tart.

1953 a képviselőválasztás éve, és ezzel a Könyvtár nagy propaganda munkájának az éve. Anketók, irodalmi estek, kiállítások, felolvasások, sűrű zsúfolt programban. A Könyvtár jó olvasószolgálati munkáját idézi, a következő munkanaplórészlet:

„Egy negyvenöt év körüli htb. nő és hat más olvasó kölcsönöz a könyvtárban. A következő beszélgetés alakult ki:

A könyvtáros: *Mióta lakik az elvtársnő a XIII. ker. e részén?*

— Huszonöt éve!

— *Azelőtt miket olvasott?*

— 1949-ig, amihez éppen hozzájutottam.

Nem lehetett e kerületben hozzájutni jó könyvekhez. Néhány magánkölsönző működött itt, akiknél még 1948-ban is főleg kalandorregényeket és gicces szerelmi limonádékat lehetett kapni Volt nekik ugyan egy pár komoly könyvük is, de olyan csirkefogók voltak, hogy a kalandorregényekért 1 Ft kölcsönzési díjat kértek, az értékesebb regényekért csak 50 fillért. Biztosan azért, hogy ezzel a ponyvának az értékét növeljék és többet keressenek.

— *És most elégedettek-e könyvállományunkkal?*

— Bizony ám! Csak most látom, hogy milyen sokat mulasztottam eddig az olvasásban. Azelőtt jó volt, ha egy Jókaihoz hozzájutottam. Csak itt ismertem meg Móriczot, Mikszáthot, Dickenset, Jack Londont, Solohovot és a többieket.

— *Igen, 1949 óta 13 000-rel gyarapodott a könyvállományunk.*

— Hát, ami igaz, az igaz, most már lehet olvasni, tanulni. Az utolsó öt évben három új iskolánk is épült, itt a környéken. Csak az a baj, elvtárs, hogy sok mindent nehezen lehet kapni, meg aztán drága is, pl. a zöldségféle.

— *Arról nem tehetünk, hogy szárazság volt! És sajnos még nagy pénzeket keresnek a spekulánsok.*

— Azért mégis csak az a jobb, ha az állam tartja a kezében az éléskamra kulcsát és a művelődés irányítását!”

1953 őszén új vezető veszi át a Könyvtárat. A „haladó hagyományok” szigorú megtartásával új programot jelent a könyvtárosok fokozott önképzése. Csak ez az egyetlen útja a továbbfejlődésnek! E program szerint a könyvtárosok olvasási felőrákat és vitákat tartanak. A többi kerületi könyvtárral és üzemekkel rendszeres tapasztalatcsere megbeszéléseken vesznek részt.

És rövidesen külsőleg is a főváros legszebb kerületi könyvtára bontakozik ki az angyalföldi József Attila téren. 1953 őszén költözik jelenlegi helyére, a földszinti, három nagy helyiségbe, a Kultúrház emeletéről. Eredetileg is a zártabb egységű földszinten működött, de egy megtévesztő indoklással: „az emeleti télikert közelében, ahol nagy az átjáró forgalom, a könyvtár jobban bekapcsolódhat a Kultúrház életébe” — az emeletre helyezték. Természetesen a Könyvtárnak ez csak lármát jelentett és a különálló olvasóterem ellenőrizhetetlenségét. A földszintre történő visszahelyezés után kitűnt, hogy a kultúrházi kapcsolat nem az egymásbanyúló helyiségeken, hanem a könyvtár és a kultúrház dolgozóinak szorosabb együttműködésén múlik. Azóta a legteljesebb ez az együttműködés. A földszinti helyezésben már majdnem megoldható volt a „hármastagoltság”. A kölcsönző és a raktár 1 nagy teremben, együtt kapott helyet és szép, izléses berendezést. A kölcsönzőből balra nyílik, kényelmes fotelokkal, a fal mellett pedig körbefutó pamlaggal és a kézi-könyvtárral berendezett 40 személyes modern olvasóterem. Az asztalokon olvasólámpák, csipkekerítők, az öt hatalmas ablakon földigérő csipkefüggönyök.

Ugyanekkor a kerület is tovább fejlődik. 1954-ben a 4-es Könyvtár új berendezéssel, új könyvállománnyal a Dózsa György úti népszállóból a forgalmas Lelhel útra költözik. Kiválik a 19. Könyvtár kezeléséből és önálló személyzettel önálló könyvtárrá alakul. Sajnos, a 7. sz. könyvtárt még mindig nem sikerül a kieső Vág utcából központibb helyre (pl. a Szt. István park közelébe) áthelyezni.

Egyébként a kerületi összkép megértéséhez többet mond egy pár statisztikai adat:

A XIII. kerület könyvtárainak fejlődése:

	Könyvállomány	Olv. száma	Köles. köt. szám	Könyveszerz. keret Ft
1945	24 242	1 358	56 128	Közp. elosztás
1948	25 131	1 719	66 747	„
1952	40 744	4 847	171 600	„
1955	51 801	7 353	226 439	75 000,—
1958	60 571	7 490	255 806	93 700,—

1954-ben a havi jelentések a vasárnap délelőtt megrendezett és jól sikerült műsoros irodalmi előadásokról számolnak be. Komoly élménye a Könyvtárnak, hogy a M. Sz. B. H. alkalmából Leszjuk elvtárs, a Szovjetunió Népműv. Minisztériumából meglátogatja a Könyvtárat. A hosszú beszélgetés és tapasztalatcsere eredményeként megalakítják az *Olvasók Tanácsát*, mely tényleges segítséget nyújt a prop. munka terén és közvetíti az olvasók véleményét a Könyvtár vezetőjéhez. Segítségükkel tartja meg a Könyvtár *első olvasóértekezletét*. A megjelent 94 olvasó sok jó tanácsot ad a további munkához. A továbbiakban évenként rendeznek hasonló olvasóértekezleteket.

Az Orsz. Könyvtáros Konferenciára a Könyvtár is beküldi az „üzemi tapasztalatait”. Hiszen ismeri és segíti sok üzemi könyvtár munkáját. A Dagály utcai „Szabadság” strandon sajátkezelésű könyv- és folyóiratkölsönzés létesül. Ősszel tanácstag-választás. Minden közvetlen és közvetett könyvtári eszközzel segítik a választás munkáját.

Az 1955-ös országos könyvtári „Felszabadulási” versenyben a könyvtár dolgozói jó munkájukért pénz- és könyvjutalmat kapnak.

1955/56-ban képezés szempontjából javul a dolgozók összetétele. Már a beosztott munkatársak is főiskolát vagy érettségit végeztek. Közben a vezető helyettese, Rausnitz Jenőné (a 19-es kezelésében álló 4. sz. könyvtárt vezette sok éven át, igazi hivatáссерettel és áldozatkész, pártos odaadással) nyugdíjba megy.

Tovább fejlődik az olvasószolgálati munka. Az olvasók egyes kategóriáiról személyi lapokat

vezetnek, és ezzel tudatosabban segítik az olvasók irodalmi és világnézeti fejlődését. Irodalmi pályázatokat szerveznek. A József Attila olvasómozgalomban pedig két jelvénykiosztó ünnepélyt.

Rendszeres tájékoztató szolgálatuk is ebben az időben kezd működni, és napjainkig sok kérdésre adott értékes választ. (Részletesebb beszámoló a tavalyi, 1956/57-es Évkönyvben!) Ugyanekkor ajánló katalógusokat: „Történelmi regények”, „Hőseink-mártírjaink” stb. és rövidebb bibliográfiákat: „Iskolai ajánlott irodalom tantárgyak szerint” stb. készít a könyvtár.

Az Országos Könyvtáros Konferencián a Könyvtár vezetője beszámol az üzemi patronálás eredményeiről és az írók részére átadja a műveikről összegyűjtött, spontán és őszinte olvasói véleményeket. A kisebb üzemek részére két könyvtáros tanfolyamot szerveznek, a kerületi Tanács segítségével.

A rádió két alkalommal is 1/4 órás helyszíni közvetítésben szólaltatja meg a könyvtár dolgozóit és olvasóit. A Minisztertanács a kerület kulturális munkáját vizsgálja és így a Könyvtárat is. Az eredmény nagyon biztató, és sokban elősegíti a Könyvtár további fejlődését.

1956 nyarán, sok munkával elkészül a Sallay utcai sajátkezelésű könyvállomás. (Bár ide, Budapestnek e legsűrűbben lakott területére még egy közepes kerületi könyvtár is kevés!) De 1956 októbere megsemmisíti a könyvállomást. A helyiségből lakás lesz.

Az ellenforradalom nem tesz komolyabb kárt a könyvtárban. A könyvtárosok szorgalmasan bejárnak. Fegyverek feldőlnek ugyan a Kultúrház 3—4 termét, de a Könyvtár úgy látszik „szent és sérthetetlen”. 1956 dec. 2.-tól a közlekedési nehézségek ellenére (van dolgozó, aki Békásmegyerről jár be!) napi 3 órát kölcsönöznek.

És mi jellemzi az utolsó 2 évet?

1957—1958 a könyvállomány szempontjából a duplumositások éve. A Központi-szakozók és a Kötészet segítségével az ism. terjesztő műveket az ETO szerint szakozzák át. Az olvasószolgálati munka kijut az 1956 okozta hullámvölgyből. Ismét a könyvtári munka központjává válik és magas színvonalú, amint ezt a Szabó Ervin Központ újabb felülvizsgálata megállapítja. Különösen a munkásfiatalokkal és a gyermekkönyvtár olvasóival foglalkoznak alapos módszerességgel. Elkezdik a diafilm kölcsönzést, mely rövid idő alatt válik népszerűvé. Sajnos azonban nem lehet komolyabban kifejlesztetni, mert nincs hozzá munkaerő biztosítva.

A propaganda munka az 1958-as képviselő- és tanácsválasztást segíti. Az előadás sorozatok között új, az ifjúság irodalmi műveltségét fejlesztő: „Beszélgetés az irodalomról, az olvasás művészetéről és az új könyveinkről” c. sorozat. Kéthetenként tartják a könyvtár dolgozóit.

Sajnos, 1958 őszén felbomlik a dolgozók jó kollektívája (vagyis: Tóth Dezsőné, Hargitai Nándorné, Roy Gizella, Pelejtej Tibor). Állandó a létszámozavar és ezzel túlfeszített a munkatempó. A belső adminisztrációkban pedig elmaradás mutatkozik.

1957 áprilisától a kerületi könyvtárak ismét a Központozhoz tartoznak, a kerületi Tanácsok felügyeleti jogának fenntartásával. A könyvtár előterében, — hosszú költségvetési harc után — külön gyermekrészt és ifjúsági olvasóterem létesül. A külső bejáratnál pedig végre szép üvegfelirat és kölcsönzési-idő tábla.

A fejlődés következő állomása, amikor a közeli Fiastyúk utcai új városrészben, 1958 április 10.-én a könyvtár kezelésében egy újszerű, kéttermes „*Olvasó Klub*” nyitja meg kapuit. Ez egy modern, a külterület adottságait figyelembe vevő *olvasóterem*, ahol a serdülő fiatalok nevelését a klub-élet biztosítja. Hetenként ismeretterjesztő előadásokat, filmvetítéseket rendeznek, a nagyteremben pedig sakk- és dominókészletek állnak a fiatalok rendelkezésére. A zavartalan tanulást a külön tanulószoba biztosítja, melynek egy éves statisztikája 2400 kötet könyv, és 12 501 folyóirat használatáról számol be. A klub heti 18 órán át van nyitva, vasárnap kivételével minden este 5 órától 8-ig.

Az olvasószolgálat a legfontosabb és legproblematisabb munkája az Olvasó Klubnak. Nemcsak azért, mert egy „területi”, tehát összetételében nagyon is vegyes olvasó gárdáról van szó, hanem főleg a sok fiatal miatt. A 200 állandó klubtagnak 65%-a 16—24 éves. És ugyanez az arány az alkalmi látogatók között is. Márpedig el sem lehet képzelni szebb feladatot a könyvtárosnak, mint az ilyen korú fiatalok irodalmi ízlésének és világnézetének kifejlesztését. E munkának legelső eszköze természetesen az egyéni foglalkozás. Az Olvasó Klub különösen alkalmas a fiatalok megismerésére és nevelésére, a tagok huzamosabb ott-tartózkodása miatt.

A klubban egy év alatt 46 előadást rendeztek, 3100 résztvevővel. Előadásenként tehát 67 a hallgatók átlagléttszáma. Az előadások témái: „AZ ERKÖLCS ALAPKÉRDÉSEI”, „NAGY IDŐK NAGY EMBEREK”, „A MODERN TECHNIKA VILÁGA” stb. Az Olvasó klub elősegíti a tömegszervezetek élénkebb kerületi munkásságát is. A kerületi Tanács Népművelési osztálya anyagi segítséget nyújt a klub fenntartásához.

A kísérlet tehát bevált. *Az egyévi működés tapasztalata igazolta, hogy a külvárosokban — távol a főiskolától, egyetemektől — a szórakoztatással egybekötött olvasótermi foglalkoztatás a legmegfelelőbb.* Egyébként ez az első budapesti könyvtár, melynek bejáratát kék neonos felirat díszíti!

***

A statisztika, amint tudjuk, mindig hasznos és tanulságos olvasmány. Nézzük át a könyvtár főbb munkafolyamatai alapján egy pár év statisztikai adatát.

Először a személyzet helyzetét és a műszaki fejlődést mutatja a következő táblázat:

	1949	1958
A könyvtár dolgozóinak létszáma, 1/2 napos munkakerőkkel együtt (02 költségvetési rovaton)	3	7
— ebből érettségizett (illetve a f. évben végzi tanulmányait)	—	6
— ebből főiskolai végzettségű	1	3
A könyvtár polcainak folyómétere	250	410
Olvasótermek ülőhelyeinek száma	30	95
Könyvállomány	56 470,— Ft	203 260,— Ft
Állóeszközök	3 240,— „	34 423,— „
összes érték:	59 710,— Ft	237 683,— Ft

I.

A könyvállomány, a könyvbeszerzés és a forgalom adatai:

1953-tól önállóan végezzük a könyvbeszerzés munkáját. Természetesen ez a fejlődés korántsem jelenti azt, hogy az állomány már teljesen megfelel az olvasók újabb és újabb igényeinek. Hiszen a könyvállomány eléggé új, és a klasszikus művek beszerzése csak fokozatosan, lassan történhet.

A könyvállomány és az évi kötetforgalom 10 éves fejlődését, és az 1 olvasóra eső kötettszámot mutatja a következő statisztika:

	Állomány az év végén	Egy olvasóra eső kötet száma	Évi kötet forg.
1949	5647	—	5 000
1950	8664	7,8	46 000
1951	12144	6,2	63 780
1952	14975	5,9	83 000
1953	16705	6,7	83 460
1954	17759	7,7	72 904
1955	19673	8,5	87 399
1956	20764	9,6	62 905
1957	19414	9,6	62 780
1958	21648	8,8	91 398

Index 1949 = 100   1955 = 350%
(állomány)   1958 = 384%

Index   1950 = 100
(köt. forg.) 1955 = 190%
              1958 = 199%

Bár az állomány összetételének részletesebb elemzésére még nem került sor, a könyvtárosok mégis jól ismerik a könyvvagyot, mert ez az alapja a kölcsönzési munkának. A csoportos leltár szerint, kb. 3 évenként a következőképpen alakult a szépirodalom, az ismeretterj. és a gyermekkönyvek aránya. (Mindjárt hasonlítsuk össze annak kötetforgalmával):

A Könyvtár állományából:

	Szépirodalom		Ifjúsági irodalom		Ismeretterjesztő irodalom	
	állomány	évi kötet forg.	állomány	évi kötet forg.	állomány	évi kötet forg.
1951	40 %	41 %	15 %	42 %	45 %	17 %
1955	40 „	53 „	17 „	22 „	43 „	25 „
1958	43 „	55 „	*15 „	25 „	42 „	20 „

* = Csökkenés a gyermekkönyvek közismerten erős rongálódása (és kiselejtezése) miatt

Tovább bontva a szépirodalmat és annak kötetforgalmát, a következő érdekes adatokat kapjuk: (1955—1958 évek átlaga):

	Állomány	Évi kötetforgalom
Új magyar	23%	19%
Régi magyar	23%	24%
Szovjet	20%	7%
Klasszikus	19%	33%
Egyéb	15%	17%

II.

Az olvasók számának alakulása, az olvasószolgálat, a propagandamunka eredményei:

Érdekes, az olvasók számának hullámzása. 1952-ben volt a legmagasabb. Többnyire a park-kölcsönzés szaporulata miatt. Az olvasók számának változása, pontosabban a csökkenés oka, a sok éves tapasztalat szerint, leginkább a könyvállomány fejlődésétől függ. Természetesen más okok is közrejátszanak, mint pl. éppen a XIII. kerületben: az üzemi könyvtárak felfejlődése.

Vagy a könyvtárosok olvasószolgálati munkája!

1952-től sajnos erősen csökkent a könyvbeszerzési keret és ezzel a tiszta gyarapodás tényleges mutatószáma. Így néz ki egymás mellé állítva az olvasók száma és a könyvek tiszta gyarapodása:

	Beiratkozott olvasók száma az év folyamán	Könyvbeszerzés és csökkenés által tiszta gyarapodás
1949	99	—
1950	1109	2987
1951	1945	3478
1952	2532	2831
1953	2477	1730
1954	2307	1054
1955	2356	1914
1956	2170	1191
1957	2033	— — 1350*
1958	2452	2234

*1957-ben a duplumositás miatt 1350 db csökkenés állt be.

Az olvasók számából a fontosabb foglalkozások arányszáma és az összolvasókhoz mért százaléka: (Az 1958-as adatokat három részre bontottuk, hogy az Olvasó klub munkás-olvasóinak száma látható legyen.):

	Összes olvasók száma	e b b ó l					
		munkás	%	pedagógus	%	htb.	%
1951	1945	280	14,4	26	1,3	145	7,5
1955	2356	530	22,6	48	2	255	10,9
1958	2286	486	21,4	39	1,7	301	13,2
19-es:							
Olv.klub:	166	66	39,8	2	1,2	17	10,3
Össz.	2452	552	22,5	41	1,7	318	13,6

A könyvtár *olvasószolgálati* munkáiról már többször szoltunk, propaganda munkája pedig oly változatos, oly színes, gazdag és tanulságos, hogy e helyen lehetetlen részletezni. Legsikerültebb sorozata a „*Világirodalom klasszikusai*” és folytatása a „*Mai modern irodalom*” volt. Vagyis, a hindu irodalomtól a magyar népies irókig és a mai francia irodalomig változatos az előadások témája. Külön és különleges helyet foglalnak el az ifjúsági előadások.

A legutolsó év összesített adata:

57 előadás, 3554 hallgatóval.

Katalógusok jelenleg: általános betűrendes; szakkatalógus; raktári katalógus; ifjúsági katalógus; ifjúsági címszó- katalógus; írók, irodalmi tanulmányok elemző katalógusa; színművek katalógusa (elemző); történelmi regények ajánló katalógusa; „Hősök voltak” című életrajzi ajánló katalógus (elemző címleírással); új könyvek annotált katalógusa (szépirodalom és külön ismeretterjesztő); olvasótermi könyvtár katalógusa; Olvasó klub katalógusa (szépirodalom és külön ismeretterjesztő); diafilm-katalógus.

Állandó kiállítás hat helyen: a kölesönzökben, a helyi bemutató-mozi előcsarnokában, az Olvasó klubban és a Könyvtár utcai frontján.

A környék gyermekeinek kedvence a gyermekolvasóteremben felállított és havonta cserélt forgószínpados „Mese-sarok”.

A fenti adatokból kb. lemérhető a Könyvtár propaganda munkája is és 10 év fejlődése!

GYERMEKKÖNYVTÁRAINK NÉHÁNY PROBLÉMÁJA*

Év	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	Fővárosi Könyvtár	Központi Könyvtár	Közművelődési Könyvtár	Összes
1957	23 238	24 138	21 273	12 308	81 057
1958	24 032	24 582	21 308	12 308	82 230

A gyermekkönyvtárak szerepe a *szocialista társadalomban* természetszerűleg megnőtt, a gyermekek erkölcsi és világnézeti iskolán kívüli nevelése, irodalmi ízlésük, műveltségük fejlesztése, a közművelődési könyvtár egyik legfontosabb feladata. A közművelődési könyvtárhálózaton belül megteremteni a gyermekkönyvtár funkciója teljesítéséhez szükséges feltételeket minden könyvtári dolgozó számára elsőrendű kötelesség.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár úttörő munkát végzett a hazai gyermekkönyvtárak létrehozásának területén. A Szabó Ervin által alapított első, Almássy téri gyermekrészlegről (2. sz. fiók 1913.) az 1959-ben már hálózattá kiépült 27 gyermekrészlegig hosszú, küzdelmes évek teltek el, melyek különösen a felszabadulás után hoztak jelentős változást a gyermekolvasókkal való törődés, foglalkozás területén. Ezeknek az éveknek gyermekkönyvtári története azonban hosszabb tanulmányt igényel, ezért részletesen ebben a dolgozatban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyermekkönyvtárai születésével, fejlődésével nem kívánunk foglalkozni. Csupán néhány, és különösen az utóbbi években gondot okozó problémát szeretnénk vázolni.

A felszabadulás után megnyitott kerületi könyvtárak igyekeztek a gyermekolvasóknak külön szobát vagy legalább külön kölesönzési lehetőséget biztosítani. Jelenleg mind a negyven kerületi könyvtár foglalkozik gyermekolvasókkal, számottevő gyermekkönyvtárral rendelkezik, és külön helyiségben, illetőleg részlegben huszonhét fővárosi könyvtár várja a gyermekeket. A tudásra, könyvre vágyó gyermekek jelentős helyet foglalnak el az olvasók létszámában. Különösen a peremkerületek munkás- és parasztlakta vidékein tűnik ki a gyermekolvasók magas aránya a belső kerületekkel szemben. Az olvasók arányának százalékos vizsgálata mutatja, hogy Budapest felnőtt lakosságának mintegy 6 százaléka, 6–14 éves korú gyermeklakosságának pedig 16 százaléka olvas a kerületi közművelődési könyvtárakban. A fővárosi könyvtárhálózat olvasólétszámának 25–30 százaléka volt 14 éven aluli gyermek. Ez a százalékarány — mivel a felnőtt lakosság kisebb mértékben volt bekapcsolva az olvasótáborba — az egészséges fejlődés következményeképpen 25 százalék körül állapodott meg. (1958-ban 25,2 százalék volt a gyermekolvasók aránya az összes olvasóhoz viszonyítva.) Felvetődik azonban a kérdés, hogy ezt a százalékarányt jelenlegi könyvvállománybeli és személyzeti viszonyaink között megtarthatjuk-e, megfelelő elhelyezést és könyvellátottságot tudunk-e biztosítani gyermekolvasóink számára. Fejlődő könyvtárügyünk érdeke, hogy a gyermekkönyvtárügy területén minden rezdülést, az eredmények és hibák valamennyi összetevőjét vizsgálódás tárgyává tegyük.

I. A gyermekolvasók létszámhullámzásának okai

Általános tapasztalat az, hogy az utóbbi években a városokban a gyermekolvasók aránya a könyvtárak összes olvasóinak létszámához viszonyítva csökkent, ugyanakkor a falusi könyvtárak, valamint a budapesti peremkerületi könyvtárak gyermekolvasóinak arányszáma — kisebb hullámzástól eltekintve — állandósult, vagy erősen megnövekedett. Budapesti viszonylatban

* A tanulmány 1959 január havában készült

például 1955-ben az összes olvasók 27 százaléka 14 éven aluli, 1957-ben 26,2 százalék, és 1958-ban 25,2%. Abszolút számokban véve, 1957 olvasólétszáma csaknem azonos 1958 gyermekolvasóinak létszámával. Pl.:

	I. negyedév	II.	III.	IV.
1957	21 573	24 133	26 256	29 496
1958	22 308	24 552	26 017	29 652

A gyermekolvasók létszámhullámzásának, egyes könyvtárakban létszámcsökkenésének, másutt arányuk megnövekedésének okait kutatva (azon a nyilvánvaló összefüggésen kívül, hogy a könyvtárak gyermekkönyvanyaga nem tudott lépést tartani az olvasók igényeivel — 25% olvasó és csak 15% könyv! maga is kiáltó figyelmeztetés) több — a gyermekkönyvtári dolgozók számára tartott tapasztalatcsere értekezleten felmerült a probléma, hogy vajon egyes könyvtárak gyermekolvasóinak száma a felnőttek arányához képest miért alacsony (20% körül mozog), míg helyenként (pl. Budafok, Soroksár, Rákoscsaba) 35—50%. A könyvtárosok egy része a reális okokon kívül (személyzet- és könyvhiány, helyiségprobléma) — különösen azok, ahol a gyermekolvasók arányszáma visszaesett — abban keresték a magyarázatot, hogy a pedagógusok a több tanulásra hivatkozással, illetőleg az iskolai könyvtár fokozottabb igénybevétele érdekében megtiltják növendékeiknek a közművelődési könyvtár látogatását. Ezt az eléggé egyöntetűen hangoztatott s mégis számunkra irreálisnak tűnő feltételezést hálózati viszonylatban kívántuk megvizsgálni.

Elismerjük, szörványosan előfordulhatnak hasonló esetek, azonban tapasztalatunk szerint a gyakorlatban a *gyermekolvasók létszámhullámzásának többféle összetevője van*. Az összetevők vizsgálata, a leggyakoribb okok lehetőséghez képest kiküszöbölése osztályunk egyik fontos feladata.

A vizsgálat módszere. A vizsgálat módszere kérdőíves volt. A kérdések többek között az olvasólétszámra, a könyvállományra, a ki nem elégített kérésekre, a szerzeményezés és olvasók száma összefüggésének arányára, a csoportos foglalkozások mennyiségi és minőségi tételeire, az olvasók távolmaradásának okára stb. stb. tértek ki. Az összetevők vizsgálata, a konkrét esetekre való támaszkodás útján nyerhettünk csak választ az olvasólétszámmal, illetőleg a gyermekolvasók arányos fejlesztésével kapcsolatos problémáinkra. Hangsúlyoznunk kell ezt a szót, arányos fejlesztés, ti. a gyermekolvasók arányának általános növelése azért nem volna egészséges, mert egyes könyvtárakban éppen a felnőtt olvasók hiánya okozza a magas gyermekolvasó arányt, míg másutt a megfelelő létszámú felnőtt olvasók mellett is kiemelkedő magas a 6—14 éves olvasók aránya. Tehát a könyvtárak egyenkénti vizsgálata döntheti csak el, hol van szükség az arányok rendezésére. Figyelembe kell vennünk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1958-ban kiadott jelentését:

„A felnőtt olvasók arányainak emelkedése — miközben a gyermekolvasók abszolút számokban emelkednek — egyébként egészséges fejlődés eredménye, hiszen a felnőtt olvasók aránya a főváros 14 éven felüli lakosságához képest (16% gyermek és csak 6,7% az összarány!) alacsonyabb, mint a gyermekolvasóké.” (Lásd: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1958. évi jelentése 52. old.)

Ennél az összehasonlításnál nem kerülhet el a könyvállomány aránytalanságára való felfigyelés. Az összes könyvanyag 85 százaléka a felnőtt olvasókat szolgálja s csak 15% áll a gyermekolvasók rendelkezésére. A könyvállomány és olvasólétszám arányainak összefüggése azonban az egyes könyvtárak vizsgálatánál törvényszerűen is megmutatkozik. Nézzük tehát a vizsgált kérdéseket sorrendben:

1. A könyvállomány és az olvasólétszám összefüggése

A könyvállomány nagysága, fejlesztése jelentős tényezője a gyermekolvasók létszámalakulásának. Tapasztalatunk az, hogy ahol a könyvállomány az egész állomány 10 százalékát sem éri el, ott a gyermekolvasók létszáma az összes olvasókhöz viszonyítva erősen lemarad (20% alatt). Pl.:

	könyvanyag	gyermekolvasó
a Vadász utcai könyvtárban	7%	16 %
a Karinthy Frigyes úti könyvtárban	9%	18 %
a Gutenberg téri könyvtárban	9%	19,6%

Ahol 10% fölött van a könyvanyag, ott arányosan nő az olvasók száma is. Pl.:

	könyvanyag	gyermekolvasó
Rottenbiller utcai könyvtár	14%	24%
Boráros téri könyvtár	15%	26%
Böszörményi úti könyvtár	16%	27%
Vág utcai könyvtár	17%	29%

Ahol 20%-on felül van a könyvállomány, ott nem ritka a 30%-on felüli olvasólétszám sem. Pl.:

	könyvanyag	gyermekolvasó
Kispesti könyvtár	20%	30%
Csillaghegyi könyvtár	21%	32%
Pestújhelyi könyvtár	21%	33%
Királyerdei könyvtár	28%	38%
Soroksári könyvtár	25%	45%

Ez utóbbi csoport jellemzően külterületi könyvtárakra hívja fel a figyelmünket, ahol a gyermekolvasók aránya a vidéki községekhez hasonlóan relatíve magasabb a belterületi könyvtárakénál. A könyvállomány erőteljesebb fejlesztését ezeken a helyeken természetesen kiválthatta a kényesítő szükséglet is, ti. ha a ki nem elégitett könyvkérések száma szaporodik, egyre több gyermekolvasó marad el a könyvtárból. A könyvállomány erőteljes fejlesztése tehát nagyon is indokolt és szükséges volt ezekben a könyvtárakban. De ugyanígy szükséges lett volna a többi könyvtárban is, ahol a könyvállomány számbeli lemaradása gátlójává vált az olvasólétszám fejlődésének. Mégis meg kell jegyeznünk egy másik körülményt, amely ebben az esetben fennáll, ti. azt, hogy az elégtelen könyvállománnyal rendelkező könyvtárak viszont sokkal nehezebb körülmények között látnak el, ha százalékban saját olvasójukhoz viszonyítva alacsonyabb létszámú olvasót is, de fenti könyvtárakhoz viszonyítva, abszolút számokban kifejezve esetleg több gyermeket. Pl.:

	könyváll.	olv. létsz.		könyváll.	olv. létszám
1. sz. kv. t.	2344	498	7. sz. kv. t.	3722	663
6. sz. kv. t.	3083	1082	35. sz. kv. t.	3123	611
9. sz. kv. t.	3786	1248	36. sz. kv. t.	3714	851
stb. stb.					

A könyvállomány és olvasólétszám összefüggése mögött azonban más összetevők is húzódnak meg. Tudnunk kell pl. az egyes kerületekben, hogy mennyi a 6–14 éves gyermeklakosság aránya a felnőttéhez viszonyítva és azt kell hasonlítani a felnőtt és általános iskolás könyvtárlátogatók arányához. Általában véve a 6–14 éves gyermeklakosság 8–12%-a a kerületi összlakosságoknak és egyes kerületekre bontva 8–9–10–11–12%-ot tesz ki. A könyvtárhálózatban a gyermekolvasók aránya az összes olvasókhöz viszonyítva viszont 15%-tól 51%-ig terjed. Ennek az óriási kilengésnek a könyvállomány és olvasólétszám nyilvánvaló összefüggésén kívül több más oka is van. Fenti könyvállomány és olvasólétszám összefüggéshez érdemes például kimutatnunk azt a tényt, hogy hány általános iskolással rendelkezik a kerület és ebből milyen keveset vagy milyen sokat vonzott már olvasótáborába.

- 1. sz. kv. t. az V. ker.-ből ráeső rész kb. 15%-át (Az V. ker.-ben két kv. t. van.)
- 6. sz. kv. t. a XI. ker.-ben kb. a gyerekek 10%-át (1 kv. t. van.)
- 9. sz. kv. t. a VIII. ker.-ből kb. ráeső rész 25%-át (3 kv. t. van.)
- 7. sz. kv. t. a XIII. ker.-ből kb. ráeső rész 15%-át (3 kv. t. van.)
- 35. sz. kv. t. XX. ker.-ből kb. ráeső rész 15%-át (2 kv. t. van.)
- 36. sz. kv. t. XVII. ker.-ből kb. ráeső rész 30%-át (2 kv. t. van.)

A könyvtár elhelyezése, a személyzeti ellátottság, a környező iskolák és szakszervezeti könyvtárak száma stb. stb. mind befolyásoló tényezők lehetnek. Jellemző példa a Karinthy Frigyes úti könyvtár helyzete, ahol a Móríz Zsigmond körtér forgalma és a környező iskolák nagy létszáma (illetőleg az ott levő iskolai könyvtárak) oly mértékben befolyásolják a gyermekkönyvtár

forgalmát, hogy csak az igen magasrendű, színvonalas munkának köszönhető, hogy a könyvtár mégis több mint ezer gyermeket vonz. Beiratkozott gyermekolvasói lakhelyét figyelembe véve megállapítható, hogy többségük a kerület Karinthy Frigyes úti része felől látogatja a gyermekrészleget, míg a XI. ker. Gellérthegy környéki gyermekeit a szülők a tér nagy forgalma miatt nem engedik a könyvtárba. A könyvtár másik korlátozó tényezője a szűk, kicsi gyermekkönyvtári helyiség, ahol nagyobb létszámú olvasót nem is lehet ellátni. Mindezek ellenére a könyvtár minőségi csoportos foglalkozásai biztosítják a gyöngé, de az utóbbi hónapokban egyre erőteljesebben fejlődő könyvanyag mellett is a viszonylag kellő létszámú gyermekolvasót. Másik pozitívuma a könyvtárnak, hogy az iskolákkal tartott szoros kapcsolat eredményezi a csoportos foglalkozások közkedveltségét és az olvasólétszám várható fellendülését.

A jó könyvtári munka eredményeképpen hozhatunk példát arra még másutt is, hogy a viszonylag gyöngé könyvanyag mellett magas létszámú közönséget láthat el a könyvtár, ha gondot fordít gyermekolvasóival való foglalkozásra. Pl.:

Kálvária téri könyvtár	18%	könyvanyag	37%	olvasó
Krisztina körüti könyvtár	13%	„	28%	„
Füzér utcai könyvtár	16%	„	24%	„

A példamutató csoportos foglalkozások és az egyéni foglalkozások kiemelkedő könyvtárpedagógiai eredményei mellett azonban nem menthetjük fel ezeket a könyvtárakat sem a gondosabb, tervszerűbb állományfejlesztési feladatok alól.

Jelenleg a hálózatban összesítve 25,2% gyermekolvasó részére 15,1% könyv van. 1958 utolsó negyedében statisztikailag kimutatva és felismerve a gyermekkönyvállomány elégtelen voltát, erőteljes állományfejlesztés indult meg. Feltárva a figyelmeztető statisztikai adatokat, a könyvtárvezetők az eddig egy-két példányos gyakorlaton túl, több példányban szerzik be a gyermekek számára az új kiadású könyveket. A könyvállomány fejlesztésére szánt összegnek 1957-ben még csak 14%-át fordították gyermekkönyvanyagra s hogy ezt a — gyermekkönyvtárakat kétségtelenül háttérbe szorító — hibát kikerüljük, 1959 január 1. óta a gyermekkönyvtárak számára megszabott összeggel kell a ker. kvtáraknak dolgozniok. Már az 1958-as év is javulást hozott a szerzeményezés területén, ti. az 1957-es 14%-kal szemben 1958-ban már 20% erejéig vásároltak könyvtáraink gyermekkönyveket.

A könyvállomány fejlesztése veti fel azt a problémát is, hogy a példányszámon és az állomány változatosságán túl, milyen fontos az esztétikum elve. Gyermekkönyveink a kerületi könyvtárakban éppen a példányszám alacsony volta miatt igen elhasználódtak (forgási sebességük magas évenként 5,18), sem a higiénia, sem az esztétika szempontjából nem kielégítőek. Köztudomású, hogy könyvtáraink még nincsenek felszerelve fertőtlenítő készülékekkel, de túl ezen, a könyvek állapota, tisztasága nem megfelelő, nem csoda tehát, ha a szülők egy része idegenkedik a közművelődési könyvtár használatától és szívesebben vesz gyermeke számára tiszta, új könyveket. Az állományfejlesztés fontos feladata tehát, hogy ne csak az újonnan megjelent könyvek vásárlására terjedjen ki, hanem a meglévő, elrongyolódott, elpiszkolódott könyveket is fokozatosan kicserélje s ezáltal a könyvvédelemre való nevelést, a gyermekek ízlésének fejlesztését, szép, gusztusos könyvek kézbeadásával elősegítse. Ez és sok más probléma teszi sürgőssé a gyermekkönyvállomány vizsgálatát nemcsak összetétel szempontjából (tehát elemző vizsgálatot), hanem annak mennyiségi és minőségi szempontjai szerint is. Az elemző vizsgálat eredményeit külön tanulmányban tárgyaljuk majd. A már néhány könyvtárban lefolytatott vizsgálat eddigi tapasztalatai is olyan hiányosságokra hívták fel figyelmünket, amelyeken a példányszám megemelésével már nem tudnak könyvtáraink segíteni, hanem a könyvkiadásnak kell gondosabban és körültekintőbben ellátni gyermekeinket változatosabb könyvanyaggal. Figyelmeztetés számunkra pl. többek között az a tény, hogy az ismeretterjesztő irodalom csoportokra osztása által kitűnt, hogy könyvtáraink mindössze öt-hat-féle életrajzot, tíz-tizenkét féle útleírást, három-négyféle játékoskönyvet és két-háromféle gyermekeknek való sportkönyvet tartalmaz. Még a leggondosabb válogatás és a felnőttek könyvtárából áthozott, gyermekek számára talán alkalmas könyvekkel való kibővítés sem oldja meg az ismeretterjesztő könyvek gyarapítását. A könyvkiadás feladata, hogy gyerme-

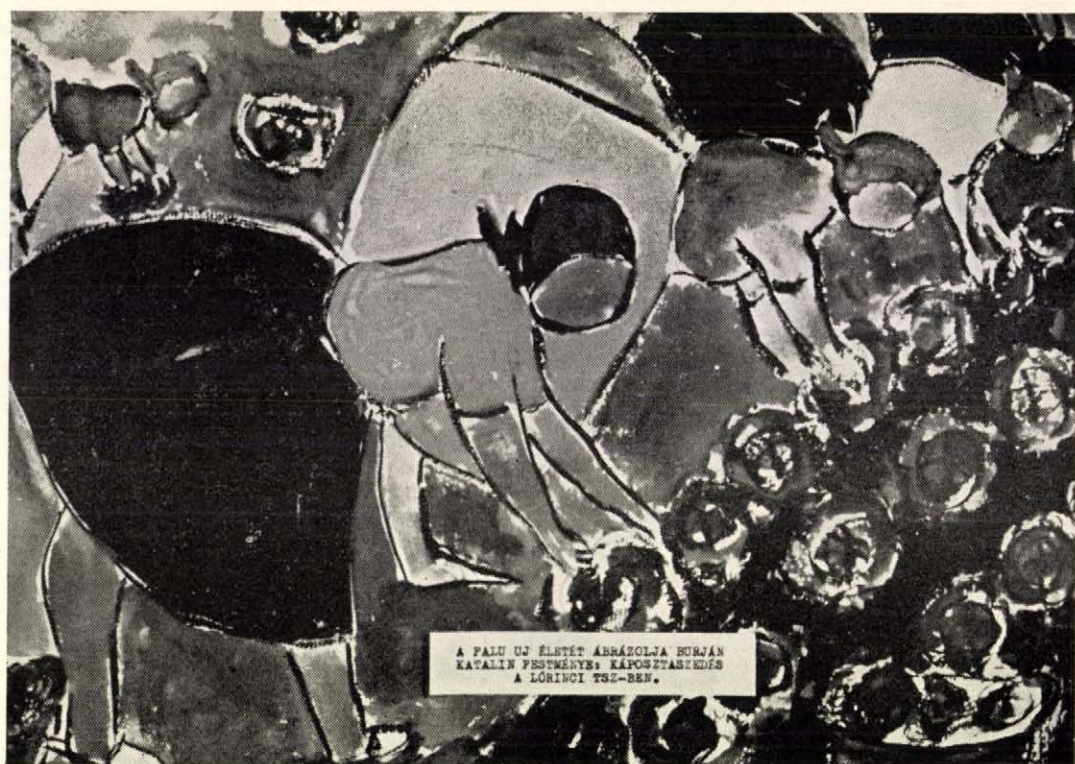
A XI. kerületi Karinthy Frigyes úti könyvtár gyermek-részlege. A jobb szélén Sárosi Istvánné, a gyermek-könyvtár vezetője, akit még Szabó Ervin vett fel a könyvtár munkatársai közé

A XI. kerületi könyvtár olvasóját a gyermekek is szívesen használják

A VII. pártkongresszus tiszteletére rendezett központi gyermekrajz kiállítás 1959-ben

Az egyik díjnyertes gyermekrajz

A gyermekművészek rajzainak témái nagyrészt a mai életet ábrázolták

A gyermekrajz kiállítás versenydíjainak kiosztása az olvasóteremben

Dia-kölcsönzés a Karinty Frigyes úti 6. számú kerületi könyvtárban

Az I. kerületi 11. számú gyermekkönyvtár bábjátzó csoportja

keink számára olyan rendkívül fontos életrajzi könyveket adjon ki, amelyek nevelő értéküknel fogva hasonlóak pl. Jakovlev: Amundsen-éhez.

2. A könyvigény kielégítése

A könyvállomány elégtelensége és egyes könyvek alacsony példányszáma a másik tényezője a gyermekek elkedvetlenedésének és a könyvtárból való kimaradásának. A nem eléggé változatos könyvanyag és az alacsony példányszám szaporítja a ki nem elégített könyvkéréseket.

A hálózat gyermekrészeleiben összegyűjtött 157 konkrét eset közül az alábbiak voltak a leggyakoribbak, amikor a kért könyvet vagy a könyv rendkívüli keresettsége miatt, vagy a példányszám alacsony volta miatt nem kaphatta kézhez a gyermek. Pl.: *Tíz esetbenél gyakrabban kérték és nem kapták meg az alábbiakat:*

18	könyvtárban	Robin Hood
17	„	Gárdonyi: Láthatatlan ember
16	„	Kästner: Két Lotti
11	„	Jókai: A kőszívű ember fiai
10	„	Gárdonyi: Egri csillagok
10	„	Komjáthy: Mondák könyve
10	„	Molnár: Pál-utcai fiúk
7	„	Cooper: Vadölő
7	„	Gergely: Szözi
7	„	Verne: Észak Dél ellen
6	„	Beljaev: Kétlétű ember
6	„	Jürgen: Irokézek fia
6	„	Michaelis: Bibi
5	„	Andersen mesék
5	„	Cooper: Úttörő
5	„	Dégh: Hegyi szellem
5	„	Dickens: Twist Olivér
5	„	Ezeregyéjszaka meséi
5	„	Fehér Klára: Földrengések szigete
5	„	Verne: Sándor Mátyás

(Az adatgyűjtés 1958 I. negyedében történt.)

Ezekből a könyvekből vagy nagyon alacsony könyvtárainkban a példányszám, vagy pedig kötelező olvasmány lévén, igen erősen keresettek az ifjúság körében. A példányszám fontos tényező a kérések kielégítésénél. Pl. a Robin Hood-ból a közvéleménykutatás időszakában könyvtáraink legnagyobb részében csak egy vagy 0 példány állt a gyermekek rendelkezésére. Gárdonyi: Egri csillagok-ja azonban 5–34 példányban van meg s mégis a gyakran meg nem kapott könyvek között található. Ez és ehhez hasonló tapasztalatok felvetik gyermekkönyvtárainkban is az előjegyzés szükségességét.

Gyakran kérnek a gyermekek olyan műveket is, amelyek nem a gyermekkönyvtár anyagába tartozók. Az ilyen kérések között szerepelt több könyvtárban Hasek: Svejek c. műve, Dumas: Gróf Monte Christo-ja, Hugo: Nyomorultak c. műve, Illyés: Fáklyaláng-ja, Wells: Láthatatlan ember-e, Stendhal: Vörös és fekete c. műve. Akadtak olyan kérések is, amelyeket a kért mű silány-sága miatt nem kívántak könyvtárosaink kielégíteni. Pl.: Burrough: Tarzan.

Az elmondottak azonban felvetik azt a kérdést is, hogy vajon helyesen tesszük-e, amikor határozottan megállapítjuk egy-egy műre, hogy az a felnőtt könyvtár anyaga. Nyilvánvaló, hogy egyes sokat olvasott, értelmileg fejlett gyermek kérését akkor is ki kell elégítenünk, ha úgy érezzük, helyesebb lenne, ha a könyvet esetleg egy-két év múlva olvasná el csak. (Dumas: Gróf Monte Christo, Hugo: Nyomorultak stb.) A könyvtárpedagógia nem ismerhet a művek meghatározásánál éles határvonalat, a korosztály merev elhatárolását, hiszen a könyvtáros nem koresoportok-

kal, hanem mindig egyénekkal, az adott esetben hozzáforduló olvasóval foglalkozik. Gondoljunk vissza saját serdülőkorunkra és azokra a nagy irodalmi élményekre, melyeket egy-egy könyv elolvasása nyújtott számunkra még akkor is, ha azt esetleg korábban olvastuk el, mint ahogyan felnőtt pedagógusok azt szükségesnek tartották.

A ki nem elégített kérések problémájánál külön csoportot alkotnak az ismeretterjesztő művek. A könyvvállomány elemző vizsgálata megmutatja azokat a hiányosságokat, melyeket ezen a területen is tapasztalunk gyermekkönyvvállományunk összetételénél. Mint már említettük, rendkívül szegényes az életrajzi, az útleirási, a sport és játékos könyvcsoport, de nem találunk változatos anyagot sem a szovjet pionírok életéről, de a magyar ifjúsági mozgalom történetéből sem. Még a viszonylag legjobban ellátott természettudományos csoportnál is vannak hiányosságok. Az ismeretterjesztő művek közül az alábbiak szerepeltek gyakrabban, mint ki nem elégített kérések:

Cox: Görög regék
Csapodi: Erdő-mező virágai
Gratzer: Sicc
Iljin: Hogyan lett az ember óriás
Molnár: Óriáskígyók földjén
Takács: Bajvívó magyarok
Vargha: Játékoskönyv

Az ismeretterjesztő művek csoportjainak rendkívüli szegényessége egyik oka annak, hogy a kölcsönzött könyvek statisztikája szerint arányuk viszonylag alacsony a szépirodalmi művek forgalmához mérve. (12%.) A kölcsönzött kötetek aránya, illetve abszolút értékű forgalma 1957-hez viszonyítva 1958-ban lényegesen nem változott.

A gyermekkönyvtárakban 1957-ben 272 609 kölcsönző személy,
1958-ban 303 310 gyermek fordult meg.

Az a tény, hogy a gyermekkönyvvállomány jelenlegi állapotában már nem elégítheti ki gyermekolvasóink igényeit, könnyen maga után vonhatja a gyermekolvasók lemorzsolódását, a kölcsönzések arányszámának romlását. Hogy ez mégsem következett be, ennek az az oka, hogy a figyelemzett statisztikai adatok alapján, valamint a gyakorlati tapasztalatok útján szerzett ismereteket figyelembe véve, már 1958-ban megindítottuk a gyermekkönyvvállomány erőteljesebb javítását. Az 1957-es esztendővel szemben, amikor még csak 14%-át fordítottuk a beszerzési összegnek gyermekkönyvekre, 1958-ban már az összes vásárlási keret 20%-át adtuk a gyermekeknek. Még ez a jelentős összegkülönbség sem hozott lényeges javulást a gyermekkönyvvállományban. Az előző esztendő 14,8-as arányával szemben 1958-ban 15,1% lett az összes könyvvállományból a gyermekkönyvanyag. Tehát a javulás 0,3%. Mégis már ez is meghozta azt az eredményt, hogy 1958-ban 31 000 személlyel több gyermek kölcsönzött, mint az előző esztendőben. A könyvkiadás javulása és a szerzeményezési összeg 27%-ra való emelése további javulást eredményezhet.

A gyermekkönyvtárak könyvellátottságának kérdéséhez tartozik a folyóiratellátottság is. Könyvtárhálózatunkban a felnőttek részére könyvtáranként 20–30 folyóirat jár, a gyermekek számára azonban csak két vagy három képeslapot rendelnek. Semmivel sem menthetők azoknak a könyvtáraknak eljárása, akik úgy szorítják háttérbe a gyermekkönyvtári munkát, hogy még az oly fontos — 12–14 éves gyermekek számára való — mozgalmi folyóiratot sem rendelik meg, — mint pl. a Tábortűz — arra való hivatkozással, hogy a könyvbeszerzési keretből vonják el az arra szükséges összeget. Miért nem merül fel ez a gondolat bennük akkor, amikor pl. a Divatlapot rendelik meg a felnőttek számára. Még szerencse, hogy a gyermekek az őket igen érdeklő Élet és Tudomány és Technika stb. más felnőttek lapját is szívesen olvassák, ha a helybenolvasás lehetőségét, az olvasóterem használatát nem tagadják meg tőlük. Világnézeti nevelésüket azonban mégis csak az Úttörő Szövetség lapjai szolgálják legjobban. Ezek a lapok nemcsak a gyermekek számára, hanem a gyermekkönyvtári dolgozók számára is fontosak, munkájukat megkönnyíti, tájékozottabbá teszi őket és sok fontos kérdésre kapnak belőlük feleletet.

3. A létszámhullámlás fontos tényezője a könyvtár helyzete is

Kevés létszámmal dolgozó kerületi könyvtárainkban rendszerint nem jut elég idő a gyermekkönyvtári munkára, külön könyvtárost nem is biztosítanak erre a célra. De még az olyan nagy könyvtárakban is, ahol hét vagy nyolc dolgozó van, a gyermekek pedig az összolvasólétszám negyed részét teszik ki, ritkaság az egy teljes személy gyermekkönyvtári szolgálata. Ebből a szempontból szép példa az I. ker. Krisztina körúti könyvtár, ahol öt dolgozó közül egy teljesen függetlenített személy áll a gyermekkönyvtár rendelkezésére. (A gyermekolvasók aránya itt 28,5%.) Ezen a helyen éppen a helyzet adta előnyül fogva magasabb színvonalú gyermekkönyvtári munka folyik, mint általában a többi kerületi könyvtárban. Itt a könyvtárosnak alkalma nyílik arra, hogy az úttörőmozgalomban is részt vegyen, azonkívül különböző feladatokra aktivizálja olvasóit és színvonalas csoportos foglalkozásokat tartson. Ennek következtében olvasólétszámuk is egyenletesebb, sőt fejlődő tendenciát mutat. Egyre több kerületi könyvtár ismeri fel most már annak szükségességét, hogy a gyermekek könyvtári nevelésére időben is függetlenítsék a dolgozót. A VII. ker. Rottenbiller utcai könyvtár és a XI. ker. Karinty Frigyes úti könyvtár is heti 48 órában függetlenítette egy-egy dolgozóját a gyermekkönyvtár munkájának elvégzésére. Szükségessé válik azonban, bizonyos munkanormák kidolgozása, amely szerint éppen úgy, mint a könyvek beszerzésére szükséges összeget megszabtuk, megszabjuk azt is, hogy az olvasók arányában mennyi időre van szüksége a könyvtárnak a gyermekkönyvtári munka biztosítására.

A könyvtár helyzete szabja meg azt is, hogy külön szobában, esetleg külön kölcsönző pultnál, vagy a felnőttekkel együtt, de külön időben foglalkoznak-e a gyermekekkel. Azokban a könyvtárakban, ahol csak egy kölcsönző pult van, igen nagy gondot okoz, hogy a felnőttekkel együtt a hét minden napján, vagy pedig egy vagy két meghatározott napon fogadják-e a gyermekeket. A tapasztalat azt mutatja, hogy ahol helyes elvből kiindulva szétválasztották a gyermekek és felnőttek kölcsönzőszolgálatát, de a hétnek csak egy vagy két napját fordítják a gyermekekre, erősen visszaesett a gyermekolvasók aránya. Pl. a Török utcai könyvtárban helyszűke miatt lehetetlen a felnőttekkel egyidőben foglalkozni a gyermekekkel, ezért a hétnek csak egy napját jelölték ki számukra. Itt az olvasólétszám 15%-a az összolvasóknak. A Lehel úti könyvtárban két napon fogadják a gyermekeket, az olvasók aránya 17%, az Ilka utcai könyvtárban viszont, ahol a felnőttekkel egyformán, minden nap kölcsönöznek számukra, az olvasóarány 31%, a káposztásmegyéri könyvtárban 36% stb., stb. Ezek a példák arra a megfontolásra készítetnek, vajon azzal a ténnyel, hogy a külön kölcsönzőszolgálat a gyermekek jobb könyvtári nevelését biztosíthatja, beenyugodhatunk-e abba, hogy ugyanakkor a gyermekolvasók nagy létszámát kirekesztjük a könyvtár látogatásának lehetőségéből.

4. A kölcsönzési idő mint tényező

Számottevő tényező az is, hogy megfelelő-e a gyermekek számára megszabott kölcsönzési idő. Köztudomású, hogy a fővárosi iskolákban egyes helyeken váltakozó tanítási rendszer van, a gyermekek egy része csak délelőtt, mások délután, ismét mások délelőtt és következő héten délután járnak iskolába. A kölcsönzési idő vizsgálata azt bizonyította, hogy a könyvtárvezetők nem mindenhol körütekintőek a nyitvatartás idejének megszabásában. Sokan nem veszik figyelembe, hogy a napközi otthont igénybevevő gyermekek 5 óra előtt nem mehetnek a könyvtárakba. A napközi otthonok rendjét, fegyelmét borítanánk fel azzal, ha megkívánnánk, hogy a felügyelő pedagógus a könyvtárba beiratkozott gyermekeket a többenél előbb engedje el a tanulószobákból. A könyvtáraknak kell alkalmazkodniuk a gyermekek elfoglaltságához azzal, hogy a hét egy vagy két napján hosszabb idejű kölcsönzőszolgálatot tartanak. A hálózat könyvtárainak mintegy fele ezt a szempontot figyelembe véve a kölcsönzési idő rendezésével még mindig tehetne valamit gyermekolvasói létszámának emelése érdekében.

5. Testvérkönyvtárak mint befolyásoló tényezők

A gyermekolvasók létszámárányát befolyásoló tényező az is, hogy a könyvtár közeli körzetében van-e olyan szakszervezeti, iskolai vagy úttörőházi könyvtár, mely megfelelően el van látva gyermekkönyvanyaggal. E tényező vizsgálata azt mutatja, hogy a legmagasabb olvasóarányal

rendelkező könyvtárak körzetében csupán egy vagy két iskolai könyvtár működik (pl. 33, 35, 40. sz. könyvtárak), míg ahol 5–10 iskolai könyvtár is esik a könyvtár körzetére, ott a gyermekolvasók aránya az összolvasókhoz viszonyítva (egy-két kivételt leszámítva) legtöbbször nem éri el a 20–25%-ot. Pl.

2-es könyvtár	— 12 isk. könyvtár	— 22,5% olvasólétszám
10-es könyvtár	— 10 isk. könyvtár	— 21 % olvasólétszám
8-as könyvtár	— 7 isk. könyvtár	— 22 % olvasólétszám
28-as könyvtár	— 6 isk. könyvtár	— 18 % olvasólétszám

Meg kell jegyeznünk, hogy a szakszervezeti könyvtárak kerületi viszonylatban kevésbé befolyásolják a gyermekolvasók létszámalakulását, tekintettel arra, hogy az üzemekben rendszerint jelentős létszámban dolgoznak más kerületek lakói. (Ezek a szülők rendszerint az üzemi könyvtárból viszik gyermekeik számára haza, a más kerületben levő lakásukra a könyveket.)

6. A könyvtárból való elmaradás okainak vizsgálata

Kérdőíves módszerrel közvéleménykutatást rendeztünk, hogy melyek azok a konkrét esetek, amelyek választ adnak a gyermekolvasók könyvtárból való kimaradásának okaira. 256 eset közül az alábbi csoportosításban közöljük a válaszokat:

miért szüntette meg a kölcsönzést? (256 eset közül)

90	esetben	tértítés, késedelmi díj vagy perlés miatt
70	„	a sok tanulnivaló miatt
35	„	nem adta át a szülő személyi igazolványát
29	„	saját könyveit olvassa
22	„	elköltözött
4	„	betegség miatt
3	„	az iskolai könyvtár látogatása miatt
2	„	nem szeret olvasni
1	„	sportszenvédelye miatt

A felsorolt esetek figyelmeztetőek, meg kell vizsgálnunk azokat a tényezőket, amelyek gátlóak lehetnek a létszámfejlődésre, tehát lehetőleg ki kell küszöbölnünk, meg kell szüntetnünk azokat az okokat, amelyek a gyermekolvasók lemorzsolódását idézhetik elő.

a) Tértítés, késedelmi díj, perlési díj miatti kimaradás első helyet foglal a begyűjtött adatok között. Figyelmeztető számunkra, vajon a könyvtárosok megadják-e a lehetőséget a gyermekeknek a kölcsönzési idő helyes megszabásával a könyvek visszahozatalára. Külön vizsgálatot kell folytatni, hogy vajon az egy vagy két napon kölcsönző könyvtárakban gyakoribbak-e a késedelmi díj, tértítés és perlés miatt történt lemorzsolódások. Meggondolásra készlet az a tény is, hogy a Szovjetunió gyermekkönyvtáraiban az első felszólításra visszahozott könyvek után nem szednek késedelmi díjat a gyermekektől. Ennek valóban nagy pedagógiai jelentősége lehet.

b) Gyakran fordul elő a könyvtárakban, hogy a gyermek jelzi, szeretne beiratkozni, de az ahhoz szükséges személyi igazolványt szülei nem adják neki oda. (Köztudomású ugyanis az a tény, hogy a szülők legnagyobb része nem tud elmenni a gyermekkel beiratkozni, mert hiszen későn kerül haza munkahelyéről, a gyermekkönyvtárak többsége pedig öt óraker már bezár.) Meg kell találni a módját, hogy más, esetleg munkaadói igazolvánnyal, mely a lakcímet is tartalmazza, igazolhassa a gyermek a szükséges adatokat. A személyi igazolvány nem lehet akadálya annak, hogy egy gyermek olvasóvá válhasson kerületi könyvtárainkban.

c) Örvendetes és elgondolkoztató az a jelenség, hogy egyre több gyermek vásárol már és kap ajándékba könyveket, tehát saját könyveit olvassa. Ez igen pozitív jelenség, még akkor is, ha a gyermekkönyvtárak látogatottságára negatív hatással van.

d) A gyermekkönyvtári tapasztalatcsere értekezleteken elhangzott érvelés, ti. hogy a pedagógusok nem engedik a könyvtárba a gyermekeket — mint előrelátható volt — nem igazolódott

be. A közvéleménykutató íveken 40 könyvtár közül csupán 2 utal hasonló konkrét esetre, ezek közül is csak 1 nevezi meg az iskolát és pedagógust, a másik pedig általánosságokra hivatkozik. A felsorolt 256 eset aránya azonban magától is beszél.

Az iskolai könyvtárak erőteljesebb fejlesztése természetesen befolyásolhatja gyermekkönyvtáraink létszámalakulását. Az iskolai könyvtárak legfontosabb feladata véleményünk szerint a kötelező és ajánlott irodalom szolgáltatása, amely tekintetében a gyermekrészlegek hiányos könyvanyaggal rendelkeznek és még 10—12 példányos ellátottság mellett sem tudják kielégíteni az adott oktatási időszakban olvasóik igényeit. Meg kell tehát találni a módját annak, hogy az iskolai és közművelődési könyvtárak feladataikat koordinálják és ezáltal gyermekeik jobb könyvelését biztosítsák.

II. Gondok és feladatok

Gondunk és feladatunk, hogy a jelenlegi gyermekrészlegeinket nevelőmunkájuk végzésében megerősítsük. Meg kell állapítanunk azokat a legfontosabb feladatokat, melyeket a gyermekkönyvtárak színvonalasabbá tétele érdekében tennünk kell.

1. Elsőrendű feladat a gyermekkönyvtár nevelőmunkájának megerősítése. Ennél a problémánál elkerülhetetlen, hogy a gyermekkönyvtáros személyével ne foglalkozzunk. A gyermekkönyvtár rendkívül fontos nevelő szerepéből folyik, hogy a gyermekkönyvtáros politikailag érett, hivatását érző és feltétlenül pedagógiai képzettséggel rendelkező egyén legyen. Csak az ilyen ember biztosíthatja a serdülő fiatal ideológiai és erkölcsi nevelését, valamint irodalmi izlésének fejlesztését. Ugyanakkor a gyermekolvasók fegyelemre, könyvvédelemre való nevelése nem történhet csupán adminisztratív eszközökkel, felszólításokkal, perlési és késedelmi díjak, térítési összegek fizetetésével. Csak a pedagógiaileg képzett könyvtáros képes arra, hogy olvasóit közösségi szellemben, a társadalmi tulajdon védelmére, az irodalom és könyv szeretetére, megbecsülésére nevelje. A gyermekkönyvtárostól rendkívül sokrétű feladatok elvégzését, politikai és irodalmi érettséget, magasszínvonalú pedagógiai munkát kívánunk, természetes tehát, hogyha ilyen felkészültségű egyéneket szeretnénk beállítani a hálózat gyermekrészlegeibe, vonzóbbá kellene tennünk számukra ezt a munkát. Meg kell teremteni a gyermekrészlegek jó munkájához szükséges feltételeket és meg kell szerezniük a gyermekkönyvtári munka jobb megbecsülését. Általános tapasztalat az, hogy a gyermekkönyvtári munkát egyes kerületi könyvtárakban még mindig nem tartják egyenrangúnak a felnőttekkel végzett könyvtári munkával, holott az irodalmi művelődés első lépcsőfokait járó gyermek és a serdülő differenciált nevelése sokkal körütekintőbb, sokkal nehezebb feladat, mint az érett, sok esetben már kiformált jellemű felnőttekkel való bánásmód. A gyermekkönyvtári munka megbecsülése veti fel a gyermekkönyvtári munkanormák vizsgálatát is. Könyvtárosaink általában elismerték és jónak találták a könyvvállomány fejlesztésére előírt összeg gyermekkönyvtári célra való megszabását és ugyanígy helyeselték azt a javaslatot, hogy a gyermekolvasók létszámához viszonyítva állapítsuk meg a rájuk fordítandó munkaidő normáját is. Ezzel a kérdéssel azonban, úgy érezzük, az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak általánosságban foglalkoznia kell és a kialakított munkanormákat hálózatunknak el kell fogadnia.

A gyermekkönyvtári munka jobb megbecsülése azonban nemcsak külső tényezőktől függ. Maguknak a gyermekkönyvtári dolgozóknak kell kiharcolni a munka igényesebbé tételével, képzettségük állandó fejlesztésével. Az 1957—58-ban az országban első s az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár rendezésében lefolyt gyermekkönyvtárosi tanfolyam már a fenti célokat szolgálta.

A gyermekkönyvtáros személyének kérdésénél, illetőleg a gyermekkönyvtári munka megbecsülésénél vetődik fel az a szintén nem mellékes szempont is, hogy anyagiakban is kifejezésre kell juttatnunk az önálló gyermekrészlegekben dolgozók fokozottabb megbecsülését.

2. Erősebb kapcsolatot kell teremteni a rohamosan fejlődő iskolai könyvtárakkal, a pedagógusokkal és szülőkkel. Kívánatos, hogy a gyermekkönyvtári dolgozók a kerületi iskolák szülői munkaközösségeibe épüljenek be, hogy kölcsönösen érezzék egymás segítségét. Ugyanakkor a

Kerületi Könyvtárak Osztályának meg kell találnia az együttműködés útját az országos iskolai hálózattal, hogy feladataikat koordinálhassák.

3. Szorosabb kapcsolatot kell teremteni a Móra Ferenc Könyvkiadóval, hogy az ifjúsági könyvkiadás nagyobb segítséget nyújthasson a könyvtáraknak. Az elmúlt esztendőkből a könyvkiadás nagymértékben segítette könyvtárainkat, különösen a meséskönyvekkel való ellátás területén, a legkisebbeknek való jó verseskönyvek megjelentetésével és néhány színvonalas ifjúsági regény kibocsátásával. A könyvállomány elemző vizsgálata azonban számos olyan hiányosságra mutat rá, melynek kiküszöbölése a könyvkiadás sürgős feladata. Nincsenek megfelelő számú 10–14 éves fiatalnak való regények, életrajzok, útleírások, hiányzanak az érdekes, a mozgalmi étellel foglalkozó könyvek, szovjet pionírok életéről szóló regények, gyermekek számára írt sport- és játékoskönyvek. (A könyvállomány elemző vizsgálatáról és hiányosságainak részletezéséről külön tanulmányban lesz szó.) Az Állami Könyvterjesztő Vállalat könyvrendelési jegyzékei tanúsítják, hogy a gyermekkönyvek vásárlására megszabott keretű könyvtárosaink csak a legnagyobb körülmények között és sokszor csak a példányszám emelésével tudják felhasználni. A könyvkiadás hibája az is, hogy a jól sikerült és régen várt gyermekkönyvek példányszámát alacsonyra szabja s ezért a könyvtárak nem kapják meg a kért mennyiséget. A könyvtárak a megfelelő anyagi ellátottság mellett csak a gyermekkönyvkiadás változatossá tétele által tudják kielégíteni fiatal olvasóikat.

4. A gyermekkönyvállomány mennyiségi és minőségi elemző vizsgálata szintén sürgős feladat. Csak ennek alapján lehet a könyvállomány példányszám szerinti és minőségi, valamint összetételének kijavítása, ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt is, hogy az elhasznált, esztétikailag kifogásolható könyveket fokozatosan ki kell cserélni. Ezzel a feladattal párhuzamosan az ÁKV jegyzékek alapján ellenőrizni kell a gyermekkönyvállomány könyvtárankénti egyenletes fejlesztését. A kötelező olvasmányokkal való gondosabb gazdálkodás érdekében be kell vezetni gyermekrészeinkbe is az előjegyzést.

5. Budapest külső munkás- és parasztlakta kerületeiben saját olvasói létszámához viszonyítva legmagasabb arányszámban szerepelnek a gyermekolvasók. Ezekben a könyvtárakban kell elsősorban a gyermekkönyvállományt javítani és ezekben a kerületekben szükséges annak vizsgálata, hogy vajon újabb közművelődési könyvtár s azon belül gyermekrészleg megnyitására van-e igény.

6. Azokban a könyvtárakban, ahol a gyermekolvasók létszáma jelentősen csökkent, a létszámhullámzás okainak vizsgálata szempontjai alapján kell megnéznünk az adott könyvtár helyzetét, létszámviszonyait, a gyermekekkel való foglalkozásra fordított időt, a könyvállomány arányát, az olvasószervezési munkát és segítséget adnunk a kérdéses gyermekkönyvtár funkciójának teljesítéséhez.

7. Fontos feladat annak vizsgálata, hogy a gyermekolvasók arányához viszonyítva milyen magas a perlés, térítés és késedelmi díjak aránya. Vajon nem magasabb-e, mint a felnőtt olvasóknál. Felvetődik az is, hogy indokolt-e a gyermekektől ugyanannyi késedelmi díj szedése, mint a felnőttektől. Foglalkoznunk kell azzal a példával is, melyet a Szovjetunió gyermekkönyvtáraiban alkalmaznak, ti. hogy az első felszólítás után visszahozott könyvekért nem számítanak késedelmi díjat. A könyvtárakat figyelmeztetni kell, hogy ahol nincs minden nap kölcsönzés a gyermekek számára, ott késedelmi díjat csak a kölcsönzési napok száma után szabad beszedni. Szükséges a kölcsönzési idő újabb felülvizsgálata is, ti. még mindig vannak könyvtárak, ahol a gyermekekre szánt kölcsönzési idő rövidsége miatt a szülők nem tudnak kapcsolatot teremteni a könyvtárral.

8. Az elmúlt években változatosságban, színben, tartalomban gazdagodtak a gyermekkönyvtári csoportos foglalkozások. A szokványos ankétokat, könyvismertetéseket dia- és filmvetítésekkel tették változatosabbá, igen sok könyvtár tartott érdekes és izgalmas irodalmi fejtörő versenyt, télapó ünnepséget, gyermeknap foglalkozásokat, mesedélutánokat. Több helyen jól sikerült író és olvasók találkozását szervezték meg. Az iskolákkal való kapcsolat erősödése folytán a tananyag jobb megértése szempontjából iskolákban is tartottak ankétot, könyvismertetést, meghív-

ták a gyermekeket könyvtárlátogatásra s a pedagógusokat több ízben segítették könyvekkel, kiállítási anyagokkal.

9. A gyermekkönyvtári foglalkozások, valamint a könyvállomány forgalmával kapcsolatos kérdések adatainak gyűjtése szempontjából felvetődik a statisztika kibővítésének szükségessége. Egyre sürgetőbb feladat a statisztikai adatszolgáltatás kiterjesztése a gyermekkönyvtárak munkájára is. Csaknem minden fontosabb vizsgálódásnál közvéleménykutató ívekkel vagy reprezentatív adatgyűjtéssel kell dolgoznunk. Köztudomású, hogy az ilyen adatgyűjtés sohasem lehet teljes, éppen azért, a statisztikai iveken lehetőséget kell adni arra, hogy a gyermekkönyvtárak munkájukra vonatkozó adataikat rendszeresen szolgáltatthassák. Pl. könyvállomány gyarapodása, csökkenése, csoportos foglalkozások, egyéb megmozdulások száma, a kölcsönzött kötetek megoszlása, illetőleg a szépirodalom és ismeretterjesztő kölcsönzött művek bontása. A gyermekkönyvállomány összetételének adatai stb. stb. A statisztikai adatszolgáltatás eddigi hibáit pedig ki kell küszöbölni. Jelenleg a gyermekkönyvállomány rovat tartalmazza azokat az ifjúsági műveket is, amelyek a felnőttek könyvállományába tartoznak. A gyakorlatban az is előfordul, hogy a felnőttek kölcsönzőjegyére gyermekkönyveket kölcsönöznek s ugyanakkor a statisztikában ezek a könyvek mint a felnőtt könyvtár forgalma szerepelnek. A csepeli 42. sz. Szabó Ervin Könyvtár külön felhívta figyelmünket arra, hogy nála a beiratkozott gyermekolvasóknál sokkal több olvas, mert számos szülő maga iratkozott be, hogy gyermekei számára könyveket vigyen.

Meg kell azonban mondanunk, hogy akkor amikor a statisztikai adatszolgáltatást követeljük, egyáltalán nem esünk bele a statisztika bővületébe, mindig nézzük, hogy mi van a statisztikai adatok mögött, az egyes könyvtárak adott helyzetét vesszük alapul — mégis kiindulópontnak igenis a rendszeresen gyűjtött adatokra van szükségünk.

10. Végül meg kell állapítanunk, hogy a gyermekkönyvtári munka hálózati megerősítésére az elmúlt évben több központi intézkedés történt. Például az 1958-ban befejezett Országos Könyvtárügyi Tanács és Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által szervezett gyermekkönyvtárosi tanfolyam, a közeljövőben elkészülő központi képes választólapos gyermekkönyvtári katalógus, a gyermekkönyvtári munka intenzívebb felmérése, az Országos Könyvtárügyi Tanács gyermekkönyvtári szakbizottságában való részvétel, a különböző szervek anyagi támogatása stb. stb.

Hazai gyermekkönyvtáraink történetében fontos állomás lesz az 1960-ra tervezett Liszt Ferenc téri önálló gyermekkönyvtár létrehozása. Ez a könyvtár mintául szolgál majd a többi gyermekkönyvtár munkájához. Gyakorló könyvtár lesz, ahol a gyermekkönyvtárosok tapasztalatcsereét folytathatnak s ahonnan hazavihetik és alkalmazhatják a legjobb munkamódszereket (munkaszervezés, csoportos foglalkozások stb.). A könyvtár előkészítésén a legjobb hazai építési és könyvtári szakemberek dolgoznak és remény van arra, hogy az önálló gyermekkönyvtár korszerű berendezésével, mintaszerű felszerelésével, a legjobb könyvtárosgárda biztosításával otthont nyújt Budapest művelődni, szórakozni vágyó gyermekeinek és színvonalas könyvtári munkát végez. Az első önálló gyermekkönyvtár születése és működése közben szerzett tapasztalatokat fel tudjuk majd használni a munkás- és parasztlakta kerületekben létesítendő hasonló intézményeknél is. Az önálló gyermekkönyvtári hálózat kiépítéséig azonban elsőrendű feladatunknak kell tekintenünk meglévő gyermekrészlegeinkben megteremtteni azokat a feltételeket, melyek az eredményes gyermekkönyvtári munkát biztosítják.

Bikácsi Lászlóné

„Szennyes az én ingem
Nincsen feleségem
Majd hoz Kossuth tisztát
Türr Pista meg puskát
Éljen Garibaldi!”

(Magyar népdal az
1860-as évekből.)

„Magyar nép... meghalt valakid, aki igazán a tied volt, aki nem is annyira anyától lett, hanem ahogy te szoktad mondani: rózsafán termett, amennyiben rózsafának nevezhetjük joggal a te bokros fantáziádat... Az az alak halt meg, akit te gyúrtál, akiről mesélni szoktál pásztortűz mellett, vagy kukoricafosztáskor, tudod az a bizonyos fiú, aki hol volt, hol nem volt, egyszerű szegény ember fia volt, s egyszer csak elindult úgy torony irányában világot próbálni...” Így kezdi megemlékezését Mikszáth Kálmán 1908 májusában Türr István halála alkalmából a Vasárnapi Újság hasábjain; de így emlékezik meg róla kevés kivétellel valamennyi kortárs, elbeszélő vagy történétíró. — „Legendás hős”, „Garibaldi tábornoka”... „a marsalai halhatatlan ezer egyike” — állnak készen a szavak, hogy jellemezzék őt, csaknem száz éve már... És ezek a szavak lassan-lassan elfedték igazi valóját s még életében a „hős katona” pózába merevítették a magyar történelemnek ezt a kivételesen sokoldalú, rokonszenves alakját —, aki sok egyéb tevékenysége mellett a hazai kultúra, a népművelés szerény munkása is volt.

Nagy utat járt be Türr István, míg a bajai iskolapadból az olasz királyi udvarig, Nápoly kormányzói székéig eljutott... de még nehezebb, még hosszabb volt az az út, mely őt újra visszavezette a könyvek közé, az egyszerű emberek világába. Kiséreljük meg most alakját úgy felidézni, hogy egész pályáját végigtekintsük, s a legendák történelmi hőse helyett a munkálkodó embernek állítsunk emléket.

Türr István 1825 augusztus 11-én született Baján, Türr Jakab vaskereskedő és Udvardy Teréz hét gyermeke közül ő volt az ötödik. Iskolába a helybeli ferencesekhez adták, de csak az ötödik gimnáziumig jutott el —, akkor otthagya az iskolapadot örökre. Rövid idő alatt belekóstolt a lakatos-, kereskedő-, molnár és kőműves mesterségbe, hogy végre 1842-ben felcsapjon katonának. Ezt a nagy lépését sokféleképpen magyarázzák. Okul adják elsősorban apja 1840-ben bekövetkezett halálát, emlegetnek gyerekes diáksínyt, tanáraival való összezőrdülését, és ez mind igaz is lehet. De a fő okról ő maga így vall Degré Alajoshoz írt levélében:

„Tizenhat éves voltam és végre látván: se deáksághoz, se más tanuláshoz kedvem nem lévén, úgy 8. március 1842, önkéntesen beállottam Zomborban a főherceg Ferencz Károly 52. számú gyalogezredéhez közvitéznek... Szépen néztem ki, mint bakarekruta a magyar nadrágban, a nagy bakancsal, a még nagyobb fehér melyében, azaz kis lajbiban és kabátban...”

Ezekből a tréfás öniróniával megírt, nem nyilvánosság elé szánt sorokból kitűnik, hogy „Kóbor Pistát” — így nevezi ő magát — elsősorban a kamaszos romantika, kalandvággy és a tanulástól, iskolai fegyvelemtől való irtózás vitték a toborzó őrmester elé. Közel hét évet töltött az osztrák hadseregben, de ez a hét év keményebb iskola volt számára a világ bármely kollégiumánál.

KIVONATOS-JELENTÉS
AZ
ORSZÁGOS NÉPOKTATÓ
EGYESÜLET

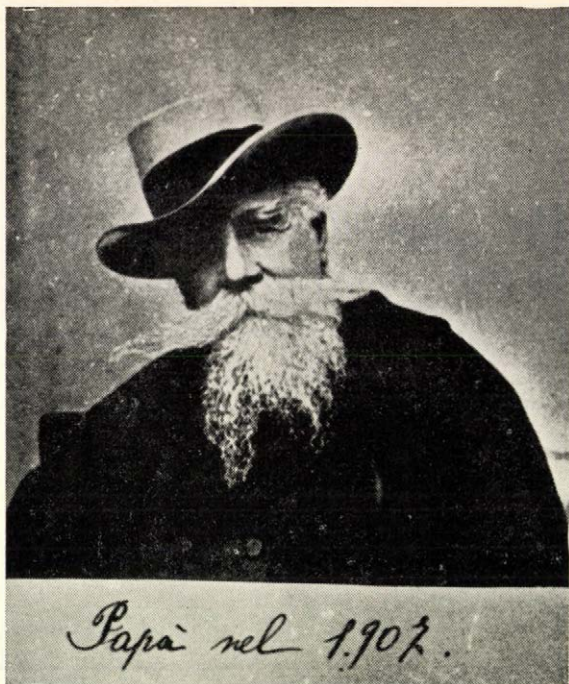
NEGYVENHAT ESZTENDŐS TEVÉKENYSÉGÉRŐL

1870—1916.

*Türr István,
Garibaldi tábornoka*

Stefano Türr generale Garibaldino.

Papá nel 1907.

Türr István 1907-ben

Türr István emlékműve Baján

„És nemsokára parancs jött: Temesvárra masírozni. Pestről elinduláskor esni kezdett az eső, mint szokás, ha a katona masírozik. Nagy bajjal érkeztünk a stációba fáradtan. Alig kezdtem magam pihenő helyzetbe tenni, mikor egy káplár bejött a házba kurta rendelettel: menjenek kentek az őrmester szállására strázsára. Szomorú képpel oda kullogtunk; ott egy Gefreiter reám mutat, mint 1. numerus és a paraszt félszer alá vezet; két nagy ládára mutat, mely a transport jószágá: azt őrizzem; a fegyvert mellém tettem. Csak szuronnal sétálgattam, amihez nagy kedvem nem volt, mert fáradt voltam... De az eső és által ázott ruhám hidegsége miatt nolens volens sétálgatni kellett...”

Az első őrszolgálat, a nehéz masírozások azonban nem vették el kedvét a katonaelettől. Barátkozott a „vén” katonákkal, s azok a kocsma asztal mellett mesélgették neki a francia háborút, borral rajzolgatva a csata állását, sűrű ökölcsapással mutatva, hol állott a „nagy Napóleon”!

Csakhamar jobb sorba is került. Őrszolgálat helyett az ezredirodán végzett írónoki teendőket, fegyver-tisztításban és egyéb nehéz munkánál pedig öreg barátai segítették, kiket írni-olvasni tanított, vagy haza küldött üzeneteiket róttá helyettük papirosra... Így érte az 1848-as esztendő Lombardiában, ahol Radetzky vezérsege alatt 12 000 főnyi osztrák sereg próbálta fenntartani az osztrák uralmat. „Itália sohasem lehet más, mint földrajzi fogalom” — intézte el Metternich kancellár fölényesen a „Unita Italia” híveit még 1847-ben is, de 1848 elején már végigsöpört a forradalom szele egész Itálián. Milánó, Palermo, Pádua, Vicenza utcáin folytak a harcok és Vencében 1848 március 18-án kikiáltották a köztársaságot... Azután még pár hét és az osztrák hadsereghez is eljutott a pesti március 15-i események híre... Nyugtalanág futott végig a magyar katonák sorai között, zavar, bizonytalanág, mindent elsöpítő szabadságvágy lett úrjá a csapatokon...

„Végre megjött az 1848... — írja Türr. — A 18. március Majlandban ért engem is. Öt napig dühös verekedés volt az olaszokkal, de végre el kellett hagynunk a várost és Veronába visszavonulni... Hazuról semmi hír... Hadnaggyá is tettek, de azért semmi kedvem nem volt... Az embereink szökdösni kezdtek. Én 17. januárius 1849. a Bufaloza hídjánál voltam előőrson a Ticino folyamánál. A másik részen Piemonti strázsák voltak. Fegyverszünet lévén, a híd közepénél összejöttem a piemonti tisztekkel... Ezek amint megtudták, hogy magyar ember vagyok, egy csomó nyomtatványt adtak a kezembe...”

Ezek a nyomtatványok Kossuth felhívását tartalmazták. Kossuth felhívta az osztrák seregben szolgáló magyarokat, hogy hagyják ott az osztrák csapatokat, akik az olasz forradalmárok, a magyarok természetes szövetségesei ellen harcolnak. A kiáltvány Teleki László és Splényi Lajos báró, a turini magyar ügyvivő útján jutott el a piemonti kormányhoz, mely azután szíves-örömmel juttatta el a proklamációkat a haretérre.

A kiáltvány megingatta Türrt. Úgy érezte, kötelessége elhagyni hazája elnyomóinak zászlaját és beállni azok közé, akik a szabadságért küzdenek. És ha már átáll a piemonti hadsereghez, szabaddá válik az út hazafelé is. A piemonti tisztek biztatták, használja ki az alkalmat (őrszolgálatban volt) és menjen át azonnal hozzájuk. Nem ezt tette. Megvárta a felváltást, visszatért szállására, felolvasta bajtársainak a haza-hívó üzenetet. Megbeszélte velük, hogy ha sikerül átjutnia, hajót küld a szintén szökdösni akaró közlegényekért.

„Másnap, január 19-én az előőrséghez mentem, melynek Schwartz hadnagy volt a parancsnoka. Felmutattam neki a parancsot, melyben meghagyták nekem, hogy kutassam át a terepet a buffalórai híd és Magneta között. Kijelentettem neki, hogy csak úgy szerezhetek tiszta fogalmat a terepről, melyet egy osztályunk megszállani szándékozott, ha átmegyek a hidon. Nem volt semmi ellenvetése.”

Hamisított parancsal, dezertőrként hagyta el tehát Türr István hadnagy az osztrák hadsereget, melybe tizenöt éves korában oly lelkesedéssel állt be. Ezért a tetteért távollétében halálra ítélték —, a piemonti herceg pedig kapitánnyá nevezte ki és később a magyar légió parancsnokságát bízta rá.

1849 március 1-én a Marengo síkján esküdött fel a nemzeti zászlóra és Szent István nevére az első itáliai magyar légió. Akik sorai közé álltak, mind számoltak az üldöztetéssel, tudták, hogy

nehéz sorsot vállalnak: de haza akartak térni mindenáron és amíg ezt nem teheték, addig is harcolni akartak hazájuk ellensége, Ausztria ellen. Az olaszok nagy lelkesedéssel, testvéri szeretettel fogadták őket, de a novarrai vereség és az augusztus 6-án megkötött milánói béke egy időre véget vetett minden reménységnek. A békeszerződés amnesztiát biztosított a magyar légió legénységének, ha leteszi a fegyvert és visszatér az osztrák hadseregbe . . .

„Rendeletet kaptam, — emlékezik vissza Türr — a légiót feloszlatni és a general-pardont kihirdetni a legénységnek. Olivieri tábornok jelenlétében olvastam fel a cikket, mely után rendelém, hogy az, ki vissza akar menni, lépjen ki. Egy sem jött ki. Ekkor mondtam a tábornoknak: ámbár a kormány szíveskedett nekem az ajánlatot tenni, hogy bármely ezredébe beléphetek rangommal, ezt nekie köszönöm: de el nem fogadhatom, mert én honfitársaimat el nem hagyom. — Azzal a légióhoz fordultam és kijelentém nekik, hogy e peretül nem vagyunk többé a piemonti király szolgálatában, hanem azért nem szüntünk meg magyar katonának lenni . . .”

És valóban nem szüntek meg magyar katonának lenni és Türr nem adta fel a küzdelmet, holott a zászlók, melyeknek szolgálatába szegődött, egymás után hulltak a porba. Elbukott a bádeni forradalom, hol ezredessé léptették elő —, leleplezték a lombard—velencei konspirációkat, melyeket Mazzini elvei szerint készítettek elő. Meghiúsult a milánói felkelés — és Türr mindenütt szembentalálta magát az elbukott forradalmak nyomában járó bosszúval, a feje felett lebegő halálos ítélettel. Az osztrákok követelték kiadatását és őt sorra kiutasították az európai államok. Nem volt maradása a török hadseregben sem, így lépett végül 1855-ben angol szolgálatba.

Mint az angol hadsereg tisztjét küldték ugyanazon év szeptemberében Bukarestbe, mely akkor még semleges területnek számított. Az osztrákok azonban már úgy viselkedtek, mintha a város és az ország egyedüli urai lettek volna. Egy régi tisztjárta feljelentésére Türrt is elfogták és az ország belsejébe szállították. Négy hónapi fogság után hirdették ki előtte az ítéletet:

„Türr István, született Baján, Bács megyében, hadnagy, 31 éves, 1849 január 19-én dezertált a császári hadseregből, átment az ellenséghez és ott szolgált, egyik legbuzgóbb támogatója volt a forradalmi propagandának, mely Olaszországot és Magyarországot el akarta szakítani a birodalomtól. Ezzel felségárulást követett el. Ehhez képest összes vagyona elkoboztatik az állam javára, ő pedig kötél általi halálra ítéltetik . . .”

A hadbíró, aki az ítéletet olvasta, itt szünetet tartott, majd végül közölte, hogy öfelsége a császár „nagylelkűségében” a halálos ítéletet örökös száműzésre változtatta át. A császári nagylelkűség mögött persze az angol királynő erélyes tiltakozása rejlett, kinek Türr kiszabadulása után azonnal sietett életmentő közbelépését megköszönni.

Törvénytelen elfogatása és szerencsés megmenekülése Türrre irányította Magyarországon is a figyelmet. Még nagyobb visszhangot keltettek azonban idehaza az 1858—60. évi olasz események.

Különös év volt az 1858. esztendő. Az olasz szabadságmozgalmak ekkor újra fellángoltak, az összeesküvő Mazzini, az óvatos-taktikus Cavour (Piemont miniszterelnöke) és a legendás híri katona, Garibaldi mind egyet akartak: leszámolást Ausztriával. Megígérte segítségét III. Napóleon is, de nem minden haszonlesés nélkül: a szövetség ára Savoya és Nizza Franciaországhoz való csatolása volt. A háború 1859 áprilisában kezdődött és az osztrákok két nagy vereség — Magneta és Solferino után gyorsan békét kötöttek. III. Napóleon megkapta Savoyát és Nizzát, Viktor Emánuel Lombardiát Milánóval, de Velence Ausztria birtokában maradt és az egységes Olaszország ügye újra lekerült a napirendről.

A váratlan békekötés — mely III. Napóleon árulása miatt következett be — megdöbben-tette az olaszokat. Garibaldi a hegyekbe vonult, Cavour lemondott. De a magyar emigránsok legszebb álmaikat látták szétrombolva, őket sújtotta legjobban a háború befejezése. A háború alatt ugyanis kialakult egy széleskörű emigrációs mozgalom, a világban szerte kóborló magyarok egymás után léptek be az olasz hadseregbe és mind azt remélték, hogy olasz segítséggel, francia pártfogással indulhatnak majd haza, az ország felszabadítására. Türr is Garibaldi seregébe állt, mellette harcolt és haláláig leghívebb emberei közé tartozott. Súlyosan meg is sebesült Bresciánál, mely alkalommal Garibaldi a következő levelet írta neki:

„Igen kedves barátom!

Magyar vér ömlött Itáliáért, s az a testvériség, mely a jövőben a két népet kell, hogy egybekapcsolja, kiállotta a próbát. És kellett, hogy ez a vér az Ön vére lett legyen — egy hősnak vére.

Így egy darabig meg leszek fosztva egy bátor fegyvertársamtól és barátomtól, de remélem, hogy mielőbb viszontlátom oldalam mellett. . .

Az Ön Garibaldija'

A békekötés teremtette helyzet azonban nem bizonyult tartósnak. Sziciliában parasztfelkelés tört ki, s Garibaldi — nem törődve fegyverszünettel, megállapodással, királyi segítséggel vagy tiltakozással — sereget toborzott és ezer vörösinges katonájával 1860 május 11-én kikötött Marsalában. Ebben a páratlan diadalmenetté változott hadi eseményben különleges szerep jutott Türrnek. Tevékenységét, hősiességét ezekben az években sokan megírták. Ődákat szereztek hozzá, Dumas regényében Garibaldi-val együtt szerepelteti, itthon népdalok zengik nevét. A legtisztább képet azonban ő adta saját magáról „A marsalai ezer” című tömör, rövid kis írásában.

„Midőn Garibaldi tábornok véleményemet kéré ki a sicíliai expedíció felől, nem ismervén Sicília belső viszonyait, nem felelheték neki egyebet, mint azt, hogy ha az indulás meghatározatik, velem megyek én is.

Már háromszor került az indulás szőnyegre, és mindannyiszor ingadozott, míg végre Crispi egy számban szerkesztett sürgönnyel megérkezék (dícséretére legyen mondva, e sürgöny saját gyártmánya volt). E sürgöny azon biztos hírt hozá, hogy Sziciliában forradalom működik, mire a tábornok ezt mondá: segítségükre kell sietnünk . . . Így lőn határozattá az expedíció.

A csónakosoknak vagy tudatlansága, vagy rossz akarata volt oka, hogy a hajóraszállítás órájában a tölténnyel terhelt csónakok hiányoztak, s ez okból kénytelenek valánk Talamone-nál megállni.

Itt, mielőtt partra szállottunk volna, Garibaldi felölté tábornoki egyenruháját, s így mentünk a talamonei kis erőd megvizsgálására. De itt csak igen kevés puskatöltést és egy Colombrina-ágyút leltünk, kénytelenek valánk tehát Orbitellóban keresni lőfelszerelést . . .

Néhány tisztt habozást odamenni s ekkor a tábornok így szólt hozzám: „Kedves barátom, kérem szedje össze egész diplomatikai tudományát, és szerezzen nekünk municziót Orbitellóban; az ön küldetésének sikerétől függ vállalatunk sorsa.”

És Türr székérre ült és rábeszéléssel, meg egy kis csellel rávette Giorgini parancsnokot a kért löszerek kiadására. A feladat nem volt veszélytelen — ezért nem vállalta más — ha a marsalai partraszállás nem sikerül, Türr börtönbe került volna. Így azonban Garibaldi különösen hálás volt neki, május 29-én kelt rendeletében megbízta a haderők felügyeletével és tábornokká nevezte ki.

Augusztusra Garibaldi már huszonötezer felkelő vezére volt és ezzel a sereggel felszabadította Dél-Olaszországot. Napoly elfoglalása után egész Dél-Olaszország diktátora lett és Türrt kinevezte Napoly kormányzójává . . .

. . . És most el kell hagynunk az érdekes, szövevényes hadi és diplomáciai eseményeket. Türr életére döntő befolyást csak eddig gyakoroltak. Ami ezután következik: a Magyar Nemzeti Igazgatóság megalakulása, az egységes Olaszország elismertetése (Róma kivételével), III. Napóleon és Bismarck diplomáciai sakkhúzásai — már mind a kiábrándulás útját készítik elő.

A Magyar Nemzeti Igazgatóság (Kossuth Lajos, Teleki László, Klapka György) és a magyar légió közkatonaí egyaránt az Ausztriával történő végső leszámolásban bíztak — ki tudja, hányadszor? Az európai politikai helyzet mérlege azonban napról napra mást mutatott. A magyar légióra, egy magyarországi betörés tervével való fenyegetésre egyszer szükség volt, máskor nem. A Kossuthnak, Türrnek tett ígéreteket egyedül csak Garibaldi vette komolyan, de III. Napóleon és Viktor Emánuel őt is félreállították, mikor a „vén forradalmár” következetessége már kellemetlenné kezdett válni. A magyar emigráció vezetői — elsősorban Kossuth és Pulszky — érezték is az ígéreték bizonytalanságát. De megragadtak minden lehetőséget, megpróbáltak minden szövetséget, csak hogy fegyverhez és katonai segítséghez jussanak. Türr utoljára 1866 szeptemberében, a porosz-osztrák háború idején vett részt az emigránsok tevékenységében. A dunai fejedelemségekbe — Belgrádba, Bukarestbe küldték, hogy ott előkészítsen egy esetleges betörést Magyarországra.

Türr kiválóan látta el ezt a feladatát is: rövid idő alatt nagyszámú katonát toborzott, fegyvereket szerzett, holott sejtette, hogy ezt a tervet nem komoly akciónak, csak fenyegetésnek szánták. Utolsó jelentésére Kossuth így válaszolt:

„Köszönöm jelentését.

Ha minden oldalról oly tapintattal, eréllyel, őszinteséggel és hűséggel járnának el a kötelesség terén, amelyet Ön kifejtett azon küldetésben, melyet felvállalt, akkor ma nem lenne okunk panaszkodni azon tévedés miatt, amely ránk nehezül.

Azon mód, mellyel Ön küldetését elvégezte, lehetetlen, hogy még magasabbra ne fokozza azon nagy tiszteletet, melyet Ön iránt mindig tanúsítottam, míg az eredmények, melyeket oly rövid idő alatt biztosított, minden akadály ellenére, lehetetlen, hogy a legerősebbé ne tegyék fájdalmamat az ilyen kísérletek elenyészte iránt.

Azonban nem kell kétségbe esnünk.

A mi törekvéseink nem maradnak meddők hazánk jövőjére nézve.”

Ezzel a szép elismeréssel, Kossuth levelével zárult Türr katonai pályafutása. Altábornagy volt, az olasz király tiszteletbeli hadsegéde — és Napóleon unokahugának, Adeline hercegnőnek férje. Házasságáról ő maga keveset írt. Akik megemlékeznek róla, első pillantásra fellobbant nagy szerelemről, titkos esküvőről, családi ellenkezésről beszélnek. Ezek azonban csak legendák. Egy tényről tudunk: a házasság nem titokban történt, a mantuai püspök eskette össze 1861 szeptember 11-én Türr István volt osztrák hadnagyot Bonaparte Wyse Adeline hercegnővel. Természetes, hogy befolyása, tekintélye ezzel a házassággal nagyot emelkedett. A marsalai ezer között véghez vitt hőstettei legendás alakká, a nép szívének kedvelt hőségévé tették, de a királyi udvarokat, a nagy lehetőségeket, diplomáciai összeköttetéseket ez a házasság biztosította számára. Házasságától kezdve visz nagy házat Párisban, közvetít titkos üzeneteket III. Napóleon, az olasz királyi udvar és Bismarck között. Megjelenik fogadásainkon, részt vesz bizalmas megbeszéléseiken — és alaposan kiismeri őket. Az 1866-os családás már nem éri váratlanul, már akkor tudja —, később írja le: „mily kevés bölcsességgel kormányozzák a világot!”

Az iskolából szökött diák, a mulató hadnagy körültekintő diplomatává, józan reálpolitikussá érett a véres kalandokkal telt évek folyamán. Mire eljött az 1867-es kiegyezés és Európa valóban csendes lett, „újra csendes” —, ő már leszámolt sok mindennel. Elsősorban leszámolt az emigrációval: látta, hogy Kossuthon kívül csaknem mindenki haza készül, alkuszik vagy hátat fordít a politikának. Látta, hányan torzsalkodnak, marakodnak, züllenek el légióbeli bajtársai közül is. A magyar légió fennállt ugyan 1867 januárjáig, de alakulása óta baj volt a fegyelemmel, összetartással. A sok régi tiszt, megyei úr és földbirtokos egymás ellen áskálódott, egymás rangját és becsületét vitatta. Ha ellenség nem akadt, egymás ellen harcoltak. Maga Klapka — Türr mellett a légió másik vezetője, szervezője — sem szerette Türrt. Ács Tivadar idézi „A genovai lázadás” című könyvében Klapka Telekihez írt levelét. „Türr teljesen megváltozott, nemcsak nagy, hanem nagyon nagy embernek tartja magát, és tisztára úgy viselkedik, mint a milliomos paraszt.” Ezt Türr nápolyi kormányzósága idején írja, még előbb így nyilatkozik: „Türrt... ugyan szeretik (az olasz királyi udvarnál) azonban úgy katonai képességeiről, mint politikai taktikájáról nem sokat tartottak. Felhasználják, hogy általa Garibaldiira hassanak, akinek legbensőbb barátai közé tartozik, és ezért simogatják hiúságát.” Mennyi ellentmondást találhatunk ebben az egy mondatban! Türrt szeretik a királyi udvarban de nem sokat tartanak felőle... kedveznek neki, de csak azért, hogy Garibaldiira hassanak általa, aki ezek szerint egy hadi tudományban és politikában járatlan embert tüntetett ki barátságával és hadsegédi tisztséggel. Klapka és a többi emigrációs torzsalkodó csak akkor szól melegebben Türről, mikor annak egy kényes ügyben — fegyverszállításban — kell a felelősséget vállalnia. Arra jó a „felfuvalkodott paraszt”, hogy életét kockáztassa, de rangját a többiek kezdettől fogva nem akarják elismerni.

Az egyenletlenségek, személyi intrikák azonban nem szegték volna Türr kedvét, ha nem éri egy másik nagy családás: a nagyhatalmak szövetségéről már nem sokat tartott ugyan, de nem számított arra sem, hogy a kiegyezés ilyen hamar és — látszólag — általános érvénnyel létre-

jön. Nagyon sokat megmagyaráz későbbi elveiről, hátralevő éveinek tevékenységéről egy — az Országos Levéltárban őrzött — fogalmazvány. A cikk, melyhez ezek a sorok lejegyződtek, magyar nyelven nem jelent meg soha. Túl keserű és túl őszinte volt ahhoz, semhogy a hírlapok kockáztságát vele a „magyar Garibaldi” népszerűségét.

A fogalmazvány megértéséhez tudnunk kell, hogy Türr 1867-ben Magyarországra látogatott. Olasz útlevéllal, mint vendég lépett hazája földjére — melyről az osztrák kormány örökre száműzte — 1867 szeptember 10-én, óriási, lelkes tömeg eljenzése közben. „Ezrek ajkán dördült meg a fölkiáltás: Éljen Türr István! Mint egy zászló lebegett előttünk, mely nehéz időkre emlékeztet és egyszersmind lelkesedésre buzdít.” — írta a „Képes Világ”. Csaknem minden újság között ekkor rövid életrajzot, megemlékezést a tábornokról. Találgatták, miért jött haza, melyik párthoz csatlakozik, milyen hivatalt vállal majd? „Mi járatban van jelenleg, senki sem tudja. A közvélemény százféleképp commentálja ittlétét, s ez legvilágosabb jel, hogy nagy súlyt fektet arra. Vajha ne csalódnék s Türr megfelelné a közbizalomnak, mely megjelenésekor karjaira vette s a nemzeti önállóság és függetlenség visszavívásánál az egyik vezérszerepet néki szánta. A tábornoknak nem ugyan fényes állása, de történeti jövője függ magatartásától” — írta a „Magyarország és a Nagyvilág”.

Milyen nagy szavak! Függetlenség visszavívása, történeti jövő, bankettek, fáklós felvonulások, Garibaldi nóta — a kiegyezést követő évben! Türr mindezen bizony már csak bosszankodott. Az egyik tüzes szónoknak, aki harsány hangon elsorolta, mit üzen a magyar nemzet III. Napóleonnak, állítólag azt felelte, hogy „üzent már a magyaroknak I. Napóleon is, Garibaldi is, III. Napóleon is, de nem felelt azokra az üzenetekre senki. A puskák (melyeket 1866-ban, utolsó küldetésekor szállított délre) ott rekedtek a határon, mert nem jött értük senki. Most már ő csak vízipuskát hozott, amivel a szalmalángként lobogó lelkesedést lehűtse”, idézi egyik életrajzírója, Gonda Béla.

Mindezek után, második hazai útjáról visszatérve, Pallanzában fogalmazta azokat a sorokat, melyekre már előbb hivatkoztunk:

„Közelebbi Magyarországon tett utamban még erősebbé vált bennem . . . azon tudat, hogy egészen téves fogalmakkal bírtunk húsz éven át az emigrációban az ország közvéleménye, helyzete, s különösen az azóta felnőtt s elállt generációról. A mi egyébiránt minden emigrációval megtörténik, mely hosszabb távollét alatt csak hibás vagy optimistikus kútfőkből merített föltevésekre alapíthatja a dolgok és emberek megítélését.

. . . Meg kell hajolnunk a meglett dolgok és tények kérlelhetetlen logikája előtt, mint meghajoltak más, nálunknál hatalmasabb nemzetek is . . . Hogy egy új helyzet állt be, az oly tény, melyet józanul senki tagadhatni nem fog. Valamint tény az is —, és ezt nem kellene elfeledni —, hogy ezen új helyzet előidézésére minden párt, közvetve vagy közvetlenül, működőleg vagy mulasztás által közreműködött és a história előtt mindegyik viselendő érte a felelősségből a maga részét.”

Így ír Türr István. A pártokról tehát nincsenek illúziói, nem tartja egyiket sem különbnek a másiknál. Ez a magyarázata annak, hogy miért nem vállalt szerepet egyik pártban sem, miért nem vállalt képviselőiséget, holott Baján kétszer is megválasztották.

Más hivatást, más működési területet talált ő magának. Mert az eseményeket nem azért tette kíméletlenül mérlegre, hogy le ne vonja belőlük az elkerülhetetlen tanulságot:

„Azt hinni ma, hogy a nemzetet folytonos izgalomban kell tartani, valóságos káros működés a jövőre nézve.” — „Szünjünk meg azt hinni, hogy minket egy külön isten, más nemzeteknél jobb anyagból gyúrt volna . . .” „Jelenleg mindenki, bár minő lett légyen is politikai véleménye a múltban, működési tért találhat magának . . .”

Működési teret keresett és talált magának Türr tábornok is. De nem a folytonosan megújuló közjogi harcokban, nem az országgyűlési meddő vitákban, hanem a gazdasági és kulturális élet fellendítésében. Mintha az előbb idézett — 1868 április 19-ről keltezett sorok örökös érvénnyel lezárták volna életének régi szakaszát: hagyatékában többé katonai iratot nem találunk. — A következő akta már az Országos Gőzhajó Társaságról ad hírt, majd a bajai iskolaigazgató köszöni meg a hatott szavakkal Türr segítségét a gimnázium megmentésénél, később az Első Magyar Kőszénbánya Társulat ajánlja fel elnöki székét Türr Istvánnak. Alapos mérnöki felmérések, a hazai és külföldi vízi utak vizsgálatáról, földrajzi tanulmányok, bánya költségvetések váltják fel a légio

iratait. Nem elemezhetjük részletesen a tábornok csatorna-építő és egyéb tevékenységét. Kiragadott példaképpen talán elég, ha a Pesti Hírlap 1879-es „Türr és Tisza Lajos” című cikkére utalunk.

A cikk gyilkos gúnyval elemzi Tisza Lajos teljhatalmú királyi biztos szegedi programbeszédét. A nagy árvíz után, a lázas munkálkodás közepette Tisza nem tudott másról beszélni, mint: — „elsorolni, hogy a várost öt kerületre osztják és kik lesznek az előjárók” — „Ezért kár volt teljhatalmú királyi biztost küldeni Szegedre, ezt ugyan egy osztályfőnök is elvégezhetné volna” — állapítja meg az ismeretlen cikkíró. Ellenben Türr... Türr, aki épp Párisban van, a földrajzi társaság ülésén felolvasást tart. A szegedi katasztrófáról, annak okairól, a legsürgősebb tennivalókról beszél, alaposan elemzi a helyzetet és kijelöli a tennivalókat a Tisza szabályozás terén. „Ajánljuk a teljhatalmú királyi biztosnak, hogy olvassa el Türr tábornok értekezését, mielőtt programbeszédet mond. Vagy ha erre nincs ideje, olvassa fel Szegeden programbeszéd helyett...”

Mennyit kellett Türrnek tanulnia, mennyire el kellett fordulnia előző életétől ahhoz, hogy ilyen tanulmányt felolvasson, hogy mérnöki munkákat, vállalatokat irányíthasson. Mennyire meg kellett változnia a romantikus katonának ahhoz, hogy ő, aki oly sok nagy embert ismert meg közelebbről, hadvezérek, diplomaták, uralkodók körében forgott —, ő példaképül *Franklin Benjámin*et válassza. Franklin Benjámin, a nyomdászt, a polgárt, aki az emberi élet értelmét elsősorban a munkában és a tanulásban látta. Ha Türr eszményképet keres, őt idézi. — Ha előadást tart, róla is beszél. — Ha cselekszik, 1867-től kezdve őt követi.

Franklin Benjámin sem járt magas iskolákat. Nem született előkelő családból, amit életében elért, csak magának köszönhette. Harcolt is, ha kellett, diplomata is volt, ha úgy hozta a szükség —, de elsősorban, egész életén át tanult és tanított, könyveket írt és könyvtárat alapított. És tanult Türr is és tanított, mert felismerte, milyen nagy hatalom a tudás és milyen kevés adatott ebből egyszerű honfitársainak.

„A tudomány hatalom” — idézi egyre a híres mondást és ennek jegyében alapít könyvkiadó egyesületet, népművelési kört és könyvtárakat. Iskolai tanulókat jutalmaz és a nagybeteg Jászai Marit segízezi. „Akkor látogatott meg az áldott emlékü Türr tábornok, aki azelőtt jött haza Párisból, és 500 forintot adott azzal a meghagyással, hogy: egyem. Az első, talán az egyetlen, aki nagylelkű, jó volt hozzám, és nem kívánt érte semmit: Drága, főlemelő, szép emlék” — írja naplójában a mindig szigorú Jászai.

Negyven esztendei kulturális munkásságáról (1868—1908) kevesebbet tudunk, mint alig két évtizedes katonai pályafutásáról. Az általa létrehozott egyesületek közül két jelentősebbet ismerünk: a *Corvina Könyvkiadót* és az *Országos Népművelési Kört*.

A „*Corvina Könyvkiadó*” irataiból aránylag sok maradt fenn a Türr hagyatékban és a Főváros-Levéltár „Tanácsi Iratai”-ban. Az iratok, kiadványok tanúsága szerint a könyvkiadó 1869-beni létesült, részvénytársasági alapon. A részvénytársaság elnöke Türr István volt, ügyvezető igazgatója Szabó Richárd. Alaposan átgondolt és szerető lelkesedéssel összeállított programjukban akad olyan pont is, mely ma már elavult, de nagy részét ma is örökül vállalhatná könyvkiadásunk.

E program szerint a „*Corvina*” hivatása: „az olvasást a magyar emberrel megkedveltetni, népművelésünket, művelődésünket előmozdítani, a hasznos ismereteket terjeszteni, a nemzeti szellemet ébren tartani.”

A program elemzi a magyar irodalom és könyvkiadás helyzetét: elég sötét színekkel festve az 1870-es évekbeli állapotokat.

„És lássuk, mit nyújt az irodalom a századoknak? — Szaktudósaink ha írnak egy-két olyan könyvet, mely a tudomány ítélőszéke előtt megállhat, úgy írják, hogy csupán szaktudós veheti hasznát. — Könyvkiadóink, ha adnak ki egy-két jóra való munkát, oly árt szabnak neki, hogy csak az juthat hozzá, akinek lapáttal szórják be a pénzt ablakán. (Azok a könyvkiadók...) kik a népies irodalmat magokhoz ragadták, s a ponyvát terjesztik, nem könyvet: mérget adnak az olvasó kezébe. Nagy választékban van olyan könyvünk, mely nem a nagy közönségnek való és egy ültő helyében elolvashatja a kisebb műveltségű magyar ember azokat, melyet jó lélekkel kezeibe adhatni.”

Ezért határozta el a „*Corvina*” igazgatósága: „Irodalmi vállalatok által az irodalmat gyarapítani, jó, olcsó és hasznos könyveket terjeszteni, kiadványai olcsósága által az olvasási kedvet s művelődést ébreszteni, növelni.”

Maga Türr István több tanulmányában megemlékezik a „Corviná”-ról. Külön cikket is írt róla, melyben így foglalta össze erről vallott nézeteit:

„A Corvina társulat célja a tudományt, ismereteket népszerűsíteni, s azokat az értelmiség alsóbb osztályaiban meghonosítani. — Tény, hogy e téren hátramaradásunk, tekintve más nemzeteket, melyek e célra már régen törekcsenek, nagy. De éppen e ténynek kell arra szolgálnia, hogy annál erélyesebben működjünk a hiányok, hézagok betöltésére. *A tudomány nem egyes nemzeteké, hanem az egész emberiség közvagyoná.* Közvagyon az, mint a lég, mint az elem, *melyből minden nemzet, életrevalósága- és előrehaladottságához képest nagyobb vagy kisebb hasznot húz.* A Newtonok, Humboltok, Aragók örök dicsőségei egy nemzetnek, hallhatatlan, maradandó fénnel ragyognak a tudomány s az emberiség egén, de a közművelődésre csak akkor fognak hathatni, ha létezni fognak *közvetítő közegek*, melyek az ő műveiket a nép értelmi felfogásához alkalmazzák, népszerűsítik. — Ne higyjük, hogy az efféle erőlködés kisszerű; *a népünk közművelődésére, jövője biztosítására való törekvés mindenkor méltó és hazafias működés.*”

A „Corvina” társulat havonta szándékozott egy füzetet kiadni, legolcsóbb kiadványait 2—3 krajcárért árultatta. Tartalmi megoszlását tekintve 15-féle sorozatot, „könyvtárt” tervezett. Külön füzeteket indított katonák-, munka-, egészség-, iskola és nevelés-, alkotmányos-, történelmi-szépirodalmi, erkölcsi könyvtár címen. 1869-től 1873 áprilisáig azonban csak 34 szám jelent meg. Ebből 5 naptár (gazdasági és évi, vegyes cikkekkel), 10 szépirodalmi, a többi ismeretterjesztő mű. Ezek közül figyelemre érdemesek a következők:

6. sz.: Jókai Mór: A malom alatt. Elbeszélések.

7. sz.: Győry Vilmos: Egy igaz polgár élete. Franklin Benjámín.

12. sz.: Vajda János: Egy honvéd naplójából.

16. sz.: Szász Károly: Álmos. A M. Tud. Akadémia által 100 arannyal jutalmazott regényes hősköltemény.

19. sz.: Szigligeti: Nemzeti színházi képesarnok.

32. sz.: Türr István: A Corvináról. (Egybekötve néhány Franklin Benjámín mű fordításával.)

33. sz.: Ábrányi Kornél: Id. Mosonyi Mihály élet- és jellemrajza.

Mint a felsorolt kiadványokból kiderül, a „Corvina” sok neves íróat sorolhatott munkatársai közé. Jókai, Vajda János, Szigligeti, Ábrányi Kornél bizonyára azért adta műveit első közlésre a „Corviná”-nak, mert felismerte célja fontosságát. Pártolni akarták a fiatal, sok nehézséggel küzdő vállalatot, mely valószínűleg nem fizethette valami fényesen szerzőit. A fennmaradt akták az első lépéstől kezdve sok bürokratikus akadályról, huza-vonáról és főleg anyagi bajokról tanúskodnak.

Engedélyért Pest városához kellett fordulniok. A városi tanács megtárgyalta a kérelmet és továbbította a minisztériumhoz. Fél évbe telt, míg az aprólékos gonddal szerkesztett „részvénytársasági alapszabályok”-at jóváhagyta a „földművelés- ipar- és kereskedelemügyi” miniszter 1869 jún. 25-én. Ugyancsak a minisztériumhoz fordultak egy évvel később, mikor a 100 forintos részvények helyett 10,— és 20,— Ft-os részvényeket akartak kibocsájtani, hogy a begyűlt pénzen saját nyomdát vehessenek. A miniszter az engedélyt — az érvényes részvénytársasági jogszabályokra való hivatkozással — megtagadta. A saját nyomdát ennek ellenére felállították, utolsó kiadványaik már a „Corvina” házi nyomdájában nyomtattatnak.

Ha a minisztérium nem is, a városi tanács annál inkább megérti céljaikat és erejéhez mérten támogatja őket. A „Corvina” választmánya kezdettől fogva ügyel a jó viszony ápolására. Türr tábornok előbb idézett „A Corvináról” című cikkét külön kiadásként még 1869-ben megjelentetik és — németre lefordítva — a városi tanács képviselői között kiosztják. Később minden megjelenő füzetükből 10—10 példányt küldenek a dologházi fegyencek részére, melyet a tanács külön átiratban köszön meg. Ugyanakkor 1871 évi nov. 13-i határozatával évi 100 Ft. segélyt biztosít részükre.

A pesti városi tanács jóindulata és segélye már azért is tiszteletreméltó, mert ugyanakkor a vallás- és közoktatásügyi minisztérium „nem tudott” segítségükre lenni. — „A vezetésemre bízott minisztérium pénzügyi viszonyai és az évi szükségletekre megszavazni szokott összegek nagy-

sága olyan, hogy sem a „Corvina” kiadványaiból fennmaradt példányokat az állam részére meg nem vásárolhatom, sem pedig annak rendes állami segílyt kilátásba helyezni képes nem vagyok” — írja 1872. dec. 7-én Trefort Ágoston Türrnek. A válaszból következtethetünk a kérelem indokaira is: a kiadványok nem fogynak; csupán a naptárak keltek el az utolsó darabig. A társulat csőd előtt áll. Bizonyossá válik ez utolsó ismert iratukból, egy kérvény másolatából, melyet ugyancsak a minisztériumhoz intéztek.

„Társulatunk sajnosan volt kénytelen működésének három rövid éve alatt tapasztalni, hogy az általa kitűzött nemes cél hazánkban még vagy korai, vagy nem eléggé méltányolt, mert az iránta eleinte mutatkozó részvét s kiadványainak anyagi pártolása, mi egyedül tette volna lehetővé fennállását, nem hogy emelkedett, de sőt inkább napról napra csökkent, úgyhogy vége felé egyedül a szent eszmétől megválni nem tudó választmány néhány tagjának ezrekre menő áldozatkészsége tartotta fel a társulatot azon reményben, hogy az eszme elvégre mégis győzni fog . . . De e remény hiú vala!”

Közlük a bukott társulat vagyoni mérlegét: 5800 Ft-ra menő terheik mellett 32 000 Ft. értékű könyvekből áll activájuk, mely könyvek legnagyobb része központi raktárakban van elhelyezve, a többi ügynökeiknél kiadva az ország több részében. Ezeket a kiadványokat ajánlják fel a „népnevelési alap” részére, hogy azokból a „községi könyvtárak” alapja képeztessek.

„Alig hisszük, hogy egyhamar a „községi könyvtárak” jutányos megkezdésére a magas kormányra nézve kedvezőbb alkalom fordulhatna elő” — írják, hiszen nem a könyvek tényleges értékét, csupán a tartozás összegét kérik.

Hogy a kormány megváltotta-e végül is a „Corvina” kiadványait, mi lett az eladatlan kötetek sorsa, nem tudjuk. Bizonyos, hogy a társulat 1873-ban feloszlott és hogy a magyar könyvkiadás történetében hosszú ideig nem találkozunk hasonló kísérlettel. A nagy könyvkiadó cégek a „Corvina” fennállása előtt és után egyaránt adtak ki népszerű füzeteket, de nem ezek terjesztését tartották fő feladatuknak. Egy 1878-ból ismert jegyzék szerint pl. a Franklin társulat egyidejűleg négy olcsó 40—50 krajcáros sorozatot is terjesztett: a „Falusi Könyvtár”-t, a „Kis nemzeti múzeum”-ot, Jókai Mór műveinek olcsó kiadását és a „Történelmi Könyvtár”-t. Éppen ebben a tényben kereshetjük a „Corvina” gyors bukásának főokát. A kezdő, sok lelkesedéssel, de kevés szakember bevonásával irányított „Corvina” nem versenyezhetett pl. a nagymúltú Franklinnal.

De a füzetek eladhatatlansága, az érdeklődés hiánya más okot is mutat: kiadványaik túlnyomó részt ismeretterjesztő jellegét. Túl sok „hasznos tudnivalót” zsúfoltak be egy-egy kötetbe; bármelyik naptárukat vagy vegyes jellegű füzetüket üjtük is fel, abban „életrendi tanácsadó” váltakozik a „földművelő néphez” írt intelmekkel. Ennyi tudományra még nem akadt, nem is akadhatott vásárló az 1870-es évek Magyarországon. Anélkül, hogy a kiegyezéskori állapotok részletes vizsgálatára vállalkoznánk, megállapíthatjuk, hogy az ország kulturális állapota messze elmaradt az — egyébként szintén késve indult — ipari, gazdasági fejlődés mögött. Nemcsak olvasókörök, könyvtárak nem alakultak még, de igen sok írni-olvasni nem tudó analfabéta akadt, még a fővárosban is. Éppen ezért jött létre és bizonyult szerencsésebbnek Türr másik kulturális alapítása, a Népművelési Kör.

A népművelési körök eszméjét Türr Franciaországból hozta magával. Első felhívásában is francia példákra hivatkozik, Svájc és Amerika mellett. Nagy eszményképe, Franklin Benjámintanain kívül a „szabadkőművesek” eszméi is hatottak Türr népnevelő célkitűzéseire.

A tábornok Párisban lépett a szabadkőművesek táborába. 1869-ben már átvette a magyar szabadkőművesek irányítását is, haláláig a „Corvin Mátyás” páholy főmestere volt. Sok vidéki szervezetet is hozott létre, iratai között sok engedély-átíratot, „tisztületbeli főmesterré” való választásáról szóló értesítéseket találunk. Egy 1873-ban kiadott, a szabadkőművesség történetét tárgyaló mű — Hollós László kiadása — egyenesen a szabadkőműveseknek tulajdonítja a „népnevelési körök” létrehozatalát, szerinte a felnőttek oktatásának ügyét először a páholyokban peditették meg.

1868 szeptember 30-án szülővárosában, Baján tette közzé a tábornok első „Szózatát” a népoktatási körök ügyében. Ebben a „szózat”-ban felhívta a figyelmet a tudás, a tanulás fontosságára, a tudomány erejére, jelentőségére a népek gazdagodásában. „Menj előre” idézi a polgárosodó nemzetek jelszavát, de hozzáteszi: a tanulatlanok nem mehetnek előre, csakúgy, mint a vakok.

„Ha van feladat, melynek megoldására az állam minden hatalma elégtelen, az a népnevelés: oly feladat ez, melyet csak a nép maga oldhat meg” — idézi Türr Eötvös József megállapítását.

„Szövetség alakítására szólítom most fel azon polgártársaimat, kiknek a népnevelés nem pusztá szó vagy jámbor óhajlás, kik ellenkezőleg: készek a munka terére állani s a nemes célt vagy némi időáldozattal vagy némi tevékenységgel előmozdítani. Ne ijedjen meg senki e szavaktól: az áldozat nem oly nagy, mert az egyesített erő csodákat mível anélkül, hogy az egyes tag az erőfeszítést megérezné.”

„A népnevelési szövetség” előrajza egyszerűen ez volna: Azok, kik tagokul be akarnak a szövetségbe állani, vallás-, osztály- s rangkülönbség nélkül e sorokat írják alá:

„Alólírtak kijelentik, hogy személyesen kívánnak hozzájárulni a népoktatás terjesztéséhez, miért is pártolják a népnevelési szövetség létrehozását, melynek keretében mindennemű vallási vagy politikai vélemény külön érdekei nem pártoltatnak.”

Még egy Batthyány idézet: „A tudományt be kell vinni a cigány kunyhójába is” — és a „szózat” következő sorai már a szövetség szervezetével, a körök tevékenységi területének elhatárolásával foglalkozik.

A felhívás közzététele után egy hónappal már meg is alakult az első kör Baján; maga Türr tábornok nyitotta meg az első ülést és kezdte meg előadásával a felnőttek oktatását. Az ő személyes közreműködése mellett alakultak még körök Szabadkán, Zomborban, Aradon, Szegeden, Kecskeméten. Ezek után szólította fel Eötvös József miniszter Türrt, hogy terjessze ki mozgalmát: alapítson országos népoktatási kört és a fővárosban is hozzon létre tanfolyamokat.

Közel két esztendei huzavona után jött létre a „Központi Népoktatási Kör” Pesten, melynek feladata volt a különböző vidéki helységekben alakult köröket összefogni, munkájukat irányítani és segíteni. A központi kör elnöke is Türr István lett, alelnöke Irányi Dániel. Irányi Dánielről érdemes megemlíteni, hogy két ízben is megpróbálkozott azzal, hogy a felnőttek oktatását állami feladattá tegye. „A felnőtt személyek elemi oktatásának előmozdításáról” törvényjavaslatot szerkesztett, de az országgyűlés meg sem tárgyalta. Két év múlva átdolgozva és kibővítve újra benyújtotta, ekkor megtárgyalták ugyan, elismerték igazságát és szükségességét, de törvényerőre nem emelték. Irányi és társai azonban annyit mégis elértek, hogy a „Népoktatási Kört” az állam — nem évenként, de rendszeres időközökben 5000 Ft, —-tal támogatta, 1871-től a századfordulóig. Később ez a támogatás is megszűnt.

Az „Országos Népoktatási Kör” vidéken nem sok eredményt tudott felmutatni. A kezdeti lelkesedés után a vidéki körök egymás után oszlottak fel. A megindult tanfolyamok a látogatottság csökkenése, helyiség-hiány vagy a tanító áthelyezése, betegsége, esetleg elfáradása miatt szűnnek meg, de beszámol az egyik kör arról is, hogy a vidéken dúló kolera-járvány vetett véget az oktatásnak. Így az országos kör 1875-ben *feljüggesztette* működését, vagyonát és megmaradt köreit átadva a „Budapesti Népoktatási Kör”-nek.

A *Budapesti Népoktatási Kör* évi jelentéseiben megtalálhatjuk az alakuló gyűlések, választmányi tagok felsorolását. Ezeknek részletes ismertetésétől azonban nyugodtan eltekinthetünk. Ehelyett sorra vesszük tényleges működésüket, az első évtizedek eredményeit és kudarcait. Mert ez a tanulmány nem követheti végig évről évre a Népművelési Kör történetét. Hiszen az első felhívás ebben az ügyben 1868-ban hangzott el, az utolsó jelentés pedig 1916-ról kelezett. Bizonyos, hogy az egyesület az első világháború végén szűnt meg, ötven esztendő történetét kellene tehát feltárnunk, küzdelmeiről, eredményeiről számot adnunk. Ez azonban az alapító Türr István szempontjából nem lényeges, hiszen az ő tevékenysége főleg az alapítás, célkitűzés éveiben számottevő.

Elsősorban Türr érdeme az, hogy — reálisan számot vetve a helyzettel — az *analfabetizmus elleni küzdelmet* tette a népoktatási körök főfeladatává. 1868-ban, a népoktatási törvény életbe léptetésének évében Magyarországon az analfabéták száma a lakosság 65,6%-a volt. Ez a felnőtt lakosság már nem nyert a kötelező iskoláztatással, ők már nem tanulhattak az elemi iskolákban. Ezért szervezett a népoktatási kör egyre több olyan tanfolyamot, ahol a felnőttek *írni-olvasni tanulhattak és a számolás elemeivel is megismerkedhettek*. Ilyen tanfolyamokat indítottak évről évre különféle iskolákban, laktanyákban, iparos-körökben, sőt a városi dologházban is.

A *feigyencek oktatása* különösen szívügyévé vált Türr tábornoknak. Bármilyen nehézségekkel kellett megküzdenie, arról mindig gondoskodott, hogy az oktatás ott el ne akadjon. Meggyőződésévé vált, hogy a feigyencek nagy része azért kerül visszaeső bűnös-ként újra a bíróság elé, mert tanulatlan, sem erkölcsi, sem általános, sem szakmai tudással nem rendelkezik. Ezen a három területen indult meg a tanítás, a jelentések szép eredményekről számolnak be. Türr az évvégi vizsgák idejére mindig igyekezett hazatérni, ilyenkor — és nagy ünnepek alkalmával — személyes megjelenéssel, pénz- és könyvadománnyal jutalmazta a jól tanuló feigyenceket. Érdekes véletlen, hogy egy ilyen alkalommal neve együtt szerepel Táncsics Mihályéval, ki szintén tagja volt a Népoktatási Kör választmányának. Mindketten könyveket osztottak ki, Táncsics saját műveit.

Az írás-olvasás-számolás elemein kívül más tudnivalók oktatása is szükségessé vált. Rendezett a kör *üzleti, ipari, háztartási tanfolyamokat, felolvasásokat*, a legkülönbözőbb tárgykörökből. A népoktatási kör tervezte különféle neveléstani és népszerű tudományos művek kiadását is, ebből azonban csak két neveléstani értekezés jelent meg és több tankönyv a felnőttek oktatása számára. A felnőttek számára írt olvasókönyv olyan sikeresnek bizonyult, hogy minisztériumi rendelettel tették kötelezővé minden ilyen jellegű oktatásnál.

Kezdetől fogva foglalkoztak a kör tagjai *népkönyvtár-alapítás* gondolatával. Megemlékezik erről már az 1870-ben jóváhagyott alapszabály is; eszerint a Népoktatási Körök feladata: „helyenkénti körülmények szerint választott könyvekből s a művelődést előmozdító egyébféle eszközökből könyv és gyűjteménytárt alapítani.” 1877-ben külön bizottságot küldenek ki „*Az iskolai és népkönyvtárakat terjesztő Központi Bizottság*” elnevezéssel. Ez a bizottság később a népoktatási körtől meglehetősen függetlenül működött; elnökekül ugyancsak Türr tábornokot választotta, helyettese Galgóczy Károly, titkár Dolinay Gyula volt, ki a bizottság hivatalos lapját az „*Iskola és Népkönyvtár*”-t szerkesztette. Ez a lap cikkeket közölt az iskolai könyvtárakról, beszámolt az egyetemes tanítógyűlésről, ostromozta a könyvtárügy terén megnyilvánuló tájékozatlanságot, megemlített minden fontosabb könyvtári eseményt, ezenkívül helyt adott könyv- és sajtótörténeti tanulmányoknak is. Ebből a lapból értesülhetünk arról, milyen könyveket ajánl a bizottság iskolai és népkönyvtáraknak megvételre, hosszú felsorolást találunk a könyvkereskedésekben kapható káros ponyva-termékekről stb. A lap a 10. szám után megszűnt, három év után a bizottság is felfüggesztette működését.

Ritkább időközökben szervezett a kör magyar nyelvet oktató tanfolyamokat, melyeknek a főváros német anyanyelvű lakossága szempontjából nagy jelentőségük volt.

Az évi jelentések statisztikai kimutatásai változó képet adnak a tanfolyamok látogatottságáról. Legkevesebb hallgató az 1910/11. évi tanévben volt: 383; a legtöbb 1871/72-ben, 2294. Az 1912. évi jelentés összesíti 42 év adatait, eszerint a Népoktatási Kör addigi működése alatt 37,367 felnőttet tanított.

A számokon azonban — melyek mai eredményekhez viszonyítva elenyészően csekélynek tűnnek — nem lehet lemérni ennek az intézménynek és Türr Istvánnak jelentőségét. Fő érdemük nem a nagy számokban, eredményeikben rejlett, hanem abban, hogy a népoktatás, népkönyvtárak ügyét szorgalmazták, a kultúra ügyéért emeltek szót egy olyan korban, amikor a közéletben és sajtóban egyaránt a meddő közjogi viták, választási harcok foglaltak el minden helyet. Munkálkodásukért korukban nem sok elismerést kaptak. Bőven termő folyóirataink, újságjaink alig-alig emlékeztek meg róluk. Türr Istvánról, mint népművelőről, egyetlen cikket találhatunk, a „Családi Kör” 1874-es évfolyamában, valószínűleg a szerkesztő „Emilia” tollából.

A hangulatos cikk egy fiatalon árván maradt, tanulatlan varrónő példáján keresztül fejtegeti, milyen áldássá válhat a felnőttek oktatása az emberek életében. Leírja erről a varrónőről, hogy milyen nehezen tudta a kenyerét megkeresni, mennyire céltalan volt az élete, milyen boldogan újságolta később a szerkesztőnek, hogy kedvet kapott a tanuláshoz — és végül, az elemi dolgokat átismételve hogyan tanul egyre többet és tette le a tanítónői vizsgát a népoktatási kör jóvoltából. — Ez természetesen csak egy kiragadott eset, hírlapi szenzáció. A tanfolyamok hallgatói — ahogy ezt a statisztikák mutatják — cselédek, napszámosok, munkások, inasok, kocsisok voltak — és azok is maradtak. De az írni-olvasni tudás által mégis boldogabbak lettek, tájékozódhattak a világ dolgairól, és leszámoltak azzal az ósdi nézettel, melyet oly sokáig hangoztattak a felnőttek oktatásának ellenségei; ti., hogy „Amit Jancsi meg nem tanult, János meg nem

tanulhatja". A Népoktatási Kör alapítói mutatták meg először hazánkban, hogy a Jánosok akarnak és tudnak tanulni, csak legyen, aki tanítsa őket.

Az 1945 óta eltelt évek eredményeivel mérve, mai szemmel nézve a Népoktatási Kör és alapítója, Türr István eredményei kezdetlegesnek, parányinak tűnnek. De óriásivá nőnek akkor, ha koruk elmaradottságához, kultúra iránti közömbösségéhez mérve tekintjük őket. És Türr István is csak nőhet szemünkben, ha számba vesszük azt, hogy nemcsak szökött diák, szerencsés katona, de érző szívű ember, lelkes, tanuló és tanító népművelő is volt.

Különös életútjához tartozik még, hogy a múlt század végén újra diplomatává lett; el-elhagyta a gazdasági és kulturális ügyeket, hogy az 1870-es évek béke-mozgalmaiban részt vegyen. Mint a nizzai béke-liga elnöke írt cikkeket és tárgyalt kedvenc eszméje, az Európai Egyesült Allamok megteremtése mellett. 1896 szeptemberében a budapesti békekongresszus elnökeként így fogalmazta meg élete fő feladatát: „küzdeni a háború ellen, küzdeni a világbékéért, törekedni, hogy többé ne legyen fegyveres harc ember és ember között!” Joggal írta hát önmagáról élete utolsó éveiben: „*Közel hatvan éve működöm a közpályán, harcoltam karddal a csatamezőn, tollal a sajtóban, szóval a diplomáciai szalonok sikamlós padlóján. És mindég a népek szabadságáért, az emberi haladásért.*”

1908 májusában halt meg. Emlékét nem őrzi más, csak egy utcanév, néhány adat a történelem-könyvekben, és a néha-néha felcsendülő Garibaldi nóta. És egy emlékmű, melyet az általa létesített csatornánál, a bajai Duna-kanyarban emeltetett hálás szülővárosa.

... Távolság a várostól, a szélesen hömpölygő víz mellett áll a kupola alakú épület. Oszlopai között szabadon jár a szél, hátsó falán Türr domborművű arcképe meg-megcsillan a napsugár... Hajók úsznak el mellette távoli tengerek felé, s kiránduló fiatalok betűzgetik feliratát békés vasárnapokon csendes megilletődéssel...

„Emlékezetét hirdeti ez a kő Türr Istvánnak, a halálraítélt osztrák hadnagynak, a piemonti magyar légió parancsnokának. A bádeni, a török, a cserkesz szabadságharcok önkéntesének, a marsalai ezer halhatatlan egyikének, Garibaldi tábornokának, Nápoly kormányzójának, Viktor Emánuel altábornagyának és hadsegédének: a minden harcban bátor katonának. Idegen földön, idegen lobogó alatt a szabadságért harcolt, a magyar kard becsületére, szülővárosának, mi mindannyiunknak dicsőségére. Kettős koszorú illeti őt, aki a szabadság katonájából a béke munkássává lett. A Ferenc csatorna és a bajai csatorna létesítője, a korintusi csatorna ásatója, a Panama csatorna gondolatának előharcosa, a Magyar Központi Népművelési Kör alapítója, a nemzetközi politika tevékeny részese. A magyar-olasz barátság buzdítója, a nemzetek örök békéjének lelkes hirdetője. Világra szóló munkásságában nemzetünk erényei éltek, nekünk el nem múló példaképül.”

Hirdesse emlékezetét ez a pár sor is, késői utódainak tisztelő szeretetével.

Gátiné Pásztor Mária

Felhasznált irodalom

Türr István nyomtatásban megjelent magyar nyelvű művei:

- Államadósság és pénzkrízis. Bp. 1873
- Ausztria-Magyarország és Oroszország. Bp. 1871
- Beszéde a magyar mérnök és építész egyesület nagytermében. Bp. 1880
- Beszéde a vízügyről. Bp. 1881
- A Corvináról. Bp. 1871
- Elvek és nézetek a guerilla harc körül. Bp. é. n.
- Emlékeimből. Ország-Világ 1896 38. sz.
- Emlékeimből. Magyar Hírlap 1903 V—VI. köt. 271—347 sz.
- Franklin Benjámín élete és tanairól. A budapesti iparoskörben tartott felolvasása. Bp. 1880
- A keleti kérdés. Bp. 1878
- Magyarország és Olaszország. Bp. 1871
- A marsalai ezer. Bp. 1870
- Töredékes önéletrajza Új Magyar Szemle 1921 III. köt.

Folyóiratban megjelent cikkek, közlemények

- Budapesti Hirlap 1908 107 sz.
Családi Kör 1861 43 sz. és 1874 31 sz.
Hazánk és a Külföld 1867 601 p.
Hölgyfutár 1861 7 sz.
Iskolai és népkönyvtár 1879.
Kelet Népe 1919. (Sasvárl Ármin: Egy régi magyar forradalmár.
Képes Világ 1868. 29 p.
Magyar Hirlap 1903 okt. 4. (Gonda Béla: T. I. naplófeljegyzései.)
Magyarország és a nagyvilág 1867 38. sz.
Ország Világ 1896 38 sz. (Kéry Gyula: Türr tábornok.)
Pesti Hirlap 1879 VI. 16. 1908. V. 5.
Pesti Napló 1861 10 sz.
Vasárnapi Újság 1867 38 sz. 1908 10 sz. (Mikszáth K. cikke.)

Egyéb irodalom

- Ács Tivadar: A genovai lázadás. Bp. 1958
Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon. I—IV. köt. Bp. 1922—1937.
Franklin Benjámín önéletrajza. Bp. é. n.
Gonda Béla: Türr tábornok emlékezete. Bp. 1909
Gyulai Béla: A felnőttek oktatása és a Budapesti Népoktatási Kör története. Bp. 1896
Hollós László: A szabadkőművesség története, különös tekintettel a magyar szabadkőművesség történetére. Bp. 1873
Jászai Mari írásai. Bp. 1955
Kastner Jenő: Türr István 1860-ban. (Olasz emlékiratokból.) Bp. é. n.
Koltai-Kastner Jenő: Iratok a Kossuth emigráció történetéhez, Szeged 1949.
Kossuth Lajos: Irataim az emigrációból. I—III. köt. Bp. 1881.
Mikszáth Kálmán: Hátrahagyott munkák. Emlékezések, tanulmányok. Bp. é. n.
Pulszky Ferenc: Életem és korom. Számkivetés alatt Olaszországban Bp. 1889.
Rapcsányi Jakab: Baja. Bp. é. n.
Takáts Sándor: Hangok a múltból. Bp. 1930
Teleki Sándor: Emlékezések. Bp. 1958
Tóth Béla: Magyar anekdotakincs Bp. 1957
Werner Adolf: A bajai főgimnázium története. Baja, é. n.

Kézírtos források

- Türr István irathagyatéka. Országos Levéltár, Családi Levéltár 1—32. sz.
Fővárosi Levéltár: Tanácsi iratok 1869—72.

A török kiűzése után Buda teljesen kihalt és hosszú évszázadokig nem is kapott újabb erőre. A Habsburg uralkodók nem is akarták segíteni. Azon igyekeztek, hogy az egész országot gyarmati sorban tartsák. Tartományi fővárosként Pozsonyt támogatták, s a távoleső Buda kis vidéki jellegű városka maradt. Közben a dunai kereskedelem révén Pest egyre jobban fejlődött s a 18. század végén már szűknek bizonyult a falakkal körülvett város területe. Vásárai híresek voltak, ahol az alföld gabonája és marhaállománya, szilaj lovak a pusztá méneseiből, gyapot, dohány, nyersbőr stb. cserélt gazdát nyugat és észak felé. A magyar árukat kiegészítette a török bőr és dohány, az arab tömjén, a levantei kávé, füge, mazsola, datolya, és a macedon gyapjú. Svájci selyem, félgyapot és félselyemáru Pesten keresztül ment le a Balkánra. Ez a töméntelen áru négyszer egy évben (József-nap — III. 19.; Médard-nap — VI. 8., János fővétele — VIII. 29. és Lipót-nap — XI. 15.-kor kezdődött, és hetekig eltartott) torlódott össze s a város falain belül már egyáltalán nem fért el. Az állatvásár természetesen a falakon kívülre szorult, közvetlenül a kapuk mellett, a mai V. kerület északi részén, a Duna homokos, elhanyagolt, lakatlan és kietlen partján. A falakon belül is igen nagy volt a zsúfoltság. Sok kereskedőt, árúst, közvetítőt kellett elhelyezni s a girbe-gurba szűk utcákban, ahol csak kevés kút szolgáltatta a vizet, a higiénianak még az árnyéka sem volt felfedezhető és állandó volt a tűzveszély. Sem kövezés, sem utcarendezés, sem csatornázás, sem személtszállítás. A helyzet valóban tűrhetetlen lehetett. Építési szabályzatnak még nyoma sincs. Az első ilyesféle rendelkezés az a Feuerordnung, amit a városi tanács 1787-ben bocsátott ki. Ebben ugyanis már nemcsak pusztán tűzrendészeti előírások vannak, mint az ezt megelőző 1752 és 1763-ból származókban, hanem a városi tanácson belül újonnan megalakult külön építési bizottság is tolmácsolja városrendészeti észrevételeit. Ezentúl bármiféle építkezést csak a városi tanács jóváhagyásával szabad foganatosítani, s a terv 2 példányban bemutatandó az építési bizottságnak. Most vetődik fel az a gondolat is, hogy a vásárokat kitelepítsék a város belsejéből a kapuk elé, s ezzel egy új városrészt toldjanak a már meglévőkhöz.

A terv talán sohasem válik valóra, ha Schilson János kerületi kamarai adminisztrátor hozzá nem fog a tervek megrajzolásához. Még ebben az évben megszerkeszti azt a nagyszabású városrendezési tervet, amelynek az alapja még ma is él a Lipót-városban. A Szabadság teret és a Dunapartot nem veszi be tervébe, mert a Szabadság tér helyét a Neugebäude foglalta el és a Duna áradásainak folytonosan kitett buckás vidék rendbeszedése olyan anyagi áldozatba került volna, hogy ezt nem merete felvenni a költségvetésbe, azonkívül a kincstári só- és dohánybeváltó- és harmincadhivatalok épületei is itt álltak, amiknek az áthelyezése szintén túlságosan megterhelte volna az államkasszát. Elképzelése az volt, hogy a mai Bajcsy-Zsilinszky út, Arany János utca és Deák Ferenc utca által határolt területet házhelyeknek elárverezik azzal a kikötéssel, hogy az új tulajdonosnak oda házat kell építenie.

Ezt a tervet azonban kétfelől is támadták, bár a Helytartó Tanács elfogadta. Részben József császár ellenezte, mert nem akart Pestből nagyvárost építeni, másrészt a pesti gazdag kereskedő polgárság, a „századosok”, akik a belső városban tartott kirakodó vásár mellett több jó üzletre számíthattak.

Schilson azonban erőszakos volt. József császár végül is nem sokat törődött a pesti vásár elhelyezésével, neki akkor a török háború kötötte le a figyelmét, a gazdag polgárokat pedig Schilson

egyszerűen erőszakkal vette rá és így a terv keresztülment. 1789-ben, közvetlenül a francia forradalom kitörése előtt megkezdődött és le is zajlott a házhelyek árverezése. A telkek rövid időn belül mind elkelték, főképp gazdag kereskedők és spekulánsok vásárolták fel őket és a pesti telekspekuláció ezzel már meg is indult. Az 1811-ben csúcspontját elért pénzdevalváció már a 18. század végén kezdett érezhetővé válni, a részletre megvett telkeket (megvételkor csak egyharmadát kellett kifizetni) jó áron lehetett továbbadni, az építkezés pedig szintén jó üzlet volt, mert Pesten állandóan óriási volt a lakáshiány, nem beszélve a nagy vásárok idejéről, amikor minden zugot drága pénzért lehetett kiadni. Az 1811-es devalváció után egy öt éves infláció következett, ami az építkezésre nagyszerű alkalom volt. Az egyre értéktelenedő pénzből értékes és jól kamatozó épületet tudott szerezni a tőkés. Az 1816-os második devalválás kissé letöri az építkezési kedvet, de ez 2—3 évvel később újra megindul, s a nagy árvíz idejéig egyre tart.

Mindez nem ment azonban ilyen simán. A városnak az új részek rendezése sok pénzébe került, belső intrikák is akadtak bőven, úgyhogy a Váci kapu előtti új városrész rendezése 1793 végével leállt. (1)

József nádor idején, 1801-ben vetődik fel újból a gondolat, hogy Pestet fejleszteni és városiasabbá kellene tenni. Az a közkeletű szép beállítás, hogy József nádor fiatal feleségének, Alexandra Pavlovnának akart volna Pest szépitésével kedveskedni, ma már teljesen tarthatatlan. Gárdonyi Albert helyesen mutat rá az európai politikai helyzetre, amely a Habsburgok trónját veszélyeztette és ajánlatosnak látszott, hogy az uralkodóknak legyen egy második fővárosuk, ahol baj esetén biztonságban lehetnek. (2) Ő az eszme felvetőjét Károly főhercegben látja, aki önállóan gondolkozó, eredeti tehetség volt. Károly főherceg 1803-ban járt először Pesten. József nádor pedig már 1801-ben intéz feliratot Ferenc császárhoz, a városrendezés újból való megindítása ügyében. (3) A gondolat úgy látszik nem aludt el végképp s Károly főherceg csak jó irányban befolyásolta Ferenc császárt a terv pártolásában. Hosszú tárgyalások, viszályok és aktázások után 1808-ban lejön Bécsből a határozat, hogy a Szépítő Bizottság legfelső vezetésével az uralkodó a nádort bízta meg. De József nádor már előzetesen munkához fogott. 1805-ben megbízta Hild Jánost, a pesti építőmester céh tagját egy új terv elkészítésével, amely azután ténylegesen megvalósult és a mai Pest V. kerületének az alapját képezi. Hild megtartotta a Schilson-féle tervet teljes egészében, csak kibővítette a Dunapartok bekapcsolásával és gondja volt arra is, hogy a már alakulni kezdő Teréz- és Józsefvárosoknak is meglegyen az összeköttetésük az új Lipótvárossal. A Gyár utca, Nagymező utca, sőt maga a Szt. István körút vonala is az ő elgondolásai alapján keletkeztek.

József nádor, mint a Szépítő Bizottság legfelsőbb vezetője erősen belekapcsolódik Pest fejlesztési és építőmunkájába. Mint polgári szellemű uralkodó megjelenik a pesti polgárság ünnepein, bálokon, a lövöldében, színházban. Lehet, hogy ezt szívesen is teszi, de mindenesetre kötelességet is teljesít eközben. Igazi pihenését, örömét azonban a szigeti kertjében találja.

József nádor nem volt szenvedélyes művészetpártoló. A festményt úgy tekintette, mint ahogy manapság a tudományos fényképezést tekintjük, egy-egy személy vagy táj megörökítését látta csak benne. Erre a célra pedig mindig volt az uralkodóháznak olyan osztrák művésze, aki az egész monarchia területét beutazta, a Salzburgról, a Tátráról vagy Erdélyről csakúgy készített aquarellt, vagy metszeteket, akár csak Budáról. Az ilyen udvari művész kielégítette József nádor igényeit. Azonban kellemes időtöltésnek tekintette a festést, akár csak a zene művelését és a kor divatjának is engedett, amikor második házasságából származó gyermekeit, Istvánt — a későbbi nádort — és Hermint, festeni taníttatta. Mesterük egy Drezdából származó, bécsi iskolázottságú művész, Carl Klette (1793—1874) volt, aki a Zichy grófok révén került a nádor udvarába, Alesutra, mint rajztanár. 1836-ban az udvartartással ő is Budára költözik. Itt olaj- és aquarell-technikával vadászjeleneteket és tájképeket fest és a hercegi gyermekeket tovább tanítja. Két tanítványa közül István nem volt ügyetlen. Ránk maradt két szignált kis festménye (4), az egyik 1834-ből, a másik 1839-ből. Ezeken tisztán láthatjuk a fejlődést. A kezdő gyermek bizonytalan és ügyetlen tájképpróbálkozásától a fiatal 22 éves ifjú romantikus felfogású Trubadur ábrázolásáig.

Klettének nagy érdeme, hogy új otthonát tényleg hazájának érezte és gyermekeit is magyar szellemben nevelte. Fiai, Károly és Gusztáv 1861-ben megmagyarosították nevüket Keletre s a magyar statisztika, illetve a magyar esztétika és műbírálat megalapítói lettek (5).

Bár Klette udvari művész volt, nem menekült el a 48-as izgalmak elől, sőt megfestette Buda ostromát is, azt a jelenetet, amikor a magyarok visszafoglalják a várat. Jóban-rosszban kitartott mellettünk. Itt is temették el a vízvárosi temetőben, ahol 1931-ig nyugodtak porai (6).

Klettén kívül Anton Einslet (1801—1871) találjuk még a nádori udvarban. 1832-ben jött Budára, itt is nősül meg (Weninger Beatrix a felesége) és ennek halála, majd két gyermekének elvesztése után költözik csak véglegesen vissza Bécsbe, ahol továbbra is a Habsburg család művésze maradt. Ferenc Józsefet is gyakran (valami 30 esetben) festette meg. József Nádor és harmadik felesége Mária Dorottya württembergi hercegnő főképp azért szerették Einslet, mert elhalt gyermekükről festett örök emléket. Pártfogásuk annyira terjedt, hogy a 38-as árvíz idején Einslet a Várban helyezték el, hogy biztonságban legyen. Ekkor kapja meg az udvari festő címet is (7).

A budai udvar nem láthatta el Einslet állandó munkával, arisztokrata családok és a lassacskán gazdagodó polgárság rendelései sem kötötték le minden idejét, ezért hosszabb-rövidebb időre fel-fellátogatott Bécsbe, ahol jóval fejlettebb művészi élet volt. Egy ilyen hosszabb távolléte alkalomával, 1835-ben beszéli rá Ráday Gedeon Barabás Miklóst arra, hogy telepedjék le Pesten, mert nincs festő, aki az itteni igényeket kielégítené. Ennek a letelepedésnek és az itteni hírnév megalapozásának történetét, akadályait és küzdelmeit Barabás igen humorosan írja le önéletrajzában. Alig egy évvel később, 1836-ban Marastoni Jakab is Pestet szemelte ki magának működési helyül. Barabás nyíltan megírja, hogy Marastoni a kor szabad versenyének szellemében micsoda fondorlatos visszaélésekkel próbálta egyetlen komoly vetélytársát háttérbe szorítani, és megrendeléseit sajátmagának biztosítani (8).

Hogy a kép teljesebb legyen, meg kell még említeni Petrich Andrást (1765—1842), aki 1819-ben nagyméretű rézkarcban örökítette meg Pestet és Budát. Széles távlatú képet ad a két városról. Pesten a híres palotasor, Budán a Tabán és a Vár, a Duna felett a hajóhíd látszik. Az előteret staffage-alakok foglalják el. Előkelő társaság vonul ki Budára, hogy megnézze Pasquich csillagvizsgáló intézeti igazgató műszereinek bemutatását. (9).

Nem hagyhatjuk említés nélkül Vasquez Károly (1798—1861) hatalmas litografált munkáját, amely 6 lapon mutatja be Pestet és Budát. 4 lapon középen térképet látunk, amelyet 2—2 nagyobb és több kisebb kép vesz körül. A rajzok még 1838 előtt készültek, mert az árvízről nem kapunk ábrázolást, de a munka maga már 1838-ban jelent meg Bécsben. Képein Pest és Buda nevezetesebb épületeit és a környék (Zugliget, Budafok, Üröm stb.) híresebb pontjait mutatja be.

Legközelebb áll József nádor személyéhez Jaschke Ferenc (1776—1842) működése. A Habsburgok udvari festője volt és a főhercegeket elkísérte utazásaikon, amikor is ecsetjével a fényképezőgép pontos és megbízható szerepét töltötte be. Budán 1810-ben járt először. Az ekkor készült képei Bécsben vannak, (10) egy osztrák—magyar sorozat 49. és 50. sz. lapján. Az egyik Pest-Buda látképét, a másik a Margitszigetet, József nádor kedvelt pihenőhelyét ábrázolja. Második itt-tartózkodása alkalmával, 1825-ben e városunkról újból festett részleteket, egy 5 darabból álló sorozatban, guache festéssel, amelyet most a Budapesti Történelmi Múzeum Újkori Osztályán őriznek (12).

Atmenetileg Pesten dolgozott Hofbauer János győri rajztanár is. Már 1827-ben rajzolta meg „Pest és Buda fővárosoknak képe”-t, Kőbánya felől a próbavasúttal, amely 1829-ben Eduard Gurk metszetében jelent meg és igen nagy feltűnést keltett (13).

Az osztrák jövő-menő művészek gyakran felhasználták Buda festői fekvését és sorozatokban adták ki litografált vagy rézmetszésű rajzaikat egyes kötetekben. Ilyen pl. a *Malerische Ansichten der Donau in Ungarn von Theben bis Columbacz*. Ebben a 42 acélmetszetű lapból álló sorozatban foglalkozik Pest és Buda tájaival. Rudolf Alt, Thomas Ender és Carl Klette razolták a lapokat, amelyeket kisebb albumban Hartleben adott ki Pesten az 1840-es évek elején. Ilyen kiadvány volt a Rudolf Alt litografált sorozata: *Buda-Pest előadva 32 eredeti rajzolatban*. A rajzokat R. Alt 1840 és 45 közt készítette többrendbeli itteni tartózkodása idején, Sandmann metszette színes könyvformában és Hartleben adta ki 1845-ben (14). A legnagyobb méretű ilyen kiadvány azonban a *Malerische Donauesie* (teljes címén: *Zwey hundert vier und sechzig Donau-Ansichten nach dem Laufe des Donaustromes von seinem Ursprunge bis zu seinem Ausflusse in das Schwarze Meer*), amely 5 kötetben Bécsben jelent meg 1826-ban. A mű kiadója és egyúttal a lapok kőrajzolója Adolph Kunike volt. Bevezetését Karl Borromeus Romy írta. Tőle megtudjuk, hogy Kunike már 1819-ben szerzett engedélyt és magas pártfogókat e kiadványához és rögtön megállapodott Alt-

tal, hogy végigutazza a Dunát, és elkészítse a megfelelő rajzokat. Ez az út 1820-ban meg is kezdődött, s az északi szakasz Bécsig be is fejeződött. A következő évre, 1821-re maradt a magyarországi rész, a kötetbe felvett budai látképeket tehát 1821-ben rajzolta. A Duna déli szakaszának beutazását azonban már nem merete vállalni részben járványok, részben közbiztonsági állapotok miatt. E nagy munka sohasem készült volna el, ha Rummy sógora, Ludwig Erminy, maga is kitérő litografus, el nem vállalja a déli szakasz beutazását, a tájak megrajzolását és kőbe metszését (15). Így a megindulástól számított 7 év elteltével megjelenhetett ez a páratlanul szép és terjedelmes mű, amelynek 144—146 számú lapjai Budát és Pestet örökítik meg.

Ezek mellett az albumok mellett a folyóiratok is hoztak műmellékleteket. Az Auróra, a Regélő, a Honművész, a Honderú, a Pesti Divatlap, az Életképek stb. egy-egy litográfiával vagy acél-metszettel kedveskedtek előfizetőiknek. Ezek a mellékletek leggyakrabban divatképek voltak, de közben-közben tájak és arcképek is előfordultak. A művészek itt is túlnyomórészt osztrákok, Barabás csak a 30-as, 40-es évektől dolgozik a divatlapok számára. A bécsiek közt azonban olyan is akad, aki teljesen meghonosodik nálunk. Ilyen pl. Perlasca Domokos (1801—1846), egyik legkiválóbb művésznünk. 1828 óta dolgozik Pesten s itt is maradt haláláig. Főképpen az Aurórának, a Regélőnek és az Urániának dolgozott, azonkívül a Honderűnek, a Pesti Divatlapnak és az Életképeknek. Önálló lapjai is teljes elismerést érdemelnek. Legszebbek az Árvízképek, a Pesti magyar színházról és a Lánchídról készült metszetei (16).

Ezek mellett a majdnem élénknek mondható könyvmegosó igények mellett szinte meglepő, hogy Barabáson kívül egyetlen jólképzett litografusunk, Szerelmey Miklós (1803—1876) — aki sokoldalú képzettségével bárhol is megállta a helyét — majdnem állandóan külföldön élt.

Élete igen regényes. Győrött született, Bécsben végzett katonai iskolát, de közben már a litografálás érdekelte és állítólag ezzel is foglalkozott. 1830-ban kint találjuk Párisban, majd Brüsszelben a júniusi forradalom barrikádjain. Meg is sebesült, felgyógyulása után beutazza úgyszólván az egész világot. Járt Szíriában, Egyiptomban, 1834-ben Amerikában tűnik fel, 1835-ben Skandináviában, hosszabb ideig élt Angliában és kirándult Szt. Pétervárra is. 1845-től Pesten él, könyvmegosó nyit, de a 48-as forradalom kitörésekor ezt bezárja és katonának áll. Komáromban felállítja újból könyvmegosóját és itt papírpénzt nyomtat. Ezért ezredesi rangot kap. Az 50-es években Londonba megy s még a 60-as években is ott találjuk, mint feltalálót. Az akkori lapok tele vannak dicsőítésével. Egy Zopissa nevű csodaszert talált fel, amellyel bármilyen anyagot lehet impregnálni és ez víz és tűzállóvá teszi. Szentiványi szerint találmányát még ma is használják épületek restaurálásánál. Sikerei azonban nem voltak tartósak. Arra kell legalábbis következtelnünk abból, hogy újra hazajön. Itthon is hal meg, mindenkitől elfeledve.

Itthon tulajdonképp 1845—48 között működik. Mint igen képzett litografus, aki a szakmát Párisban tanulta, az első magyar művész, aki érti a színes kőrajz technikáját, méltán remélheti, hogy boldogulni fog. 45-ben könyvmegosó alapított Pesten. Ez nem az első ilyenfajta próbálkozás. Pesten már 1816 óta, Budán 1823 óta van ilyen műintézet. De hosszabb-rövidebb idő után mindnek be kellett csukni. Pedig Richter Fülöp Antal, aki eredetileg szintén bécsi származású és Budán telepedett le, kitűnő szakember volt mint festő és rézmetsző, de könyvmegosóját ő sem tarthatta fenn soká. Az egyetlen hosszabb időszakot kibíró könyvmegosó Walzel Ágosté volt, aki a 40-es években nyitotta meg műhelyét a Dorottya utcában és a forradalmat túlélve, még az 50-es években is dolgozott. Igaz, hogy a legjobb erőket foglalkoztatta, az ő számára dolgoznak Barabás és a német származású Friedrich Lieder is. Szerelmeyvel egyidőben van könyvmegosója Pesten Grimm Vincének, aki azonban 1849-ben Törökországba menekül.

Ezek a felsorolt könyvmegosó tulajdonosok többé-kevésbé jó üzletemberek voltak, épp olyan nyárs-polgári világszemlélettel, mintha nem művészettel, hanem gabonával vagy borral kereskedtek volna. Szerelmey ennek pontosan az ellenkezője volt. Lobbanékony, lelkesedő ember lehetett, akit a fantáziája elragad, sikertelenségek esetén hamar elparázsló szalmalánggal. Nem elégedett meg a biztos kis keresettel, hanem kapitalista módon nagyobb vállalkozásba kezdett. Ha ő maga rajzolta vagy legalábbis metszette volna kiadványait, valószínűleg nagyobb anyagi sikere is lesz, mert a szakmáját igen jól értette. De ő ehelyett legtöbb kiadványát Pracher és Kraus nevű jelenték-telenebb metszőkkel készítette, ami az eredményt erősen lerontotta. De sajátkezű munkái sem egyenlők. Vannak teljesen sikertelen, rosszul megrajzolt, hajszában odacsapott, elszármított lap-

jai. Nem a munkaszeretet irányította, hanem a vállalkozónak dátumra megjelenő üzletkötési lehetősége lebegett a szeme előtt. Türelmetlen kapkodása csak ideig-óráig válhatott be, ezért változtatott annyiszor lakóhelyet és próbált mindig újat és újat. Tehetsége, fantáziája megadta a lökést, de a részletek kidolgozásához nem volt meg a kellő türelme (17).

Buda festői fekvésén kívül érdekes témaként kínálkozott „az ifjú szép Pest” fejlődése és egyes épületei, vedutái. Pestet tényleg ifjúnak lehetett mondani a 19. században, mert fejlődése, szépítése tulajdonképpen akkor indult meg, éppen József nádor idején a Szépítő Bizottság működése alatt.

Mindezek a képek természet után, teljes hűséggel ábrázolják a régi Pest-Budát, úgyhogy fejlődéstörténeti szempontból forrásként szolgálnak. A múlt felderítésében ui. a térképek és látképek még fontosabb szerepet játszanak, a nyomtatott hiranyagnál is. Természetesen az az ideális eset, ha kiegészítik egymást.

Ezt az ábrázolásheli pontosságot a fotografálás elterjedése rontja le. A reformkori természet-hűséget fokozza még az a körülmény, hogy Metternich elnyomó politikájának idején a polgárság intím, befeléforduló, kicsinyes és apró dolgokkal törődő életet él. Így megköveteli a művészeket is, hogy részletes, alapos megfigyeléssel szinte a fantázia kikapcsolásával azt fessék le, ami a szemük előtt áll, ne hangulatokat, hanem a látható világot örökítsék meg. Ez a kispolgári szemlélet teszi lehetővé, hogy a korszak képeit és metszeteit forrásként használhatjuk. Ez a művészi felfogás eltűnik a század végén, a kapitalizálódás virágkorában. Ámbár ekkor is akadnak még aquarellisták és rajzolók, akik a régi pontosságot megtartják.

Lényegében mégis a reformkor volt az, amelynek a művészete pontos megfigyelésével és kitűnő, biztos rajzkészségével a múltat megőrizte számunkra.

Scheiber Mária

Jegyzetek

¹ Az egész fejlődés részletes ismertetése Pásztor Mihály: A 150 éves Lipótváros c. könyvében. 1940. p. 3—74.

² Gárdonyi A. Pest város ujjáépítése XIX. század elején. Pestbudai műv. almanach 1918. p. 74—88.

³ A felirat teljes szövegét közli Pásztor M. p. 76—78.

⁴ Ma a Föv. Tört. Muz. Újkori oszt.-án Lelt. sz. 21687.

⁵ Radocsay Dénes. Emlékkönyv Gerevich Tibor hatvanadik születésnapjára. 1942. p. 229—230.

⁶ Jegyzék a Vízivárosi temető fenntartani javasolt sírjairól és síremlékeiről. 1931. p. 27. E szerint Klette sírja homokkősíremlék volt márványlappal. Pontos helye: X. sírtábla, 296. sorszám, 5. sor. 10. sírszám.

⁷ Thieme—Becker: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler. 1914. Bd. 10. p. 423—426.

⁸ Barabás M. Önéletrajza. 1944. p. 134—144.

⁹ Schoeden Arnold. Műbarát 1922. p. 53—59.

¹⁰ A képanyag a National Bibliothekban II. kéziratgyűjt. Camera Praefecti 3. No 80 alatt található.

¹¹ A guache festék az aquarell egy fajtája. Sűrű nem átlátszó festőanyag (feszőfesték), szép fényes színekkel.

¹² 15672—15676 lelt. sz.

¹³ Lantos 27. sz. könyvjegyz. 1923. 690. sz. és Pataky Dénes A magy. rézmetsz. tört. 1951. p. 42.

¹⁴ Szendrei-Szentiványi. Magy. Képzőművészek Lexikona 1915. p. 26.

¹⁵ A mű bevezetésében.

¹⁶ Thieme—Becker, i. m. Bd. XXVI. p. 418. Éber—Gombosi. Műv. Lex. 1935. II. k. p. 282. és Pataky i. m. p. 47.

¹⁷ Szentiványi Gyula. Petrovich emlékkönyv. 1943. p. 109—122 és Wurzbach: Biogr. Lex. 1881. Bd. 42. p. 138—140.

A JÓZSEFVÁROS RÉGI UTCANEVEI

A Józsefváros a Belváros után Pest legrégebbi városrésze; kialakulása és folyamatos betelepülése az 1710-es évek elején indult meg, városrésziünk tehát épp *napjainkban 250 éves múltja tekintet vissza*. 1718-ban — amikor a pesti határ első majorságait összeírták — még csak 12 major és néhány zsellérkunyhó állott a területén, az 1734-ben lefektetett telekkönyv 91 házáról tud, ezek a Horváth Mihály tér és a Mátyás tér környékén épültek s az itteni új közösséget *Pacsirtamező* néven ismerték. Egy a Szabó Ervin könyvtárban őrzött 1735-ben készült népösszeírás (1) alapján lakóinak számát ez időben 700 főre becsülhetjük. 1777-ben — ez évben nevezték el az új települést hivatalosan Józsefvárosnak — már több mint háromezren lakják, míg az 1806-os népszámlálás 6960 főnyi lakosságáról tud (2). 1850-ben 17 554 ember talált otthont a területén (3), napjaink VIII. kerülete pedig 160 000 lakost számlál. Lakóinak zöme kezdetben gazdasági cseléd, később kialakult egy iparos és tisztviselőréteg, amely mellett mind számban, mind jelentőségben mindinkább tért hódít az ipari proletáriátus.

A Józsefváros 250 éves fejlődését új és új nevű utcák és terek megjelenése is jelzi. Ezek elnevezése, majd névváltoztatása színesen tükrözi városrésziünk település- és kultúrtörténetének egy-egy mozzanatát. Régi utcák és terek alatt azokat értjük, amelyek még 1850 előtt létesültek. Az itt következő jegyzékünkben ezeket a jelenlegi elnevezésük betűrendjében soroljuk fel. Minden egyes tételnél megadjuk, esetleg megmagyarázzuk, az 1850 előtt használt elnevezéseket, viszont nem foglalkozunk az 1850 és 1960 között történt esetleges névváltoztatásokkal, mivel ezeket az érdeklődő közigazgatási szakkiadványok és nyomtatott várostérképek segítségével könnyen nyomon követheti (4). A régi utcanevek felkutatása Pest város levéltárában őrzött kéziratos térképek, telekkönyvek és tanácsi iratok alapján történt.

Auróra utca

XVIII. sz.: Alber Gasse, majd Új utca, 1830-tól: Kender utca.

Bacsó Béla utca

XVIII. sz.: Bajor utca; első telepesei után, XIX. sz.: Német utca.

Baross utca

XVIII. sz.: Steinbrucher Weg, Maierhof Weg vagy Kalvaria Weg,

XIX. sz.: Stáció utca, de a Horváth Mihály tértől kifelé eső szakaszát sokáig Kőbányai útnak hívták. A Kalvaria Weg illetve a Stáció utca elnevezés a Kulich Gyula téren 1747-től 1894-ig fennállt kálváriára utalt, a Maierhof Weg pedig az utat szegélyező majorságokra.

Békési utca

XVIII. sz.: Zieglofen Weg, a Rákóczi térnél létesült téglágető után, XIX. sz.: Friedliche Gasse, amit kétféleképpen is lefordítottak magyarra: előbb Nyugalom utca, majd Békés utca.

Bérkocsis utca

Neve kezdettől fogva ugyanaz: Fiaker, majd Bérkocsis utca. Egy itteni bérkocsiszín után.

Bókay János utca

Korábbi német neve Storchen Gasse, majd sokáig Gólya utca, Schmall szerint (4) az utca egyik a „Gólyához” címzett üzlete után. Csak 1810 körül nyílt meg.

<i>Bródy Sándor utca</i>	XVIII. sz.: Zieglofen Gasse, mivel a Rákóczi tér és Nagykörút helyén működött tégláégető felé tartott. A XVIII. sz.-ban másik nevével is találkozunk: Stadtgut Gasse, amit a XIX. sz.-ban egyszerűen Major utcára fordítanak le. A Belvárostól kezdődő részén, a mai Olasz Kultúrintézet helyén a Nemzeti Múzeummal szemben, volt a <i>város majorja</i> .
<i>Dankó utca</i>	Weingarten Gasse, majd Weinberg Gasse, lefordítva Szőlőhegy utca. A XVIII. sz. végén és a XIX. sz. elején errefelé több szőlőskertet telepítettek.
<i>Diószeghy Sámuel utca</i>	Eredetileg Alte Gasse, majd Freudenthal Gasse, lefordítva Örömvölgy utca. Freudental és Jammertal Kőbánya felé eső dűlők voltak.
<i>Dugonics utca</i>	Friedhof Gasse, Temető utca, később Orczy utca. A Kulich Gyula tértől egész idáig nyúlt a régi józsefvárosi temető.
<i>Erdélyi utca</i>	XVIII. sz. derekán: Ungar Gasse első telepesei után, majd Grosse Sand Gasse. XIX. sz. 30-as éveitől Nagy Homok utca, majd Homok utca, mivel e környéket régen homokbuckák tarkították.
<i>Futó utca</i>	XVIII. sz.: Untere Donau Gasse. A Vajdahunyad utcával (Obere Donau Gasse) lejjebb feküdt és a Duna felé tartott. XIX. sz.: Renn Gasse, majd Futó utca.
<i>Gyulai Pál utca</i>	Perlhuhn Gasse, majd Gyöngytyúk utca. Elnevezése eredetileg korcsmacégér.
<i>Illés utca</i>	XVIII. sz. eleje: Schaf Weg, mint az itteni majorok közötti terelőút, de 1740 óta már mint Elias Gasse, majd mint Illés utca ismertes, az utcában működött bővizű „Illés-kútja” után elnevezve. Csak 1870 után nyílt meg. A Baross utca és az Űllői út közötti szakasza helyén nyitották meg a XVIII. sz. végén a Bräumeister Gasset, a Sörfőző utcát. Itt épült a városi sörfőzde.
<i>József körút</i>	XVIII. sz.: Stainbrecher Gasse (azonos családnév után), később Frühlings Gasse (a Herbst Gasseval egyidőben elnevezve). XIX. sz.: Josephs Gasse.
<i>József utca</i>	Eredetileg Kleine Sand Gasse, azaz Kis Homok utca. Környéke régen sivár futóhomok.
<i>Homok utca</i>	A XVIII. sz.-ban még nem volt tér. 1799-től — ekkor készült el a plébániatemplom — Kirchenplatz, azaz Templom tér.
<i>Horváth Mihály tér</i>	Régen Széna tér. Itt volt a szénapiac.
<i>Kálvin tér</i>	Karpfenstein Gasse, a K. család itteni majorja után. A magyarosítás korszakában helytelenül fordították le Pontykö utcának.
<i>Karácsonyi Sándor utca</i>	XIX. sz.: Toleranz Gasse, azaz Türelem utca. Valószínűleg II. József türelmi rendelete után.
<i>Kisfaludy utca</i>	Kleine Fuhrmanns Gasse.
<i>Kisjuvaros utca</i>	A Nagystáció út mintájára, ugyanis régen a Baross utcát Nagystáció utcának, vagy csak egyszerűen Stáció utcának is nevezték.
<i>Kisstáció utca</i>	XIX. sz.: Verderber Gasse (eredetileg családnév, helyesen Verderberg vagy Verderberger), később helytelenül lefordítva: Rontó utca. 1844-től: Kirchen Gasse, Egyház utca.
<i>Kistemplom utca</i>	Magdalena Gasse, Magdolna utca.
<i>Koltói Anna utca</i>	Ludoviceum Gasse.
<i>Korányi Sándor utca</i>	XVIII. sz.: a lakosai után Ungar Gasse, XIX. sz.: Kreutz Gasse, majd Kranz Gasse.
<i>Koszorú utca</i>	Eredeti neve is ez: Steinmetz Gasse.
<i>Kőfaragó utca</i>	

<i>Kölcsey utca</i>	XVIII. sz.: Schwaben Gasse, XIX. sz.: Seltsame Gasse, Ritka utca
<i>Kőrös utca</i>	XVIII. sz.: Bobits Gasse, a B. család itteni majorja után. XIX. sz.: Eschen Gasse.
<i>Köztársaság tér</i>	Eredetileg Bauern Markt. A XIX. sz. első felében különböző néven ismeretes: Lóvásár tér, Nagy vásár tér, Új vásár tér, Gabona vásár tér.
<i>Krudy Gyula utca</i>	XVIII. sz.: eredetileg Stainbrecher Gasse, azonos családnév után, később Frühlings Gasse (az Ősz utcával, ma Szentkirályi utca, egyidőben elnevezve). XIX. sz.: Grosse Frühlings Gasse, majd Joseph Gasse.
<i>Kulich Gyula tér</i>	Kálvária tér az 1746–1747-ben itt épült barokk kálvária után.
<i>Leonardo da Vinci utca</i>	1820 körül nyílt meg, eredeti neve Riesen Gasse, Óriás utca.
<i>Lévai Oszkár utca</i>	XVIII. sz.: Spatzen Gasse, XIX. sz.: Spatzen Gasse, majd Schwalben Gasse, Fecske utca.
<i>Lovassy utca</i>	XIX. sz.: Bäcker Gasse, később az itteni katonai lisztraktár után Mehl Gasse, Liszt utca.
<i>Makarenko utca</i>	A XIX. sz. elején nyitották meg, nevét az egyik házának cégére után kapta: Gemsen Gasse, azaz Zerge utca.
<i>Mátyás tér</i>	Eredetileg Frühlingsfeld, Tavaszmező, ez egy dűlőnek a neve.
<i>Mező Imre utca</i>	Határárok, Árok utca. Itt húzódott a vámhatárt jelző árok.
<i>Múzeum körút</i>	Landstrasse, Országút.
<i>Múzeum utca</i>	1838-ban a Nemzeti Múzeum elkészülte után nyílt meg. Eredeti név.
<i>Nagyjuvaros utca</i>	Grosse Fuhrmanns Gasse.
<i>Nagytemplom utca</i>	Verderber Gasse (eredetileg családnév Verderberg), lefordítva: Rontó utca. 1844-től: Egyház utca.
<i>Nap utca</i>	Sonnen Gasse
<i>Népszínház utca</i>	XVIII. sz.: Kereszturer Weg, innen indult ki a Rákoskeresztúr felé vezető országút. XIX. sz.: Borstenviehhändler Gasse, azaz Sertéskereskedő utca. Az 1830-as években Hentes utca is.
<i>Őr utca</i>	Wachter Gasse, illetve Bakter utca.
<i>Pollack Mihály tér</i>	XVIII. sz.: Krachenfels Gasse, K. egy helyi vendéglős családneve. XIX. sz.: Fünf Lerchen Gasse, Öt pacsirta utca. Korcsma-cégér után.
<i>Práter utca</i>	Neve a XVIII. sz. utolsó éveiben történt megnyitása óta nem változott.
<i>Pushkin utca</i>	XVIII. sz.: Krachenfels Gasse, XIX. sz.: Öt pacsirta utca.
<i>Rákóczi tér</i>	1838-ig beépítve, utána Borjú tér.
<i>Rákóczi út</i>	XVIII. sz.: Kerepeser Landstrasse, XIX. sz.: Kerepesi út
<i>Reviczky utca</i>	XVIII. sz.: Zieglofen Gasse, majd Alte Zieglofen Gasse. A József körútnál létesült városi tégláégető felé tartott. Amikor a Bródy Sándor utca, mint úgyszintén Zieglofen Gasse, megnyílt, felvette megkülönböztetésül a „régí”jelzőt. XIX. sz.: Kleine Frühlings Gasse, majd Josephs Gasse.
<i>Rígó utca</i>	XVIII. sz.: Lerchen Gasse, XIX. sz.: Schul Gasse, majd Amsel Gasse, Rigó utca.
<i>Rökk Szilárd utca</i>	A Gutenberg tér és a Blaha Lujza tér közötti szakasza eredetileg Koth Gasse, később Anna utca. A Gutenberg tértől a Baross utcáig terjedő része, a régen itt létesült Állatorvosi Főiskola után, Tierarznei Gasse, Baromorvos utca. A XIX. sz. közepén teljes hosszában egy néven ismeretes: Bodzafa utca.
<i>Salétrom utca</i>	Saliter vagy Salpeter Gasse.

<i>Sárkány utca</i>	Drachen Gasse. Városrésziünknek egy 1838-ban készült kéziratos térképén Freudenthal Gasse (az örömvölgyi dűlő felé vezetett). Schmall szerint Ifjú utcának is hívták.
<i>Stáhly utca</i>	Spital Gasse, Kórház utca a Rókus kórház után.
<i>Szentkirályi utca</i>	XVIII. sz. végétől: Herbst Gasse, Ősz utca.
<i>Szerdahelyi utca</i>	XVIII. sz.: Untere Mayerhof Gasse (itt voltak az alsó, a Rákóczi úttól északra pedig a felső majorok), XIX. sz.: Frühlingsfeld Gasse, Tavaszmező utca.
<i>Szigony utca</i>	XIX. sz.: Winkel Gasse, majd Anker Gasse, azaz Horgony utca.
<i>Szűz utca</i>	Jungfern Gasse. A XVIII. sz.-ban itt volt az angolkisasszonyok majorgazdasága az „apácák majorja”.
<i>Tavaszmező utca</i>	XVIII. sz.: Slovakische Gasse (első telepesei szlovákok). XIX. sz.: Frühlingsfeld Gasse „tavaszmező” dűlőnév után.
<i>Teleki László tér</i>	Heuplatz, Széna tér
<i>Tolnai Lajos utca</i>	Conti utca, ugyanis itt Conti Lipót kőfaragómesternek volt a XVIII. sz.-ban a szántóföldje.
<i>Tömő utca</i>	A Schopper család szántóföldjét szelte ketté. Schopper tehát családnév, de a Schopper Gasse-t tévesen Tömő utcára fordították le.
<i>Üllői út</i>	XVIII. sz.: Szolnoker Strasse, majd Üllöer Strasse.
<i>Vajdahunyad utca</i>	XVIII. sz.: Obere Donau Gasse (tekintve, hogy a Futó utca az Untere Donau Gasse volt). XIX. sz.: Sack Gasse, Zsák utca, mivel ekkor még nem érte el az Üllői utat és csak a Kisstáció utca felől volt bejárata.
<i>Vas utca</i>	Eisen Gasse, az egyik ház cégére után.
<i>Víg utca</i>	Lustige Gasse.

M e g j e g y z é s e k

1. Conscriptions Listra einner Ehrrsammen Burgerschaft der königl. Frey Stadt Pesth von 1-ten 9bris 1735 bis lezten 8bris 1736 betreffend. Bq. 339/51.
2. Pest város levéltára. Tanácsi iratok Int. a. a. 7696.
3. Pallós Jenő: Budapest 1848/49-ben. Történeti-statisztikai állapotrajz. Bp. 1950. 39 p.
4. Budapest utcáinak és tereinek névmagyarozatával a következő munka foglalkozott: Schmall Lajos: Buda-Pest utcái és terei, adatok a buda-pesti utcák és terek elnevezéséhez és történetéhez. Bp. 1906. Schmall magyarázatai sokszor helytelenek, kutatásunk több esetben a kérdéses utcanév eredetének helyes megfejtését eredményezte.

Az utcák elnevezése a XVIII. században és a XIX. század elején nem volt adminisztratív kérdés és így egy új utcanév használatát nem tudjuk pontos dátumokhoz kötni. 1830-ig az egykorú források általában csak az utca német nevét említik, de 1830 és 1848 között a pesti utcák hivatalosan is magyar nevet kapnak. Ez időben a német utcaneveket sokszor szolgálai módon (Pl. Karpfenstein Gasse: Pontykő utca, Schopper Gasse: Tömő utca) fordították le magyar nyelvre.

Turányi Kornél

KÖNYVAJÁNDÉKOZÓK 1955—58-BAN:

Hatóságok, intézetek, egyesületek: Állami Biztosító (162), „The American Slavic and East European Review” kiadóhiv. (2), Auckland, New Zealand Communist Party (2), Berlin, Akademie-Verl. (2), Berlin, Deutsches Komitee der Kämpfer für den Frieden (3), Berlin, Dietz-Verl. (3), Berlin, Tribune-Verl. (5), Berlin, Zeitschrift f. Geschichtswissenschaft” kiadóhiv. (2), Berlin, Zentralkomitee der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands (18), Bern, Schweizerische Vereinigung für Dokumentation (3), Bombay, Central Headquarters of the Communist Party of India (3), Bucuresti, Editura Cartea Rusă (2), Budapest, Csók-Galéria (4), Bp. Ernst-Múzeum (5), Bp. Fényes Adolf-Terem (3), Bp. Majakovszkij Színpad (2), Bp. Nemzeti Szalon (9), Bp. VIII. ker. Tanács V. B. (4), Bp. XII. ker. Tanács V. B. (225), Budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem (9), Budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem (8), Bpesti Postaigazgatóság (6), Bremen, Schünemann-Verl. (2), Cleveland, Museum of Art (4), Cluj, Kolozsvári V. Babes és Bolyai Tudományegyetem (6), Fővárosi Gázművek (2), Hadtörténeti Int. Könyvtára (2), IBUSZ (18), Iparművészeti Múzeum (3), Jena, Friedrich Schiller Museum (3), „A Kereszt” kiadóhiv. (2), Kertészeti Kutató Int. (4), Kínai Népköztársaság Budapesti Nagykövetsége (56), Koebenhavn, Centralkomitee Danmarks Kommunistiska Parti (2), Koreai Demokratikus Köztársaság Budapesti Követsége (29), Košice, Krajská Ludová Knížnica (2), Košice Statna Vedecká Knížnica (18), Közalkalmazottak Szabad Szakszervezete (34), Közgazdasági Dokumentációs Közp. (6), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó (8), Központi Statisztikai Hiv. (12), Kultúrkapcsolatok Intézete (66), Külügyminisztérium (6), Leipzig, VEB Offizin Andersen Nexó (1), London, Executive Committee of the Communist Party of Great Britain (4), London, „Soviet News Booklet” kiadóhiv. (2), Magyar Állami Földtani Int. (14), Magyar Munkásmozgalmi Int. (8), Magyar Nemzeti Múzeum (12), Magyar Nők Demokratikus Szöv. (3), Magyar Színház és Filmművészeti Szöv. (3), Magyar Tudományos Akadémia (75), Magyar—Szovjet Társ. (3), Magyar Vöröskereszt (55), Martin, Slovenská Matica (12), Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (29), Miskolc, Orsz. Képzőművészeti Kiáll. (1), Múcsarnok (5), München, Huebner-Verl. (3), Művelődésügyi Minisztérium (8), Néprajzi Múzeum (3), New-York, „New Century” kiadóhiv. (1), Országos Béketanács (8), Országos Filharmónia (252), Országos Közegészségügyi Int. (4), Országos Mezőgazdasági Könyvtár (16), Országos Műszaki Könyvtár (16), Országos Orvostörténeti Könyvtár (8), Szépművészeti Múzeum (8), Országos Színház-történeti Int. (4), Oslo, Norges Kommunistiske Parti (3), Paris, Comité Central du Parti Communiste Français (8), Peking, Peoples China” kiadóhiv. (7), Praha, Městská Knihovna (7), Roma, Partito Comunista Italiano (6), Sidney, Australian Communist Party Central Committee (2), Sport Lap- és Könyvkiadó (27), Stockholm, Kungl. Socialstyrelsen (16), Stockholm, Sverges Kommunistiska Parti (2), Szakszervezetek Országos Tanácsa (27), Szeged, Móra Ferenc Múzeum (3), Szegedi Tudományegyetem Könyvtára (6), Szekszárd, Megyei Könyvtár (1), Szentendre, Ferenczy Károly Múzeum (2), Színház-tudományi és Filmtudományi Int. (14), Szofija, Blgarska Kommunisteska Partija (3), Tel-Aviv, Communist Party of Israel (4), Teplice, Ustredni Knihovna (5), Tihany, Halbiológiai Int. (3), „Tiszatáj” kiadóhiv. (1), Toronto, „Kanadai Magyar Munkás” kiadóhiv. (6), „Új Gyárak” kiadóhiv. (2), „Új Szárnyas-kerék” kiadóhiv. (2), UNESCO (22), Usti n. Labem, Krajska Knihovna (3), Venezia, Reale Istituto di Science, Lettere ad Arti (2), Vizsgáldalkodási Tudományos Kutatóintézet (4), Washington, The Rockefeller, Foundation (3), Weimar, Goethe Museum (4), Wien, Städtische Büchereien der Gemeinde Wien (2), Wien, Zentralkomitee der Kommunistischen Partei Österreichs (3).

Magánosok: Balogh I. (16), Bodó Oszkár (42), özv. Braun Róbertné (18), Buzás Lajos (6), Dános Zs. (2), Dávid Zsuzsa (2), Dinnyés Lajos (13), Flórián László (3), Gadó György (9), Galuska Gyula (3), Geréb László (4), Gerlőtei Jenő (7), Hajdu Henrik (227), Hont Péter (1), Karavelov, Ljuben (2), Katona Klára (22), Koós Judit (6), Kovács I. (5), Krúdy Gyula (3), Lamacz Sándorné (3), Leskovár Jenő (2), Margittai N. (6), Marót Miklós (8), Mód Péter (6), Móricz Miklósné (6), Nagy Borbála (8), Pikler Blanka hagyatéka (26), Remete László (5), Réthei-Prikkel László (114), Révész Ferenc (3), Rohla Márton (12), Román József (4), Rózsa György (11), Scheiber Mária (155), Schoen Arnold (3), Smolka János (6), Szántó Ernő (29), Szász Károly (7), Tiborcz Zsigmond (19), Tiszay Andor (32), Vajda Pál (33), Varga Jenő (2), Vitányi Béla (3), Volker, Benno (1), Wessetzky Vilmos (6), Woldt, Hermann (1), Ybl Ervin (16), Zolnay Vilmos (1), Zoltán József (5).

Cserébe a következő intézményektől kapott a könyvtár könyveket: Basel, Öffentliche Bibliothek der Universität Basel (8), Beograd, Univerzitetska Biblioteka „Svetozar Markovics” (12), Berkeley, University of California Library (54), Berlin, Deutsche Staatsbibliothek (6), Berlin, Humboldt Universitäts-Bibliothek (64), Berlin, Stadtbibliothek (7), Berlin, Zentralinstitut für Bibliothekswesen (8), Bern, Schweizerische Landesbibliothek (4), Birmingham, Public Libraries (6), Bremen, Staatsbibliothek (8), Bremen, Universitäts-Bibliothek (4), Brno, Universitni Knihovna (3), Bruxelles, Bibliothèque Royale de Belgique (6), Bucuresti, Academia Republicii Populare Romane (22), Cambridge, Harvard University Library (4), Dánia, Statistiska Departement (6), Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem (8), Göteborg, Stadsbibliotek (7), Göteborg, Universitát (15), Halle, Universitäts-Bibliothek (11), Illinois, University of Urbana (6), Islington, Public Libraries (8), Leipzig, Deutsche Bücherei (6), Leipzig, Universitäts-Bibliothek (12), Leningrad, Bibliotheka Akademii Nauk SzSzsZR (196), Leningrad, Goszudarsztvennaja publicsnaja biblioteka imeni Szaltükova-Scsedrina (8), London, Public Library (4), London, University of London (2), Lincoln, University of Nebraska (9), Moszkva, Fundamentalnaja, biblioteka Obscesztvennüh nauk Akademii Nauk SzSzsZR (108), Moszkva, Goszudarsztvennaja biblioteka SzSzsZR imeni Lenina (222), München, Universitäts-Bibliothek (39), New York, Public Library (6), Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum (9), Ottawa, The Dominion Bureau of Statistics Library (5), Oxford, The Bodleian Library (4), Paris, Bibliothèque Nationale (3), Pécs, Dunántúli Tudományos Int. (13), Praha, Universitni Knihovna (2), Rostock, Universitäts-Bibliothek (4), Stockholm, Stadsstatistiska Kontor (11), Szofija, Bolgarszki Bibliografzski Insztitut Elin Pelin (9), Tübingen, Universitäts-Bibliothek (7), Warszawa, Biblioteka Narodowa (3), Warszawa, Biblioteka Publiczna (4), Washington, Carnegie Endowment for International Peace (2), Washington, Library of Congress (36), Washington, Library of the Smithsonian Institution (16), Wien, Österreichische Nationalbibliothek (2), Zürich, Zentralbibliothek (4).

Fiókhálózatunk az 1955—58. években összesen 4401 db könyvet kapott ajándékba.

СОДЕРЖАНИЕ:

Годовой отчет Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо за 1958 год	3
Годовой отчет Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо за 1959 год	52
Некрологи	102
О ревизии деятельности нашей библиотеки	103
Предложение венгерского литературоведа Ференца Толди о создании публичной библиотеки в городе Пешт [Корнел Турганы]	105
Современные перспективные задачи специальных фондов нашей библиотеки [Йожеф Золтан]	108
Иллюстративный материал из времени Венгерской Советской Республики относящийся к нашей библиотеки [Андор Тисай]	113
Проблемы подыскания по читательским требованиям в наших общеобразовательных библиотеках [Пирошка Добош]	129
Пропагандистская работа в районных библиотеках столицы [Роза Кираль]	146
Десять лет деятельности одной городской районной библиотеки	150
Некоторые проблемы наших детских библиотек [Уоланта Бикачи]	165
Итальянский генерал Тюрр [Türr] (один из руководителей венгерской эмиграции после 1849 г.) и народное образование [Мария Пастор—Гатъи]	176
Пештские и будайские панорамы при наместнике короля [palatinus regni] Йожефе [Мария Шейбер]	189
Старые наименования улиц Йожефвароша (Корнел Турани)	194
Список дарителей книг в 1955—58 гг.	198
Содержание на русском, французском, английском, и немецком языках.	199

SOMMAIRE:

Compte rendu de la Bibliothèque Municipale Ervin Szabó pour l'année 1958	3
Compte rendu de la Bibliothèque Municipale Ervin Szabó pour l'année 1959	52
Nécrologue	102
De l'enquête dans notre bibliothèque	103
La proposition de Ferenc Toldy pour la création d'une bibliothèque publique à Pest (K. Turányi)	105
Les tâches actuelles et perspectives de nos collections spéciales (J. Zoltán)	108
Documents photographiques de l'époque de la République Hongroise des Conseils concernant notre bibliothèque (A. Tiszay)	113
Problèmes de recherche des exigences dans les bibliothèques de l'éducation populaire (Mme. P. Dobos)	129
Propagande dans les bibliothèques d'arrondissement (Mme. R. Király)	146
Dix années d'une bibliothèque d'arrondissement (T. Pelejte)	150
Quelques problèmes dans nos bibliothèques d'enfants (Mme J. Bikácsi)	165
Le Général Türr et l'éducation publique (Mme M. Gáti—Pásztor)	176

Panoramas de Pest-Buda à l'époque du Palatin Joseph (Mme M. Scheiber)	189
Anciens noms de rues de Józsefváros—Budapest (K. Turányi)	194
Nos donateurs en 1955—1958	198
Sommaire en russe, en français, en anglais, en allemand	199

CONTENTS:

	Page
Report of the Municipal Ervin Szabó Library of the year 1958	3
Report of the Municipal Ervin Szabó Library of the year 1959	52
Obituary	102
About the revision of our library	103
The proposition made by Francis Toldi to establish a public library in the city of Pest (by Mr. Kornél Turányi)	105
Actual and long-range tasks of our special collections (by Mr. Joseph Zoltán) ...	108
Picture documents connected with our library of the time of the Hungarian Soviet Republic (by Mr. Andor Tiszay)	113
Problems of researching of the readers' claims in the libraries of general education (by Miss Piroska Dobos)	129
Propaganda in the branch libraries (by Mrs. Rose Király)	146
Ten years of a branch library (Mr. Tibor Pelejtei)	150
Some problems of our children's libraries. (by Mrs. Yolanda Bikácsi)	165
General Tür and public education (by Mrs. Mária Gáti—Pásztor)	176
Views of Pest-Buda in the age of the Palatine Joseph (by Miss Mária Scheiber) ..	189
Old Names of Streets of Józsefváros—Budapest. (by Mr. Kornél Turányi)	194
Donors of books in the years 1955—1958	198
Contents in Russian, English, French and German	199

INHALT:

	Seite
Bericht der Hauptstädtischen Bibliothek Erwin Szabó vom Jahre 1958	3
Bericht der Hauptstädtischen Bibliothek Erwin Szabó vom Jahre 1959	52
Nekrologe	102
Die Revision der Tätigkeit unserer Bibliothek	103
Der Vorschlag von Franz Toldy zur Errichtung der Pester Öffentlichen Bibliothek (Von Kornél Turányi)	105
Die aktuellen und perspektivischen Aufgaben unserer Sondersammlungen (Von József Zoltán)	108
Bilderdokumente im Zusammenhange mit unserer Bibliothek aus der Zeit der Ungarischen Räterepublik (Von Andor Tiszay)	113
Probleme der Erforschung der seitens der Leser gestellten Anforderungen in den Volksbildungsbibliotheken (Von Piroska Dobos)	129
Propagandaarbeit in den Bezirksbibliotheken (Von Frau Rosa Király)	146
Zehn Jahre einer Bezirksbibliothek (T. Pelejtei)	150
Einige Probleme unserer Kinderbüchereien (Von Frau Jolán Bikácsi)	165
General Tür und die Volksbildung (Von Frau Maria Gáti, geb. Pásztor).....	167
Pest-Ofner Städtebilder aus der Zeit des Palatins Joseph (Von Maria Scheiber)	189
Alte Josephstädter Gassenamen (Von Kornél Turányi)	194
Verzeichnis derjenigen, die der Bibliothek Bücher geschenkt haben	198
Inhalt in russischer, englischer und französischer Sprache.	199

TARTALOMMUTATÓ

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1958. évi jelentése	3
I. A központi könyvtár tudományos osztályai	7
Feldolgozó osztály	8
Nyilvános szolgálat	13
A Budapest- és Különgyűjtemények	20
Tájékoztató és propaganda munka	21
Bibliográfiák és egyéb kiadványok	24
Kerületi könyvtárak osztálya	25
II. Kerületi könyvtárak	28
A kerületi könyvtárak összefoglaló adatai	29
Hálózati könyvállomány és szerzeményezés	32
Beiratkozott olvasók	35
A kölcsönzők (kölcsönzések) száma	38
Kölcsönzött kötetek száma	39
Olvasó propaganda	43
III. A könyvtár gazdasági szervei	44
Gazdasági osztály	44
Könyvkötészet	46
IV. A könyvtár szervezeti és személyi ügyei	48
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1959. évi jelentése	52
I. A központi könyvtár tevékenysége	56
Feldolgozó munka	56
Nyilvános szolgálat	62
A Budapest- és Különgyűjtemények	68
Tájékoztató és propaganda munka	69
Bibliográfiák és egyéb kiadványok	72
A kerületi könyvtárak irányítása	74
II. Kerületi könyvtárak	78
A kerületi könyvtárak összefoglaló adatai	78
Hálózati könyvállomány és szerzeményezés	81
Beiratkozott olvasók	84
Kölcsönzők (kölcsönzések) száma	86
Kölcsönzött kötetek száma	87
Diafilm kölcsönzés	91
Propaganda munka	92
III. A könyvtár gazdasági szervei	95
Gazdasági osztály	95
Könyvkötészet	97
IV. A könyvtár szervezeti és személyi ügyei	98

Halottaink	102
A felülvizsgálatról	103
Toldy Ferenc javaslata a pesti közkönyvtár létesítésére (Turányi Kornél)	105
Különgyűjteményeink időszerű és távlati feladatai (Zoltán József)	108
Könyvtárunkkal kapcsolatos képdokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság idejéből (Tiszay Andor)	113
Az igénykutatás problémái és módszerei a közművelődési könyvtárakban (Dobos Piroska)	129
Propagandamunka a kerületi könyvtárakban (Király Lászlóné)	146
Egy kerületi könyvtár tíz éve (Pelejtei Tibor)	150
Gyermekkönyvtáraink néhány problémája (Bikácsi Lászlóné)	165
Türr tábournok és a népnevelés (Gátiné Pásztor Mária)	176
Pest-Budai látképek József Nádor korában (Scheiber Mária)	189
A Józsefváros régi utcanevei (Turányi Kornél)	194
Könyvajándékozók 1955—1958-ban.	198
Содержание	199
Sommaire	199
Contents	200
Inhalt	200

